

T.C.
DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

146146

BÜTÜN YÖNLERİYLE 1974 KIBRIS HAREKATI

(Yüksek Lisans Tezi)

146146

Danışman

Prof. Dr. Aygün ATTAR

Hazırlayan

Mehmet YILDIRIM

Kütahya 2004

Kabul ve Onay

Mehmet YILDIRIM'ın hazırladığı “Bütün Yönleriyle 1974 Kıbrıs Harekatı” başlıklı Yüksek Lisans tez çalışması, jüri tarafından lisansüstü yönetmeliğin ilgili maddelerine göre değerlendirilip kabul edilmiştir.

23/03/2004

Tez Jürisi

Prof. Dr. Aygün ATTAR (Danışman)

Yrd. Doç. Dr. Necati AKSANYAR

Yrd. Doç. Dr. Abdullah İLGAZİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MÜDÜRÜ
Prof. Dr. Ahmet KARAASLAN
Müdür

Yemin Metni

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Bütün Yönleriyle 1974 Kıbrıs Harekatı” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma baş vurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

23.03 / 2004

Mehmet YILDIRIM

ÖZGEÇMİŞ

1978 yılında İzmir'in Menemen ilçesinde doğdu. İlk orta ve lise eğitimini yine burada tamamladı. Dumlupınar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünü kazandı. 2000 yılında mezun oldu. Aynı yıl Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalında Yüksek Lisans eğitimine başladı.

ÖZET

Türkiye'nin 1974 yılında Kıbrıs'a yaptığı Barış Harekatı Cumhuriyet Tarihimiz'in askeri anlamda giriştiği en büyük ve sonuçları bakımından en etkili harekatı olmuştur. Bugün dünyada, üzerinde Türklerin yaşadığı, Kıbrıs diye bir yerden söz edebiliyorsak, bu büyük ölçüde 1974'te yapılan Barış Harekatı'nın sonucudur.

Tarih'in çeşitli dönemlerinde birçok devlet tarafında istila ve işgal edilen Kıbrıs Adası'na Türkiye kesinlikle böyle bir niyetle askeri harekat yapmamıştır. Türkiye'yi Ada'ya askeri harekat yapmak zorunda bırakan sebep, Yunanlı Subayların Sampson önderliğinde Kıbrıs'ta Enosis'i gerçekleştirmek için, 15 Temmuz 1974'te Makarios'a karşı yaptıkları darbedir. Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakı (Enosis) amacıyla başlatılan Yunan darbesinin öncesi 1930'lara kadar uzanır. O yıllarda Rumlar tarafından Enosis için çıkarılan isyan Ada'yı hakimiyetleri altında tutan İngilizler tarafından bastırılmıştı. Fakat Rumlar yaklaşık 20 yıl sonra Yunanistan'ın desteğiyle EOKA terör örgütünü kurarak Enosis için yine faaliyete geçmişlerdi. 4 yıl kadar süren bu faaliyetler Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla durulmuştu. Ancak Megalo İdea ve Enosis hayaliyle şartlanmış Yunanistan ve onların güdümündeki Rumlar bağımsızlıkla yetinmediler. Enosis onlar için olmazsa olmazdı. Enosis için ilk engel olan İngiltere ortadan kalkmış şimdi tek engel Kıbrıslı Türkler'di. Bunun için Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilanından hemen sonra AKTİRAS (Türkleri imha) planı yürürlüğe girdi ve tüm Ada'da bir soykırım harekati başlatıldı. 1963-1964 ve 1967 yıllarında doruk noktaya ulaşan katliamlarda 1210 Türk öldürüldü, ve binlercesi de yaralandı. 27 bin Türk göçmen durumuna düştü 103 köy boşaltıldı. Rumlar, Ada'da sukuneti sağlamak için bulunan Birleşmiş Milletler Barış Gücü askerlerini de dinlemiyor tedhiş hareketlerine devam ediyorlardı.

Nihayet 1974 yılında Yunanistan'daki cunta idaresinin, bir oldu bittiye getirerek Ada'nın Yunanistan'la birleşmesini temin edecek darbe teşebbüsüne girişmesi üzerine, Ada'da yaşayan Türklerin hayatını korumak için Türkiye, 1960 Garanti Antlaşması'yla elde ettiği garantörlük hakkına dayanarak Kıbrıs'a Müdahale hakkını tek taraflı olarak kullandı.

ABSTRACT

In 1974 year Turkish Republic did a reconciliation movement to the Cyprus and this movement was the biggest and most important in Turkish Republic history. Today, in the world if we can talk about Cyprus Turkish Republic cause of this is in 1974 reconciliation movement.

In history, Cyprus was occupied by some countries but Turkey didn't go to the Cyprus for this reason. When the Greece officers with leader Sampson did a stroke in 15 July 1974 in Island for Enosis against to the Makarios, Turkey interfered in Cyprus, since 1930 Greece Republic wanted Cyprus. This is the reason of stroke in Cyprus. In that years Greek people made a rebellion for Enosis but the dominator of island English stopped the rebellion. But twenty years later Greek peoples established EOKA terror organization with support of Greece for Enosis. This activity stopped four years later because the Cyprus Republic established. But Greece and Greek peoples didn't contented with peace, they have wanted evertime Megalo Idea and Enosis. English was the first difficulty for Enosis but now there were only Cyprus Turkish. Then the declaration of Cyprus Republic, Greeks started to killing Turks. That was a genocide. In 1963-1964 and 1967 years they killed 1210 Turkish peoples, thousand Turkish were immigrant. 103 villages were emptied. United Nations soldiers came to the Island for peace but the Greek peoples didn't obey the rules and they have going on their terror movements.

Finally in 1974 Greece Military management wanted make a stroke, the cause of the stroke was uniting Cyprus with Greece, but Turkey had to protect Turkish peoples on the Island. According to 1960 Guarantor Agreement Turkey could interfere in Cyprus. And in 1974 Turkey made a reconciliation movement to Cyprus for protect Cyprus Turkish.

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
KISALTMALAR.....	x
TEZ HAKKINDA.....	xi

BİRİNCİ BÖLÜM

KIBRIS ADASI'NIN COĞRAFİ KONUMU ve KISA TARİHÇESİ TARİHÇESİ

GİRİŞ.....	2
1.1. KIBRIS ADASI'NIN COĞRAFİ KONUMU	5
1.2. KIBRIS ADASI'NIN KISA TARİHÇESİ	6
1.2.1. Osmanlı Fethine Kadar Kıbrıs Adası'nın Tarihi	6
1.2.2. Kıbrıs Adası'nın Osmanlı Devleti Tarafından Fethi	7
1.2.3. Kıbrıs'ın İngiltere'nin Eline Geçmesi	9
1.2.3.1. 1878-1914 Yıllarında Kıbrıs'ta İngiliz Yönetimi	10
1.2.3.2. 1914 Yılında Kıbrıs'ın İngiltere Tarafından İlhakı	11
1.2.3.3. İngiltere'nin Kıbrıs'ı Hukuken Ele Geçirmesi	12

İKİNCİ BÖLÜM

1974 BARIŞ HAREKATI ÖNCESİ KIBRIS ADASI'NDA MEYDANA GELEN GELİŞMELER

2.1 MEGALO İDEA	15
-----------------------	----

2.2.	KIBRISLI RUMLARI'IN ENOSİS MÜCALELERİ.....	16
2.3.	KIBRIS CUMHURİYETİ	23
2.3.1.	Cumhuriyete Giden Yol	23
2.3.2.	Zürih Londra ve Garantör Antlaşmaları	26
2.3.3.	Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kurulması	27
2.3.4.	Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Sonu	32
2.4.	AKTİRAS PLANI ve 1963 KANLI NOEL	34
2.5.	1964 OLAYLARI ve ERENKÖY SAVAŞLARI	37
2.5.1	Erenköy Savaşları.....	41
2.6.	1967 OLAYLARI.....	43
2.6.	1974 OLAYLARI VE KIBRIS'TA DARBE	51

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1974 KIBRIS BARIŞ HAREKATI

3.1.	BİRİNCİ BARIŞ HAREKATI	59
3.1.1.	Harekata Hazırlık Devresi	59
3.1.2.	Harekatın Birinci Günü	73
3.1.2.1.	Kıbrıs Barış Harekatı Planı	76
3.1.2.2.	Düşman Kuvvetleri	79
3.1.2.3.	Türk Mukavemet Teşkilatı.....	81
3.1.2.4.	Kıbrıs Türk Alayı.....	83
3.1.2.5.	Hava İndirme Tugayı.....	84
3.1.2.6.	Komando Tugayı.....	86
3.1.2.7.	Denizden Çıkarma.....	87

3.1.2.8. Rumların Gece Taarruzu.....	92
3.1.2.9. Harekatın Dünyadaki Yankıları.....	97
3.1.3. Harekatın İkinci Günü.....	100
3.1.4. Harekatın Üçüncü Günü.....	111
3.1.4.1 Bora Özel Görev Kuvvetinin Adaya Çıkışı.....	113
3.2. CENEVRE GÖRÜŞMELERİ.....	120
3.2.1. Birinci Cenevre Görüşmeleri.....	120
3.2.2. Cenevre Görüşmelerinin Başlaması.....	125
3.2.3. İkinci Cenevre Görüşmeleri	133
3.3. İKİNCİ BARIŞ HAREKATI.....	148
3.3.1. Harekat Sonrası Meydana Gelen Gelişmeler.....	158
GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	160
SÖZLÜK.....	164
KAYNAKÇA	165
DİZİN	171

KISALTMALAR

a.g.e: Adı geçen eser.

a.g.m.: Adı geçen makale.

a.g.t: Adı geçen tez.

v.d.: Ve Diğerleri.

AB: Avrupa Birliği.

ABD: Amerika Birleşik Devletleri.

AKEL: Kıbrıs Rum Komünist Partisi.

EOKA: Kıbrıs Mücahitleri Helen kurtuluş Örgütü.

EOMA: Milli Demokratik Mücadeleciler Cephesi.

FIR: Hava Kontrol Sahası.

İÜ: İstanbul Üniversitesi.

KAM: Kıbrıs Araştırmaları Merkezi.

KKTC: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti.

KTFD: Kıbrıs Türk Federe Devleti.

KTFDED: Kıbrıs Türk Federe Devleti Enformasyon Dairesi.

KTKD: Kıbrıs Türk Kültürü Derneği.

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı.

OPEK: Kıbrıs Rumlarını Koruma Teşkilatı.

PEON: Rum Polis Örgütü.

RMMO: Rum Milli Muhafız Ordusu.

SİSAV: Siyasi Sosyal Araştırmalar Vakfı.

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği.

TAAS: Sovyetler Birliği Resmi Haber Ajansı.

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi.

TKAE: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.

TMT: Türk Mukavemet Teşkilatı.

TSK: Türk Silahlı Kuvvetleri.

TTK: Türk Tarih Kurumu.

UPI: Amerikan Haber Ajansı.

TEZ HAKKINDA

Problem

1974 Kıbrıs Barış Harekatı'nın Kıbrıs, özellikle Kıbrıs Türk tarihinin geçmişine ve halihazırına, tarihin nedensellik doktrini çerçevesinde, eklememesi nasıl olabilir? Harekatın etraflıca analizi nasıl bir tabloyu göz önüne serer?

Araştırmanın Amacı

1974 Kıbrıs Barış Harekatı'nın tetikleyicileri, oluşumu, gelişimi, icrası, yankıları ve sonuçlarının, tarih şablonuna işlenmesi çalışmanın âmâcını oluşturur. Bunu yaparken, dönemin gazete, dergi gibi basılı neşriyatını; olayı anlatan belgeselleri; döneme ait haber, demeç, basın toplantısı ve diğer açıklamaları içeren görsel medya unsurlarını ve diğer olaya ve döneme ait veya olaydan ve dönemden bahseden film, TV programı gibi görsel medya unsurlarının yalnız yakın tarih dönemimize mahsus olaylarda, yararlına bildiğimiz imkanları, betimlemeleri araştırmamızı oluştururken fazlaca kullanmaya ve yoğunmaya çalıştık. Bu imkanlar, olaylar incelenirken ve işlenirken de azami ölçüde kullanılmaya çalışılarak, tarihin laboratuvar ve deney sorunsalı söyleminin geçerli olduğu çevreler için bile, halihazırın teknolojik imkanlarıyla, böyle bir sorunsal kayda değer bulunsa bile bu konu için geçersiz kılınmıştır. Bu olanaklar aynı zamana mefhumda öznel bir boyut bırakmayacak şekilde tanıklıklar oluşturarak olayın tarih şablonuna sağlıklı işlenmesini sağlamışlardır.

Araştırmanın Önemi

1974 Kıbrıs Barış Harekatı'nın Kıbrıs'ın mevcut durumu ve özellikle Kıbrıs Türkleri'nin mevcudiyet ve mukadderatları üzerinde oynadığı tarihi rol ve Kıbrıs Türkleri için sağladığı hayati kazanımlar Türkiye'nin daha önceki uluslararası anlaşmaların kendine tanıdığı garantörlük hakkını kullanarak ne kadar önemli bir

sonucun mimarı olduğunu gösterir. Ayrıca harekat sonrasında Türkiye Kıbrıs'a ciddi sayılabilecek oranda bir askeri güçle yerleşmesi, Ada'nın kuzeyinde daha önce bahsi bile söz konusu olamayacak avantajlar ve kazanımlar elde etmesi; stratejik öneminin Türkiye açısından vurgulanmasının bile gereksiz olduğu Doğu Akdeniz coğrafyasında, mühim hatta vazgeçilemez çıkarlar elde etmesinde 1974 Kıbrıs Barış Harekatı mühim bir rol oynamıştır.

Hipotez

1974 Kıbrıs Barış Harekatı ile yukarıda da çeşitli yönleri dile getirilmeye çalışılan bizce iki olgunun, bunların olgu tanımlanması ile nitelendirilmesinde, zorluk yaşanılabilirliği düşüncesinde olanlar için iki olayın, kemalete ermesinde, kamilliğinde, bu harekatın mahiyeti; önemi, şekillendiriciliği, belirlendiriciliği ve nitelendiriciliğini olma hususiyetleridir. Yukarıdaki cümlede sıfatları belli bir ölçüde belirtmeye çalışılan bu iki olgudan ilki; Kıbrıs Türkleri'nin mevcudiyet ve mukadderatının, günümüze kadarda sürdürülebilerek, sağlanmış olmasıdır; öteki ise Türkiye'nin Doğu Akdeniz coğrafyasına girmesi, Kıbrıs da Türkler'n olmadığını varsayarsak, belki de mevcut şartlar altında başka bir yolla gerçekleşmesi söz konusu bile olmayacak bir durum ortaya çıkmış olmasıdır. İşte harekat bir iki sözcükle tanımlanmak gerekirse bu iki olgunun miladıdır. Ama bu milat yalnızca kronolojik bir hadise değil, aynı zamanda olguların kemaletinde önemli bir aktör, önemli bir donedir.

Araştırmanın Sınırlılıkları

1974 Kıbrıs Barış Harekatıyla ilgili eldeki malzeme, belki birkaç on yılda incelenebilecek zenginliktedir. Ancak bu çalışmada olaya yalnızca Türk kaynakları kadrosu ve imkanları çerçevesinden bakılmış, olayın birebir muhatabı ve karşı taraflardan biri olan Yunanistan ve Kıbrıs Rum kaynakları kullanılmamıştır ve tabii garantörlük hakkının ve Lozan anlaşmasıyla birlikte Kıbrıs adasının hukuki sahibi olan İngilizlerin kaynakları da kullanılmamıştır. Türk kaynaklarından; mecmualar, gazeteler

ve diğ er süreli yayınlardan sadece İzmir Milli Kütüphane koleksiyonunda bulunanlar kullanılmıştır. –bahse konu gazete koleksiyonu şimdi İzmir Büyükşehir Belediyesi Müzesi'nde bulunmaktadır.- Kaynak ve araştırma olarak mevcut diğ er envanter ise görsel malzemeden, olayın tanıklarına, toplu eserlerdeki birkaç paragraflık değ inmelere kadar ulaşılabilen tüm şeyler inceleme, okuma ve değ erlendirilmeye; analizlerde kullanılmaya metne konulmaya çalışılmıştır. Ulaşılabilenler –kaynaklar ve araştırmalar- konusunda çok büyük ve titiz bir gayret gösterilmemiştir zira; genelde tekrar ve malumu ilanla karşılaşılacağı; çokça, ince eleyip sık dokuma gereksinimi olmadığı; olayın yeterince net olduğu düşünceleri ve kanaatları, çalışmada yere yer, bazen de sıkça hissedile bilinir.

Araştırmanın Yöntemi

1974 Kıbrıs Barış Harekatı hakkındaki çalışma önce kaynak kişilerle yapılan mülakatlarla filizlenmeye başlayıp döneme ait gazete, mecmua gibi süreli yayınların taranmasıyla şekillenmeye başlayıp görsel unsurların değ erlendirilip özellikle betimlemelerde kullanılmasıyla bilhassa basılmış hatıraların, olaya ve döneme ait eserlerin ve bilumum diğ er incelemelerin ve çalışmaların değ erlendirilmesi ve bunların topyekun analizi suretiyle meydana gelmiştir.

TEZ METNİ

BİRİNCİ BÖLÜM
KIBRIS ADASI'NIN COĞRAFİ KONUMU ve KISA TARİHÇESİ

GİRİŞ

Kıbrıs'ın bir uluslararası sorun olarak Türkiye Cumhuriyeti'nin gündemine girmesi ilk kez 1950'li yıllarda söz konusu olmuştur. Bu tarihten itibaren de Kıbrıs meselesi siyasi, sosyal ve askeri diğer açılardan Türkiye'yi etkilemiş ve yine Türkiye'nin yurt içi ve yurt dışı politikasında başlıca belirleyicilerinden biri olmuştur. Bu durum günümüze kadar önemini yitirmeden devam etmiştir. Buna rağmen soruna uluslararası hukuk açısından net bir çözüm getirilememiştir.

Kıbrıs sorununun bu kadar uzun bir süre zarfında çözümlenememesinin başlıca nedeni dünya politikasını yön veren ABD ve İngiltere gibi güçlü ve etkili devletlerin Kıbrıs'la ilgili doğru teşhis koymaktan kaçınmalarıdır. Adı geçen devletler kendi çıkarları ve menfaatleri doğrultusunda meseleyi çözmeye çalıştıkları için Kıbrıs sorunu daha da karmaşık bir hale gelmiştir. Bu sorunun asıl tarafları olan, Türkiye Yunanistan ve Ada'da yaşayan Türk ve Rum halkları ortak bir noktada buluşup sorunu çözüme kavuşturamadıkça yine bu ülkelerin meseleye; kendi ulusal menfaatleri doğrultusunda müdahale etmeye devam edecekleri kaçınılmazdır.

Uluslararası camiada bir Kıbrıs sorununun çıkma sebebi Yunanistan'ın Anadolu felaketinden sonra Girit gibi Kıbrıs'ı da Enosis hayaliyle kendine bağlamak için önce İngiltere ile daha sonra pek önemsemediği Türkler'le mücadeleye başlamasıdır. Böylece Kıbrıs sorunu da ortaya çıkmıştır. Kıbrıs sorunu, Kıbrıs tarihini bilmeyenlerin ve Rum propaganda mekanizmasının etkisinde kalanların iddia ettiği gibi **“1974 yılında başlayan bir saldırı ve işgal sorunu”** değil, 1821'lerden itibaren Rum Yunan tarafının Enosis uğraşları nedeniyle başlayan bir sorundur. Buna Türk-Rum mücadelesinin Kıbrıs'taki başlangıcı da diyebiliriz.

Kıbrıs Adası'nın 1878 yılında İngiltere'nin hakimiyetine geçmesiyle Ada'daki Rumlar'ın Enosis ümitleri artmış ve Ada'yı Osmanlı Devleti'nden devralmak için gelen İngiliz donanması Kıbrıslı Rumlar tarafından büyük bir coşkuyla karşılanmıştır. Fakat Rumlar, İngiltere'den umduklarını alamamışlardır. İngilizler Kıbrıs Adası'nı 1914 yılında ilhak etmiş, 1925 yılında da Ada'yı kraliyet sömürgesi ilan etmiştir. Bu durum Kıbrıs Rumları üzerinde büyük bir düş kırıklığı meydana getirmiş ve Enosis fanatiği Rumların öfkesinin İngilizlere dönmesine sebep olmuştur.

Nitekim bu gerilimli durum altı yıl kadar sürmüştü ve 1931 yılında Kıbrıslı Rumların Enosis için ortaya koydukları ilk isyan meydana gelmiştir. 20 Ekim 1931 günü İngiliz yönetimine kızan beş bin kişilik Enosis taraftarı Rum topluluğu Lefkoşa'da ellerinde Yunan bayraklarıyla eylem yapmışlar vilayet konağını yakarak yağmalamışlardır.

Bu isyan İngiltere tarafından kanlı bir şekilde bastırılmıştır. İsyandan sonra tedbir almakta gecikmeyen İngilizler Ada'da sıkıyönetim, baskı politikası ve sansür uygulamıştır. Enosis taraftarı olan Rumları da sürgüne gönderilmiştir. Bunun yanında Enosisçi bu Rumlar 1945 yılında Yunanistan tarafından tekrar Ada'ya sokulmuşlardır.

İkinci Dünya Savaşı'nın araya girmesiyle bir müddet durulan Enosis faaliyetleri 1950'li yıllardan sonra tekrar başlamıştır. Bu sırada 1948 yılında Enosisi gerçekleştirmek için Makarios Başpiskopos yapılmıştı. Fakat Yunanistan, Makarios'un uzun vadeli Enosis stratejisini beğenmedi ve bu işi çabuklaştırmak için 1954 yılında Digenis lakaplı Grivas'ı Kıbrıs'a gizlice gönderdi. 1954 yılında EOKA terör örgütünü kuran Grivas Yunanistan'dan devamlı suretle silah ve personel yardımı alıyordu.

1955 yılında terör olaylarına başlayan EOKA'nın faaliyetleri 4 yıl sürdü. Pek çok İngiliz ve Kıbrıs Türkü'nün katledilmesine yol açan kanlı eylemleri ve olayları önlemeyen ve yine olaylardan sorumlu tutulan Başpiskopos Makarios'un Seycheel Adaları'na sürülmesine kadar devam etti. Kıbrıs ve dünya barışı açısından bu olumlu gelişmeyi, 1959'da Londra ve Zürih Antlaşmaları'nın imzalanması, 16.8.1960'da Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilanı takip etti. Fakat Rumlar ve Yunanlılar bağımsızlığı Megalo İdea ve Enosisi gerçekleştirmek için bir basamak olarak görüyorlardı. Enosis için ilk engel teşkil eden İngiltere'den kurtulan Rumlar'ın şimdiki tek engeli Kıbrıslı Türkler'di. Kıbrıs Cumhuriyeti'ni ortadan kaldırıp Enosisi gerçekleştirmek için Makarios ve Yunanistan Aktiras (Türkleri imha) planını bağımsızlığın ilanını takiben yürürlüğe koydu. Ve tüm Ada'da tam bir soykırım hareketi başlatıldı. 1963 yılını kanlı Noel yine 1964 Erenköy savaşları ve son olarakta 1967 Boğaziçi ve Geçitkale saldırılarıyla zirveye ulaşan katliamlarda 1210 Türk öldürüldü, binlerce Türk yaralandı. 27.000 Türk göçmen durumuna düştü, 245 Türk kayıplara karıştı. 14 Mart 1964 tarihinde Rum katliamını önlemek ve Ada'da barışı sağlamak amacıyla göreve başlayan Birleşmiş Milletler Barış Gücü de gözü dönmüş Rumlar'ı durdurmakta başarılı olamamıştı.

Toplumlararası görüşmeler 24 Haziran 1968'de başladı. Aralıklarla süren toplumlar arası görüşmelerde, Rumlar'ın olumsuz tutumları yüzünden bir sonuca varılamadı. 1970 yılında EOKA terör örgütünün gerçekleştiremediği Enosisi gerçekleştirmek için EOKA-B örgütü kuruldu. Fakat EOKA-B Enosis için sadece Türkler'i engel olarak görmüyordu. EOKA-B'nin yeni hedefleri arasında Makarios ve onun taraftarları da vardı. Enosis hayaliyle yanıp tutuşan Yunan destekli Rumlar ile Makarios yanlısı Rumlar'ın Ada'da mücadelesi başladı. Nihayet Makarios'un Yunanistan'la ters düşmesi üzerine Yunanistan'daki askeri cuntadan emir alan Yunanlı subaylar, Sampson önderliğinde, 15 Temmuz 1974 'de Kıbrıs'ta askeri darbe yaparak Makariosu devirdiler. Makarios İngiliz üssüne sığınarak canını zor kurtardı.

Kıbrıs Türkleri 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti'nden silah zoruyla dışlandıktan ve devletsiz bırakıldıktan sonra, zaman içerisinde kendi ayrı idari yapılarını oluşturarak kendi kendilerini yönetmeye başladılar. Enosis'i gerçekleştirmek yolunda son adımı teşkil eden 1974 Yunan darbesinden sonra Türkiye Cumhuriyeti, garantörlük antlaşmasına dayalı meşru müdafaa hakkını kullanarak Kıbrıs Türkleri'ni topluca katledilmekten kurtardı. 1975 Nüfus Mübadelesi Antlaşması ile iki kesimlilik gerçekleşmiş oldu.

Rum tarafının uzlaşmaz tutumu neticesinde, Birleşmiş Milletler iyi niyet misyonu çerçevesinde, 1977 yılından itibaren 1983 yılına kadar devam eden görüşmelerden hiçbir sonuç alınamaması üzerine, Kıbrıs Türkleri 15 Kasım 1983 yılında kendi bağımsız devletlerini, diğer bir ifadeyle Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni, ilan ettiler.

Yaptığım çalışmamda benden hiçbir vakit yardımlarını esirgemeyen muhterem hocam Prof. Dr. Aygün ATTAR'a teşekkür ederim.

1.1. KIBRIS ADASI'NIN COĞRAFİ KONUMU

Doğu Akdeniz'de 34°33' - 35°41' kuzey paralelleri ile 32°17' - 34°35' doğu meridyenleri arasında yer alan Kıbrıs, Sicilya (25.710 km²) ve Sardunya (24.090 km²) adalarından sonra Akdeniz'in üçüncü büyük adasıdır. Ada'nın en yakın komşusu Türkiye'dir. Kıbrıs, Güney Anadolu sahillerinden 70, Suriye'den 100, Mısır'dan 400, Yunanistan'dan 800 km uzaklıktadır. Yüzölçümü 9271 km² olan Ada'nın kuzey-güney doğrultusundaki genişliği orta kesimlerde 70 km, güneybatı – kuzeydoğu istikametinde uzunluğu ise 270 km dir¹. Kıbrıs Adası, toprak yapısı, iklimi, bitki örtüsü ve hayvan türleri bakımından tamamen Anadolu'nun bir parçasıdır. Coğrafyacılar, yapı ve yeryüzü şekilleri itibariyle Kıbrıs'ı Anadolu'nun güneyini oluşturan Toroslar içinde mütalaa etmektedirler. Ada tektonik ve jeolojik bakımlardan Anadolu'dan deniz transgresyonu ile ayrılmış olup Antakya bölgesindeki yeryüzü şekilleri Kıbrıs'ta aynı özelliklerle devam etmektedir. Diğer yandan Kıbrıs Adası 100-200 metre kadar derinlikte bir deniz altı platformu ile Anadolu'ya bağlıdır. Halbuki Ada'nın batı ve güney kıyıları, kıyından itibaren 2000 metreye ulaşan denizaltı çukurları ile çevrilidir. Ayrıca Ada Akdeniz bölgesine has iklim özelliği etkisi altında bulunur².

Kıbrıs Adası'nın yeryüzü şekilleri incelendiğinde Anadolu'daki Toroslar'da olduğu gibi üçüncü zaman geniş kıvrımlarına ait olduğu görülür. Bundan dahada önemlisi dördüncü zaman başlarında Ada, İskenderun Körfezi yönünde Toros sistemi ile bağlantılı idi³.

¹ H. Vergi Bedevi, **Tarih Boyunca Kıbrıs**, Lefkoşa, 1978, s.5; **Kıbrıs Sorunu Gelişmeler ve Görüşmeler**, İstanbul, 1990, s.13.

² Besim Darkot, "Kıbrıs", **İslam Ansiklopedisi**, C. VI, s.672.

³ Abdulhaluk Çay, **Kıbrıs'ta Kanlı Noel**, Aknara, 1989, s.1; İrfan Ülger, Ertan Efeğil, **Avrupa Birliği Kışkırtıcılığı Kıbrıs Meselesi**, Ankara, 2001, s.9.

1.2. KIBRIS ADASI'NIN KISA TARİHÇESİ

1.2.1. Osmanlı Fethi'ne Kadar Kıbrıs Adası'nın Tarihi (M.Ö.4000 – M.S.1571)

Jeolojik çağlarda Anadolu'dan koptuğu anlaşılan Kıbrıs Adası'nda Bronz çağı ve İltunç çağında (M.Ö. 3000 - 1650) ilk olarak yaşam belirtileri bulunmuştur. Kıbrıs ilk çağlarda bakır madeniyle meşhur olmuştu⁴.

Hitit belgelerinde Alaşiya olarak adlandırılan Ada M.Ö. 7. asırda Akalar'ın istilasına uğramış ve adı Lantana olarak değiştirilmiştir. Ticaret yolları üstünde oluşu Kıbrıs'ın önemini gittikçe arttırmış ve Ada'da koloniler kurmuş olan Fenikelilerin aracılığı sonucu Kıbrıs Adası komşu ülkelerin kültürleri ile ilişki sağlamıştır.

M.Ö. 576'da Pers Kralı Keyhüsrev Kıbrıs'ı hakimiyet altına alarak yıllık vergiye bağlamış daha sonra M.Ö. V. asrın başlarında Ada'nın tüm şehirleri Persler tarafından işgal edilmiştir. Kıbrıs'ı Persler'den M.Ö. 333 yılında Büyük İskender kurtarmıştır. İskender'in İmparatorluğu dağılınca Kıbrıs'a M.Ö. 294 yılında Mısırlılar hakim olur. Mısır Devleti'nin de yıkılmasıyla M.Ö. 58 yılında Romalılar Ada'yı ele geçirirler. Buraya Romalılar eyalet statüsü vererek vali tayin ederler. M.S. 395 yılında Roma İmparatorluğu ikiye ayrılınca Kıbrıs Bizans'a kalmıştır⁵.

Milattan sonra 7. yüzyılın ortalarında başlayıp fasılalarla 300 yıl süren Arap istila ve hücumlarından Kıbrıs kurtulamayacak ve Ada 645 yıllarında Araplar tarafından yağmalanıp, yıkılacaktı. Arap saldırıları Kıbrıs için öylesine bir tehlike oluşturacaktı ki Bizans İmparatoru ikinci Justinian Adayı savunamayacağını anlayınca halkının büyük bir bölümü Çanakkale yöresine taşıyacaktı. (688) Bizanslılar Araplarla başa çıkamayınca – çünkü Emeviler neredeyse İstanbul'u bile alıyorlardı – Kıbrıs'ın bir bölümünün Araplara geçmesini öngören anlaşmayı kabul etmek zorunda kalacaklar ve böylece ada Araplar'la Bizans arasında taksim edilecekti. Bu anlaşma Kıbrıs'a bir barış getirmeyecek ve tarafların zaman zaman anlaşmaya aykırı davranışlarının

⁴ Sami Öngör, *Coğrafya Sözlüğü*, İstanbul, 1961, s.443.

⁵ H. Fikret Alasya, *Tarihte Kıbrıs*, Lefkoşa, 1996, s.6; İsmet Konur, *Kıbrıs Türkleri*, İstanbul, 1938, s.12; Tevfik Tarkan, *Kıbrıs (Genel Çizgileriyle)*, Ankara, 1975, s.46.

ceremesini hep Kıbrıs'lılar çekecekti. Örneğin 734'te Halife III. Yezid Kıbrıs'a bir akın yaparak büyük sayıda Kıbrıslı'yı esir alacak ve Suriye'ye götürüp orada yerleşmeye zorlayacaktır. 802 yılında Bizans'ın taahhüt ettiği haracı vermek istememesi üzerine 924'te Araplar Kıbrıs'a üç koldan akın tertipleyecek ve kiliseleri, manastırları yakıp yıkıp, halkın binlercesini öldürecek veya köle olarak götüreceklerdi⁶. Kıbrıs'ın içinde bulunduğu bu durum Bizans İmparatoru ikinci Nicephoros Phocas'ın 965'de Araplar'ı yenip Ada'dan kesin olarak uzaklaştırılmasına dek sürecekti.

Kıbrıs'ta Bizans hakimiyeti bu tarihten 1184 yılına kadar aralıksız sürmüştü, bu tarihte Bizans İmparatoru'nun akrabalarından İsak Komnenos, bir hile ile Kıbrıs'ı ele geçirmiştir. Kudüs'ü Selahattin Eyyubi'den almak üzere kuvvetli bir donanma ile Suriye kıyılarına yaklaşırken iki gemisinin Komnenas tarafından zapt edilmesi üzerine Limasol Limanına asker çıkaran İngiltere Kralı Richard, Komnenos'u hapsetmiş ve Ada'yı ele geçirmiştir⁷. (28 Ağustos 1189). Richard'dan Ada'yı 1197'de satın alan Kudüs Kralı Guide Lousignane ve çocukları 1489'a kadar Kıbrıs Adası'nda hakimiyetlerini sürdürmüşlerdir.

Lousignane hanedanının Kıbrıs üzerindeki egemenliği 1489'a kadar devam etmiş ise de, 1373 ile 1464 yılları arasında Cenevizliler Magosa'yı ellerinde tutmak suretiyle Ada'nın bir bölümüne hakim olmuşlardır. Ada, 1489 yılında Venedik Cumhuriyeti tarafından işgal edilmiştir. Ada da Venedikliler zamanında her bakımdan bir terör ve korsan yönetimi kurulmuştur. Ada halkı, Kıbrıs'ın Osmanlı Devleti tarafından 1571 yılında fethedilmesine kadar Venedikliler'in zulüm ve baskısı altında inlemiştir⁸.

1.2.2. Kıbrıs Adası'nın Osmanlı Devleti Tarafından Fethi (1571 – 1878)

XVI. yüzyılın ikinci yarısı Osmanlı Devleti'nin her yönden en güçlü olduğu bir dönemdir. O yüzyılın dünyasında siyasi bakımdan büyük bir dünya devleti olan Osmanlı Devleti dünya kuvvetler dengesinde söz sahibiydi.

⁶ Muzaffer Haşmet Gürkan, *Kıbrıs Tarihi'den Sayfalar*, Lefkoşa, 1996, s.12.

⁷ Kamuran Gürün, *Türkler ve Türk Devletleri Tarihi*, İstanbul, 1984, s.391.

⁸ Niyazi Ahmet Banoğlu, *Kıbrıs Dosyası*, İstanbul, 1974, s.8.

Kıbrıs, Osmanlı Devleti'nin üç kıtada uzanan geniş kara ve deniz sınırlar içerisinde, devrin en güçlü deniz devleti olan Venediğin elinde bulunan bir çıban başı konumundaydı. Ada Osmanlı toprakları olan Anadolu, Suriye ve Mısır arasında güçlü bir tehdit üssü gibi durmaktaydı. Sonra Ada'da bulunan Venedik yönetimi, tüccar ve korsan olarak deniz yollarını kontrol etmekte, zaman zaman talanlarda bulunmaktaydı. Ada bu hali ile Osmanlı İmparatorluğu için bir tehdit ve tehlike kaynağıydı. Diğer yandan bulunduğu yer nedeniyle siyasi askeri ekonomik yönlerden stratejik öneme sahipti. Bu özelliklerden ötürü Kıbrıs'a egemen olunması devletin bütünlüğü ve geleceği bakımından bir zorunluluk durumuna gelmişti⁹.

Sonunda fethine karar verilen Kıbrıs'a 50 bin piyade ikibinbeşyüz süvari 30 ağır ve 50 hafif toptan oluşan Türk Sefer Kuvveti, 360 parça donanma ile birlikte ve üç ayrı kol halinde, 15 Mayıs 1570'de İstanbul'dan hareket eder. Sefer Komutanı (Serdar) Vezir Lala Mustafa Paşa, Donanma Komutanı Piyale Paşa'dır. Osmanlı askeri 1 Temmuz 1570'de Limasol'dan karaya çıkarak Limasol'u alır. Arkadan Larnaka ve diğer kalelerin fethi başlar. 50 günlük bir kuşatmadan ve kanlı savaşlardan sonra 9 Eylül 1570'de Lefkoşa Kalesi de alınır. Şimdi ayakta yalnız granit gibi zaptedilmez kalesi ile Magosa kalmıştır. Buranın düşürülmesi aşağı yukarı bir yıl sürer ve çok kayıplar verilir. Ama Venedikliler'in delice bir cesaretle savundukları bu son kalede 1 Ağustos 1571'de Lala Mustafa Paşa'nın durdurulamaz hücumu ile ele geçirilir¹⁰.

Kıbrıs'ın fethi 13 aylık uzun bir savaşa ve 50 bin şehid'e mal olmuştur.

Fetihten sonra Kıbrıs, başkenti Lefkoşa olan bir beylerbeylik halinde İstanbul'a bağlandı. Kıbrıs Beylerbeyliği'ne Muzaffer Paşa atandı. O tarihte Kıbrıs nüfusu 150 bin yerli halkı ile 30 bin Türk Askerinden oluşuyordu. Adanın savunması ve Türkleştirilmesi için Padişah II. Selim'in fermanı ile Kayseri, Konya, İçel, Niğde, Manavgat, Kütahya, Karaman, Uşak, Maraş, Yozgat ve Sivas gibi Anadolu'nun çeşitli yerlerinden Kıbrıs'a Türk aileler yollanarak değişik yerlere yerleştirildiler. Sayılan

⁹ H. Fikret Alasya, *Atatürk'ün Kıbrıs'a Bakışı ve Türk Toplumunun Özgürlük Mücadelesi*, Ankara, 1989, s.24; Mehmet Akif Erdoğan, *Kıbrıs'ın Dünü Bugünü*, Ankara, 1993, s.45,46.

¹⁰ Baron Joseph Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, C.3, İstanbul, 2000, s.23; İ. H. Uzunçarşılı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, C.3 Ankara, 1997, s.14,15.

yerlerden 10 haneden bir hane halkı olarak zorunlu göç yoluyla gelen 28.600 kişilik bu topluluk, oradaki 30 bin askerle birlikte Kıbrıs'ın ilk Türk toplumunu oluşturdu¹¹.

Ada'nın Hristiyan halkına gelince; Türk egemenliği altında bulunan öteki yörelerde olduğu gibi, devlet bunlarında can mal namus güvenliğini sağlamıştır. Osmanlı yönetimi, Kıbrıs'ın Ortodoks Hristiyan halkına, üç yüz yıldır Latin Katolik baskısı altında kalmış olan Ortodoks kilisesine kendi dinlerine sahip çıkma hakkını ve ibadet özgürlüğünü tanımıştır. Osmanlı Devleti Kıbrıs'ı fetih etmeseydi Ada'da bir tane Ortodoks kalmayacaktı¹².

Kıbrıs tarihindeki en uzun huzur dönemini, kuşkusuz 1571 – 1878 tarihleri arasında, Osmanlı egemenliği altında yaşamıştır. Türklerle, dinleri dilleri ayrı olan yerli halk uzun süre yan yana huzur ve güven içinde yaşamışlardır. Ve, kendini Rum sayan Ada halkının başkaldırmasına kadarda bu böyle sürüp gitmiştir.

Kıbrıs'ın üç yüz yıl boyunca hakimiyeti altında kaldığı Osmanlı egemenliğinden çıkışı, Yunanistan'ın değil İngiltere'nin işidir. 1869'da Süveyş Kanalı'nın açılmasıyla, Hindistan yolu üzerindeki Kıbrıs'ın stratejik önemini artmış ve İngiltere'nin Ada'ya yönelik iştahını kabartmıştır. Kars'ı ele geçiren Ruslar bir hamleyle İskenderun Körfezi'ne inebilir duruma gelmişti, buda İngiltere'nin Akdeniz'deki üstünlüğünü tehdit etmekteydi¹³.

Çarlık Rusya'sıyla karşılıklı savaşlar ve çatışmalar içinde olduğu 19. yüzyıl sonlarında İngiltere, Osmanlı'yı zorlayarak 4 Haziran 1878'de yapılan İttifak Anlaşması yoluyla vekaleten ve geçici olarak Ada'ya yerleşmiştir¹⁴.

1.2.3. Kıbrıs'ın İngiltere'nin Eline Geçmesi (1878 - 1960)

İngiliz yönetimi altında Kıbrıs'ın statüsünü başlıca üç döneme ayırmak mümkündür.

¹¹ Nazım Beratlı, *Kıbrıs Türkleri'nin Tarihi*, s.130,131; Haşmet Gürkan, a.g.e., s.39-41; Cengiz Orhonlu, "Osmanlı Türkleri'nin Kıbrıs Adasına Yerleşmesi", *Türk Kültürü Dergisi*, Sayı:139 s.334.

¹² Mustafa Armağan, "Kıbrıs'n Kendisi Tazminat'tı Zaten", *Zaman Gazetesi*, 7 Aralık 2003.

¹³ Akdes Nimet Kurat, *Türkiye ve Kıbrıs*, Ankara, 1970, s.89.

¹⁴ Soyalp Tamçelik, *Kıbrıs'ın İngiliz İdaresine Geçşi 1878-1919*, İstanbul, 1997, s.7; Faruk Sönmez, "Tanzimattan Lozan'a Kıbrıs Sorunu", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansk.* C.2, s.309.

İlk dönem 1878 – 1914 tarihleri arasında yer alır ve anlaşmalar gereği egemenlik hakkı Osmanlı Devleti'ne kalmak üzere, Kıbrıs'ın İngilizler tarafından yönetildiği dönemdir.

İkinci dönem, 1914 – 1924 yıllarına rastlar. Ada bu tarihler arasında fiilen ilhak edilmiştir.

Son dönem, Lozan Barış Anlaşmalarıyla açılmıştır. Lozan ile Ada, İngiliz egemenliğine geçmiş ve bunu Türkiye hukuken tanımıştır.

1.2.3.1. 1878 – 1914 Yıllarında Kıbrıs'ta İngiliz Yönetimi

İngiltere Akdeniz'deki egemenliğini pekiştirmek amacıyla 19. yüzyılın ikinci yarısında Kıbrıs'a el koymaya kararlıdır. Özellikle 1869'da Süveyş Kanalı'nın açılmasıyla bu düşüncesi daha da güçlenmiştir. Ancak, Kıbrıs'ın işgalini İngiltere, kuvvet yoluyla değil, siyasal ortamın elverişli olduğu bir zamanda, hukuksal yoldan gerçekleştirmeyi planlamıştır. Nitekim, Rus savaşından (93 Harbi) yenik çıkan ve Ayastefanos Antlaşması'nı (3 Mart 1878) imzalamak zorunda kalan Osmanlı Devleti içinde bulunduğu koşulların zorlanmasıyla İngiltere'nin kendisine sunduğu "Savunma Paktını" kabul etmek zorunda kalmıştır.

İngiliz hükümetinin İstanbul'daki elçisi Sir Henry Layard vasıtasıyla 30 Mayıs 1878 tarihinde Osmanlı Devletine teklif ettiği Savunma Paktında Kıbrıs'ı istemesinin nedenlerini şöyle belirtiyordu : "Osmanlı orduları yenilmiştir. Osmanlı hükümeti çaresizlik içindedir. Bunlar çöküşün açık belirtisidir. Rusya; Kars Ardahan Batum'u işgal etmiş bulunmakta olup, Anadolu ve Suriye halkını kışkırtıp Osmanlı ordusuna karşı ayaklandırabilir. Böyle bir kışkırtma durumunda, bu halk çöküşün durumunda bulunan devleti terk ederek, başka bir yönetim aramaya başlayacaktır. Bu ise Osmanlı Devletinin sonudur. Osmanlı Devleti'nin Asya ile devamı için bir koşul vardır; gelecekte Osmanlı Asyası'na Rusya tarafından yönelecek bir saldırıyı silahla önlemek gücü olan bir devletin, güvence vermesidir. İngiltere teklif ettiği garantisinin yerine getirebilmesi için Anadolu ve Suriye kıyılarına yakın bir yere sahip olması gerekmektedir. Kıbrıs bu amaca en uygun yerdir.

Bununla beraber Kıbrıs, Osmanlı Devleti'ne ait olmakta devam edecek; vermekte olduğu vergiyi Osmanlı hazinesine ödeyecek yalnız askeri ve stratejik düşüncelerle İngiltere tarafından kullanılacaktır. Rusya son savaşta ele geçirdiği yerleri Osmanlı Devleti'ne geri verirse İngiltere Kıbrıs'ı derhal boşaltacak"¹⁵.

Gerçekte, savunma paktına göre, Türkiye Kıbrıs'ı kayıtsız şartsız değil, vekaleten ve geçici bir şartla İngiltere'ye devrediyordu. Ancak bu geçicilik statüsünü ayrıca düzenlemek gerekiyordu. 1 Temmuz 1878 de imzalanan ve adına ek protokol denen Antlaşma savunma paktından tedirgin olan zamanın hükümdarı II Abdülhamid'i az da olsa ferahlatmıştır. Bu protokolün 6. maddesine göre : "Eğer Rusya, Kars ve son muhaberede Ermenistan'da zaptetmiş olduğu diğer yerleri Türkiye'ye iade edecek olursa, Kıbrıs Adası İngiltere tarafından boşaltılacak ve 4 Haziran 1878 tarihli antlaşmada hükümsüz hale gelecektir."¹⁶

Her iki anlaşmayı da birlikte incelediğimiz zaman görüyoruz ki, Ada, hukuki açıdan hala eski sahibi olan devlete bağlı olduğu halde fiilen başka bir devlete terk edilmiştir. Osmanlı devleti Ada üzerindeki hükümdarlık haklarından vazgeçmemiştir. İmzalanan antlaşmalar çerçevesinde, geçici bir süre için Ada'nın yönetimini İngilizlere devretmiştir. İngiltere böylece Rus tehlikesini bahane ederek Kıbrıs'ı, askeri, politik ve ekonomik yönlerden kendisine sağlayacağı yararlardan, üs olarak ele geçirmeyi başarmıştı¹⁷.

1.2.3.2. 1914 Yılında Kıbrıs Adası'nın İngiltere Tarafından İlhakı

29 Ekim 1914'de Osmanlı Devleti, savaşa katılınca İngilizler bunu, Kıbrıs'ı ilhak etmek için bir fırsat saydılar. Osmanlı Devleti ile İngiltere karşı karşıya savaşmak durumuna düştüler. İngiltere "İtilaf", Osmanlı devleti ise "İttifak" devletleri arasında yer alıyordu. İngilizler bunu fırsat bilerek 5 Kasım 1914'te Osmanlı Devleti'nin savaşa katılımından bir hafta sonra, Kıbrıs Hükümet gazetesinin özel bir sayısında, bir bildiri

¹⁵ Tamçelik Soyalp, "Kıbrıs'ın Siyasi Tarihi İle İlgili Bir Belgenin Değerlendirmesi", Ankara, 1999, s.170; Nasim Zia, Kıbrısın İngiltereye geçişi ve Adada Kurulan İngiliz İdaresi, Ankara, 1975, s.38,39.

¹⁶ Fahir Armaoğlu, 19. Yüzyıl Siyasi Tarihi, Ankara, 1999, s.535.

¹⁷ Nasim Zia, a.g.e., s.48.

yayınlayarak, iki devlet arasında başlayan savaş nedeniyle 1878 antlaşması ile ilgili diğer antlaşmaların fesh edildiğini ve Ada'nın İngiliz İmparatorluğu'na katıldığını ilan ettiler.

Kıbrıs ilhak sonucu yeni bir statüye kavuşmuştu. Türkiye'nin Lozan Konferansı'na kadar bu tek taraflı İlhakı tanımamasına karşın İngilizler fiili durumu Lozan Antlaşması'na kadar sürdürdüler. Ada'nın İlhakıyla birlikte adada bulunan Türk toplumunun hayat şartları gittikçe kötüleşmeye başlamıştı¹⁸.

1.2.3.3. İngiltere'nin Kıbrıs Adası'nı Hukuken Ele Geçirmesi (Lozan Antlaşması'nda Yeralan Kıbrıs'la İlgili Maddeler)

Lozan Antlaşması'nın sadece üç maddesi doğrudan doğruya Kıbrıs'la ilgilidir. Bunlar 16, 20 ve 21. maddeleridir. Bu maddelerden ilk ikisi Kıbrıs'ın hukuki statüsü ile sonuncusu ise, Ada'da yaşayanların uyrukluğu sonucuyla ilgilidir.

16. maddeye göre : Türkiye iş bu antlaşmada belirtilen sınırlar dışında bulunan topraklar üzerindeki ya da bu topraklarla ilişkin olarak her türlü haklarıyla sıfatlarından ve egemenliği iş bu Antlaşmada tanınmış adalardan başka bütün öteki adalar üzerindeki her türlü haklarından ve sıfatlardan vazgeçmiş olduğunu bildirir; bu toprakların ve adaların geleceği (kaderi) ilgililerce düzenlenmiştir, ya da düzenlenecektir. İş bu maddenin hükümleri, Türkiye ile sınırdaş olan ülkeler arasında komşuluk durumları yüzünden kararlaştırılmış ya da kararlaştırılacak olan özel hükümlere hâlel vermez.

Lozan Antlaşması'nın 16. maddesi yukarıdaki son şeklini alıncaya kadar görüşmelerde çetin tartışmalara yol açmıştır. Hatta bu tartışmalar antlaşmanın yürürlüğe girmesinden sonra da sürmüştür. Yunanlılar, Kıbrıs'la ilgili her anlaşmazlıkta, Türkiye'nin Ada üzerinde Lozan'dan sonra hiçbir hak iddia edemeyeceğini ileri sürmüşlerdir¹⁹.

¹⁸ Murat Sarıca, Erdoğan Teziç, Özer Eskiurt, **Kıbrı Sorunu**, İstanbul, 1975, s.3,4; Ahmet An, **Kıbrıs Türk Liderliği'nin Oluşması**, Lefkaşa, 1996, s.48.

¹⁹ Sarıca v.d, a.g.e., s.6.

Ada'nın gelecekteki statüsü, 16. madde ile bir hükme bağlandıktan sonra, Lozan Antlaşması'nın 20. Maddesi ile de Kıbrıs'ın 1914'den itibaren bir İngiliz adası olduğu kabul ediliyordu. 20. Maddeye göre : "Türkiye, İngiliz Hükümeti'nce 5 Kasım 1914 tarihinde ilân edilen, Kıbrıs'ın İngiltere'ye katılımını (ilhakını) tanıdığını bildirir. Bu madde ile Türkiye'nin 5 Kasım 1914'ten itibaren, Adadaki egemenlik haklarından vazgeçtiği açıkça belirtilmektedir. Ne var ki, yukarıda açıklandığı gibi 16. Maddeye göre, İngiltere Kıbrıs Adası üzerindeki egemenlik hakkından herhangi bir sebeple vazgeçtiği takdirde, Kıbrıs'ın kaderi ilgililerce düzenlenecektir. Bu durumda Türkiye'nin de Kıbrıs'la ilgili olduğu tartışma götürmez bir gerçektir."²⁰.

Öte yandan, 20. madde 1878'den beri çeşitli karışıklıklara anlaşmazlıklara sebep olan Ada'nın statüsünü kesin olarak tespit etmiş ve Ada'yı hukuki bakımdan İngiltere'nin egemenliği altında sokmuştur. Lozan Antlaşması'nın 21. maddesi ise Kıbrıslıların vatandaşlık durumlarını belirtiyor. 21. maddeye göre : 5 Kasım 1914 tarihinde Kıbrıs Adası'nda yerleşmiş bulunan Türk uyruklar, yerel kanunun saptadığı şartlar içinde, İngiliz uyrukluğunu edinecekler ve bu kimseler Türk uyrukluğunu yitireceklerdir. Bununla birlikte iş bu antlaşmanın yürürlüğe girişinden başlayarak iki yıllık bir süre içinde Türk uyrukluğunu seçme olanakları vardır; bu durumda, seçme hakkını kullandıkları tarihi izleyecek on iki ay içinde Kıbrıs Adası'ndan ayrılmaları zorunlu olacaktır.

Kıbrıs'ın İngiltere'ye katılmasını kabul eden Lozan Antlaşması İngiltere tarafından 6 Ağustos 1924'de tasdik edilmiş ve Kıbrıs Yüksek Komiserliği kaldırılarak yerine valilik makamı ihdas edilmiştir. Bu statü, yani Ada'nın İngiliz toprağı olarak kabulü ve yönetimin bir İngiliz valisi tarafından, tıpkı İngiltere'nin diğer sömürgelerinden olduğu gibi, yürütülmesi 1925 – 1959 tarihleri arasında tam 34 yıl devam etmiştir.²¹

²⁰ Nihat Erim, **Bildiğim ve Gördüğüm Ölçülerde Kıbrıs**, 2. Basım, Ankara, s.3; Sarıca v.d., a.g.e., s.6,7.

²¹ Melih Easenbel, **Kıbrıs-1 "Ayağa Kalkan Adam "**, İstanbul, 1993, s.11; Derviş Manizade, **Baştan Sona Kıbrıs Gerçeği**, İstanbul, 1965, s.36; Sarıca v.d., a.g.e., s.9.

İKİNCİ BÖLÜM
1974 BARIŞ HAREKATI ÖNCESİ ADA'DA MEYDANA
GELEN GELİŞMELER

2.1. MEGALO İDEA

Kıbrıs'ın fethinden 243 yıl sonra 1814'de Çarlık Rusya'sının Odesa kentinde üç Rum tüccarı, Rus Çarı'nın Yaveri Pisillanti'nin koruması altında "Filiki Eteryâ" adlı bir örgüt kurdular²². Bu örgütün maksadı Yunan bağımsızlığını sağlamak ve Osmanlılar'ın elindeki Kostantinapol (İstanbul) başta olmak üzere evvelce üç kıtaya ve üç denize yayılmış Bizans İmparatorluğu'nun toprakları üzerinde "Büyük Yunanistan'ı" yeniden kurmaktı. Bu maksatlarını Megalo İdea, yani Büyük İdeal diye adlandırıyorlardı. İşte günümüzde de hala konuşulan "Megalo İdea" budur²³.

Filiki Eteryâ örgütü, umulmayan büyük bir hızla yayıldı. Başını, İstanbul'daki Fener Rum Patrikhanesi çekiyor ve Yunanistan, Osmanlı Devleti ve Adalar'daki yüzlerce Rum kilisesi, bu fikir etrafında örgütlenmeye başlıyordu. Bu fikir ve girişimlerin sonucunu Yunanlılar, yedi yıl gibi tahmin edilemeyecek kadar kısa bir süre sonra aldılar ve 1821'de Mora İsyanı'nı başlattılar. Yunanlılar'ın, Osmanlı Devleti'ne karşı başlattığı bu isyandan 8 yıl sonra da 1829 Edirne Antlaşması ile şimdiki Yunanistan'ın güneyinde Mora Yarımadasında bağımsız Yunan Devleti kuruldu. Artık Rumluluk özgür kalmış başını doğrultmuştu. Megalo İdea'nın zafer yolu açılmıştır. Bundan sonra Rumlar, ihtiyar Osmanlı Devleti günden güne dağılıp çöktükçe, Osmanlı topraklarını parça parça koparıp topraklarına katarak Megalo İdeanın hedeflerine doğru yavaş yavaş ilerleyecektir.

1912 – 1913'de Balkan Savaşı sonunda Yunanlılar'ın hayallerinin bir kısmı daha gerçekleşir. Selanik, Batı Trakya, Girit ve Ege Adaları Osmanlılar'dan koparılıp Yunan topraklarına katılır. Daha sonrada Yunanlılar gözlerini Batı Anadolu topraklarına dikerler²⁴.

1914 – 1918 I. Dünya Savaşı'ndan sonrada Yunanlılar'ın beklediği fırsat ellerine geçer. Müttefiklerinden kopardığı büyük ödülle Yunanlılar askerlerini 1919 Mayıs'ında İzmir'e çıkarır. 3,5 yıllık bir sürede Ankara yakınlarına kadar gelirler. Fakat hiç beklemedikleri bir dirençle karşılaşılır. Mustafa Kemal ve Onun Kurtuluş Savaşçıları

²² İsmail Sabahattin, *100 Soruda Kıbrıs Sorunu*, Lefkoşa, 1996, s.11.

²³ Nazım Güvenç, *Kıbrıs Sorunu Yunanistan ve Türkiye*, İstanbul, 1985, s.55,56; Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Ankara, 1998, s.242.

²⁴ Derviş Manizade, *Kıbrıs İçin Son Yazılar (1993-1997)*, İstanbul, 1998, s.95.

Yunanlıları geldikleri yere Ege Denizi'ne dökeler. Trakya'dan da çekilmek zorunda kalırlar. Ve ellerini uzatsalar alacak yakınlıkta olan Kostantinapol hayalide artık tarihe karışmıştır. Çünkü bunca cendereden geçmiş bunca acılar sıkıntılar çekmiş ve yıkık bir devletin enkazıyla mücadele etmelerine rağmen bu hayallerini gerçekleştirememişlerdir. Bundan sonrada hayallerini gerçekleştirmelerinin olanaksız olduğuna onlarda inanmışlardı. Megalo İdea Anadolu'da büyük bir yıkıntıya uğramıştır.

Ama Megalo İdea yinede duracak değildir.

İkinci Dünya Savaşı sonunda yenilen İtalyanlar'dan yine müttefiklerinin yardımıyla 1947'de On İki Ada'yı alıp topraklarına katar.

Kostantinapol ve Batı Anadolu Yunanistan için şimdilik hedeflerinin çok uzağında kalmıştır. Ama Megalo İdea kendine yeni hedefler bulmada gecikmedi. Megalo İdea'nın yeni hedefi Kıbrıs'tı. Kıbrıs'da Enosisi gerçekleştirilirse Türkiye dışındaki hedeflerin hemen hemen hepsine ulaşılmış olacaktır. Bu arada da Türkiye denizden kuşatılmış olacak ve diğer hedeflere biraz daha yaklaşmış olacaktır.

Kıbrıs Megalo İdea için kesinlikle vazgeçilmez bir hedefti, ve bu hedef için herşey yapılacaktır. Kıbrıs'ı Yunan Megalo İdea'sından ayrı olarak değerlendirmek mümkün değildir²⁵.

2.2. KIBRISLI RUMLAR'IN ENOSİS MÜCADELELERİ

Rumca birleşme manasına gelen Enosis için Kıbrıs'lı Rumlar daha 19. yüzyılın başlarından itibaren ayaklanmaya, kendi bağımsızlıkları için değil de Yunanistan ile birleşmek için çaba göstermeye başlamışlardır.

Kıbrıs'ta, 1821 yılında Yunanlıların da para ve silah desteği ile yapılmak istenen isyan daha hazırlık döneminde bastırılmıştı. Fakat. Megalo İdea fikrinin yayılması engellenemiyordu. Kıbrıs'ında içinde olacağı Büyük Yunanistan hayali, için için işlemeye devam ediyordu. Yunanlı yöneticiler bunun devamlı körüklüyor, Kıbrıs Rum Kilisesi Kıbrıslı Rumlar üzerinde bu doğrultuda propagandasını arttırarak sürdürüyordu.

²⁵ Aydın Olgun, *Dünden Bugüne Kıbrıs Sorunu*, İstanbul, 1999, s.18.

1878 olayları Kıbrıs Rumluğunun tarihinde önemi bir yıldır. Çünkü o tarihte Kıbrıs hukuken değilse de fiilen el değiştirmişti. Ada 307 yıllık Osmanlı egemenliğinden sonra İngiliz Yönetimine geçmişti. Nede olsa İngilizler Yunanlılar'ın bağımsızlığını sağlamıştı. Belki şimdi de Kıbrıs'ın Yunanlılar'la birleşmesine yardımcı olabilirdi²⁶.

Kıbrıs'ın İngiltere yönetimine devredilmesi Ada'da büyük bir sevinç yarattı. Berlin Antlaşması'nın imzasından bir hafta sonra 22 Temmuz 1878'de Kıbrıs'ta yönetimi Osmanlılar'dan devralmak üzere bir donanma eşliğinde Larnaka'ya ayak basan İngiliz Valisi Sir Carnet Wolseley de oldukça coşkulu karşılanmış ve törende Kıbrıs Rum Başpiskoposu Sofronios valiye şöyle seslenmişti : “Biz Ada'nın idaresinin değişmesini kabul ediyoruz. Çünkü Ege Yunan Adaları'nın olduğu gibi, Kıbrıs'ın da milli bakımdan bağlı bulunduğu Yunanistan'a katılmasına İngiliz hükümetinin yardımcı olacağına inanıyoruz.”²⁷

Bu nutuklar çekilirken Larnaka'da olsun, Lefkoşa'da olsun hükümet konaklarının bayrak direklerinde, Osmanlı Bayrağı yerine İngiliz Bayrakları dalgalanmaktaydı. 300 yıldan fazla süren koca Osmanlı Yönetimi, artık son bulmuştu. Ve artık Ada'nın Yunanistan'la birleşmesi için ortam uygun hale geliyordu. “Enosis” Rumca “Birleşme” demektir. Yani Kıbrıs'ın Yunanistan'la birleşmesi... Şimdi Rum halkının dilinde ve gönlünde Enosis vardı, “Megalo İdea”nın “Büyük Yunanistan” hudutları içinde gösterildiği Kıbrıs için Enosis... İngiliz yönetimi ile birlikte, Yunanlılar'ın ve Kıbrıs'lı Rumlar'ın bu yöndeki propaganda ve çalışmaları büyük bir hız kazandı.

1897'de Osmanlı-Yunan savaşında Osmanlı orduları Atina üzerine yürütürken, Kıbrıs'ta da iki toplum karşı karşıya geldi. Rumlar Lefkoşa'da ve değişik yerlerde Yunan bayrakları çektiler. Yunan Milli Marşını söylediler. Enosis için heyecanlı konuşmalar yaptılar. Aynı gösteriler, 1912 – 1913 Balkan Savaşı sırasında ve 1914 – 1918 Birinci Dünya Savaşı günlerinde de tekrarlandı, ama bunlar bir silahlı çatışmaya dönüşmedi.

²⁶ İbrahim Artuç, *Kıbrıs'ta Savaş ve Barış*, İstanbul, 1989, s.29.

²⁷ Artuç, a.g.e., s.29.

1914 yılında Adayı ilhak ettiğini bildiren İngiltere, 1915 yılında kendi yanlarına savaşa girmesine karşılık Yunanistan'a Kıbrıs'ı vereceklerini bildirdiler. Ama Alman İmparatorluğuyla akraba olan Yunan Kralı Konstantin bu teklifi kabul etmedi. İki yıl sonra Venizelos'un ayaklanması ile iktidarı bırakınca yerine geçen Kral Aleksander İngiltere safında savaşa katıldı. Ama iş işten geçmiş, İngilizler artık Kıbrıs'ın Yunanistan'a bırakılmasından söz etmez olmuşlardı²⁸.

Türkiye'nin, Kurtuluş Savaşı neticesinde Yunan orduları ile birlikte, Yunan Megalo İdea hayallerini Ege Denizi'ne döktüklerinde, Kıbrıs Rumları da büyük bir düş kırıklığına uğradılar. Yunan orduları eğer Anadolu'da zafer kazansaydı doğal olarak Kıbrıs'ında Enosis'i sağlanabilecekti.

1922 yılının 9 Eylül'ünde Türk Orduları'nın İzmir'e ulaştığı gün, Yunan Megalo İdea'sı ile Kıbrıs Enosis'i ağır bir darbe yemişti. Ama ne çare ki Yeni Doğan Türk Devleti'nin de Kıbrıs'a uzanması mümkün değildi. Lozan'da 23 Temmuz 1923'de Türkiye Kıbrıs'ın İngiliz toprağı olduğunu resmen kabul etti. Kıbrıs Türkleri için belli belirsiz bir ümit halinde korunmaya çalışılan son kurtuluş hayali de artık uçup gitmişti.

Lozan Antlaşması'ndan iki yıl sonra 10 Mart 1925'de Majestelerin Hükümeti Kıbrıs'ı resmen "Kraliyet Sömürgesi" olarak ilan etti²⁹. Artık Kıbrıs İngiltere'nin bir sömürgesiydi ve yüksek komiserlerle değil, valilerle yönetilecekti. Bu Enosis olmazsa bile ilk adımda bir özerklik bekleyen Kıbrıs Rumları üzerinde büyük bir düş kırıklığı meydana getirdi. Şimdi Enosis'çi fanatiklerin öfkesi İngilizlere dönmüştü. Nitekim 1928 Yılından itibaren Enosis için ciddi bir şekilde örgütlenen ve çalışmaya başlayan Rumlar, 20 Ekim 1931 günü İngilizler'e karşı Kıbrıs da büyük bir isyan tertiplemiş, ve bu isyan on günde İngiltere tarafından güçlkle bastırılmıştı³⁰.

Bu isyandan sonra da yine Kıbrıs'lı Rumlar'ın Enosis yolundaki mücadeleleri artarak devam ediyordu. İngiltere hükümetinin 1948 yılında Ada'ya özerklik verme girişimi Rumlar tarafından kabul görmedi. Çünkü Rumlar bağımsızlık ve hemen arkasından ilan edecekleri Enosis'i istiyorlardı. II. Dünya Savaşı'nda omuz omuza

²⁸ Şükrü Sina Gürel, *Kıbrıs Tarihi (1878-1960)*, C.1, İstanbul, 1984, s.70,71.

²⁹ Margaret Bainter, *Dünyada Türkler*, Çev: Mehmet Harmancı, İstanbul, 1995, s.106.

³⁰ İsmail Sabahattin, *Kıbrıs Sorunu*, İstanbul, 1996, s.34; Halil Sadrazam, *Kıbrıs Türkü'nün Özgürlük Mücadelesi Lideri Dr. Fazıl Küçük*, İstanbul, 1996, s.9.

savaştıkları İngilizler onlara bu hakkı tanınmalıydı. Fakat İngilizler, hiç de aynı şekilde düşünmüyorlardı.

Tam bu dönemde 1948'de Kıbrıs tarihinde etkisini sonradan gösterecek bir şey oldu. Amerika'da din öğrenimini tamamlayan Makarios adında, 35 yaşlarındaki genç papaz memleketi olan Kıbrıs'a dönerek Kition Piskoposluğu görevine başladı. Makarios çocukluğundan beri ateşli bir Enosis'çiydi ve hemen faaliyetlerine başladı. İki yıl sonra 15 Ocak 1950'de Ada'da bir halk oylaması gerçekleştirdi. Buna oylamaya göre Rumlar'ın yüzde 95,7'si Enosis'i istiyordu. Gerçi İngiliz yönetimi resmi olmayan böyle bir plebisiti tanımadı. Fakat Makarios'un yaptığı önemli bir atılımdı bu. Oylama neticesinde tüm Rum halkı Enosis ilkesi etrafında yeniden birleşmiş, yeni bir heyecan duymuştu.

Plebisitten dokuz ay sonra Makarios 20 Ekim 1950'de Kıbrıs Rum Başpiskoposluğuna seçilmiş ve Rum toplum liderliğine getirilmişti. Artık şimdi, kendini bildi bileli delice tutkun olduğu Enosis için önündeki yollar açılmıştı. Makarios yeni göreve başladığı gün şöyle diyordu :

“Kutsal yemini ederim ve derim ki, milli özgürlüğümüzün doğuşuna dek çalışacağım ve Kıbrıs'ı anamız Yunanistan'a bağlamak olan Enosis siyasetimizden asla vazgeçmeyeceğim.”³¹

Fakat bunlar da İngilizler'in Kıbrıs'la ilgili politikalarında hiçbir değişiklik yapmadı. Majestelerinin hükümeti Kıbrıs'a özerklik vermeyi veya Ada'dan tümüyle çekilmeyi hiç de düşünmüyorlardı.

Makarios son bir gayretle, Yunan hükümeti ile Birleşmiş Milletler'e başvurdu. Kıbrıs için Self Determinasyon (Halkın kendi kaderini kendisinin saptaması) istiyordu. Çoğunluk Rumlar'da olduğuna göre halk doğal olarak Yunanistan'la birleşme yönünde oy kullanacak ve sorun kısa yoldan çözümlenecekti. Yani Enosis meşru yoldan gerçekleşmiş olacaktı.

Ne varki Makarios'un bu girişiminde başarısızlığa uğradı. Çünkü, Birleşmiş Milletlerin 17 Aralık 1954'deki toplantısında Genel Kurul bu öneriyi, “Şimdilik görüşmemeye” karar verdi. İlgili devletler bunu kendi aralarında çözümlenmeliydiler.

³¹ Artuç, a.g.e., s.37.

Makarios ve taraftarları, çözümlü artık silahta aramaktan başka çare bulamıyorlardı. Makarios kararını vermişti. Yine kendisi gibi bir Kıbrıslı olan Yunan Albayı Grivas, Makarios'a silaha ve şiddete başvurmak için hep ısrar etmekteydi. Albay Grivas bir teğmen olarak Türk – Yunan savaşına katılmış tecrübeli bir subaydı. Gerilla hareketini da iyi bilirdi ve Kıbrıs'a gizlice birkaç defa giderek hareketi planlamış, gerekli kişilerle ilişki kurmuş ve tüm hazırlıklarını tamamlamıştı. Artık iş silahla çözülecekti.

7 Mart 1953 tarihinde Atina'da gizlice toplanan on iki kişi İncil üzerine el basarak yemin etmişler ve EOKA'yı (Kıbrıs Mücahitleri Helen Ulusal Örgütü) kurmuşlardı. Bu on iki kişi arasında Albay Grivas'la birlikte Makarios'da vardır. Makarios toplantıya başkanlık da etmiştir. EOKA ihtilalci örgütü bundan sonra kendini gösterecek, etrafa kan ve ateş kusacaktı³².

Sekiz aylık bir hazırlıktan sonra Albay Grivas 10 Kasım 1954'de "Digenis" takma adıyla gizlice Adaya çıktı. Burada da Yunanistan hükümeti perde arkasında durarak, tüm olanaklarıyla hareketi destekliyor EOKA tedhiş örgütünü silah ve personelle takviye ediyordu.

Grivas, sonradan yayınlanan "1955 – 1959 EOKA Mücadelesi Hatıraları" adlı kitabında şöyle yazacaktı :

"Silahlı mücadeleyi başlatmam için 26 Ekim 1954'de Ayios Gedryieos teknesi ile, içinde silah ve mühimmat olduğu halde Kıbrıs'a hareket ettim. Beraberinde Sokradis Loizides de vardı. 10 Kasım 1954 saat 20:00'de Hıloraka köyüne çıktım. Arkadan Yunanistan Kıbrıs'a bol miktarda silah ve mühimmat göndermeye devam etti."³³

Makarios, Yunan Dışişleri Bakanı Stefanopulos'un da onayını aldıktan sonra Grivas'a eyleme başlama emrini verdi. Ve EOKA terör örgütünün tüm Kıbrıs çapında silahlı eylemleri başladı. Tarihler 1 Nisan 1955'i gösteriyordu ve Grivas'ın Kıbrıs'a çıkışı üzerinden 5 ay geçmişti. O gün Lefkoşa'da İngiliz Vali Konağı, Müsteşarlık Dairesi ve İngiliz komutanlık karargahında bombalar patladı. Radyo evi yakıldı. Sokaklarda dağıtılan ihtilal bildirisinde şöyle denmekteydi :

³² Nazım Beratlı, *Kıbrısta Ulusal Sorun*, Lefkoşa, 1985, s,51.

³³ Artuç, a.g.e., s.39.

“Karşımızda iki düşman vardır : Birincisi İngilizler, ikincisi Türkler. İlk evvel İngilizler'le mücadele edeceğiz ve onları Ada'dan çıkaracağız. Bundan sonra Türkler'i imha edeceğiz. Hedefimiz Enosis'tir. Kurtuluş Savaşımız Tanrı'nın yardımı ve bütün Yunan dünyasının sarsılmaz imanı ile bugünden itibaren başlamıştır”³⁴.

Kıbrıs'lı Rumlar Enosis için engel olarak bir tek İngilizler'i görmüyorlardı. Türkler'i de kendilerine düşman görüyorlar ve Türkler'inde sindirilmesi gerektiğini düşünüyorlardı. Silahlı mücadeleye 1 Nisan 1955 günü resmen başlayan EOKA örgütü, adayı bir savaş alanına çevirmişti. Etrafa bombalar patlıyor. Suikastlar ve yangınlarla birlikte tedhiş ve anarşi kol geziyordu.

1 Nisan 1955 gününe kadar, doğrusu Türk Devleti'nin bir “Kıbrıs Sorunu” yoktu. Bu güne kadar Türk Hükümetleri de Kıbrıs'lı Türkler'e sahip çıkmamışlardı veya gerek görmemişlerdi.

CHP Hükümetinin Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak 23 Ocak 1950'de TBMM'de yaptığı konuşmasında şöyle demektedir :

“Kıbrıs diye bir mesele yoktur. Çünkü Kıbrıs bugün, İngiltere'nin hakimiyet ve idaresi altındadır.

Ve İngiltere'nin Kıbrıs'ı başka bir devlete devretmek niyetinde olmadığı hakkında kanaatimiz tamdır.”³⁵

Bir ay kadar sonra iktidara gelen DP hükümetinin Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü de 24 Şubat 1951 günü Mecliste yaptığı konuşmada şöyle demiştir:

“Doğu Akdeniz statüsünde herhangi bir değişikliğin bahis konusu olduğunu ve olacağını zannetmiyorum. Yalnız şunu açıkça belirteyim kendisiyle en yakın dostluk ilişkileri kurduğumuz Yunanistan'la Türkiye mukadderat birliği etmiştir.”³⁶

Fakat Kıbrıs da silahlar patladıktan sonra işler değişmeye başlamıştı. Artık, Ada İngiltere'nin yönetimindedir, diyerek Türkiye olayların uzağında kalamazdı. Nitekim Türkiye dikkatini Ada üzerinde toplamaya başlamıştır. Başbakan Adnan Menderes 24

³⁴ H.Fikret Alasya, *Kıbrıs Tarihi*, s.34; Artuç, a.g.e., s.40.

³⁵ Ergun Göze, *Dış İşleri Kavgası*, İstanbul, 1975, s.180.

³⁶ Kıbrıs'ın Mazisi, *Cumhuriyet Gazetesi*, 7 Ağustos 1974.

Ağustos 1955’de verdiği demeçte, Türkiye Adadaki soydaşlarının can ve mal güvenliklerinin çiğnenmesine seyirci kalamayacağını bildırıyordu.

Bu bildiri Kıbrıslı Türk soydaşlarımızı da oldukça memnun etmiş aralarındaki dayanışmalarına güç katmıştır. Kıbrıslı Türkler’de Adadaki varlıklarını koruyabilmek için kendi aralarında teşkilatlanmaktaydılar. Bu teşkilatlanma aslında bir hayli eskiye 1878’lere kadar dayanmaktaydı. O tarihte Ada’nın İngiliz yönetimine geçmesi tehlike çanlarını çalmış, 1820’lerden beri Kıbrıslı Rumları Enosis mücadeleleri ciddi bir boyuta ulaşması üzerine Adadaki Türk topluluğuda kendi içinde yavaş yavaş teşkilatlanmaya başlamıştı.

1900’lü yıllardan başlayarak, yayınlanmaya başlayan Türkçe, gazeteler, değişik dernekler ve işçi kuruluşları bu yolda mücadeleye başladı. Osmanlı Devleti’nde yıkıma doğru gidişi gittikçe hızlandığı için Kıbrıslı Türkler kendilerini iyiden iyiye yalnız ve sahipsiz görmekteydiler.

1918 yılında Osmanlı Devleti’nin Birinci Dünya Savaşı’ndan yenik olarak çıkması tehlikeyi daha da arttırmıştı. Kıbrıslı Rumlar, Paris’de başlayan barış toplantısında, Enosis istemek için Paris’e bir heyet gönderiyorlardı. İşte bu olay Kıbrıslı Türkler’in ilk halk kongresini toplamalarına neden oldu. 10 Aralık 1918’de Lefkoşa’da toplanan halk temsilcileri mücadele esaslarını saptadıkları gibi, Paris’e gönderecekleri temsilcileri de seçtiler. Gerçi İngiliz yönetimi bu temsilcilerin gidişine izin vermeyecekti ama, Türklerin derleniş ve toparlanışları ve teşkilatlanmaları adına önemli bir adımdı. Nitekim, bundan 13 yıl sonra da 1931’de yine Lefkoşa’da ikinci ulusal meclislerini toplayarak dayanışmayı arttırdılar³⁷.

1942’de Kıbrıs’taki ilk Türk siyasi partisi “Katak” kuruldu. Bunu “Milli” ve “Kıbrıs Türk Birliği” partileri izledi. 1949’da partiler, “Çiftçiler Birliği” ve “Kıbrıs Türk İşçi Birlikleri” ile biraraya gelerek “Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonunu” oluşturdular. Şimdi dağınık örgütler biraraya gelmiş, Kıbrıs Türkü’nün Mücadelesi bir bütünlük kazanmıştı.

³⁷ Nazım Beratlı, *Kıbrısta Ulusal Sorun*, s.50; *Kıbrıs Türkü’nün Varoluş Savaşında İki Ulusal Kongre*, Lefkoşa, 1987, s.5.

1955 EOKA terörü Türk toplumunu bu vaziyette bulmuştu ve terör bir türlü durmak bilmiyordu. Bombalama, suikast, yangın ve tedhiş her gün biraz daha tırmanıyordu ve korkulan başa gelmekteydi.

Terörün başlamasından üç ay sonra Türkler açıktan hedef haline gelmişlerdi. Özellikle de İngiliz güvenlik kuvvetlerinde görevli Türkler saldırıya uğramaktaydılar. O tarihe kadar iyi kötü kan dökülme-yen Adada şimdi kan dökülmekte, iki toplum gittikçe birbirinden uzaklaşmaktaydılar. EOKA'cılar, Rumları, Türkler'le konuşmaktan, onlara toprak ve mal satmaktan, onlarla alışveriş yapmaktan men etmekteydiler³⁸.

2.3. KIBRIS CUMHURİYETİ

2.3.1. Cumhuriyete Giden Yol

İngiltere de 1955 yılında hükümet değişmiş ve hükümeti muhafazakar parti kurmuştu. Yeni hükümet kangren haline gelen Kıbrıs Meselesine bir çözüm bulabilmek için Yunanistan ve Türkiye'yi Londra'da bir konferansa davet etti.

İngiltere hükümetinin daveti üzerine, Kıbrıs konusunu görüşmek üzere, Türk Yunan İngiliz yetkilileri 29 Ağustos 1955'de Londra'da bir araya geldiler. Türkiye'nin Kıbrıs'la resmen ilgilenmeye başladığı tarih budur. Türk hükümetinin Kıbrıs Meselesi ile ilgili ilk dönemler tezi şöyleydi :

1. İngiltere Ada'dan çıkmasın Ada'nın hakimiyeti İngiltere'de kalsın,
2. İngiltere Ada'dan çıkarsa Ada Türklere verilsin.
3. Bu da olmazsa Ada taksim edilsin.

Türkiye'de Kıbrıs Meselesi 1956 yılı sonunda, 1957 yılı başlarında kamuoyunu yakından ilgilendirmeye başlamıştı. Taksim fikri benimseniyordu. Bütün Türkiye'de mitingler yapılyordu. “Ya taksim ya ölüm” sloganı gazetelerde ve mitinglerde tekrar ediliyordu. Eğer Rumlar Yunanistan'la birleşmek istiyorlarsa Türkler'de Türkiye ile

³⁸ Artuç, a.g.e., s.43.

birleşmek istiyorlardı. İşte 1955'lerin Türkiye'sinde “ya taksim ya ölüm” fikri böyle gelişmişti³⁹.

Londra toplantısı bir sonuç vermeden dağılmıştı ama, Türk tarafı için çok önemli bir fayda sağlamıştı : O da, Kıbrıs sorununda Türkiye'nin de bir taraf olduğu idi. Adada, Türkler'in ve Türk Devleti'nin ağırlığı dikkate alınmadan bir çözüme varılamayacağı ilgili devletlerce anlaşılmıştı⁴⁰.

Yunanistan bunun üzerine 23 Eylül 1955 tarihinde meseleyi tekrar Birleşmiş Milletlere götürdü. Ancak Birleşmiş Milletlerden herhangi bir karar çıkmadı. İngiltere'nin Kıbrıs valisi Mareşal Harding tedhiş eylemlerinin artması üzerine başta Makarios olmak üzere Rum liderleri ile “Self government” üzerinde anlaşmaya çalıştı. Kıbrıs Rum liderlerinin “Enosis” dışında herhangi bir görüşmeye yanaşmamları üzerine İngiliz İdaresi Başpiskopos Makarios, Girne Metropoliti Kypriou ve diğer Rum liderlerini Atina'ya gitmek üzere iken tutuklatarak (9 Mart 1956), Hint Okyanusu'ndaki Seychelle Adaları'na sürdü. Ancak Rum tedhişi gittikçe yoğunlaştı. Bu arada İngiltere Başbakanı McMillan, Kıbrıs'a içişlerinde muhtar bir idare teklifinde bulundu (12 Temmuz 1956), Lord Radcliffe ise yeni Kıbrıs anayasasını hazırlamakla görevlendirildi.

Radcliffe'nin hazırladığı anayasa 19 Aralık 1956 tarihinde açıklandı. Kıbrıs Türkleri için “Taksim” tezinede açık olduğu gerekçesiyle Yunanistan Radcliffe Anayasasını reddetti. Rum tedhişi Ada'da şiddetine daha da arttırmıştı. Bunun üzerine İngilizler harekete geçmek zorunda kaldılar. 1957 yılı başından itibaren EOKA'ya yönelik İngiliz baskısı kısa zamanda sonuç vermekte gecikmedi. Masum ve silahsız halka karşı terör estiren çetecilerin büyük kısmı ya yakalandı ya da öldürüldü. Bunun üzerine EOKA 14 Mart 1957 tarihinde Makarios'un serbest bırakılması karşılığında tedhiş eylemlerine son vereceğini açıklamak zorunda kaldı. İngiltere ve Yunanistan birbirlerini suçlamak suretiyle meseleyi ayrı ayrı Birleşmiş Milletlere götürdüler. (18 Şubat 1957). Bu arada 20 Mart 1957 tarihinde NATO Genel Sekreteri Lord Ismy Kıbrıs

³⁹ Karalos Zahariadis, Yusuf Alp, *Kıbrıs*, İstanbul, 1996, s.17,18; Erim, a.g.e., s.15.

⁴⁰ Çay, a.g.e., s.41.

konusunda arabuluculuk yapmak üzere taraflara müracat etti. Türkiye'nin olumlu tavrına karşılık Yunanistan NATO Genel Sekreterinin teklifini reddetti⁴¹.

Yunanistan'ın olumsuz tavrına ek olarak 1957 Ekimi'nde itibaren EOKA'nın Ada'da tekrar tedhiş eylemlerine başladığı görülür. Bunun üzerine Adadaki Türkler, Albay Rıza Vuruşkan'ın çabalarıyla (T.M.T.) Türk Mukavemet Teşkilatını kurar. (1957). Bu arada Kıbrıs Valisi Harding'in yerine Jamaika Valisi Sir Hung Foot valiliğe tayin olmuştu (21 Ekim 1957). Taraflar arasındaki görüşmeler devam etti. İngiliz Başbakanı Harold McMillan yeni bir plan hazırlayarak Ada'nın Türk ve Rum tarafı ile Yunanistan Türkiye ve İngiltere'nin ortak olacağı bir idarenin kurulabilmesi teklifini ortaya attı. Yunanistan yine menfi tavrını ortaya koyarak bu yeni teklifi de kabul etmedi. (19 Ağustos 1958). Bu defa İngiltere kararlı bir biçimde hareket etmek zorunda kaldı. Türkiye'nin planı olumlu karşılması üzerine İngiltere 1 Ekim 1958 tarihinde planı resmen yürürlüğe koyacağını taraflara bildirdi :

Dönemin NATO Genel Sekreteri Paul S. Spaak arabuluculuk teklifi ile birlikte Harold McMillan planına yakın bir plan hazırlayarak Yunanistan'ın yapılacak üçlü bir konferansa katılmasını istedi. Ancak Yunanistan bu teklifi de kabul etmedi.

İngiltere Yunanistan'ın bu olumsuz tavrı karşısında 1 Ekim 1958 tarihinde McMillan planını resmen yürürlüğe koydu. Plan gereğince bir Türk temsilci fiilen göreve başladı. Kıbrıs mücadelesinde bu önemli bir dönüm noktasıdır. Çünkü Türkiye fiilen Kıbrıs idaresinde söz sahibi olmuştur. Yunanistan bu yeni gelişme karşısında, NATO Genel Sekreteri Spaak'ın teklifleri ile fiili durumu kabul etmediğini ilan ile meseleyi tekrar Birleşmiş Milletlere götürdü. 25 Kasım – 5 Aralık 1958 tarihleri arasındaki görüşmelerde, demokratik ve adil bir çözüm bulunması için tarafların gayret göstermesi gerektiği şeklinde bir karar suretinin kabulü ister istemez Yunanistan'ı görüşme masasına oturmak zorunda bıraktı⁴².

⁴¹ Pierre Oberling, *Bellapaise Giden Yol*, (ÇEV. Mehmet Erdoğan), Ankara, 1988, s.46; Gürel, a.g.e., C.2, s.10.

⁴² Gürel, a.g.e., C.2, s.129.

2.3.2. Zürich Londra ve Garantör Antlaşmaları

18 Aralık 1958’de yapılan görüşmelerde  c devletin dışışleri bakanları Paris’te bir araya geldiler. Yunan Dışışleri Bakanı, Türk Yunan Dostluk Antlaşmaları  er evesinde, Kıbrıs konusunda bir hayli ilerleme kaydedildiğini ve Yunanistan’ın Enosis – İlhak talebini ileri sürmesinin söz konusu olmadığını, basına beyan etti.

Daha sonra Ocak ayı içinde Paris’te tekrar  c günlük bir toplantı yapıldı.

1959 yılının 5 şubat’ında İsviçre’nin Zürich kentinde buluşan Türk ve Yunan başkan ve dışışleri bakanları bir hafta süren görüşmeler sonunda 11 şubat 1959’da Kıbrıs konusunda anlaştılar. Sonrada Londra da buluştular.

Zürich’teki esaslara göre, İngiltere Başbakanı H. MacMillan’ın da katıldığı yeni toplantılar sonunda, 19 şubat 1959’da “Londra Antlaşması” adını alan anlaşma imzalandı. Anlaşma Türk Yunan ve İngiliz Başkanları’ndan başka Türk Toplum Lideri Dr. Fazıl K  k ve Londra’ya çağırılmış olan Rum Toplum Lideri Makarios tarafından da imzalanmıştır. Antlaşmaya uygun anayasanın hazırlanması 14 ay kadar sürdü ve sonunda bu anayasa, 6 Nisan 1960’da taraflarca imzalandı. 15/16 Ağustos gecesi de “Kıbrıs Cumhuriyeti” resmen ilan edildi.

Bu anlaşmaların yanında, İngiltere, Türkiye Yunanistan’ın garantör oldukları, bir de ayrı “Garanti Antlaşması” imzalanmıştır. Buna göre Kıbrıs Cumhuriyeti’nin bağımsızlığı toprak bütünlüğü ve güvenliği her  c devletin ortak sorumluluğuna verilmekteydi. Ancak “Topluca ve uyum içinde davranmanın imkansız olacağı” durumlarda, bu Antlaşma ile belirtilen esasları tekrar yerine getirmek koşuluyla herhangi bir Garantör Devlet yalnız başına harekete geçebilecekti. (Bundan sonraki olaylarda ve 1974’de Türkiye’ye yalnız başına müdahale hakkı veren madde budur.)⁴³

Bunlardan başka Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs Cumhuriyeti arasında birde “Askeri İttifak Antlaşması” imzalandı. Bu anlaşmaya göre, 950 kişilik Yunan ve 650 kişilik Türk askeri Ada’ya gönderilecek, bunlar birer yıl ara ile değişecek olan Türk, Yunan ve Kıbrıs’lı komutanın emrinde görev yapacak ve Kıbrıs Ordusu’nun eğitimini de  stleneceklerdi.

⁴³ çay, a.g.e., s.43.

Londra Barış Antlaşması Türk tarafı için büyük bir başarıydı. Ada Türkler'inin can ve mal güvenliği sağlanmış, yeni yönetim onlara bir azınlık değil, iki eşit ortakdan biri olduğu kabul edilmiştir. Diğer yandan Ada'nın Yunanistan'la birleşmesi, yani Enosis önlenmiş, üstelik Garanti Antlaşması ile bu garanti altında alınmıştır.

Yunan ve Rum yöneticiler de anlaşmayı bir kayıp olarak değil Enosis yolunda sağlamış bir avantaj olarak görmekteydiler. Bu anlaşmalar ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla artık İngilizler önlerinde bir engel olmaktan çıkmıştı. Ada'daki Türk azınlığı ise, zamanla iyilikle veya kötülükle, yola getirilebilir, birbirlerine düşürülebilir, zengin Rum çoğunluğu içinde eritilebilirdi. Bir de bu anlaşmanın karlı tarafı vardı: Bu anlaşmalarla Ada'nın Türkiye ve Yunanistan arasındaki taksimi önlenerek Türkiye'ye bir toprak kaptırılmamıştır.

15/16 Ağustos 1960 tarihinde cumhuriyetin ilanını bildiren top sesleri dindikten birkaç saat sonra yani 16 Ağustos sabahı, son İngiliz Valisi Sir Hugh Faot Ada'yı terk ediyordu. Valinin bir İngiliz Muhribiyle Magosa'dan ayrılışından az sonra ise 650 kişilik Türk ve 950 kişilik Yunan alaylarını getiren Türk ve Yunan gemileri Magosa Limanına girmekteydi. 1978'den beri 82 yıllık bir ayrılışdan sonra Türk askeri, yani Kurmay Albay Turgut Sunalp komutasındaki "Kıbrıs Türk Kuvvetleri Alayı" yeniden Kıbrıs'a ayak basmıştır. Kıbrıs'ta Türk Kuvvetleri Kıbrıslı Türkler tarafından büyük bir coşku ile karşılanmıştır.⁴⁴

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilanı ile silahlı eylemler ve EOKA'nın faaliyetleri artık son bulmuştu. Kıbrıslı Türklerin bir çok mal ve can kaybına sebep olan olaylar geride kalmıştı. Ada da huzur geri gelmişti. Ada da o tarihte 528 bin Rum'a karşın, 118 bin Türk yaşamaktaydı.

2.3.3. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kuruluşu

11 Şubat 1959 Zürih ve 19 Şubat 1959 Londra Antlaşmalarının imzalanması ile Kıbrıs'ta Türk ve Rum taraflarının ortak olduğu bir Cumhuriyet kurulması hususunda önemli bir adım atılmış, Kıbrıs Cumhuriyeti, Kıbrıs Anayasası, Garanti ve İttifak

⁴⁴ Artuç, a.g.e., s.47.

Antlaşması imzalanarak 15/16 Ağustos 1960 tarihinde ilan olunmuştu. İttifak ve Garanti Antlaşmaları ile 6 Nisan 1960'da törenle imzalanan Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası incelendiğinde Adada bulunan Türk ve Rum tarafları açısından şu özelliklerin önemli olduğu görülecektir.⁴⁵

Adada kendilerine has özelliklerini devam ettirebilecek iki cemaat, yani Türk ve Rum cemaatleri vardır. Bunları temsil eden iki cemaat meclisi, bütün işlerde ortak hareket edilmesini sağlayacaktı. Cumhuriyetin yönetimiyle ilgili olarak bir “Yasama Meclisi” kurulacak, bu meclisin %70 üyesi Rum, %30 üyesi Türk tarafından olacaktı. Cumhuriyetin idaresi “Başkanlık sistemi olup, Cumhurbaşkanı, Rum yardımcısı da Türk tarafından seçilecekti. Yürütme yetkisi Cumhurbaşkanı ve yardımcısında toplanmış olup, bakanlıkların yedisi Rum, üçü Türk olmak üzere kurulan bir hükümete sahip olacaktı. Bakanlar Kurulunda bütün kararların Mutlak çoğunlukla alınması gerekmekteydi. Cumhurbaşkanı ve Yardımcısının veto hakları vardı. İdare ve belediyelerde %30 - %70 oranı muhafaza olunacak, yüzde yüze yakın Türk ve Rum cemaatlerin oluşturduğu mahallerin idaresi o cemaatin memurlarına bırakılacaktı. Ayrıca beş büyük şehirde müstakil beş Türk belediyesi kurulacaktı. Rumlar'ın ve Türk'lerin ayrı mahkemeleri olacak ve bunların üzerinde bir Türk ve iki Rum'dan müteşekkil bir Yüksek Adalet Divanı olacaktı. Başkanlığını ise tarafsız bir hukukçu yapacaktı.

Cumhuriyetin ordusu, polis ve jandarma teşkilatındaki oran %60 Rum %40 Türk şeklinde olacaktı. Cumhuriyetin resmi dili Türkçe ve Rumca olarak kabul edildiği gibi Türkiye ve Yunanistan'ın milli ve mahalli bayramlarının da Ada'da bulunan cemaatlerce kutlanabilmesi de kabul edilmiştir.”

Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti, İngiliz Parlementosunda görüşülerek 21 Temmuzda kabul edildi. 29 Temmuz da Kraliçe tarafından tasdik edildi. 15 Ağustos günü İngiltere'nin son Kıbrıs valisi Sir Hugh Foot, Kraliçenin bağımsızlık beyannamesini okuyarak Kıbrıs Cumhuriyeti'ni ilan etti ve aynı gün Ada'ya 650 kişilik Türk alayı ayak bastı⁴⁶.

⁴⁵ Artuç, a.g.e., s.49; Çay, a.g.e., s.44.

⁴⁶ “Kıbrıs”, Türk Ansiklopedisi, C.22, Ankara, 1975, s.10.

Ada'nın müdafaası için Türkiye gibi Yunanistan'da 950 kişilik Yunanlı bir alay gönderdi. Ada'nın emniyeti, tamamiyet'i mülkiyesi ile Cumhuriyet tehlikeye girdiğinde, akid üç devlet ortaklaşa veya münferiden Ada'daki duruma müdahale edebileceklerdi⁴⁷.

Görüldüğü üzere Ada'da kendine has özelliklere sahip bir Cumhuriyetin, milli özelliklerine sahip ve bunun devam ettirmekte kararlı iki cemaatten oluşan bir halk mevcuttu. Mevcut Anayasa, ancak her iki tarafın iyi niyetle yapacakları işbirliği ile işlerlik kazanabilirdi. Ancak mecburen masaya oturan ve anlaşmalara imza koyan Rum tarafı ve Yunanistan olayların daha sonra alacağı şekil dikkate alındığında Kıbrıs Cumhuriyeti'ni bir geçiş dönemi olarak nitelendirmişlerdir. Fırsat buldukları anda da "Enosis" i gerçekleştirmek ve Ada'da Yunanistan'ın egemenliğini tesis etmek için harekete geçmekte çekinmeyeceklerdi. Bu ve buna benzer sebepler dolayısıyla Ada'daki Cumhuriyet idaresi daha doğru bir ifade ile Türk ve Rum taraflarının ortak olduğu Kıbrıs Cumhuriyeti ancak üç sene devam edebilmiştir.

Cumhuriyet'in kurulması kararıyla birlikte gayri resmi Rum yeraltı teşkilatları faaliyete geçmekte gecikmediler. EOKA ileri gelenlerinin katılımıyla EOMA (Milli Demokratik Mücadeleciler Cephesi) kuruldu. Diğer yandan Kıbrıs Rum halkının Türklerle yakınlaşmasını önlemek amacıyla Nikos Sampson, OPEK (Kıbrıs Rumlarını Koruma Teşkilatı) adıyla ayrı bir cemiyet oluşturdu. Bu cemiyet 1961 Nisan ayından itibaren bildirimler dağıtarak Rum halkını uyarmaya ve teşkilatlamaya çalışmıştır.

Makarios 1 Nisan 1960 tarihinde EOKA terör eylemlerinin başladığı tarihin, 5. yıl dönümünde yaptığı bir konuşmada EOKA'yı överek bu kutsa vazifeye devam etmek ve sonucunu almak gerektiğini beyan edebiliyordu. Bu mesaj, Makarios'un daha Cumhuriyet'in ilanından önce ne düşüncede olduğunu açık bir şekilde ifade etmektedir. Bu zihniyete sahip ve ilhakin gayesini güden Makarios'un Kıbrıs Anayasasını tatbik etmesini beklemek herhalde safdillik olacaktır. Keza Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ikinci yıl dönümünü kutlamalarında 15 Ağustos 1962 tarihinde Kyko Manastırında yapılan bir törende Makarios; "Rum Kıbrıslılar, EOKA'cılar tarafından başlatılmış bulunan istiklal mücadelesine devam etmeli ve onların başladığı tamamlamalıdır. Mücadele şimdi

⁴⁷ Çay, a.g.e., s.44.

yeni bir şekilde devam ediyor ve hedefimize ulaşıncaya kadar devam edecektir” demek cesaretini gösterebilmiştir⁴⁸.

13 Mart 1963 tarihinde Başbakan Makarios; “Kıbrıs Cumhuriyetinin kurulmasını temin eden Zürih ve Londra Andlaşmaları o zamanda hüküm süren şartların bir sonucudur. Kıbrıs mücadelesinin gayesi bir Cumhuriyet kurmak değildir. Andlaşmalar sadece temeli kurdular” şeklindeki demeci ile Kıbrıs Cumhuriyeti’ne temel teşkil eden Andlaşmaları ve Cumhuriyet Anayasasını hedef almıştır.

Cumhuriyet kurulduktan sonra bir çok konuda Rumlar’la Türkler arasında anlaşmazlıklar çıkmaya başladı. Örneğin işçi ve memur alımlarında hep Rumlara hak tanındı Kıbrıs Anayasasının Türklere verdiği %30’luk hakkı Rumlar görmezlikten geldi. Bunun üzerine Türkler, Anayasa Mahkemesine başvurmak zorunda kaldılar. Fakat anayasa mahkemesinin kararları Makarios tarafından çokta ciddiye alınmıyordu.

İhtilaf konularında birisi de müstakil Türk Belediyeleri meselesidir. Aslında EOKA tedhiş hareketlerinin sonucunda büyük şehirlerde Türk ve Rum kesimleri kesin olarak ayrılmış ve Türk Belediyeleri fiilen çalışmaya başlamıştı. Anayasaya bu konuyla ilgili konulan madde mevcut fiili durumu hukuki bir esasa bağlamaktan ibaretti. Ancak Makarios, Türk belediyelerinin hukuken tanınmasını Kıbrıs’ın taksimine doğru bir adım olduğu iddeası ile bağımsız Türk Belediyelerinin kurulması için çıkarılması gereken kanunu engelledi. Türk Cemaat meclisi tarafından 31 Aralık 1962’de çıkarılan “Türk Belediye Kanunu” ile fiilen mevcut Türk Belediyelerinin hukuken de teşekkülünü temine çalıştılar. Diğer yandan Makarios ve yandaşları kararlarında ısrar ettiler. Böylece mesele Yüksek Anayasa Mahkemesine intikal ettirildi. Rumlar’da Türklerin bağımsız Türk Belediyeleri kurmalarına karşın Anayasa Mahkemesine müracaat ettiler.

Rumlar bir taraftan Anayasa mahkemesine giderken diğer taraftan Türk Belediyelerini baltalamak için faaliyete geçtiler. Bu sebeple 25 Ocak 1963 günü Türk Belediyelerinin elektrikleri kesildi. Türk Belediyelerinin İnşaat ruhsatı verme yetkisi kaldırıldı. 31 Ocak 1963 günü temsilciler meclisi kararla eski belediyelere ait olan

⁴⁸Ahmet Gazioğlu, *İngiliz İdaresi’nde Kıbrıs*, İstanbul, 1960, s.206; Hasan Fehmi, *A’dan Z’ye KKTC Sosyal ve Ansiklopedik Bilgiler*, İstanbul, 1992, s.79; Gürel, a.g.e., C.2, s.160-162; Oberling, a.g.e., s.51-53.

taşınır ve taşınmaz malları Saha İnkışaf Komisyonuna devredilmesine Rum bakanlar oy çokluğu ile karar verdiler.⁴⁹

Bu durumla ilgili Makarios İngiliz gazetesi olan Sunday Exsprese verdiği demecinde şöyle demiştir. “Hareketimizin anayasaya aykırı olduğuna dair Anayasa Mahkemesince bir karar alınırsa dahi bunlara saygı göstermeyeceğiz” demiş ve meselenin ne Birleşmiş Milletleri nede Garantör Devletleri ilgilendirmediğini meselenin sadece kendi içişler, meseleleri olduğunu söylemiştir. Makarios bu tutumuyla Kıbrıs Cumhuriyetini ortadan kaldırmak niyetinde olduğunu göstermiştir.

19 Şubat 1963 günü Belediyeler konusu üzerinde Türk Cemaat Meclisi Başkanı Rauf Denктаş, Temsilciler Reisi Klerides ile uzun bir görüşme yaptılar. Ancak Makarios’un Yüksek Anayasa Mahkemesinin kararını tanımayacağını ilan etmesi büyük bir tepki meydana getirmişti. Tarafsız Alman Prof. Dr. E. Forsthoff’un başkanlığında bir Türk ve bir Rum üyeden kurulu olan yüksek anayasa Mahkemesi, 31 Aralık 1962 tarihinde Temsilciler Meclisinde verilen kararın Anayasaya aykırı olduğuna dair kanunun çıkarılması gerektiğine karar verdi (25.4.1963). Bu karar anayasayı tatbik etmekle görevli ve bundan sorumlu bulunan Cumhurbaşkanı Makarios başta olmak üzere bütün EOKA’cılara bir darbe oldu. Ancak hak ve hukuk hiçe sayan Kıbrıslı Rumlar, Yüksek Anayasa Mahkemesi Başkanının Sekreteri, Dr. Christian Heinze’yi tehdit ederek istifaya zorladılar ve Kıbrıs’tan uzaklaştırdılar. Anayasa Mahkemesi Başkanı Alman Prod. Ernst Forsthoff, 21 Mayıs 1963 tarihinde Heidelberg’den Makarios’a gönderdiği mektupta; “Ekselans Almanya’ya döndükten sonra öğrendiklerim mevcut şartlar muvacehesinde maalesef Yüksek Anayasa Mahkemesi istifa etmeye beni zorlamaktadır. Sekreterin Dr. Heinzer’in her yerde dedektifler tarafından haftalarca takip edildiğini Almaya’ya döndüğünde öğrenmiş bulunduğunu Türkler tarafından kendisine rüşvet verildiği ve bununla ilgili dökümanların mevcut bulunduğu yolunda yapılan iftiraları işittiğim zaman şoke oldum. Mahkemenin vazifesini yapabilmesini temin etmek maksadıyla 15 Temmuz 1963 tarihinde muteber olmak üzere şimdiden istifa ettiğini ekselânslarına bildirmek isterim” şeklinde istifasını vermek zorunda kaldı. Aynı şekilde yardımcısı da istifa etti.⁵⁰

⁴⁹ Çay, a.g.e., s.48.

⁵⁰ Rauf Denктаş, Kıbrıs Davamız, İstanbul, s.9; Oberling, a.g.e., s.57.

Adada meydana gelen hadiseleri yakından takip eden Türkiye, Cumhurbaşkanı Başpiskopos Makarios'un Anayasa dışı davranış ve tutumları ile ilgili Ankarayı ziyareti sırasında kendisine kesin ikazlar yapılmıştır.

2.3.4. Kıbrıs Cumhuriyet'inin Sonu

Anayasayı uygulamak istemeyen Makarios'a, anayasanın tatbik kabiliyeti yoktur iddiasıyla Birleşmiş Milletlere gitmesi pek kolay olmayacaktı. Bunun için Makarios ilk önce, Garantör Devletlere anayasada Türklere tanınan hakların kaldırılmasını, garanti ve ittifak anlaşmalarının fesh edilmesini teklif etti. Bunu kabul ettirmek için ise, kendine göre en uygun zamanı, yani Türkiye'de hükümet buhranının mevcut olduğu bir günü, Yunanistan'da Karamanlis Partisinin iktidardan düştüğü ve Londra Zürih Antlaşmalarını tanımayan Papandreu'nun hükümetin başına geldiği zamanı seçti. 30 Kasım 1963 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'ne takdim edildiği 13 maddenin tadil tekliflerini, Kıbrıs Türkleri derhal Türk Hükümeti 6 Aralık 1963 tarihinde reddetti. İngiltere ve Yunanistan hükümetleri ise ters bir reaksiyon göstermediler. Tadil tekliflerinin hazırlanmasında Kıbrıs'taki İngiliz Yüksek Komiseri Makariosa yardım dahi etmiştir.

Makarios'un değiştirilmesini istediği Anayasadaki 13 madde, Kıbrıs Türkleri'ni azanlık statüsüne düşürmekte idi. Makariosun Anayasada yapmak istediği 13 maddelik değişiklik şunlardır :

1. Cumhurbaşkanı ve yardımcısına tanınan veto hakkının kaldırılması.
2. Cumhurbaşkanı hariçte iken ona Cumhurbaşkanı yardımcısının vekalet edebilmesi.
3. Temsilciler Meclisi Başkan ve Yardımcısı, cemaatler tarafından ayrı ayrı değil, Meclis tarafından bütün milletvekillerinin katılımıyla seçilebilmesi,
4. Temsilciler Meclisi Başkanına, Temsilciler Meclisi Başkan Yardımcısının vekalet edebilmesi,

5. Bazı kanunların yapılması için Anayasada öngörülen ayrı çoğunluğun istenmesinin kaldırılması,
6. Belediyelerin birleştirilmesi,
7. Adalet mekânizmasının tek elde birleştirilmesi,
8. Polis ve Jandarma teşkilatının birleştirilmesi,
9. Ordunun miktarının Anayasaya bağlı olarak değil özel bir kanuna göre tayin edilmesi,
10. Memurların nüfus oranına göre cemaatlar arasında alınması,
11. Amme Hizmeti Komisyonu onda üç oranında bir esas olduğu halde yapılan teklifte bu oranın beşte bire indirilmesi,
12. Amme Hizmeti Komisyonu kararlarının basit çoğunlukla alınması,
13. Rum Cemaat meclisinin lağvedilmesi⁵¹.

Makarios'un Türkiye'nin Anayasa tadil teklifini kabul etmeyeceğini tabiatıyla hesapladığı ve planlarını buna göre hazırladığı bir realitedir. Makarios politik sahada Türkiye tarafından desteklenmeyeceğini bildiği için, bu defa Türkleri yok etmek suretiyle Kıbrıs'ı elde etmek üzere hazırladığı planları tatbik mevkiine koymaya karar verdi. EOKA zaten bu mesele için hazır ve 20.000 kişilik EOKA mensubu en modern silahlarla donatılarak harekate hazır duruma getirildi. Rumlar hadisenin başlatılması sorumluluğunu Kıbrıslı Türkler'e yüklemek ve bu suretle hunharca yapılacak cinayetleri, dünya kamuoyunda haklı göstermek için 4 Aralık 1963 günü Lefkoşa'da Baf Kapısı civarında dikilmiş bulunan EOKA'cı Markos Drakos'un heykeline bomba attırdılar. EOKA, bombanın Türkler tarafından atıldığı iddea eden bir bildiri yayınladı. Artık Rumlar, istedikleri Kıbrıs Türkü'nü yok etme planını sahneye koyabileceklerdi. Bu ise Kıbrıs Cumhuriyetinin sonu olacaktı⁵².

⁵¹ Oberling, a.g.e., s.60,61; Çay, a.g.e., s.49,50.

⁵² Sabahattin Egeli, 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Nasıl Yıkıldı, İstanbul, 1991, s.33.

Kıbrıs Rumları, Kıbrıs Anayasasını tadil için yaptıkları müracaatın Türkiye tarafından reddedilmesi üzerine, meseleyi silahla halletmek ve Adadaki Türk Meselesini bitirmek için harekete geçtiler. Çok önceden hazırlanmış Rum imha planında Rum liderlerin elinde olup onların emri ile tatbikine başlanacaktı. Kıbrıs Türkleri için hazırlanan plan adını, IX. yüzyıllarda geçen bir Bizans destanından almıştı. Aktiras Planının tatbikata konulmasında ise EOKA liderlerinden Polikarpos Yorgacis en büyük rolü oynamıştır. Aktiras adını kullanan Yorgacis 1963 katliamlarının en büyük sorumlusudur. 1963 yılındaki bu Rum saldırısının planlı bir saldırı olduğu anlaşılmış ancak plan ve sorumluları hakkında önceleri bilgi elde edilememiştir. 21 Nisan 1966 tarihli Patris gazetesi Kıbrıs'ı kana bulayan bu korkunç Rum planını ana hatlarıyla yayınladığı zaman Makarios'tan Yorgacis'e Nikos Samson'dan Glafkos Klarides'e kadar katliamların geçek sorumlularını ve Türkler için besledikleri düşünceleri ortaya çıkarmıştır.⁵³

Kanlı Noelin planlandığı "Aktiros Planı" özetle şöyleydi.

1. Zürih ve Londra Antlaşmaları tatmin edici ve adil olmadığı gibi, Ada'daki toplumların hür iradelerini de yansıtmamaktadır. Bu bakımdan antlaşmaların Kıbrıs sorununu çözmediğini yaymak ve dünya kamuoyuna bunun yaymak.
2. Bu antlaşmalarla Rumlara haksızlık yapıldığını anlatmak, her ne kadar iki toplumun birlikte yaşaması mümkünse de yabancılar güvenmesi gereken esas unsur Türkler değil Rumlar olduğunu belirtmek.
3. Anayasanın değiştirilmesinin şart olduğunu yaymak ve gayelerinin, anayasanın bazı maddelerini değiştirmekten öteye gitmediğini herkese inandırmak.
4. Buraya kadar olan dönemde başarı kazanılınca, Türklere anayasa değişikliği önerilerini bildirmek.
5. Türkler bu önerileri kabul ettikleri takdirde Zürih ve Londra Antlaşmalarını bir kenara itecek, yani Türkiye'nin Kıbrıs'la ilgisini sağlayan Garanti ve Askeri İttifak Antlaşmalarını ortadan kaldıracak girişime başlamak.

⁵³ Çay, a.g.e., s.55.

Antlaşmalarını ortadan kaldıracak girişime başlamak. Türkler bu önerileri kabul etmedikleri takdirde silahlı bir oldu bitti ile anlaşmaları ortadan kaldırmak. Bu oldu bitti süratle yapıldığı takdirde Enosis'i ilan ederek Yunan ordusunu Adaya davet etmek.

6. Bütün bunları 1965'de yapılması öngörülen seçimlerden önce gerçekleştirmek.

Aktiras'ın bir de silahlı uygulama eki vardı. Bunda silahlı örgütlenme ve ayrıntılı görevler belirtilmişti. Aktiras'ın Türk toplumunu safdışı etmek için silahlı oldu bittiye dayanan kısmının başarısı hıza dayanmaktaydı ve planda "Zira bir veya iki günde duruma egemen olmayı başarırız, bir dış müdahale ne mümkün ve muhtemel olur, ne de haklı gösterilebilir" denmekteydi.

Aktiras planı, sade ve anlaşılır bir şekildeydi. Hedef açıktı : Enosis. Ama bu hedefe ilkin barışçıl yollarla adım adım yürünecek, Türklerin kabul etmemesi halinde gizlice örgütlemekte oldukları silahlı güce dayanarak, çalkantılara meydan vermeksizin hızlı ve sert bir darbe ile işi oldu-bitti halinde çözümleyeceklerdi⁵⁴.

Makarios Aktiras planı çerçevesinde barışçı yoları kullanmaya çalıştı. Türkiye'ye başvurarak Kıbrıs Anayasasındaki 13 maddenin değiştirilmesini istedi. Fakat Kıbrıslı Türklerden ve Türkiye hükümetinden kesin bir dille red cevabı aldı. Kendiside red cevabını alacağından emin olan Makarios şimdi Aktiras planının ikincisi safhasını uygulamaya koydu. Artık silahlı eylemlere ve tedhiş hareketlerine başlanmaktaydı.

20 Aralık gecesini Lefkoşa'nın Tahtakale semtinde evlerine gitmekte olan bir grup Türk'ün otomobillerine açılan ateş sonucunda Zeki Halil ve Cemaliye Amiralî adlı iki Türk şehit düştü, bir Türkte açılan ateş sonucu yaralandı. 21 Aralık günü bu saldırıyı kınamak için Lefkoşa Türk Lisesi bahçesinde toplanan Türk öğrencileri EOKA çetesi mensupları tarafından kurşunlandı. Aynı gün Lefkoşa'daki Atatürk büstünde saldırıldı.⁵⁵ Bir gün sonra Türkiye Büyük Elçilik binası ile Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı yardımcısının ikametgahına ateş açıldı. Aktiras planı artık fiilen devreye konulmuştu.

⁵⁴ Aydın Olgun, *Kıbrıs Gerçeği*, Ankara, 1993, s.29; Fikret Kürşat, Mustafa Altan, Sabahattin Egeli, *Belgelerle Kıbrıs'ta Yunan Emperyalizmi*, s.196-199; Engin Köklüçınar, *Ağlayan ve Gülen Kıbrıs*, s.48.

⁵⁵ Alasya, *Tarihte Kıbrıs*, s.221; Aydın Olgun, *Dört Devir Dört Lider*, Ankara, 1975, s.23.

1963 yılı saldırılarının hedefi Lefkoşa, idi. Rumlar merkeze hakim olmakla bütün Kıbrıs'a hakim olacaklarını sanıyorlardı. Bunun içinde kendilerine en büyük engel Lefkoşa'ya bağlı Küçükkaymaklı kasabasıydı. 1960 sayımına göre kasabada 5126 Türk, 1133 Rum yaşamakta idi. Kasaba önemli bir Türk yerleşim merkeziydi. Kasaba çevresinde 19 Aralık'tan itibaren Rum faaliyetleri gözleniyordu. Rum saldırılarından şüphelenen Türk Mücahit Teşkilatı'na mensup gençler halkı uyarmaya ve teşkilatlandırmaya çalışıyordu. Rum saldırısı 22 Aralık günü başladı. Kasabanın dış dünyayla irtibatı kesilmişti. Hergün takviye alan Rum saldırganların başında EOKA'cı katil Nikos Sampson vardı. Diğer yandan Ada'daki Yunan alayıda saldırganlarla birleşmiş ve Rumlar bütün güçlerini bölgeye getirmişti.

22 Aralık günü Makarios, Garanti antlaşmalarını tanımadığını ilan etmiş bu Rum saldırganlara daha da cesaret vermişti. Türk Mücahitleri, 5000 bin Türk'ün sorumluluğunu üzerlerine almaları hasebiyle bölgeyi terke karar verdiler ve bunu 24 Aralık gününden itibaren uygulamaya başladılar. 3000 bin Türk Hamitköy'e gönderilirken 2000 civarındaki Türk de Lefkoşa'nın emin bölgelerine sevk edildiler. Bu arada, Rum çeteciler kadın-erkek genç-ihliyar demeden Türkler'e karşı en vahşice saldırıları yaparlarken, Türkler Küçükkaymaklı'da bulunan Rum aileleri de kendi korumaları altında Büyükkaymaklı'ya göndermişlerdi. Geride kalan 550 kadar yaşlı kadın ve çocuk Türk topluluğu Rum çetecilerce tutsak muamelesi görmüşlerdir. Bu arada 80'lik imam Hüseyin İğneci ve yatalak olan 18 yaşındaki oğlu Rumlar tarafından şehit edilmişlerdir. Sampson daha sonra yayınlanan hatıralarında Küçükkaymaklı savaşını Yunanlıların Balkan Savaşları dışında Türkler'e karşı kazandığı tek savaş olduğunu iddia etmiştir⁵⁶.

Bu gelişmeler üzerine Türkiye, 23 Aralık 1963'de İngiltere ve Yunanistan hükümetleri nezdinde harekete geçti. Rum saldırılarının önlenmesi için birlikte harekete geçilmesini istedi ve 24 Aralık 1963'te Lefkoşa'da Türkiye, Yunanistan ve İngiltere adına ortak bildiri yayınladı. Bu bildiride, Rumlara Adadaki karışıklıklara ve silahlı eylemlerine son vermesini ister ve lüzumlu görülürse Ada'ya müştereken müdahale edilmesini teklif eder.

⁵⁶ Çay , a.g.e., s.74.

Bu çağrıya rağmen çatışmalar durmadı. Rum çeteleri 24 Aralık günü Lefkoşa ve diğer Türk bölgelerine saldırıya devam ettiler. 24 Aralık günü Kumsal bölgesine saldıran Rumlar, Kıbrıs'taki Türk Alayı'nda doktor olarak görev yapmakta olan Binbaşı Nihat İlhan'ın eşi ile üç çocuğunu vahşice katlettiler.

Makarios'un görüşmelere yanaşmaması ve saldırıların devam etmesi üzerine Türkiye Garantörlük hakkını tek başına kullanmaya karar verdi. 25 Aralık 1963 tarihinde Türk Alayı garnizonundan ayrılarak gerekli mevzilere yerleşti. Bu sırada Türk Hava Kuvvetlerine bağlı savaş uçakları da Lefkoşa üzerinde ihtar uçuşlarına başladılar.⁵⁷

Diğer taraftan Ada'daki Türk toplumunun moralini yükseltmek için Bayrak Radyosu faaliyete geçti.

Türkiye garantörlük hakkını kullanarak tek başına harekete geçmesi üzerine Makarios, Cumhurbaşkanı muavini Dr. Fazıl Küçük ve Rauf Denktaş'ı telefonla arayarak İngiliz Yüksek Komiserliğinde bir toplantı yapılmasını talep etti. Bu toplantı neticesinde Yeşil Hat Antlaşmasının imzalanması ile Ada'nın taksimi fiilen gerçekleşme yoluna girmişti. Türkiye'nin tek başına müdahale kararı üzerine görüşme masasına oturan Rumlar diğer taraftan savunmasız Ayvasıl Türkleri'ni topluca katlederek çukurlara doldurmaktan geri durmamışlardı.

Türkiye'nin Kıbrıs'taki durumu tek başına müdahale etmesi üzerine, 26 Aralık 1963 gecesini Lefkoşa'da İngiliz Yüksek Komiseri, Türkiye ve Yunanistan büyükelçileri, Kıbrıs Hükümeti'ne 26 Aralık 1963 gece yarısı Ada'da asayişin temin için müdahaleye hazır olduklarını açıkladılar. Ertesi gün, İngiliz General Peter Young komutasında oluşturulan üçlü kuvvet devriye görevine fiilen başladı.

2.5. 1964 OLAYLARI ve ERENKÖY SAVAŞI

İngiliz generalinin komutasındaki üçlü koruma kuvvetinin göreve başlamasından sonra 26 Aralık 1963'te "Yeşil Hat" çizildi. Olayların sorumlusu Kıbrıs Rumları

⁵⁷ Artuç, a.g.e., s.62.

olmasına rağmen Kıbrıs Dışişleri Bakanı Kiprianu aynı gün “çoğunluğun idaresinin kabul edilmesi azınlık haklarının teminat altına alınması, garanti ve ittifak antlaşmaları çerçevesinde diğer devletlerle olan ilişkilerin ortadan kaldırılması gerektiği”ni ileri sürmüştü ve Cumhurbaşkanı Makarios da bir gün sonra yaptığı açıklamada, antlaşmaları tek taraflı olarak feshettiğini ilan etmişti. Makarios, Guardiandan Michael Wall’e yaptığı açıklamada da “Yunanistan ile Türkiye’nin Kıbrıs’taki haklarının De-facto anlamına geleceği için, Kıbrıs’ın siyasi geleceği ile ilgili herhangi bir üçlü konferansa katılmayacağını”⁵⁸ iler sürdü. Ancak İngiltere’nin baskısı üzerine Makarios sözlerini “1960 anlaşmaları yoktur demedim. Kaldırması gerekir demek istedim” şeklinde yalanlama yolunu seçecektir⁵⁹.

Daha sonra İngiltere’nin talebi üzerine 13 Ocak 1964’te Londra’da üçlü konferans toplandı. Türkiye, Yunanistan ve İngiltere’nin katılımıyla düzenlenen konferansa 15 Ocak tarihinden itibaren beşli konferans şeklinde devam edildi. Beşli konferansta Kıbrıs’taki Rum ve Türk toplumlarının temsilcileri de katıldı. Görüşmeler sırasında Türk tarafı, mevcut antlaşmaların Kıbrıs Türkleri’nin can ve mal emniyetini korumada yeterli olmadığını belirterek ek teminatlar verilmesini talep ederken Rum tarafı mevcut antlaşmaların bu olaylara sebep olduğunu öne sürerek “Garanti ve İttifak antlaşmalarının fesh edilmesini, Türk ve Yunan alaylarının Kıbrıs’tan geri çekilmesini, Anayasa’da Türkler’e tanınan hakların kaldırılmasını” istemekte idi.

Görüşmeler, hiçbir sonuç alınmadan 21 Ocak tarihinde kesildi. Kıbrıs’ta barışın sağlanması için onbin kişilik NATO kuvvetinin gönderilmesi teklifinin de Makarios tarafından reddedilmesi üzerine Londra Konferansı başarısızlıkla sonuçlandı⁶⁰.

Londra konferansının bir netice vermeden dağılmasından iki gün sonra 23 Ocak 1964’de Lefkoşa’da Bayraktar Camii yeniden bombalandı. Türk bölgelerine yönelik Rum saldırılarda tekrar başladı. Limasol, Baf, Magosa, Poli’de yüzlerce Türk öldü. Binlercesi yaralandı veya köylerini terk etmek zorunda kaldı. Bunun üzerine Türkiye 13 Şubat 1964’de Güvenlik Konseyine başvurdu.

⁵⁸ Artuç, a.g.e., s.63.

⁵⁹ Çay, a.g.e., s.76.

⁶⁰ Hamza Eroğlu, *Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Kıbrıs Barış Harekatı*, Ankara, 1975, s.41; Alasya, *Tarihte Kıbrıs*, s. 231; Oberling, a.g.e.s.82.

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinde 26 Şubat'ta başlayan görüşmeler, 4 Mart 1964'de, sonuçlandı ve konseyin beş üyesi Türkiye ve Kıbrıs temsilcileri ile görüşerek bir tasarı hazırladılar. Bu tasarı Makarios ve Rum tarafını memnun etmişti. Bilindiği gibi Londra ve Zürih antlaşmalarıyla kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti 1963 yılındaki Rumların silahlı saldırıları neticesinde fiilen son bulmuştu. Türkiye'nin tamamen barışçı amaçlarla müspet karşıladığı tasarı ile Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin 4 Mart 1964 tarihli kararı ile Rum yönetimini "Kıbrıs Hükümeti olarak tanımakta idi. Nitekim kararın barış kuvveti ile ilgili dördüncü paragrafında, "Kıbrıs Hükümeti'nin mukaffakatı ile Kıbrıs için bir Birleşmiş Milletler barış kuvveti kurulmasını tavsiye eder. Bu kuvvetin kuruluşu ve önemi Genel Sekreter tarafından Kıbrıs, Yunanistan, Türkiye ve Birleşik Krallık Hükümetleri ile istişare halinde kararlaştırılacaktır" deniliyor. Ayrıca Güvenlik konseyi, Kıbrıs Hükümeti, İngiltere, Yunanistan ve Türkiye arasında anlaşma sağlanabilmesi için bir arabulucu tayin edeceğini de belirtir⁶¹.

Ancak Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin Kıbrıs Türkleri'nin haklarını hiçe sayan bu kararından cesaret alan Rumlar Türkler'e saldırılarını tekrar başlattılar. Diğer yandan, 21 Aralık 1963 saldırılarında sonra düzenlenen Londra Konferansına katılmak üzere Ada'dan ayrılan Denктаş, buradan Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi toplantılarına katılmak üzere New York'a geçmişti. Güvenlik Konseyi toplantılarında, Türkler'e yapılan saldırıları anlatan Denктаş, toplantıların tamamlanmasından sonra Ankara'ya gitmiştir. Tam bu sırada Makarios Denктаş'ın Ada'ya girişini yasaklaması sebebiyle Denктаş Ada'ya girememiştir.

Kıbrıs Rumları'nın saldırılarına devam etmesi üzerine Türk Hükümeti, 16 Mart 1964'de Türkiye Büyük Millet Meclisi'nden Kıbrıs'a müdahale etme yetkisi aldı. Türkiye'nin bu kararından sonra 17 Mart 1964'de Barış Gücü kuruldu. 24 Mart 1964'de Birleşmiş Milletler adına arabuluculuk yapacak Finlandiyalı diplomat Sakani Tuamioja görevine başladı. Birleşmiş Milletler Barış Gücü de 27 Mart'ta görevine başladı. Birleşmiş Milletler Barış gücünün Ada'da göreve başlamasından bir süre sonra 4 Nisan 1964'de bir açıklama yapan Makarios Zürih ve Londra Antlaşmalarının bir parçası olan İttifak antlaşmasını feshettiğini ilan etti. Türkiye tek tarafı bu feshi tanımadığını

⁶¹ Alasya, *Tarihte Kıbrıs*, s.233; Artuç, a.g.e., s.70,71.

açıklarken Yunan Başbakanı Yorgo Papandreu da yayınladığı bir bildiri ile, Makarios'un ittifak anlaşmasını feshini desteklediğini vurgulamaktan kaçınmadı⁶².

Diğer yandan Kıbrıs'taki BM Barış Gücü'nün görev yapmasını çeşitli vesilelerle engelleyen Rum Temsilciler Meclisi, Mayıs ayındaki son birleşiminde "Milli Muhafız Alayı" kurulmasına karar verdi. Kıbrıs Rum Temsilciler Meclisi'nin bu kararından sonra; Türkiye, Kıbrıs'a müdahaleye karar verdi.

Bu kritik durumda, Mayıs ayı sonunda Rumlar'ın Magosa'da giriştikleri ve 32 Türk'ün hayatına mal olan saldırıları, bardağı taşıran son damla oldu. İsmet Paşa Hükümet'i Kıbrıs'a müdahaleye karar verdi. Dünya telaş içindeydi. Bir kısım gemilerin denize açılmaya başladığı sırada, 5 Haziran 1964'de ABD başkanı Johnson'un sert bir dille yazılmış mesajı İnönü'ye ulaştı. Bu mesajda Johnson, NATO Müttefiki Türkiye ve Yunanistan arasında savaşa neden olabilecek ve dünyayı bir buhrana sürükleyebilecek böyle bir duruma ABD'nin razı olmayacağını kesin bir dille belirtiyor ve ABD'nin çıkartmaya mani olacağını ima ediyordu. Ayrıca Johnson İsmet İnönü'yü Kıbrıs meselesini görüşmek üzere en kısa zamanda Washington'a davet ediyordu.

İsmet İnönü'de mektuba cevap vermekte gecikmedi, Türkiye üzerinde hayal kırıklığına sebep olan Johnson'un mektubuna Türkiye 13 Haziran'da cevap vermiştir. İnönü mektubunda önce Johnson mektubunun ifade ve içeriğinin Türkiye'yi sarstığını ve Kıbrıs Rum Liderliği ile Yunanistan'ın anlaşmaları çığnemesini ve Türk haklarını gasp etmesini, ABD'nin görmezlikten geldiğini de hatırlatmakta idi.⁶³

Ayrıca İnönü, Washinton'a gitmeden önce, Türkiye Büyük Millet Meclisinden Türkiye'nin Kıbrıs politikası hakkında güvenoyu alacaktır.

Siyasi olayla bu şekilde devam ederken Rumlar Ada'da hazırlıklarını sürdürüyorlardı. EOKA tedhiş örgütü liderlerinden olan Grivas 9 Haziran'da Eletheria vapuru ile Kıbrıs'a geldi. Limasol'dan Kıbrıs'a gizlice giren Grivas derhal, General Karayannis'ten boşalan Rum Milli Muhafız Ordusu Komutanlığına getirilmiştir.

Diğer yandan Türkiye – ABD görüşmeleri 22-23 Haziran'da yapılmış ve Başbakan İsmet İnönü, ABD Cumhurbaşkanı Johnson ve Dışişleri Bakanlığı

⁶² Çay, a.g.e. s.78; Alasya, Tarihte Kıbrıs, s. 234.

⁶³ Çay, a.g.e.,s.78; Oberling, a.g.e., s.92.

yetkililerinin katıldığı görüşmelerle ilgili ortak bildiriye 24 Haziran'da yayınlanmıştı. Ortak bildiride, mevcut antlaşmaların yürürlükte bulunduğunun tekrar edilmesi, Başbakan İnönü tarafından olumlu olarak nitelendirilecektir.

Başbakan İsmet İnönü'nün Washigton ziyareti sırasında, Kıbrıs Meselesine ilişkin elle tutulur bir karar alınamamış, ancak ABD'nin dışişleri eski bakanlarından Dean Acheson'un Kıbrıs meselesini halli için aracılık yapması kabul edilmişti. Yunanistan, ilk önce bu görüşmelere karşı çıkmasına rağmen, sonradan Acheson aracılığı ile görüşmelere dolaylı olarak katılmayı kabul edecektir. 10 Temmuz 1964'te başlayan görüşmeler 1 Eylül 1964'e kadar devam etti. Acheson planı olarak adlandırılan bu plana göre Kıbrıs'ın Kuzeydoğusunda Karpaz yarımadasındaki bir bölge Türkiye'nin egemenliğine verilecek, bunun dışında Türkler'in yoğun olarak bulunduğu beş bölgede "kanton" veya "mahalli muhtariyet" bölgesi kurulacaktı. Planla ilgili görüşmeler devam ederken Kıbrıs'ta Erenköy Savaşı başlamıştı⁶⁴.

2.5.1. Erenköy Savaşı

3 Temmuz 1964'de Atina'ya giden Grivas Atina'daki temaslarını tamamladıktan sonra 6 Ağustos 1964 akşamı Lefkoşa'ya dönmüş ve Kıbrıs Rum silahlı kuvvetlerinin son durumu hakkında bilgi almıştı. Silahlı Kuvvetler Başkomutanı Muavini Prokos'un Tillirga bölgesindeki askeri yığınak hakkında bilgi vermesinde sonra Grivas, Lorovouno tepesinin zaptedilmesi için hücumla geçmeye karar verdi. Daha sonra Grivas, Alevkaya'nın hemen güneyindeki Lorovouno tepelerinin zaptedilmesi için Makarios'un onayını istedi. Grivas'ın bu talebinden sonra Rum Bakanlar Kurulu'nı toplantıya çağıran Makarios, Bakanlar Kurulundan oybirliği ile "harekatın yapılması" kararını aldı.

Makarios, Bakanlar Kurulu kararını Grivas'a duyururken de, harekate girişmeden önce Yunan Hükümetine de danışılması gerektiğini söylemiştir. Grivasda, Yunan Dışişleri Bakanı Kostopulos ile görüşüp onayını almadan harekate girişmeyeceğine dair söz verdi. Ancak bu sözünü tutmadığı anlaşılan Grivas'ın Tillirga

⁶⁴ Oberling, a.g.e., s.93.

bölgesine saldırı emrini vermesiyle 6 Ağustos 1964'te Türk Rum çatışması tekrar başladı.

Bu saldırı sırasında Erenköy bölgesinde bulunan mücahitler çok zor durumda kaldılar. Mücahitler arasında, saldırıdan kısa bir süre önce Ada'ya gizlice çıkan Türk Cemaat Meclisi Başkanı Rauf Denктаş'da bulunmakta idi. Mücahitler durumlarını telsizle Ankara'ya bildirerek yardım istediler. Bir süre sonra Türk Savaş Uçakları bölge üzerinde ihtar uçuşlarına başladılar. İhtar uçuşlarına rağmen Rum saldırılarının devam etmesi üzerine Türk jetleri Rum askeri birliklerine karşı harekatı başlatmış ve saldırgan Rum kuvvetleri bozguna uğratılmışlardı.⁶⁵

Makarios alelacele Bakanlar Kurulunu toplayarak yenilginin sorumlusunun Yunanistan'a haber vermeden saldırıya geçen Grivas olduğunu ileri sürmüş ve Sovyetler Birliği'nden yardım çağrısında bulunmuştu. Sovyetler Birliği Başbakanı Kurşçev, Başbakan İnönü'ye bir mesaj göndererek Türkiye'nin "Kıbrıs saldırıda bulunarak üzerine sorumluluk aldığı" iddia edecektir. 9 Ağustosta Türkiye'ye gelen mektup 13 Ağustos'da cevaplandırılmış ve cevabi mesajda Kıbrıs Rum tarafının gayri insani ve gayri ahlaki davranışlarına dikkat çekilerek, Sovyetler Birliği'nin bu türlü hareketlerin durdurulmasına yardımcı olması istenmiştir⁶⁶.

Diğer yandan Yunanistan Savunma Bakanı Garufalyas, saldırının geceleyin devam etmesini ve muhtemel bir Türk çıkarma harekatına karşı birliklerin sahildeki yerlerini almasını istemiş, bunun üzerine Grivas tekrar komutanlık karargahına dönerek gerekli önlemleri gözden geçirmiş. 9 Ağustos günü çarpışmaların tekrar başlaması üzerine Türk uçakları Rum kuvvetlerine karşı tekrar saldırıya geçtiler. Türk jetlerinin müdahalesi sonucu Rumlar saldırıyı durdurmak zorunda kaldılar.

Harekatın tamamlanmasından sonra Erenköy sahillerine yanaşan bir Türk gemisi, bölgedeki yararlılarla birlikte, 1 Ağustos 1964'te Erenköy'e gizlice çıkan Denктаş'ı Türkiye'ye getirmiştir. Harekat sırasında uçağı düşen Pilot Yüzbaşı Cengiz Topel de şehit olmuştur.

⁶⁵ Rüstem Haliloğlu, *Atina ve Lefkoşa Arasındaki Savaşın İç Yüzü (1960-1974)*, Ankara, 1990, s.26,27.

⁶⁶ Rüstem Haliloğlu, a.g.e., s.27; Erım, a.g.e., s.365

Erenköy savaşının başlarında “Türkiye müdahale ederse kurtaracak Türk bulamayacaktır”⁶⁷ diyen Makarios, Türk Savaş uçaklarının iki günlük hareketinden sonra ateşkese razı olmuştur. Erenköy savaşı sırasında Rumlar 53 ölü, 125 yaralı verirken, Türklerin kaybı 12 şehit, 4 kayıp ve 32 yaralı idi.

Bundan sonra Cenevrede başlayan görüşmelerde Acheson planı değiştirilerek tekrar gündeme getirilmiş, Karpas bölgesinde Türkiye'nin egemenliğine bırakılacak bölge yerine, elli kilometrekarelik bir alanın 50 yıl süre ile kiraya verilmesi teklif edilmiştir. Teklif Türkiye tarafından reddedildi.

Bütün dünyaca Kanlı Noel diye bilinen 21 Aralık 1963 olaylarının başlaması ile birlikte Kıbrıs Türkleri 103 köyü terketmek zorunda kalmışlardı. Bu Türkler'in sayısı 18667'dir. Birleşmiş Milletler aracılığı ile köylerini terk etmek zorunda kalan Türkler'le ilgili araştırmanın sonuçlarına göre, 1964 yılında Lefkoşa kazasında 39, Girne kazasında 7, Baf kazasında 49, Larnaka kazasında 21 ve Magosa kazasında 21 köy olmak üzere 124 köy zarar görmüş, yüzlerce Türk ölmüş, binlercesi yaralanmış veya köylerini terk etmek zorunda kalmışlardı. 1963 yılında başlayıp 1964'de de devam eden olaylarda 364 Türk şehit olmuştu⁶⁸.

Erenköy çarpışmalarından sonra Kıbrıs Türkleri'ne tam bir ekonomik abluka uygulayan Makarios, stratejik madde olduğunu iler sürerek çimento, demir, çivi, kereste, benzin gibi maddelerin Türk bölgelerine girişini yasaklamış, bununlada yetinmeyerek, Kıbrıs Türk Kuvvetleri Alayı'nın değiştirmesine engel olacağını da iddia etmişti. Ancak Türkiye'nin Eylül ayında kuvvet kullanarak Kıbrıs Türkleri'nin ihtiyaç duyduğu maddeleri Adaya sevk edeceğini açıklamasından sonra Makarios Türk yardım malzemesinin Türk bölgesine ulaşmasına göz yummak zorunda kalacaktır.

2.6. 1967 OLAYLARI

Birleşmiş Milletler arabulucusu Finlandiyalı diplomat Sakari Tuomioja'nın 9 Eylül 1964'te ölmesi üzerine bu göreve Ekvator'lu diplomat Galo Plaza tayin

⁶⁷ H. Fikret Alasya, *Kıbrıs ve Rum-Yunan Emelleri*, Ankara, 1992, s.88.

⁶⁸ Oberling, a.g.e., s.97.

edilmişti⁶⁹. Ekim ayında çalışmalarına başlayan Galo Plaza, yaklaşık 5 aylık bir çabadan sonra hazırladığı raporu BM güvenlik konseyine sundu. 26 Mart 1964'te BM Güvenlik Konseyi tarafından yayınlanan bu rapor Türkiye tarafından reddedilecektir. Çünkü, rapor, Kıbrıs Türkleri'nin Rum hakimiyetini kabul etmesi, Türklerin Adadan göçünün kolaylaştırılması, Rumca'nın Kıbrıs'ın resmi dili haline getirilmesi gibi Rum yanlısı teklifleri ihtiva ediyordu. Diğer yandan Türkiye ile Yunanistan arasındaki ikili görüşmeler devam ediyordu. 1965 Mayıs'ında başlayan bu görüşmeler, sık sık kesintiye uğradığı gibi bir sonuçta alınamamıştı.

21 Aralık 1963 olaylarında Kıbrıs Türkleri'nin 24 saat içinde topluca yok edilmesi planlanmıştı. Kıbrıs'taki Yunan Alayı'na mensup asker ve subaylarında katılmasına rağmen bu plan gerçekleştirilemeyince EOKA liderlerinden Grivas Kıbrıs'a gönderilmiştir. Yunanistan bu safhada Grivas'ın verdiği raporlar doğrultusunda Kıbrıs'ın silahlandırılmasına başladı. Askeri birliklerin, silahların ve malzemelerin gönderilmesinden sonra Kıbrıslı Rumlar'ın yoğun biçimde eğitilmesine ve Ada'nın savunmasının güçlendirilmesine çalışıldı. Erenköy çarpışmaları Yunanlı Subaylar tarafından eğitilen, Rumlar tarafından yürütülmüştü. Ada'da Rumlar'ı eğitmekle görevli Yunanlı subaylar da harekate katılmış fakat Türk jetlerinin müdahalesi üzerine Erenköy savaşlarından sonra Yunanistan, Kıbrıs'a fiilen asker göndermeye başladı. Öncü olarak gönderilen beş bin kişilik Yunan kuvvetinin sayısı daha sonra yapılan takviyelerle 12 bine çıkacaktır.

Diğer taraftan Kıbrıs Rum lideri Makarios da silahlanma çalışmalarını sürdürüyordu. Erenköy çarpışmalarında Yunanistan'ın yeterli destek vermediğinden şikayet eden Makarios, Sovyetler Birliği'nden silah alınmasına ilişkin bir anlaşma imzalandı. Eylül ayının son haftası içinde yapılan bu anlaşma ile Sovyet silahları Mısır üzerinden Kıbrıs'a getirilecekti⁷⁰.

Kıbrıs Meselesinin çözümü için 1965 yılı Mayıs Ayında Türkiye ile Yunanistan arasında başlayan görüşmeler, Kıbrıs'taki Rum-Yunan kuvvetlerinin 15 Kasım 1967'de Boğaziçi ve Geçitkale köylerine saldırmasına kadar aralıklarla devam etti. Ancak Yunanistan Kıbrıs Meselesi'nin Türkiye ile Yunanistan arasında yapılacak

⁶⁹ İsmail Sabahattin, *İtirafılar*, Lefkoşa, 1993, s.25,26.

⁷⁰ Çay, a.g.e., s.82; Oberling, a.g.e., s.97.

müzakerelerle değil Birleşmiş Milletler kanalıyla çözümlenebileceğine inanıyordu. Yunanistan bu görüşmelerin devamında, yalnızca Birleşmiş Milletler Arabulucusu istediği için kabul eder görünüyordu.

Diğer yandan Yunan Başbakanı Yorgo Papandreu'nun Yunanistan'daki komünistlerle işbirliği yapması ve Yunan ordusunda geniş çaplı bir tasfiye hareketine girişmesi iktidardan düşmesine sebep oldu. 1965 Temmuz'unda Yorgo Papandreu'nun çeşitli tertipler içine girmesi Yunan ordusunun Albay Papadopoulos liderliğinde bir hükümet darbesi yapmasına sebep oldu. (21 Nisan 1967) Yeni Yunan yönetimi yani "Albay Cuntas" Kıbrıs meselesini Türkiye ile Yunanistan arasında mevcut olan diğer anlaşmazlıklarla birlikte görüşmeye başladı.

Yunanistan'daki yeni idare ile ihtilafı olan Makarios, 6 Haziran 1967 günü Rum temsilciler meclisini toplayarak "Enosis" kararı almaya kalkıştı. Bununla da yetinmeyen Kıbrıs Rum yönetimi Kıbrıs'ta görev yapmakta olan onbin civarındaki Yunan askerinin, Rum Milli Muhafız Ordusu'na katılmasına ilişkin başka bir karar daha aldı. Rum yönetiminin bu kararları Dr. Fazıl Küçük tarafından Birleşmiş Milletler Genel Sekteri Uthant nezdinde protesto edildi. Diğer yandan devam eden Rum ablukası yeni Rum saldırılarıyla dayanılmaz hale gelmişti. 2 Ağustos 1967 tarihinde Baf'ta 5 Türk'ün öldürülmesi olayı dahi Birleşmiş Milletleri harekete geçiremedi.

1967 Temmuz'unda Kıbrıs'ta "bir Enosis darbesi" yapılacağı söylentileri çıkması üzerine, Türkiye sert bir biçimde Yunanistan'ı uyarmış ve Yunanistan'ın ister istemez Türkiye ile tekrar görüşmelere başlatılmasına sebep olmuştu. Ancak Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Süleyman Demirel ile Yunanistan Başkan'ı Kollias arasında yapılan 9 Eylül Keşan ve 10 Eylül Dedeoğaç görüşmeleri herhangi bir sonuç alınmadan sona ermiştir.

Bu dönemde Adada karışıklıklar bir hayli artmaya devam etmiştir. Adanın çeşitli yerlerinde meydana gelen dağınık ve küçük küçük olaylarda yaralı ve ölü veren daha çok Türkler olmaktadır. Şimdi gücünü ve yetkisini büsbütün arttıran ve Kıbrıs'ta devlet içinde devlet gibi hareket eden Grivas'ın Milli Muhafızları, cüretlerini daha da arttırmışlardı. Olaylar daha da sıklaşmış Rum tecavüzleri ve baskıları daha da çoğalmıştı.

Bugünlerde Kıbrıs Türk Toplum Lideri Rauf Denktaş'ın Türkiye'den gelerek gizlice Adaya çıkarken Rum polisi tarafından yakalanıp tutuklanması, gergin olan tansiyonu büsbütün yükseltti. Makarios 1964'den beri Denktaş'ın Kıbrıs'a girmesine izin vermemekteydi⁷¹. Olayların tehlikeli bir hal alması üzerine daha fazla dayanamayan Denktaş, yanında Kıbrıs'lı arkadaşları Nejat Konuk ve Erol İbrahim olduğu halde 31 Ekim 1967 gecesi bir motorla gizlice Anadolu Güney kıyılarından hareketle Karpaz Yarımadası'na çıkmış, fakat motor kaptanı karanlıkta yolunu şaşırıp yanlış yere yanaştığı için Rum polisine yakalanmıştı. Türkiye'nin yoğun baskısı üzerine Birleşmiş Milletler devreye girerek Denktaş'ın "Türkiye'ye geri dönmesi şartıyla 12 gün sonra 12 Kasım'da Denktaş ve arkadaşlarının serbest bırakılması sağlandı".⁷²

Denktaş'la arkadaşlarının Türkiye'ye geri yollamasından 3 gün sonra yani 15 Kasım 1967'de beklenmedik bir şey oldu. Rumlar birkaç gündür süren sürtüşmeleri bahane ederek Türk Mücahitlerinin koruduğu Boğaziçi ve Geçitkale köylerine karşı saldırıya geçtiler. Bu saldırı planları Grivas tarafından hazırlanmış⁷³ ve sabah taarruzundan önce Türk köyleri top, havan ve roket ateşi ile hiçbir hedef gözetmeksizin yoğun bir ateş altına alınmıştı.

Yunanlı subaylar komutasında üstün kuvvetlerin katıldığı kırkdan fazla zırhlı araç desteğindeki saldırı karşısında, hafif silahlarla köylerini korumaya çalışan Türk Mücahitlerinin direnişi uzun sürmemiş, akşam köyler, Rum askerlerinin eline geçmişti. Saldırı öncesi Birleşmiş Milletler Barış Gücü askerlerini etkisiz hale getiren ve telsizlerini de kıran Rumlar, işgalden sonra korkunç bir katliamdan da çekinmemişlerdir. Bu saldırıda 30 kadar Türk şehit edilmiş, bir çoğuda yaralanmıştı. Arkadan yağma ve talana başlayan Rumlar, köy imamını da üzerine gaz dökerek yakacak kadar vahşetle hareket etmişlerdi⁷⁴.

Türkiye'nin bu kanlı olaya karşı tepkisi hızlı ve sert oldu. Zaten ne zamandır gerilen sınırlar artık kopma noktasındaydı. İlk gün Dışişleri Bakanı Çağlayangil, derhal ateş kesilmesi için Birleşmiş Milletler Kıbrıs Barışgücü'ne başvurdu. Ertesi gün 16 Kasım'da Demirel başkanlığındaki Türk Hükümeti, katliam durmadığı takdirde

⁷¹ Ercüment Yalçınalp, *Kıbrıs Yangınında Büyük Elçi Olmak*, Akara, 1993, s.46.

⁷² Artuç, a.g.e., s.98.

⁷³ Sabri Konur, "20 Temmuz 1974 Barış Harekatına Nasıl Ulaştık", *Kıbrıs Postası*, Özel Sayı, 1977.

⁷⁴ Derviş Manizade, *Kıbrıs Dün Bugün Yarın*, İstanbul, 1975, s.46-47.

müdahalede bulunacağını bildirdi. 17 Kasım'da Türkiye Büyük Millet Meclisi'nden, meclisteki 435 üyenin 432'sinin oyu ile hükümet, Kıbrıs'a müdahale kararı aldı⁷⁵.

Türk ordusu da bu sırada daha olayların ilk gününden itibaren harekete geçmişti. Bir yandan da diplomatik temaslara devam edilmekteydi. Harekate katılacak birlikler Mersine doğru kaydırılmaktaydı. Trakya'daki ordumuzda Yunan hududuna doğru yanaşmaya başladı. Bu sıralarda Kıbrıs ve Ege'de Türk Jetleri uçuyor, donanma Güney'e hareket ediyor, asker gemilere bindiriliyordu. Memlekette tam bir savaş durumu vardı. Türkiye'nin artık sabrı taşma noktasına gelmiştir.

17 Kasım günü Türk Hükümeti, Yunan Hükümeti ile dost ve müttefik hükümetlere Türkiye'nin çıkartma kararını bildirdi. Türkiye, çıkartmanın durdurulması için, "20 bin Yunan askerinin derhal Ada'yı terk etmesi, Grivas'ın Kıbrıs'tan çıkarılması, can ve mal kaybı için tazminat verilmesi ve Türk bölgelerinin ihlal edilmemesi"ni istedi. Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahale kararının kesinlik kazanması üzerine ABD Başkan Johnson, özel temsilcisi Cyrus Vance'i bölgeye gönderdi. Bu arada Birleşmiş Milletlerde gerginliği önlemek amacıyla harekete geçmişti. Cyrus Vance'nin Ankara, Atina ve Lefkoşa'daki temasları sırada Türkiye Vance'ye onüç maddelik bir muhtıra verdi. Cyrus Vance aracılığı ile Yunanistan'a verilen notaya uyulmadığı takdirde, Türkiye müdahalede bulunacaktı. Notada şu hükümler yer alıyordu :

“1. Türkiye ve Yunanistan 16 Ağustos 1960 Lefkoşa Antlaşması gereğince, Kıbrıs'ın muhtariyet, toprak bütünlüğü ve bağımsızlığını kabul edecekti.

2. Ada'daki iki cemaatle birlikte, Türkiye ve Yunanistan'ın rızası olmadan Ada'nın statüsünde ve 1960 Lefkoşa Antlaşmasında hiçbir değişiklik yapılmayacaktı.

3. Taraflar, anlaşmalar dışı Kıbrıslı olmayan askeri kuvvetlerinin Kıbrıs'tan çekilmesini kabul edecekler. Çekilme azami iki ay içinde tamamlanmış olacaktır.

4. Tarafların bu hususlara uydıkları, evvela Yunanistan, bilahare Türkiye tarafından ilan olunacaktır.

⁷⁵ Artuç, a.g.c., s.103.

5. Kıbrıslı olmayan Yunan kuvvetlerinin tahliyesine başlanması üzerine Türkiye buhranın giderilmesi için askerini hudutlardan çekerek, tahkimat yapmaktan imtina edecek ve Kıbrıs'taki mücahitlerini çekmeye başlayacaktır.

6. Grivas bir daha Ada'ya dönmek şartıyla geri çekilmiş olacaktır.

7. EOKA teşkilatı tamamen dağıtılacak, soydaşlarımıza karşı herhangi bir sabotaj, yıpratma ve sindirme hareketlerinde bulunmayacaktır.

8. Antlaşmalar dışı olarak Ada'ya sokulmuş bulunan bütün silah, cephane ve mühimmat çekilecektir. Çek silahları da Ada'dan çıkarılacaktır. Rum Milli Muhafız Teşkilatı lağvedilecektir.

9. Türkiye ve Yunanistan, Ada'da tam manasıyla pasif bir faaliyette bulunacaktır.

10. Kıbrıs'taki BM Barış Gücü Birliklerinin sayısı artırılacak ve Türkiye ile Yunanistan arasındaki antlaşmaların takipçisi Birleşmiş Milletler olacaktır.

11. Boğaziçi ve Geçitkale köylerinde yapılan saldırılarda işlenen cinayetlerin hesabı sorulacak, ölenlerin yakınlarına tazminat verilecek, hasarları tanzim olunacak.

12. Kıbrıslı Türklerin ada içinde ve ada dışında seyahat serbestliği olacak, ticaret serbestliği tanınacak, işleyecekleri suçlardan sadece Türkiye Cemaatine karşı sorumlu bulunacaklardır.

13. Mevcut buhranın giderilmesi için Yunanistan bu gün kabul ettiği şartları yerine getirmez ve zaman zaman Ada'daki Makarios idaresi Türklere yeni bir takım baskılarda bulunursa, Türk Hükümet'i hiç kimseyi haberdar etmeden Kıbrıs'a fiili müdahalede bulunacak ve istediği şartlar tahakkuk edinceye kadar, Ada'yı askeri yönden kontrol altında bulunduracaktır."⁷⁶

Birleşmiş Milletler olsun, Amerika ve diğer ilgili devletler olsun bir savaşı önlemek için gayret gösteriyorlardı. Ama Türkiye'nin bir adım dahi geri atmasının olanaksızlığı da ortadaydı. Türk Donanması ve asker yüklü gemiler Mersin'den denize açılmıştı. Amerikanın Yunanistan'a olağanüstü baskısı altında Yunan Askeri Cuntası

⁷⁶ Artuç, a.g.e., s.103; Çay, a.g.e., s.85,86; Oberling, a.g.e., s.116,117.

boyun eğmek zorunda kaldı. Yine Amerika'nın baskısıyla Türk askeri yarıyolda durdurulup geriye döndürüldü.

1964'den sonra ikinci savaş tehlikesi de atlatılmıştır.

Kıbrıs'da durum değişmiş Türk Hükümeti'nin girişimleri sonuç vermişti. Makarios oldun Grivas olsun hemen susmuş, daha o gece saldırı durmuş, hemen ertesi sabah saldırganlar Türk köylerini boşaltmaya başlamışlardı.

İki gün sonra Yunan Hükümeti, Grivas'ı Kıbrıs'tan çekti. Amerika Birleşik Devleti Başkan'ı Johnson eski savunma bakan yardımcısı Cyrus Vance'i, özel temsilcisi olarak görevlendirip Ankara ve Atina'ya gönderdi. Üç yıl önce 1964'de meşhur mektubu yazan Johnson, gördüğü tepki karşısında bu sefer tehdit etmiyor, sadece rica ediyordu. Türkiye Grivas'ın geriye çekilmesini yeterli görmüyor, diğer koşullarında yerine getirilmesinde ısrar ediyordu.

Vance'in her iki başkent ve Kıbrıs arasında mekik dokuyarak arabulma girişimleri sonunda anlaşma sağlandı. Türkiye'nin istekleri kabul edilmişti. Yunanistan gizlice Adaya gönderdiği askerlerini geri çekecekti. Türkiye de buna paralel olarak harp hazırlıklarını azaltacaktı. Ayrıca, bir barışa varmak üzere Kıbrıs toplumlararası görüşmelerine başlanacaktı. Yunan hükümeti 8 Aralık'dan başlayarak, Ada'ya gizlice soktuğu 12 bin askerini çekmeye başladı. Şimdi Ada tekrar tedirgin edici bir sessizlik dönemine girmişti.

Kıbrıs Türk toplumu bu rahat nefes alıştan yararlanarak 28 Aralık 1967'de "Geçici Türk Kıbrıs Yönetimini" kurdu. Başkan Fazıl Küçük Yönetiminde "İcra Komitesi" ve "Temsilciler Meclisi" ile "Toplum Meclisi" kuruldu. Türk Mahkemeleri resmen faaliyete geçti. Yani, dünya gözünde Makarios ve Hükümetinin yönetimindeki bağımsız bir Kıbrıs Cumhuriyeti vardı ama gerçekte bu cumhuriyet iki topluma ve iki yönetime bölünmüş bir acayip devletti. Türkler kendi bölgelerinde kendi yönetimini kurmuş devlet içinde devlet olmuşlardı. Makarios yönetimi sadece Rum toplumunu temsil ediyordu.

Geçici Türk Yönetiminin 1960 Anayasası'nın öngördüğü düzen yerine gelinceye kadar görevde kalması kararlaştırıldı.

Geçici Türk Yönetimi'nin ilanı Kıbrıs Rum tarafından büyük bir tepki ile karşılandı. Rauf Denktaş 13 Nisan 1963'te dört yıldan fazla süren bir ayrılıktan sonra Kıbrıs'a döndü ve büyük bir coşku ile karşılandı. Bundan sonra toplumlar arasındaki ikili görüşmeler başladı⁷⁷. İlk görüşme Denktaş ve Klarides arasında Beyrut'ta yapıldı. Daha sonra da 12 – 13 Mart'ta Türk – Yunan görüşmelerine Atina'da devam edildi. Atina görüşmelerinden sonra Ankara'da da bir görüşme yapılmış, iki taraf 10 Mayıs'ta Viyana'da bir araya gelerek anlaşmaya varılan noktalar hususunda rapor hazırlanmasına karar vermişlerdir. Daha sonra görüşmeler Birleşmiş Milletler gözetiminde sürdürülecekti.

Bölgesel otonomi esaslarına dayalı görüşmeler hiçbir sonuç alınmadan 15 Temmuz 1974 Nikos Sampson darbesine kadar devam etmişti. Görüşmelerden sonuç alınamıyordu ama, Makarios'un yeni bir saldırısı da yoktu. Kıbrıs Türkü'nün ölüm pahasına direnişi, Türkiye'nin kararlı tutumu, onu böyle bir hareketten alıkoymaktaydı. Makarios şimdilik silahlı bir çatışma ve katı bir ekonomik abluka ile sonuç alma bir yana bırakılacak, politik yolla mesafe alınmaya ikili görüşmelerle oyalama yoluna gidilerek zaman kazanılmaya çalışılacaktı. Kuvvetli rakibi General Grivas ile tarafları Yunan subayları Ada'dan gitmiş, iyi geçinemediği Yunan Cunda Hükümeti Türkiye'nin sert tutumu karşısında gerilemiş, prestij kaybetmişti. Artık Ada'da istediği gibi at koşturabilirdi.

Türkiye 1967 Kıbrıs bunalımını da silah kullanmadan atlattı. Fakat Türkiye Kıbrıs Meselesini silah kullanmadan ve Adaya çıkmadan çözemeyeceğini artık kesin olarak anlamıştı. Artık Türkiye bu yönde bir hazırlığa girişti. Çıkarma girişimleri, yeni bir arayışa itiyor ve özellikle ulusal savunmanın gerçekleştirilmesi için "Ulusal Savaş Sanayi" kurulması çalışmaları başlıyordu.

O günden sonra ABD'den İtalya'dan ve Fransa'dan onbeşbin tane paraşüt satın aldık. 1964 yılında sadece dörtyüz paraşütümüz vardı.

Yüz tane çıkarma gemisinin kendi tezgahlarımızda yapımına hızla başlanıyor, aynı sayıda helikopterle, 16 tane savaş uçağı alınıyordu. Transallar getirildi. Özel

⁷⁷ Kıbrıs'ın Tarihi Gelişimi ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, KTKD Yayınları, Ankara, 1984, s.46.

birliklerin yetiştirilmesine (Amfibi Alay) hız verildi. Türkiye hızlı bir hazırlık devresine girmişti⁷⁸.

2.7. 1974 OLAYLARI VE KIBRIS'TA (ENOSİS İÇİN YAPILAN) DARBE

Makarios, Kıbrıs'ta Enosisi silahla gerçekleştiremeyeceğini iyiden iyiye anlamıştı. Türkiye'nin buna müsaade etmeyeceğini ve bu konuda gayet ciddi olduğunu görmüş ve çözümü zaman bırakmıştı. Şimdi uygun fırsatı kollayarak "Bekle Gör" siyaseti uygulanacaktı. Ama Makarios belli bir süre sonra gördü ki Enosis için her şey tersine işlemekteydi. Makarios'un önündeki engel sadece Kıbrıslı Türkler veya Türkiye değildi, Enosis için en büyük engel Anavatan Yunanistan'dan ve kendi vatandaşları Kıbrıslı Rumlardan gelmekteydi⁷⁹.

Yunan Cunta Yönetimi olsun, Kıbrıslı ateşli milliyetçiler olsun, hergün biraz daha artan bir şiddetle, Makarios ve yönetimini Enosis'e ihanet etmekle suçluyorlardı. Bunlara göre Makarios ve arkadaşları Türkiye'ye ve Kıbrıslı Türklere ödün vermekle görüşmelerde bulunmakla onları cesaretlendirmekte, Enosis'i günü belirsiz iler tarihlere atmak suretiyle Rum halkını Enosis'ten soğutmakta idi. Makarios ve arkadaşları, yolunda bu kadar kurban verilen kutsal gayelerine ihanet içinde bulunuyordu. Nitekim Türk Toplum Lideri Rauf Denktaş'ın Kıbrıs'a dönüşüne izin verilmiş, Ada Türkleri'ne uygulanan ekonomik kısıtlamalar bir hayli gevşetilmeside büyük bir tavizdi.

Makarios ve yandaşlarının, Cunta Yönetimi ve Kıbrıslı fanatik Enosis'cilerle sürtüşmesi, zamanla fikir alanından çıkıp şiddet düzeyine ulaştı. İlk etapta birkaç bomba patladı. Yeni Cumhuriyetin kurulduğu 1960'lardan beri içişleri bakanlığı yapan ve "Başkan Aktiras" imzasıyla meşhur Aktiras planını hazırlayan Yorgacis, Makarios'la anlaşmazlığa düştü ve Makarios tarafından görevinden uzaklaştırıldı. Korkunç gazeteci Nikos Sampson ve diğer önde gelen EOKA'cılar açıkça Makarios'a karşı cephe aldılar⁸⁰.

⁷⁸ Erol Mütercimler, **Bilinmeyen Yönleriyle Kıbrıs Barış Harekati**, İstanbul, 1998, s.125.

⁷⁹ Saadettin Gömeç, **Türk Cumhuriyetleri ve Toplulukları Tarihi**, 1. Baskı, Ankara, 1999, s.136; Artuç, a.g.e., s.106.

⁸⁰ Artuç, a.g.e., s.107.

birliklerin yetiştirilmesine (Amfibi Alay) hız verildi. Türkiye hızlı bir hazırlık devresine girmişti⁷⁸.

2.7. 1974 OLAYLARI VE KIBRIS'TA (ENOSİS İÇİN YAPILAN) DARBE

Makarios, Kıbrıs'ta Enosisi silahla gerçekleştiremeyeceğini iyiden iyiye anlamıştı. Türkiye'nin buna müsaade etmeyeceğini ve bu konuda gayet ciddi olduğunu görmüş ve çözümü zaman bırakmıştı. Şimdi uygun fırsatı kollayarak "Bekle Gör" siyaseti uygulanacaktı. Ama Makarios belli bir süre sonra gördü ki Enosis için her şey tersine işlemekteydi. Makarios'un önündeki engel sadece Kıbrıslı Türkler veya Türkiye değildi, Enosis için en büyük engel Anavatan Yunanistan'dan ve kendi vatandaşları Kıbrıslı Rumlardan gelmekteydi⁷⁹.

Yunan Cunta Yönetimi olsun, Kıbrıslı ateşli milliyetçiler olsun, hergün biraz daha artan bir şiddetle, Makarios ve yönetimini Enosis'e ihanet etmekle suçluyorlardı. Bunlara göre Makarios ve arkadaşları Türkiye'ye ve Kıbrıslı Türklere ödün vermekle görüşmelerde bulunmakla onları cesaretlendirmekte, Enosis'i günü belirsiz iler tarihlere atmak suretiyle Rum halkını Enosis'ten soğutmakta idi. Makarios ve arkadaşları, yolunda bu kadar kurban verilen kutsal gayelerine ihanet içinde bulunuyordu. Nitekim Türk Toplum Lideri Rauf Denktaş'ın Kıbrıs'a dönüşüne izin verilmiş, Ada Türkleri'ne uygulanan ekonomik kısıtlamalar bir hayli gevşetilmeside büyük bir tavizdi.

Makarios ve yandaşlarının, Cunta Yönetimi ve Kıbrıslı fanatik Enosis'cilerle sürtüşmesi, zamanla fikir alanından çıkıp şiddet düzeyine ulaştı. İlk etapta birkaç bomba patladı. Yeni Cumhuriyetin kurulduğu 1960'lardan beri içişleri bakanlığı yapan ve "Başkan Aktiras" imzasıyla meşhur Aktiras planını hazırlayan Yorgacis, Makarios'la anlaşmazlığa düştü ve Makarios tarafından görevinden uzaklaştırıldı. Korkunç gazeteci Nikos Sampson ve diğer önde gelen EOKA'cılar açıkça Makarios'a karşı cephe aldılar⁸⁰.

⁷⁸ Erol Mütercimler, *Bilinmeyen Yönleriyle Kıbrıs Barış Harekati*, İstanbul, 1998, s.125.

⁷⁹ Saadettin Gömeç, *Türk Cumhuriyetleri ve Toplulukları Tarihi*, 1. Baskı, Ankara, 1999, s.136;

Artuç, a.g.e., s.106.

⁸⁰ Artuç, a.g.e., s.107.

8 Mart 1970'de Makarios'un bindiği helikoptere ateş edildi. Makarios suikastı kazasız atlattı. Suikastın hemen ardından Makarios Yorgacis'den şüphelenmişti⁸¹. Hemen Yorgacis tutuklandı ve bir hafta sonra esrarengiz bir şekilde hapisanede öldüğü söylendi. Bu olay Makarios'a karşı olan muhalefeti daha da şiddetlendirdi.

Altı ay kadar sonra, Eylül 1971'de Grivas Kıbrıs'a gizlice tekrar döndü. Grivas yine faaliyetlerine başladı. Faaliyetlerini gizlice yeraltından ve ustalıkla yöneten Grivas'ın bu seferki hedefi ne İngilizler nede Kıbrıslı Türkler'di. Grivas'ın yeni hedefi kendi soydaşları Makarios ve yandaşlarına karşı idi. Rumlar şimdi birbirlerine karşı dövüşecekti. Makarios'a bağlı polis teşkilatının yerini bir türlü saptayamadığı Grivas, şimdi "EOKA" yerine "EOKA-B" gizli örgütünü kurmuş, eylemlerine başlamıştı⁸². EOKA-B terör örgütünün çekirdeğini, gizlice Kıbrıs'ta barınan ve Yunanistan'dan sızan Yunanlı subayların komuta ettiği eski Kıbrıslı Rum EOKA örgüt elemanları oluşturmaktaydı. Halkın gözünde Grivas, bir masal kahramanı gibiydi.

1972'de Larnaka, Girne ve Baf piskoposları, Makarios'un devlet başkanlığında çekilmesini istediler, Makarios'un bunu reddetmesi üzerine de onu başpiskopos olarak tanımadıklarını ilan ettiler. Durum gittikçe karışıyordu. Ve bu arada asıl mücadele ise Rum Milli Muhafız Ordusu üzerinde oynanmaktaydı. EOKA-B'cilerin Makarios'çulara göre daha başarılı oldukları ve hemen hemen tüm RMMO'sunu kendi yanlarına çektikleri anlaşılmaktaydı.

Kuşkusuz Makarios'da boş oturmuyor, önlemlerini alıyordu. Polisteki EOKA'cılarını uzaklaştırıyor, "Yardımcı Polis" adı altında kendine bağlı yeni bir polis örgütü kuruyordu. "PEON" adlı yeni bir gençlik örgütü oluşturuyordu. Bir yandan da Makarios Enosis'ten hiçbir zaman vazgeçmediğini sadece uygun yer ve zaman beklenmesi gerektiğini söylemekteydi.

1974 yılına girilirken bir yanda Yunan Cuntası ve Grivas'ın liderliğindeki EOKA-B ile Yunanlı subaylar komutasındaki Milli Muhafız Ordusu diğer tarafta Makarios ve yandaşları arasındaki gerginlik tehlikeli bir tırmanış içersindeydi. Adadaki durum buydu. Kıbrıs Türkleri ve Türkiye ise, nereye varacağı pek belli olmayan bu Rum hesaplaşmasını dikkatle izlemekte ve Adadaki teşkilatlarını uyanık tutmaktaydı.

⁸¹ Kürşad v.d., a.g.e., s.284.

⁸² Kürşad v.d., a.g.e., s.266.

İşte bu günlerde, ocak 1974’de Grivas’ın saklandığı yerde ani bir kalp krizi sonucu ölmesi, yeni bir heyecan dalgasının esmesine neden oldu. Ama EOKA-B’ciler çabuk toparlandılar. Makarios’un 25 Nisan 1974’de EOKA-B örgütünü kanun dışı ilan etmesi ve 200 kadar örgüt elemanını tutuklaması da onları yıldırmadı. Makarios, askerlik hizmetini 24 aydan 14 aya indirerek, EOKA’cılarının hakim buldukları Rum Milli Muhafız Ordusunu azaltma yoluna gitti. Bu da yetmedi. Makarios, 2 Temmuz 1974 günü Yunan Askeri Cunta Yönetimi başkanı General Gizikes’e sert bir mektup gönderdi⁸³.

Makarios Mektubunda özetle şöyle diyordu :

“General Grivas’ın Kıbrıs’a kaçak olarak girmesini, Atina’daki bazı çevrelerin desteği ve daveti üzerine gerçekleştiğine dair söylenti ve kanıtlar var. Ne var ki, ilk geldiği günden Milli Muhafız Kuvvetlerinde görev yapan Yunanlı Subaylarla görüşüp onlarında desteğiyle sözde Enosis için savaşacak yasadışı bir örgüt kurmak için faaliyete geçtiği kesindir. Ve Kıbrıs için birçok kötülüğün kaynağı olan EOKA-B cinayet şebekesini kurdu. Yurtseverlik örtüsü altında ve Enosis sloganlarıyla, siyasi bir sürü cinayet işleyen bu örgütün faaliyeti bellidir. Yunanlı subaylar tarafından oluşturulan ve denetlenen Milli Muhafız, baştan beri EOKA-B’nin insan ve gereç ihtiyacını karşılayan örgüt olmuştur.”⁸⁴

Makarios bunların Yunanistan tarafından desteklendiğine ait kanıtlar sıraladıktan sonra şöyle devam etmektedir :

“Kötülüğünün kökünün çok derin olduğunu ve Atina’ya kadar vardığını söylemekten üzüntü duyuyorum. Kıbrıs Helenizm’inin, acı meyvelerini tatmakta olduğu kötülük ağacının gelişmesini sağlayan bakımı, Atina’da yapılıyor. Daha da açık olmak için Yunanistan’daki üyelerin EOKA-B tedhiş örgütünün hareketlerini destekleyip yönettiklerini söylüyorum”⁸⁵.

Makarios bu hareketin kendisini hedef aldığını da açıklıyordu :

“Yunanistan Hükümetinin adamlarının bana karşı devamlı komplo hazırlamalarının ve daha kötüsü Kıbrıs Helenizmi bir iç savaş yoluyla yıkıma

⁸³ Sait Arif Terzioğlu, *Kıbrıs’ta Kan Gözyaşı ve Barış*, İstanbul, s.25; Güvenç, a.g.e., s.169.

⁸⁴ Artuç, a.g.e., s.109.

⁸⁵ Artuç, a.g.e., s.110.

itmelerinin, beni ne kadar üzdüğünü umarım anlıyorsunuzdur. Atina'dan uzanan ve benim varlığımı ortadan kaldırmayı amaçlayan eli, birçok kereler görüp hissetmişimdir.”

Makarios bundan sonra Rum Milli Muhafız ordusundaki 650 subayın geri çağrılmasını ve EOKA-B örgütünün dağıtılmasını istemekte ve mektubunu şöyle bitirmekteydi :

“Yunanistan Hükümeti ile ilişkilerini kesmek niyetinde değilim. Ne var ki, benim Yunanistan'ın Kıbrıs'a atadığı vali değil, Helenizmin büyük bir bölümünün seçtiği önder olduğunu anlaşılmalı. Ulusal merkezin bana karşı tavrı buna göre ayarlanmalıdır”⁸⁶.

Makarios bu mektubuyla Yunan Cuntası'na onun maşası durumundaki EOKA-B kontrolüne giren Milli Muhafız Ordusu'na resti çekmişti. Makarios hem içerde hem de dışarda zor durumda bulunan Yunan hükümetinin geri çekileceğini ve Yunan subaylarıyla EOKA-B belasından kurtulacağını ummaktaydı.

Fakat durum hiçte umduğu gibi gelişmedi. Yunan askeri yönetimi mektup karşısında ayağa kalkmıştı. Artık bu söz dinlemez ihtiyar papaza dersi verilmeliydi. Yunan askeri hükümeti, Makarios'a bir yandan sert bir cevap verirken, diğer yandan Makarios'u devirmek için hazırlığa başladı.

Makarios'un Gizikis'e gönderdiği mesajı 6 Temmuz'da basına açıklaması bardağı taşıran damla oldu. Artık harekete geçilmeliydi. Yunanistan'dan Kıbrıs'a gizli emir ulaştı : “Makarios öldürülecek ve iktidar ele geçirilecek”ti. Böylece hem kendilerini küçük düşüren Makarios gibi bir muhalefetten kurtulacaklar, hem de daha sonra Enosis'i ilan edip Kıbrıs'la birleşerek Yunan halkına karşı sarsılmış durumlarını kuvvetlendireceklerdi. Kıbrıs'daki darbe Atina'da Yunan askeri hükümetinin kuvvetli adamı General Yuannides (Dimitrios Ioannides) tarafından yönetilmekteydi.

Mektuptan iki hafta sonra 15 Temmuz 1974 Pazartesi günü “Başbakanlık Harekatı” koduyla “Cumhurbaşkanı” parolası ile Yunanlı subaylar Sampson önderliğinde darbeyi başlattı⁸⁷. Rum Milli Muhafız askerleri, tanklar ve topçu

⁸⁶ Sabahattin İsmail, *20 Temmuz Barış Harekatı'nın Nedenleri, Gelişimi, Sonuçları*, İstanbul, s.96; Oberling, a.g.e., s.126; Çay, a.g.e., s.94.

⁸⁷ Mehmet Döner, *Üçüncü Adam Ecevit*, 5. Baskı, İstanbul, 1974, s.26.

desteğinde Başbakanlık Sarayına hücum ettiler. Saray muhafızlarıyla darbeciler arasında kıyasıya bir mücadele başladı. Tank, topçu ve havanlarla sarayın altı üstüne getiriliyor, fakat muhafızlar yinede dayanıyordu. 200 asker ve polis tarafından korunan saray, 3 saat sonunda güçlkle ele geçirildiğinde Makarios bulunamadı. Çünkü papaz elbisesini değiştirerek arkadan kaçmış ve öğleye doğru kendi taraflarının elinde bulunan Baf'a sığınmıştı. Bu sırada Lefkoşa'yı tamamen ele geçiren Milli Muhafızlar, Lefkoşa radyosundan "Makarios öldü. Yaşasın Milli Muhafızlar! Yaşasın Kıbrıs Helenizmi!" diye yayın yapmakta ve devamlı zafer marşları çalmaktaydılar⁸⁸.

Darbenin başında Nikos Sampson vardı ve aynı gün saat onbeşe doğru yemin ederek yönetimi ele aldığını ilan etti. Aynı saatlerde de sığındığı Baf'ta yayın yapan Rum radyosu Makarios'un güvenlikte olduğunu duyurmaktaydı. Az sonrada Makarios radyoda konuşmuş ve sağ olduğunu mücadeleye devam edeceğini söylemişti⁸⁹.

İki taraf arasındaki çatışmalar Lefkoşa dışına taşmış ve diğer bölgelerde de devam etmekteydi. Milli Muhafız Askerleri, Limasol ve diğer illerde hızla duruma hakim olmaktadır. Ada'daki 950 kişilik Yunan alayı da kışlalarından çıkararak Lefkoşa havaalanı çevresinde tertipleniyor ve dolaylı olarak da Yunan askerleri Sampson darbecilerinin yanında yerini alıyordu.

Ertesi gün Baf kenti de Milli Muhafızların eline geçti. Makarios yine zamanında Birleşmiş Milletler Barış Gücüne ait bir helikopterle kaçmış ve Agvatur İngiliz üssüne sığınmıştı. İngilizler Makarios'u Malta'ya oradan da Londra'ya götüreceklerdi. Ertesi gün New York'a uçacak olan Makarios darbenin dördüncü günü 18 Temmuz'da Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda konuşacaktı.

Kıbrıs Türkleride büyük bir heyecan içinde idiler. Gerçi şimdilik Türklere bir saldırı yoktu ama, Rumlar arasındaki bu iç çatışmanın biraz sonra Türk toplumuna sıçrayıp sıçramayacağı belli değildi.

Türkiye ise, darbe haberini aldığı ilk dakikadan beri ayaktaıdı. Darbe beklenmeyen olaylara gebeydi. Daha ilk anda, 1963-1964 olaylarında Küçük Kaymaklı Kasabı ve müthiş "Türk düşmanı" Nikos Sampson'un iktidara gelişinin duyulması, Türk tarafında soğuk dış etkisi yapmıştı.

⁸⁸ Lina S. Solomonidou, *Kıbrıs Günlüğü-1974*, Ankara, 1987, s.7.

⁸⁹ Kürşat, a.g.e., s.296.

Sampsonun iktidarı ele geçirdiği haberini ilk duyduğunda Rauf Denktaş tepkisini şöyle dile getirmişti. Sampsonun Cumhurbaşkanı olması “Hitler'in İsrail Cumhurbaşkanı olması gibi, kabul edilmez bir şeydir...” diyordu⁹⁰.

Darbeciler ilk gün Lefkoşa Rum kesiminde duruma hakim olmuşlardı, ama diğer kentlerde Makarios taraftarları direnmeye devam ediyordu. İki taraf arasındaki çarpışmalar, Makarios'un sağ olduğunun anlaşılmasından sonra, ikinci gün daha da kanlı bir hal almıştır. Ölü sayısının 150'ye ulaştığı, yaralıların ise 500'ü aştığı söyleniyordu.

Darbe iç savaş halini almaktaydı ve Sampson kuvvetleri, daha doğrusu perde arkasındaki gerçek yönetici olan Yunan Cuntası zorlanmaktaydı. Güçlü ve ani bir vuruşla Makarios ortadan kaldırılıp hükümete birkaç saatte el konulamamış, dallanıp budaklanmadan ve bir dış müdahaleye zaman bırakılmadan iş kısa yoldan halledilememişti.

Darbenin dördüncü günü Makarios, Birleşmiş Milletler'de dünyayı ayağa kaldırmaya çalışıyor, özellikle Sovyetler Birliği başta olmak üzere Komünist ülkeler ve tarafsız devletler, homurdanıp duruyorlardı. Makarios'a karşı düzenlenen darbe sonrasında Yunanistan ise sessiz bir biçimde olayların ne yönde gelişeceğini beklemekteydi.

Ya Türkiye? Olayların hemen akabinde yukarıda da belirttiğimiz gibi Türk Hükümeti'nin tepkisi oldukça sert oldu. Milli Güvenlik Kurulunun Hükümete Türkiye'nin yüksek menfaatleri ve güvenliği ile ilgili her türlü tedbirleri almasını tavsiye etmesi üzerine toplanan Bakanlar Kurulu, Başbakan Bülent Ecevit'e tam yetki vermiştir. (15 Temmuz 1974). Başbakan Bülent Ecevit, darbenin Yunanistan'dan geldiğinden emin olarak, bu hareketin hedefinin Enosis olduğunu ve Başbakana göre eğer Türkiye hemen ve kararlı bir şekilde tavır koymazsa, Yunanistan geçen zamanı lehine kullanıp uygun gördüğü anda ENOSİS'i ilan edeceğini biliyordu.⁹¹

Darbe haberiyle birlikte Türk Ordusu alarma geçmiş, ertesi günden itibaren Güney Anadolu Limanlarına doğru hareketlenmişti. Bu arada Yunan Cunta Hükümeti

⁹⁰ Artuç, a.g.e., s.112.

⁹¹ Terzioğlu, a.g.e., s.30.

de genel seferberlik ilan etmişti. Sonraki günlerde ise daha çok Türkiye, Yunanistan ve İngiltere’de yoğunlaşan siyasi faaliyetlerden başka, devlet başkanları, tarafları soğukkanlı olmaya davet eden mesajlar vermektedir⁹².

1964 ve 1967’den sonra üçüncü defadır ki, Kıbrıs, NATO’nun iki müttefiki Türkiye ve Yunanistan’ı bir savaşın eşiğine getiriyordu.

Darbenin özellikle dördüncü ve beşinci günlerinde etrafın, tehlikeli bir gerginlik havasına gömüldüğü, ve bir savaşın her dakika biraz daha yaklaştığı hissedilmekteydi...Doğu Akdeniz’in ufukları yine kararmıştı...

⁹² Türkiye Ayakta, **Hürriyet Gazetesi**, 18 Temmuz 1974, s.1.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1974 KIBRIS BARIŞ HAREKATI

3.1. BİRİNCİ BARIŞ HAREKATI

3.1.1. Harekata Hazırlık Devresi (Harekat Öncesi Gelişmeler)

Kıbrıs'ta bir darbe yapıldığı haberi Ankara'da saat 10:30'a doğru duyuldu. Lefkoşa'daki Türk Büyükelçiliği'nden dışişleri bakanlığına gönderilen şifreli mesajda "Bugün 08:30 sıralarında Makarios'a karşı bir darbe olduğu öğrenilmiştir. Başpiskopos'un sarayının etrafından ateş sesleri gelmektedir"⁹³ denmekteydi.

1974 yılının 15 Temmuz Pazartesi gününde Ankara, normal bir çalışma haftasına başlıyordu. Başbakan Ecevit, daha önceden bildirdiği gibi Afyon ve Denizli iline gitmek için Etimesgut Havaalanına gelmişti. Ecevit'e haber bu sırada ulaştı ve ortalık karıştı. Doğrusu bu darbe hiç beklenmedik bir şey değildi ama bu kadar ani olması da şaşırtıcıydı. Atina Hükümeti ile ilişkileri son zamanlarda oldukça bozulan Makarios'a Atina'nın cevabı geç kalmamıştı.

Cumhuriyet Halk Partisi – Milli Selamet Partisi koalisyon hükümeti kurulalı altı ay kadar olmuştu. Ecevit başkanlığındaki hükümet bir sürü iç ve dış politik sorunlarla karşı karşıyaydı. Yunanistan'la Türkiye arasında Kıbrıs meselesi dışında daha bir çok sorun (Kıta sağanlığı, FIR hattı, Karasuları Meselesi) çözüm beklemekteydi.

Daha önceki hükümetler zamanında ABD'nin baskısı ile Türkiye'de yasaklanan haşhaş ekimi, geçimini buna bağlayan büyük bir çiftçi kitlesinin zarara uğraması nedeniyle başka bir sorun olarak hükümetin önündeydi. Ecevit hükümeti Amerikan yönetimini karşısına almak pahasına, haşhaş yasağını iki hafta önce kaldırmış ve kaçakçılığı önleyici bazı önlemleri de alarak ekimi serbest bırakmıştı. İşte Ecevit bu konuda Afyon çiftçileri ile görüşmek ve onları kaçakçılık yasakları hakkında uyarmak üzere Afyon'a gidiyordu. Oradan da Denizli'ye geçecekti. Bu beklenmedik haber karşısında başbakan kısa bir tereddütten sonra Denizli gezisini iptal etti ve Afyon gezisini de kısa tutmak kararıyla uçağa bindi. Uçağa binmeden önce Ecevit'i yolcu etmek üzere havaalanında bulunan Dışişleri Bakan vekili ve Milli Savunma Bakanı Hasan Işık'a şunları söyledi: "Ben şimdi Afyon'a gidiyorum. Bu gün saat 16:00'da

⁹³ M. Ali Birand, 30 Sıcak Gün, 2. Baskı, İstanbul, 1975, s.18.

dönebilirim. Gezinin Denizli bölümünü iptal edeceğim. Ben yokken sen daire müdürleriyle görüşme yap bana doküman hazırla” demiştir⁹⁴.

Ankara’da şimdi hummalı bir faaliyet başlamıştı. Çin’in başkenti Pekin’de bulunan Dışişleri Bakan’ı Turan Güneş’e ve Ankara dışındaki bakanlara acele gelmeleri için telgraflar çekiliyor, Genelkurmay Başkanı Semih Sancar İstanbul’dan Deniz Kuvvetleri Komutanı Kemal Kayacan Mersin’den Ankara’ya hareket ediyorlardı.

Saat 14:30 sıralarında Türkiye dünyaya sesini duyurmuştu bile. Ecevit, gittiği Afyon’dan ilk uyarısını şöyle yapıyordu.

“Şu anda, Afyon’un şu meydanından ve Kurtuluş Savaşı anısı olan şu doğal anıtın eşliğinde (O sırada Ecevit’in arkasında Yunanlılar’ın Kurtuluş Savaşı’ndan Türk ordusuna yenilgisini gösteren kocaman tunç anıt yükselmekteydi) bütün dünya, yakın uzak komşularımıza şunu söylüyorum: “Kimse Kıbrıs’taki kargaşalığı fırsat bilerek, Türkler’in haklarına dokunmaya kalkışmasın. Hiçbir oldu bittiyi kabul etmeyiz. Türkler’in haklarına el sürdürtmeyiz, sürdürtmeyeceğiz”⁹⁵.

Başbakan saat 16:00’ sıralarında Ankara’ya döndü, bu sırada hazırlıklar bir hayli ilerlemişti. Ecevit ilk olarak doğruca Genelkurmay’a gitti. Her şeyden önce komutanlarla bir durum değerlendirmesi yapmak istiyordu. Başbakan, Kıbrıs’taki darbenin bir Yunan darbesi olduğundan ve amaçlarının Enosis olduğundan hiç kuşku duymuyordu. Ve bu durum bir askeri darbeyi getirecek kadar ciddiye. Bu düşüncelerini komutanlarla aktaran Başbakan, komutanların Kıbrıs’a bir askeri müdahale için harekate hazır konuma gelmelerini istedi.

Başbakan, Genelkurmay’dan ayrılarak Bakanlar Kurulu toplantısı için Başbakanlığa geçmişti. Bu sırada Kıbrıs’ta Nikos Sampson darbenin önde gelen adamı olarak Cumhurbaşkanı seçilmiş ve yemin ederek göreve başlamıştı⁹⁶. Lefkoş Rum radyosunda yayınlanan mesajında Sampson “Bu hareket, Kıbrıs’ın içişidir ve sadece Makarios ve taraftarına karşı yöneltilmiştir. Türkler tamamen güvenlik içindedirler”⁹⁷

⁹⁴ Turan Önder, *Kıbrıs’da Akgünler*, İstanbul, 1974, s.27.

⁹⁵ Kıbrıs’ta Darbe, *Hürriyet Gazetesi*, 16 Temmuz 1974, s.1; Makarios’a Darbe, *Milliyet Gazetesi*, 16 Temmuz 1974, s.1.

⁹⁶ Sampson Yönetimi Elegeçirdi, *Hürriyet Gazetesi*, 16 Temmuz 1974, s.1.

⁹⁷ Artuç, a.g.e., s.120.

demekteydi. O ana kadar gerçekten darbeler Türklere karşı herhangi bir saldırıda bulunmamıştı.

Yabancı ajanslar, haberi tüm dünyaya duyurmakta yarış halindeydiler. Ve dikkat çeken husus, bütün ajanslar darbenin Yunanistan'dan yönetildiği konusunda hemfikirdiler. Genellikle darbe yeriliyor ve darbelerle Yunan hükümeti kınanıyordu. Bu sırada Atina'da garip bir sessizlik vardı. Darbe ile ilgili haberleri Yunan televizyonları hiçbir yorum yapmadan kuru kuruya vermiş, "Olayın Birleşmiş Milletler üyesi bağımsız bir ülkenin iç sorunudur." demiştir⁹⁸.

Bu sırada Türkiye'de saat 19:00'da Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'ün de katıldığı Bakanlar Kurulu Toplantısı başladı. Hemen arkasından da Genelkurmay Başkanı Kuvvet Komutanları ve ilgili bakanların katıldığı Milli Güvenlik Kurulu Toplantısı'na geçildi. Şimdi Türkiye iki başlı bir sorunla karşı karşıyaydı.

Birinci Kıbrıs'taki soydaşlarımızın durumu, 1959 Zürih ve Londra Antlaşmalarıyla Türk toplumuna sağlanan haklar, ancak üç yıl gibi kısa bir süre zarfında Rumlar tarafından tanınmıştı. Bu haklar daha sonra fiilen ortadan kalkmış ve Kıbrıs'lı Türkler Rum tecavüzlerine maruz kalmıştı. Bu durum 1964 ve 1967 yıllarında Türkiye'yi savaşın eşiğine getirmişti. Son olarak Adadaki bu Yunan darbesi Türkiye'yi kaçınılmaz bir savaş durumuna getirmişti.

Türkiye için ikinci sorun ise Türkiye'nin kendi güvenliği ile ilgiliydi. Bunun için haritaya bakmak yeterlidir. Kıbrıs, İskenderun'a doğru tehditkar bir parmak gibi uzanmaktaydı ve Türkiye'ye uzaklığı sadece 74 kilometre idi. Bu haliyle Kıbrıs Adası Anadolu'nun hemen yanı başında batırılmaz bir uçak gemisini andırıyordu. Türkiye'ye düşman bir ülkenin oraya yerleşmesi halinde Anadolu'nun doğusuna kadar tüm derinliği havadan ve Güney Anadolu ikmal yolları da denizden büyük bir tehdit altında kalırdı⁹⁹.

Türkiye bu darbeyle ortaya çıkan duruma karşı seyirci kalamazdı. Başbakan, Garanti Antlaşması'nın verdiği müdahale hakkını kullanmadan önce, diğer Garantör devlet olan İngiltere'nin yetkilileriyle görüşerek onlarla birlikte hareketi düşünmekteydi. Zira iş böylece kansız çözümlenebilirdi. Yunanistan ise Ecevit'e göre

⁹⁸ Atina'ya Göre Darbe Normal, *Hürriyet Gazetesi*, 16 Temmuz 1974, s.8.

⁹⁹ Artuç, a.g.e., s.122.

Garantör Devlet olma vasfını kaybetmişti; onlarla konuşmanın hiçbir manası yoktu. Şayet İngiltere Türkiye ile birlikte müdahaleyi kabul etmezse, Türkiye yalnız başına hareket edecekti. Üstelik görüşmelerle geçirilecek süre, boşuna geçirilmiş olarak düşünülmemeliydi; o süreden hazırlıkların tamamlanması için yararlanılacaktı. Askerler hazırlık için beş günün yeteceğini bildirmişlerdi.

Milli Güvenlik Kurulu Toplantısı gece yarısı bitmiş, sonra Bakanlar Kurulu toplantısı başlamıştı. Sabaha karşı saat 02:30'da konuşmalar bittiğinde, Bakanlar Kurulu Başbakan'a İngiltere ile görüşmeler ve hazırlıklar konusunda tam yetki vermişti¹⁰⁰.

Milli Güvenlik Kurulu toplantısından sonra Ecevit daha hava aydınlanmadan doğruca Genelkurmay'a gitmiş ve orduya yazılı emrini vermişti. "Türk askeri varlığı Ada'ya etkin ve ölçülü şekilde çıkarılacak"tı¹⁰¹.

Tüm bu olanlara rağmen bazı komutanlar ve bakanlar Türkiye'nin Ada'ya müdahale edeceğine inanamıyorlardı. Çünkü, daha önce iki kez müdahale denenmiş ve büyük devletlerin araya girmesi ile müdahaleden vazgeçilmek zorunda kalınmıştı.

Bu olasılıklar ve henüz dışa vurulmayan kuşklar içinde yeni bir gün başlıyordu. Başbakan silahlı kuvvetlere müdahale için emrini verdiği saatte, yeni bir sürü olaya gebe 16 Temmuz günü başlayalı üç saat olmuştu.

Başbakan Ecevit 1-2 saatlik uykudan sonra ayaktaydı ve sabahın erken saatlerinde davet ettiği parti liderleriyle toplantı halindeydi. S. Demirel, F. Bozbeyli, T. Feyzioğlu, N. Erim'e Dışişlerine vekalet eden Hasan Işık durumu açıklamış, Ecevit de hükümetin diplomatik girişimlerin sonucuna göre bir karara varılacağını belirtmişti.

Birleşmiş Milletler NATO, Avrupa Konseyi, Yunanistan, İngiltere ve ABD'ye uyarı mesajları gönderilmiş. İngiltere Hükümeti'ne Garantör Devlet olarak acele görüşmek isteği ulaştırılmıştı. Hükümet, tatildeki Meclis'in acele toplantıya çağırılması için Cumhurbaşkanı Korutürk'e başvurmuştu. Bunlarda liderlere açıklanmıştı. Liderlerde düşüncelerini belirtmişler, genelde hükümeti desteklediklerini söylemişlerdi.

Dünyanın gözü şimdi Türkiye'ye çevrilmişti. Ankara'da Dışişleri Bakanlığı'nda görülmedik bir insan trafiği vardı. Elçilerin biri gidiyor biri geliyordu. Hepsi de ağız

¹⁰⁰ Birand, a.g.e., s.25.

¹⁰¹ Artuç, a.g.e., s.124; Birand, a.g.e., s.25.

birliği etmişçesine hükümetlerinin isteği olarak Türkiye'yi soğukkanlı olmaya, herhangi bir silah hareketinden uzak durmaya çağırıyorlardı.

Doğrusu dünya ajansları ve basın sözbirliği etmişçesine Sampson darbesini kötülemekte ve hareketin Yunan Hükümetince yapıldığını belirtmekteydiler. Ama şu ana kadar ne Amerika, ne Birleşmiş Milletler ve ne de İngiltere Kıbrıs darbesini kınamış değildiler. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi bu gün toplanmış, elde yeteri kadar bilgi bulunmaması nedeniyle bir karar almadan dağılmıştı. NATO daimi Temsilcileri de Brüksel'de toplantı halindeydiler. İki NATO üyesi devleti karşı karşıya getirebilecek bir durum, tüm temsilcileri korku içinde bırakmıştı.

Sovyetler Birliği de Kıbrıs darbesi neticesinde Ada'daki yönetimin el değiştirmesine tepki göstermişlerdi. Kendilerine yakın ilişki içinde olan Makarios'un yönetimden uzaklaştırılmasından Sovyetler Birliği hiç de hoşnut değildi. SSCB, Sampson darbesinin bir Enosis'e yol açacağından ve dolayısıyla Kıbrıs'ın tümü ile NATO üyesi Yunanistan'ın eline geçeceğinden kuşkuluydular. O sabah, Sovyet Ajansı TASS'da yayınlanan resmi bildiride "Gerici güçlerin ve onların ardındaki akıl babalarının asıl amaçları, faşist unsurları kullanarak Ada'da iktidarı ele geçirmek ve Ada'yı bir NATO üssü haline sokmaktır" denmekteydi¹⁰².

Atina'da bugün (16 Temmuz 1974) sessizliğini bozmuştu. Bu sabah yayınlanan hükümet bildirisinde "Olayın tamamen Kıbrıs'ın bir iç meselesi" olduğu vurgulanıyor ve "Gaddar diktatör Makarios'un Milliyetçi güçler tarafından düşürüldü"đü bildiriliyordu¹⁰³. Sampson ise aynı saatlerde Lefkoşa radyosundan yayınlanan "Yunanistan'la birleşmek gibi bir fikir sahibi değiliz. Türkler'e karşı içten sevgi duyguları besliyoruz. Türkler güvenlik içindedir. Kıbrıs'taki gelişmeler yalnızca Kıbrıs'lı Rumlar'ı ilgilendirmektedir" mesajları yayınlamaktaydı.

İngilizler'e gelince, İngiliz Dışışleri Bakanı James Callaghan'ın o sabah Avam Kamarası'nda yaptığı konuşmada söyledi şöyleydi: "Türk ve Yunan Hükümetlerine çağrıda bulunduğunu ve NATO müttefiki iki üyenin soğukkanlı davranmalarını

¹⁰² Sovyetler Birliği Yunanistan'ı Suçladı, *Cumhuriyet Gazetesi*, 17 Temmuz 1974, s.6.

¹⁰³ Atina Sessizliğini Bozdu, *Hürriyet Gazetesi*, 17 Temmuz 1974, s.1.

istediklerini”¹⁰⁴ bildirmekteydi. İngiltere’nin de Kıbrıs darbesini olduğu şekliyle kabullenmek niyetinde oldukları anlaşılıyordu.

Türkiye ise bu sefer kararını vermişti artık bu çıkmaza girmiş olan Kıbrıs Meselesine kesin bir çözüm getirilmesi şarttı. Genclik Kurmay da Kıbrıs’taki Sampson darbesinden sonra hummalı bir faaliyet başlamıştı. Kıbrıs’a yapılacak bir müdahale için 1964’den beri hazırlanmış ve sonradan geliştirilmiş planlar bir daha gözden geçiriliyor ve hareketin öngörülen 20 gün yerine beş gün gibi kısa bir hazırlık devresine sıkıştırılması için bazı zorunlu değişiklikler yapılıyordu.

Ankara’da harita üzerinde plan çalışmaları yapılırken, bir yandan da görev alacak birlikler alarma geçirilmişti. 16 Temmuz 1974 Salı sabahı hemen hemen Türk ordusunun yarısı, dışarıdan sezilemeyen yoğun bir faaliyet içindeydi. Yükleme planlarına göre tankı, topu, uçağı, gemisi yükleniyor, silahlar kuşanılıyor, kışlalar terkedilmeye hazırlanıyordu. Eksikler giderilmeye çalışılıyordu. İzindeki tüm personeller kıtalarına dönmelerine için çağırılıyordu. Orduyu bir sefer havası sarmıştı. Görünüşe göre bu kez iş daha ciddiye benziyordu. Ama, askerin kafasında yine de, bir “Acaba?” endişesi vardı. Yine 1964 ve 1967’deki hareketler gibi yarı yoldan geri çevrilirler miydi? Bu endişe bir çok asker ve subayın içini kemirmekteydi¹⁰⁵.

16 Temmuz akşamına doğru beklenmedik bir haber alındı: Yunan Askeri Hükümeti yurttan seferberlik ilan etmişti. Haber, zaten gerili sınırları, büsbütün gerdi. Türkiye’nin bir seferberliğe bu safhada ihtiyacı yoktu, ama iki ülke arasında bir savaş ihtimalinin gittikçe arttığı da belliydi.

17 Temmuz 1974 Çarşamba günü artık ilk iki gündeki durum daha da aydınlanmış, Türk basını olsun yabancı basın, radyo, TV’leri olsun olaylara daha gerçekçi açıklamalar getirmişlerdi. İyi olan taraf (Hükümetleri nasıl düşünürse düşünsün) yabancı yazılı ve sözlü basının, Kıbrıs’taki darbeyi kınaması ve bunun Yunan subayları tarafından yapıldığını belirtmesiydi. Örneğin ABD hükümet yetkilileri bu konuda susarken New York Times Gazetesi “Temel gerçek, Kıbrıs Rum Milli

¹⁰⁴ İngiltere Tarfsız, *Hürriyet Gazetesi*, 18 Temmuz 1974, s.1.

¹⁰⁵ Artuç, a.g.e., s.130.

Muhafız Ordusu'nun Atina'dan emir alan 650 Yunan subayı tarafından kendi hükümetine karşı ayaklanmaya sevk edilmesidir” demektedir¹⁰⁶.

Ankara bu günde büyük bir çalışma içinde idi. Başta dışişleri olmak üzere tüm bakanlıklarda işler yoğunlaşmıştı. Genelkurmay ve kuvvet komutanlıkları ise nefes alacak halde değildi. Trakya'da 2. ve 5. Kolordu birlikleri Yunan hududuna doğru hareket halindeydi. Batı Anadolu'daki Ege Ordusu sefer görev yerini almıştı. Kıbrıs'a karşı hareket yapacak birlikler ise Mersin, Taşucu ve dolaylarına yanaşıyordu. Tüm yollar, tren yolları, karayolları, denizyolları hareket halindeki ordu birlikleri tarafından sanki istila edilmişti. Donanma Ege ve Akdeniz'e açılmıştı. Bazı sivil gemiler ordu emrine alınıyordu. Hava kuvvetlerinde de hazırlıklar tam hızla devam etmekteydi.

Hükümette zaten üç gündür ayak üstündeydi. Dün görüşmek için İngiltere'ye yapılan başvuruya bu gün cevap gelmişti. Görüşmeyi kabul ediyorlar, fakat bunun için kesin bir tarih belirtmiyorlardı. Öğlen saatlerinde Cumhurbaşkanlığı Köşkü'ndeki toplantıdan çıkan Başbakan Ecevit, bugün Londra'ya hareket kararını verdi. Heyet büyük bir aceleyle hazırlandı ve saat 15:30'da uçak havalandı.

Aynı gün Londra'da akşam yemeğinde Başbakan Wilson ve Dışişleri Bakanı Callaghan heyeti ile Ecevit ve Dışişleri Bakanlığına vekalet eden Hasan İşıık'ın başlarında bulunduğu Türk heyeti durumu tartışılar, Ecevit Ada'da bozulan dengeyi ve kaçınca defadır tehlikeye düşen Türk toplumunun güvenliğini belirttikten ve bu nedenlerle Türk Silahlı Kuvvetlerinin daha büyük oranda Ada'da bulundurulmasının lüzumu vurgulandıktan sonra “Kan dökülmesini ve NATO'da tamir edilmeyecek bir yara açılmasını istemiyorsanız hareketi birlikte yürütelim. Türk ordusunun Kıbrıs'taki İngiliz üslerinden faydalanmasını kabul edin. Üslerinizden Ada'ya girersek hareket kansız olur. Sizi Garanti Antlaşması uyarınca göreve çağırıyorum”¹⁰⁷ diyerek Türk önerisini ortaya koydu.

Fakat İngilizler bir silahlı müdahalenin tamamıyla karşısında idiler. Hatta Wilson, Garanti Antlaşması'nın İngiltere'ye silahlı müdahale hakkı verdiği görüşünde bile değildi. Böyle bir hareketin işleri büsbütün karıştıracığı fikrindeydi. Barış yoluyla Kıbrıs'taki darbeci Yunanlı Subayların geri alınması Yunan Hükümeti'ne kabul

¹⁰⁶ Artuç, a.g.e., s.132.

¹⁰⁷ Babakan Ecevit İngiliz Yetkililerle Görüştü, *Yeni Asır Gazetesi*, 17 Temmuz 1974, s.3.

ettirilebilir. Türk toplumuna daha fazla güvenceler verilebilirdi. İngiltere'den bu teklifleri alan Türkiye yine bundan önceki durumlardaki gibi, İngiltere'nin, Türkiye'yi oyalama taktiğini kullandığını sezmişti. Her şeye rağmen İngiltere darbeden sonra yaptığı açıklamada, Kıbrıs'taki darbecileri tanımadığını bildirerek Ada'daki anayasal düzenin ihlal edildiğini kabul etmiştir¹⁰⁸.

İngiltere ve Türk heyeti arasındaki görüşmeler, gece yarısından sonra saat 1:30'a kadar bir sonuç alınmadan sürdü. Ecevit karşı tarafın ısrarına rağmen kararını değiştirmemiş ve "Kıbrıs'da dengenin korunması için her yolu denemekte kararlıyız. Türk toplumunun ve Türkiye'nin güvenliği mutlaka sağlanacaktır" demiş ve sonra İngiliz Başbakanı Wilson'a son söz olarak şöyle demişti.

"Önerilerimizi reddetmeniz ve Garantör devlet olmanın size verdiği yükümlülükleri yerine getirmediğinden doğacak sonuçlar yüzünden vicdan azabı çekmeyeceğinizi ümit ederim."¹⁰⁹

Ecevit durumu İngilizlere her yönüyle açık ve seçik olarak anlatmış ve Türkiye'nin kararlılığını da ifade etmiştir. Ama İngiliz yetkililer, Türkiye'nin bir askeri müdahalede bulunacağına yine de ihtimal vermiyorlardı. Onlara göre Ecevit savaşı göze almış görünerek elden geldiğince çok şey koparmaya çalışıyordu. Nitekim iş işten geçtikten sonra bir İngiliz diplomat şöyle demişti:

"Ecevit kararlı görünüyordu, ancak tek başına böyle bir harekete girişebileceğine doğrusu pek ihtimal vermiyorduk. Blöf yaptığını sandık."¹¹⁰

Türk İngiliz görüşmeleri sırasında Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Nikson'un özel temsilcisi olarak, Sisko'nun, Ecevit'le görüşmek üzere Washinton'dan Londra'ya gelmekte olduğu duyuldu. Dışişleri Bakanı Kissinger, işinin yoğun olması sebebiyle yardımcısını göndermekteydi. Yani işe, şimdi doğrudan Amerika'da karışmaktaydı. Türkiye'yi hareket yapmaması için engellemeye çalışanlar birkaç koldan harekete geçmişlerdi.

18 Temmuz 1974 Perşembe günü, Amerikan temsilcisi Joseph Sisko ile Ecevit arasındaki görüşme Türk büyükelçiliğinde öğlene doğru başladı. Sisko, bilinen

¹⁰⁸ Sarıca v.d., a.g.e., s.180.

¹⁰⁹ Başbakan İngiltere'yi Uyardı, *Vatan Gazetesi*, 18 Temmuz 1974, s.6.

¹¹⁰ Birand, a.g.e., s.42.

Amerikan görüşünü tekrarlıyor ve Türkiye'nin bir Türk-Yunan savaşına ve Sovyetler'in işe karşısına neden olabilecek bir Kıbrıs müdahalesinden uzak durmasını istiyordu¹¹¹.

Görüşmeden bir sonuç alınmadı. Sisko İngiliz yetkililerle konuşup tekrar Ecevit'e geldiğinde, Türkler'i kararlarından döndüremeyeceğini anlamıştı. Ama Atina'ya gidip Yunan hükümeti ile görüşerek Türk isteklerini onlara kabul ettirebilmek için 48 saatlik bir süre istedi. Ecevit, kendisine 48 saat değil ama 24 saat, yani yarın akşama kadar süre tanıdı ve Sisko'ya Türk isteklerini bildirdi.

“Bozulan dengenin kurulması ve Türk toplumunun güvenliği için Türk askerinin Ada'da mevcudiyeti kabul edilmeli.

Sampson derhal değiştirilmeli, Yunan subayları çekilmeli.

Türk toplumuna denize çıkışı olan bir bölge tanınmalı ve Ada'ya giriş çıkışı kontrol altına alacak bir sistem kurulmalı. Yani, Yunanlılar'ın ellerinde tuttıkları imkanlar Türkiye'ye de tanınmalıydı.”¹¹²

Sisko Türk isteklerini Yunan Askeri Hükümeti'ne bildirmek üzere hemen Atina'ya hareket etti.

Aynı gün saat 15:30'da New York'da Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda Makarios Yunanistan'ı suçlayan konuşmasını yapmaktaydı. Makarios'un Birleşmiş Milletler ve dolayısı ile dünyaya anlattıkları düşündürücüydü. Bu konuşma ayrıca Türkiye'nin davasında ne kadar haklı olduğunu göstermekteydi. Makarios kısaca şöyle demekteydi.

“Kıbrıs'taki darbe açıkça dışarıdan bir işgaldir. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığının ve egemenliğinin açıkça ihlal edilmesidir. Çünkü bu, Rum Milli Muhafız Ordusunu komuta eden Yunanlı subayların işidir. Yunan Cuntası yüzü kızarmadan olayı basitleştirmeye çalışıyor, silahlı saldırıya uğramadıkları ve son birkaç gündeki gelişmelerin Kıbrıslı Rumlar arasındaki bir iç buhran olduğunu söylüyor. Yunanlı subaylar darbeye katılmadıysa, o zaman bu subayların çıkan çatışmada ölenler

¹¹¹ Güvenç, a.g.e., s.175.

¹¹² Sürpriz Misavir, Dünya Gazetesi, 20 Temmuz 1974, s.1.

arasında bulunmaları ve Yunanistan'a gönderilip orada gömülmeleri nasıl açıklanabilir. Hiç şüphe yok ki, darbe Yunan cuntası tarafından planlanmış, Milli Muhafız Ordusu'nu yöneten Yunanlı subaylar ve Kıbrıs'ta yerleşik Yunan Alayı tarafından gerçekleştirilmiştir."¹¹³

Ecevit, Sisko ile görüşmesinden sonra Londra Türk Büyükelçiliği'nde yüzden fazla yabancı basın mensubunun katıldığı bir basın toplantısı yaparak Türk görüşünü anlatmıştır.

Ecevit ve Türk heyeti 18 Temmuz akşamı saat 20:30'da uçakla Londra'dan Ankara'ya hareket etti. Ecevit İngilizlere yaptığı öneriden daha önceden tahmin ettiği gibi olumlu bir sonuç alamamıştı. Hiç beklemediği halde aniden Londra'ya çıkıp gelen Sisko ile görüşmelerinde, Amerika'nın da olumlu bir yaklaşım içinde bulunmadığını görmüştü. Herşey beklenen şekilde cereyan etmekteydi. Bu nedendir ki bir gün önce Ankara'ya Ecevit gönderdiği talimatta, bu gün yapılması gerekli Milli Meclis Olağanüstü Toplantısının Cumartesi gününe ertelenmesini, hazırlıklara gevşetilmeden devam edilmesini istemişti.

Meclisin Cumartesi günü toplanması, Türkiye'nin hareketlerini büyük bir dikkatle gözleyen yabancı dünyaya karşı (hükümetin meclisten yetki almak zorunda olması nedeniyle) o tarihten önce Türkiye'nin Kıbrıs'a bir çıkarma yapamayacağı fikrini vermek içindi (Nitekim hareket, Meclis toplantısından evvel, Meclisin toplanacağı günün sabahı erken saatlerde başlayacaktı).

Ecevit ve yanındakileri taşıyan Türk uçağı Ankara Esenboğa Havalimanı'na indiğinde yeni bir gün başlamıştı. Saatler geceyarısından sonra 02:00'yi gösteriyordu. Ecevit havaalanından doğrudan Genelkurmay Başkanlığı'na gitti. Genelkurmay Başkanı Semir Sancar, Deniz Kuvvetleri Komutanı Kemal Kayacan, Hava Kuvvetleri Komutanı Emin Alpkaya onu bekliyorlardı. Kara Kuvvetleri Komutanı Eşref Akıncı, Adana'ya harekete katılacak birliklerin yanına gitmişti.

Hazırlıklar gözden geçirildi. Ordu daha önce de kararlaştırıldığı gibi, yarın harekete hazırды. Başbakan komutanlara durumu açıkladı. İngiltere'deki görüşmeleri hakkında bilgi verdi ve çıkan sonucu bildirdi. İngilizlerin Garantör Devlet olarak

¹¹³ Makarios BM'de Dün Konuştu, **Milliyet Gazetesi**, 20 Temmuz 1974, s.7.

Kıbrıs'taki üslerinden yararlanmamızı ve birlikte hareketi kabul etmediklerini söyledi. Sisko'nun Atina'dan bu gün dönüşü beklenmekteydi, ama Türk önerilerinin kabul edildiğine dair bir haberle gelemeyeceği aşağı yukarı belliydi. Harekatı yalnız başımıza ve kararlaştırdığımız tarihte yani 20 Temmuz'da yapılacaktı. Başbakan hareketin adının da "Barış Harekatı" olmasını istemiştir¹¹⁴.

Harekat'ın 20 Temmuz'da başlayabilmesi için Deniz Kuvvetlerine ait çıkarma gemilerinin en az 20 saat önceden hareket etmesi gerekiyordu¹¹⁵. Bu Deniz kuvvetleri komutanı tarafından başbakana bildirildiğinde Ecevit, "Bakanlar Kurulu Kararını alır almaz hemen bildireceğim" diyerek Genelkurmay Başkanlığı'ndan ayrılan Ecevit Başbakanlığa geldi. Bu sırada saat 04:00'e gelmişti. Bakanlar burada hazır vaziyette Başbakanı beklemekteydiler¹¹⁶.

Bakanlar Kurulu Toplantısı fazla uzun sürmedi. Başbakan Londra'daki görüşmeleri anlattı. İngiltere ve Amerika'nın tutumlarını açıkladı, Genelkurmaydaki toplantı hakkında bilgi verdi. Sonunda da kendi düşüncesini şöyle belirtti:

"Kıbrıs Türk toplumunun kaybolan güvenliğini sağlamak ve Türkiye'nin haklarını korumak maksadıyla Ada'ya askeri bir müdahalede bulunmaktan başka çare kalmamıştır. Bu bir Türk-Yunan savaşını gerektirse de göze alınacaktır. Tek başımıza hareket etmekten başka çıkar yolumuz kalmamıştır." ¹¹⁷

Bakanlardaki heyecan, gözle görülür bir haldeydi. Cumhuriyet Halk Partisi – Milli Selamet Partisi koalisyonunu oluşturan Milli Selamet Partili Bakanlar, başta Parti Genel Başkanı Necmettin Erbakan olmak üzere, hiç birinden bir itiraz yükselmedi, karar ittifakla alınmıştı. Bakanlar Kurulunun yazılı kararı bir kurye aracılığı ile sabahın ilk ışıklarıyla birlikte Genelkurmaya ulaştırıldı: "Türk Silahlı Kuvvetleri Kıbrıs'ta denize çıkışı olan bir bölgeyi elde etmek ve Ada'daki Türk toplumunun güvenliğini sağlamak üzere yarın sabah (20 Temmuz 1974) Kıbrıs'a çıkacaktır." ¹¹⁸

Bakanlarda olsun, komutanlarda olsun günlerdir gerilen sınırlar birden gevşemişti. Çıkacak mıyız çıkmayacak mıyız şüphesi kaç gündür sivil ve askeri

¹¹⁴ Artuç, a.g.e., s.144.

¹¹⁵ Birand, a.g.e., s.55.

¹¹⁶ Artuç, a.g.e., s.145.

¹¹⁷ Birand, a.g.e., s.55; Sarıca v.d., a.g.e., s.191.

¹¹⁸ Artuç, a.g.e., s.146.

sorumluların içini kemirmekteydi. Bu bilinmezlik durumunun netleşmesi herkesi rahatlatmıştı.

19 Temmuz 1974 Cuma günü sabahın ilk saatlerinde Ankara'da artık karar verilmiş, adım atılmıştı. Genelkurmaydan şifreli emirler ilgili komutanlıklara ulaştırıldı. Mersin ve Taşucu'nda yığılmış birliklerde ve donanmada faaliyetler daha bir başka canlandı. Aynı saatlerde Adana'da bulunan Kara Kuvvetleri Komutanı Eşref Akıncı'ya da haber ulaşmıştı.

19 Temmuz sabahı saat 08:30'da nihayet gelen emirlerle birlikte savaş gemileri Mersin açıklarından demir alarak denize açıldılar¹¹⁹. Ama çıkarma gemilerinin yüklenmesi henüz bitirilmemişti. Üç saat sonra saat 11:30'da bu sefer asker, silah, cephane yüklü çıkarma gemileri denize açıldılar. Açıkta bekleyen donanma birliklerinin koruması altında Kıbrıs'a doğru yol almaya başladılar.

Türkiye genelindeki havada, ne bu gün ve hatta ne de yarın bir hareketin beklenmediği yolundaydı. Çünkü gazeteler olsun, radyo ve televizyon olsun normal havadislerle doluydu. Üstelik hükümete savaş yetkisi verebilecek olan Millet Meclisi yarın toplanacaktı. Amerikan Temsilcisi Sisko Yunanistan'dan bu gün dönecekti. Yani Sisko Atina ile Ankara arasında arayış bulma çabasının henüz başlangıcındaydı. Birleşmiş Milletler ve NATO harıl harıl arabulma çabalarını sürdürmekteydiler. Bu durumda Türkiye bir harekate kalkışamazdı herkes bu görüşteydi.

Yunanistan'da ise durum oldukça karışıktı. Yunanistan Kıbrıs darbesinin, dünyada bu denli gürültü koparacağını tahmin etmemişlerdi. Türkiye'nin bu kadar sert tepki göstereceğini ummamışlardı. Kıbrıs darbesinin böyle alevlenip büyük bir yangına dönüşmesi, bu denli büyük gürültü kopartması karşısında şaşırıp kalmışlardı.

Sisko bu telaş içindeki Atina'ya inmiş ve bu gün sabahtan başlayarak girişimi ele almıştı. Sisko Yunanistan'daki hükümeti perde arkasından yöneten General Yuannides tarafından kabul edildi. Yuannides, Sisko'nun tüm gayretlerine rağmen katı tutumunu değiştirmiyor ve hiç gerilemiyordu. Onun düşüncesine göre solcu olan Makarios, Sovyetlerin dümen suyunda yürüyordu. Dolayısıyla onun devrilmesi hem Amerika'ya hem de NATO'ya daha faydalı olmuştu. Sonra, bu meseleyi Kıbrıs'ın bir iç

¹¹⁹ Sarıca v.d., a.g.e., s.191.

meselesi olarak görüyor ve Türkiye'nin tepkisini manasız buluyordu. Yunanistan'ın bu konuda Türkiye'ye vereceği hiçbir ödün yoktu. Türk isteklerini de gülünç buluyor ve Türklerin harekate kalkacaklarına inanmıyordu¹²⁰.

Sisko zaman zaman tehdide de varan baskıya rağmen General Yuannides'in yanından hemen hemen boş ayrılmıştı. Yuannides sadece darbeye karışan Yunanlı subayları değiştirmeyi ve ileri bir tarihte Sampson yerine ılımlı birini geçirmeyi kabulleniyordu. Türklerin güven içinde olacağını söylüyordu hepsi o kadar. Kuşkusuz Türklerin bunlarla yetinmeyeceğini Sisko çok iyi biliyordu.

Sisko Yuannides'ten sonra, bir kukla durumundaki Başbakan Androçopulos ve Genelkurmay Başkanı Bananos ile görüştü. Ama bu görüşmelerden de bir sonuç çıkmadı. Sisko elinde pek bir şey olmadan Ankara yolunu tutmak zorunda kaldı¹²¹.

Sisko, beraberindeki heyetle birlikte 22:30'da Etimekgut Havalanı'na inebildi. Sisko Ankara'ya indiğinde Türk çıkarma gemileri Mersin'den hareket edeli 11 saat olmuştu. Yani Türk savaş filosu Kıbrıs yolunu yarılammıştı. Amerikan elçiliğine geçen Sisko saat 01:30'da Başbakanlığa gelebildi. Daha önce elçilikte Kissinger'le birkaç telefon konuşması yapmıştı.

Sisko hemen söze başlayarak Başbakan Ecevit ve Türk heyetine Yunanistan'da yaptığı görüşmeleri hakkında bilgi verdi. Yunanlılar'ın darbeci subayları değiştireceklerini, ileride Sampson'un yerine başka birinin geçmesine razı olacaklarını da açıkladı. Bunların Türkiye'nin isteklerini tam olarak karşılamadığını bildiğini, fakat ABD başkanı Nikson ve Dışişleri Bakanı Kissinger'in Yunanistan üzerindeki girişimlerini sürdürdüklerini, NATO'nun da Yunanlıları sıkıştırmakta olduğunu ekledi. Bu sebeple Türk Hükümeti bir harekete girişmeden önce, mutlaka kendilerine biraz daha süre tanınmalıydı.

Ecevit, tahmin ettiği gibi Sisko Atina'dan eli boş gelmişti. Ecevit Sisko'yu dinledikten sonra Sisko'ya şöyle cevap verdi:

“On yıl önce bu günlerde de iki devlet arasında gene böyle toplantılar oluyordu Ankara'da. O zaman sizde bizde bazı hatalar yaptık. Tarih tekerrür edebilir, ama bu,

¹²⁰ Artuç, a.g.e., s.149; Terzioğlu, a.g.e., s.46.

¹²¹ Sarıca v.d., a.g.e., s.191.

hataların tekrar edilmesi anlamına gelmez. Siz on yıl önceki hatalarınız tekrar edebilirsiniz fakat biz tekrarlamayacağız. Sizin hatanız bize engel olmaktı, bizim hatamız da size uymaktı. Sonucu gördünüz, Türk-Amerikan ilişkileri on yıl boyunca zedelenmiş olarak kaldı ve Türk-Yunan ilişkileri büsbütün bozuldu ve Kıbrıs’da iş ne noktaya geldi görüyorsunuz. Demek ki o davranış bir hataydı. Biz tekrarlamayacağız bu hatayı siz isterseniz tekrarlayın.”¹²²

Ecevit daha sonra Sisko’ya hareketin başlamak üzere olduğu konuşmanın yersiz olduğunu bildirdi. Bunun üzerine Sisko Başbakanlıktan ayrılarak Atina’ya gitmek üzere havaalanına yöneldi.

Ecevit’te Başbakanlığın başka bir salonunda bekleyen Bakanlar Kuruluna son durumu bildirip Genelkurmay’a geçti. Genelkurmayda, merakla Sisko görüşmelerinin sonucunu bekleyen komutanlara da Ecevit durumu anlattı. Harekattan vazgeçilmeyeceğini bildirdi. Bunun üzerine Komutanlar rahat bir nefes aldı.

Genelkurmayda bunlar olurken, dışişleri bakanlığı telsizleri de dünyanın belli başlı başkentlerindeki Türk Büyükelçiliklerin gecenin bu kör karanlığında aşağıdaki şifreli mesajları yayınlamaktaydı:

“Kıbrıs’daki darbe sonucunda anayasal düzen yıkılmıştır. Türkiye, Garanti Antlaşmasının danışma mekanizmasını işletmiş, ancak bir sonuç alamadığından dolayı bu sabah şafakla birlikte Kıbrıs’a tek taraflı bir şekilde müdahale etme kararına varmıştır.”¹²³

Saatlerin 04:00’ü gösterdiği sıralarda 19-20 Temmuz gecesinin karanlığı henüz sürmekteydi. Ve alanlarda hazır bekleyen uçakların havalanması için ancak bir saatlik zaman kalmıştı. Dün 11:30’dan beri 16 saattir yollarda olan çıkarma birlikleri Kıbrıs Kuzey kıyılarına oldukça yaklaşmıştı.

Şaşırtma birliği olarak küçük bir koruma birliği himayesinde denize açılmış olan 6 şileplik konvoy ise, Ada’nın Doğusunda Magosa açıklarındaki yerine ulaşmıştı. Çıkarma ve indirme hareketinin başlamasına aşağı yukarı bir saat kalmıştı¹²⁴.

¹²² Güvenç, a.g.e., s.176; Banoğlu, a.g.e., s.81.

¹²³ Brand, a.g.e., s.63; Güvenç, a.g.e., s.176.

¹²⁴ Artuç, a.g.e., s.156.

3.1.2. Harekatın Birinci Günü (20 Temmuz 1974 Cumartesi)

Türkiye Kıbrıs'a hareket yapma kararı aldıktan sonra bu durumu oldukça gizli tutmuş, harekate başlanan 19 Temmuz günü öncesi hiçbir devlete bilgi verilmemişti. Daha önce iki kez yoldan dönmek zorunda kalan Türkiye bir daha böyle bir durum yaşamak istemiyordu. Tekrar yarı yoldan dönerse Türkiye çok büyük bir prestij kaybına uğrayacaktı. Harekatı birkaç üst düzey devlet adamı ve komutanlardan başka kimse bilmiyordu. Nitekim çıkarma gemilerine de durum denize açıldıktan sonra açıklandı.

Rauf Denктаş dahi harekatı 19 Temmuz gecesi saat 21:00'de öğrenmişti. Haberi, Bayraktar Kurmay Albay Arif Eryılmaz'dan öğrenmişti. Bu anı Denктаş, sonradan şöyle anlatmıştır:

“Türk ordusunun yarın şafakla birlikte Ada'ya çıkacağını öğrenince oldukça sevindim ve duygulandım. Sarıştık, ağlaştık, sevinçten gözlerimiz yaşarmıştı. Bana verilen talimat şöyleydi: Sabah 05:00'e kadar kimseye bir şey söyleme şeklindeydi. Ancak söylemeden yapılacak işler vardı. Karargahın toplanması, taşınması, radyoya televizyona verilecek beyanatların hazırlanması, tercümesi. Bunun için saat 22:00'yi zor bekleyebildim. Bundan sonra arkadaşları bir bir çağırdım. Bakan arkadaşları müsteşarları. Kendilerine her tebligatı yaptığımda, yarın sabah geliyorlar dediğimde, evvela bir sevinç, öpüşme ağlaşma; sonra eve gidip geleyim istekleriyle karşılaştım. Hayır artık bu kapıdan çıkamazsınız, Türk ordusu gelinceye kadar burada kalacaksınız dedim ve öyle yaptık...”¹²⁵

Denктаş ve arkadaşları, o gün sabaha kadar çalışmışlardı. Denктаş, Türk Silahlı Kuvvetlerinin Ada'ya yaptığı çıkarma harekatını Bayrak Radyosu'ndan yaptığı şu konuşmayla Kıbrıs'a ve tüm dünyaya bildirmekteydi:

“Türk Silahlı Kuvvetleri şu dakikadan itibaren Ada'nın çeşitli yerlerine çıkmaya ve inmeye başlamıştır.

Harekat, bağımsızlığımızın garantisi olarak 1960 anlaşmalarının Anavatanımız Türkiye'ye vermiş olduğu meşru hak ve yetkilere dayanmaktadır. Bu bir ihtilal değildir. Kıbrıs'ın bağımsızlığını ülke bütünlüğünü ve güvenliğini yeniden kurmak için girilmiş

¹²⁵ Artuç, a.g.e., s.159.

ve sadece bu gayeyi güden sınırlı bir polis harekattır. Bu müdahalede, devamlı surette dost geçinmek istediğimiz ve bağımsızlığımızın ortak kurucusu olan Rum toplumuna karşı girişilmiş bir hareket değildir. Tam aksine, hak ve hürriyetleri Yunanistan'daki Cunta adına ellerinden zorbalık ve silah zoruyla alınmış Rum halkını meşru hak ve hürriyetlerine kavuşturmak, başlarına oturmuş cunta ağalarını bertaraf etmek ve meşru hükümeti kurmaktır.

Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'nin egemenliğinin ve toprak bütünlüğünün koruyucusu olarak kahraman Türk Silahlı Kuvvetleri'ni aziz vatan topraklarında kucaklamanın, bir asırlık hasreti gidermenin sevinci ve mutluluğu içindeyiz.

Zafer bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'nin savunucusu olan tüm Kıbrıslılarındır. Allah kahraman Türk Silahlı Kuvvetleri mensupları ve onların ayrılmaz bir parçası olan Mücahit Ordumuza kuvvet bahşetsin. Zafer nasip eylesin. Zafer haktan yanadır..."¹²⁶

Denктаş'ın radyo konuşmasının üzerinden yarım saat kadar geçmişti ki, Kıbrıs gökleri korkunç uçak gürültüleriyle dolmuştu. İlk uzaklardan gelen belli belirsiz bir uğultu, çok kısa süre sonra kulakları sağır eden gümbürtülere dönüşmüştü. Denктаş o anı da şöyle anlatmıştır:

"Gecikmeyle de olsa, evvela derinden top sesleri gelmeye başladı, sonra arkasından uçakların paraşütçüleri indirmeye başladıklarını gördük. O an etrafımda olanların yerlere kapanıp, toprağı öpüp, şükürler olsun dediklerine tanık oldum."¹²⁷

Adana, Antalya, Konya havaalanlarından belirli zaman aralıklarıyla kalkan jetlerden ilk filo, Girne ve Lefkoşa üzerine geldiğinde saat 05:25'i göstermekteydi. Bu saatte görünürde herhangi bir Rum askeri faaliyeti olmadığından uçaklar ateş etmiyordu. Türk jetlerinin Kıbrıs göklerine ulaşmalarından 35 dakika kadar sonra, bu sefer Girne üzerinden başka Türk uçaklarının geldiği görüldü. Ama bunlar savaş jetleri değil, pervaneli taşıma uçaklarıydı: İki motörlü C-47, dört motörlü C-130 ve C-150 uçakları. Bunlardan en öndekilerin Lefkoşa'ya yaklaştıkları sıralarda uçaklardan paraşütçü askerler atlamaya başlamıştı. İlk indirme Gönyeli ovasına ve onun 10 km

¹²⁶ Manizade, **Kıbrıs Dün Bugün Yarın**, s.469; Mesut Günsev, **20 Temmuz 1974 Şafak Vakti Kıbrıs'ta**, İstanbul, 1996, s.120-121; Olgun, **Kıbrıs sorunu**, s.23.

¹²⁷ Artunç, **a.g.e.**, s.159.

kadar kuzeyindeki Kıbrıs küçük havaalanı bölgesine olmuştur. İlk paraşütçünün yere indiği saat olan 06:05, aynı zamanda ilk Türk askerinin Ada'ya ayak bastığı saati¹²⁸.

Beş dakika sonra saat 06:10'da hava indirme tugayının ilk paraşütçülerini indiren ilk taşıma uçakları geniş bir çarkla kuzeye dönerek Türkiye doğrultusunda uzaklaşırken, Başbakan Ecevit Ankara radyosunda konuşuyor, Türkiye'nin müdahale kararını açıklıyordu:

“Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Kıbrıs'a indirme ve çıkarma hareketi başlamış bulunuyor. Allah milletimize, bütün Kıbrıs'lılara ve insanlığa hayırlı etsin. Bu şekilde insanlığa ve barışa büyük hizmette bulunmuş olacağımıza inanıyoruz. Öyle umarız ki kuvvetlerimize ateş açılmaz ve kanlı bir çatışma olmaz. Biz aslında savaş için değil barış için yalnız Türkler'e değil Rumlar'a da barış getirmek için Ada'ya gidiyoruz.

Bu karara, ancak tüm politik ve diplomatik yolları denedikten sonra mecbur kalarak vardık. Bütün dost ülkelere, bu arada son zamanlarda yakın görüşmelerde bulunduğumuz dost ve müttefikimiz Birleşik Amerika'ya ve İngiltere'ye meselelerin müdahalesiz halledilmesi için gösterdikleri iyi niyetli çabalar için şükranlarımı belirtmeyi bir borç bilirim. Eğer bu çabalar sonuç vermeseydi, elbette sorumlusu bu iyi niyetli gayretleri gösteren devletler değildir.

Allah'ın milletimizi ve bütün insanlığı felaketlerden korumasını dilerim...”¹²⁹

Haber Türkiye'de olsun dünyanın çeşitli ülkelerinde olsun büyük bir heyecan yaratmıştı. Türkiye dışında tüm ülkeler bir savaş haberi duymaktan üzgündü. Artık herkes savaşı bir dünya istemekteydi.

Çıkarma haberi Amerika Birleşik Devletlerinde, NATO ve Birleşmiş Milletlerde şok etkisi yaptı. Kissinger bir davette çıkarma haberini aldı. Daveti hemen terk eden Kissinger, hemen Sovyet Dışişleri Bakanı Gromiko ile konuşmak için harekete geçti.

Türkiye'de ise durum oldukça farklıydı. Tarihin her döneminde savaşa güle oynaya giden bu millet yine sevinçli ve yine yüzü gülmekteydi. Sabahın erken saatlerinde çıkarma haberini radyo ve televizyonlardan alan halk hemen gazetelere hücum etti. Fakat gazeteler çıkarma haberini ancak aynı gün yaptıkları ikinci baskıda

¹²⁸ Terzioğlu, a.g.e., s.47; Artuç, a.g.e., s.161.

¹²⁹ Manizade, Kıbrıs Dün Bugün Yarın, s.460; Artuç, a.g.e., s.162; Terzioğlu, a.g.e., s.56.

verebileceklerdi. Kıbrıslı soydaşlarına yardıma giden Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Barış hareketi tüm yurttaki bir bayram havasının esmesine yetmişti.

Bu arada Kıbrıs'ta indirme hareketi büyük bir hızla devam etmekteydi. Kıbrıs'a ayak basan Hava İndirme Tugayı'nın ilk paraşütçülerinden iki saat kadar sonra, saat 08:10'da, Girne taraflarından uzun bir kol halinde gelen helikopterler görüldü. Beşparmak Dağları'nı Lefkoşa'ya doğru Güneye aşan ilk helikopter filosu Kıbrıs Havaalanı ve çevresine indiklerinde saat 08:20'yi gösteriyordu. Hava İndirme Tugayı Paraşütlerle atladıkları bölgelerde köprübaşı oluşturmuşlardı¹³⁰.

İki saat önce paraşütle inen Hava İndirme Tugayı birliklerinden sonra şimdi de Komando Tugayı birlikleri geliyordu. Yani ilkin jetler, sonra paraşütçüleri getiren pervaneli taşıma uçakları, şimdi de komandoları getiren helikopterler. Beşparmak Dağları ile Lefkoşa arasındaki ova uçak, helikopter, asker derken büyük bir hareketlilik kazanmıştı. İçindeki komando erlerini boşaltan helikopterler vakit geçirmeden Güney Anadolu'da Taşucu bölgesindeki bir başka komando taburunu getirmek için Türkiye'ye doğru havalanmaktaydı. Türk jetleri yine Kıbrıs semalarında herhangi bir tehlikeyi önlemek için hazır¹³¹.

Komando Tugayı'nı getiren ilk helikopterin yere konduğundan 30 dakika sonra saat 08:50'de ilk çıkarma gemisi de Girne'nin batısındaki bir küçük plaja kapağı atıyor ve içindeki malzemeyi ve askeri sahile çıkarıyordu. İşini bitiren gemi hemen kıyıda uzaklaşıyor ve geride gelmekte olan diğer çıkarma gemisine yer açıyordu. Bu sırada açıldıkları komando birlikleri ile havadaki jetler belirecek bir düşman direnişini kırmak için hazır beklemekteydi. Ama şu ana kadar ne indirme bölgesinde ne de çıkarma bölgesinde dişe dokunur bir düşman direnişi ile karşılaşılmamıştı. Görünüşe göre Kıbrıs Rum Milli Muhafız Ordusu tam bir baskına uğramıştı.

3.1.2.1. Kıbrıs Barış Harekatı Planı

1963 olayları ile birlikte Türk Genelkurmay Başkanlığı Kıbrıs'a karşı daha önceden hazırlanan hareket planını ciddiyetle ele almış ve planlara son şeklini vermeye

¹³⁰ Terzioğlu, a.g.e., s.54.

¹³¹ Artuç, a.g.e., s.165.

başlamıştı. Daha sonraki yıllarda bu plan, ordunun silahları ve olanakları arttıkça bazı değişikliklere uğramış, sonunda 1974'ün Temmuz'una gelinmişti.

Gerek 1964 ve gerekse 1967'de Kıbrıs'a çıkarma kararı alındığında, ordunun havadan bir hareket için olanakları hemen hemen yok gibiydi. 1967'de Silahlı Kuvvetlerin ancak altı helikopteri vardı ve bununla da Kıbrıs'a yeteri kadar kuvvet taşımakta zordu. Bunun yanında sadece altı taşıma uçağı ve 450 paraşüt vardı, bu da en fazla iki bölüğe yeterdi.

Ama 1974'e gelindiğinde Silahlı Kuvvetler beşbin kişilik bir hava indirme tugayını iki parti halinde de olsa taşıyabilecek taşıma uçağına ve o sayıda paraşüte sahipti. Helikopter sayısı da bin kişilik bir piyade taburunu tüm silahlarıyla bir yerden diğer bir yere taşıyacak sayıya ulaşmıştı. Sonra 1967'ye kadar hemen hemen hiç bulunmayan çıkarma araçları da ortalama 4-5 bin kişilik bir birliği taşıyabilecek kadar çoğalmıştı. Bu araçların bir kısmı tank da taşıyabiliyordu. Ayrıca 1972'den sonra özel çıkarma birliği olarak bir deniz piyade alayı kurulmuştu. Velhasıl ordu her bakımdan bir deniz aşırı harekate hazırdı. Komutanlar 1964 ve 1967'deki sıkıntılardan gerekli dersi aldıkları ve hazırlıklarını ona göre yaptıkları anlaşılıyordu¹³².

1974 Temmuzunda Genelkurmayın planları bu olanaklar dikkate alınarak geliştirilmişti ve hazırdı. Ancak bu plan 20 günlük bir hazırlık zamanı öngörmekteydi. Ama aniden patlayan Sampson darbesiyle en geç beş gün içinde müdahalenin yapılması zorunluluğu doğunca, planda bazı küçük değişiklikler yapıldı ve bu da kısa sürede tamamlandı. Sampson darbesinin haberinin Ankara'ya ulaştığı 15 Temmuz gecesi planda gerekli değişiklikler yapılmış ve gece yarısından sonra görev alacak birliklere emirler ulaştırılmaya başlanmıştı.

Harekat Konya'daki İkinci Ordu Komutanı Orgeneral Suat Aktulga'nın sorumluluğundaydı. Kıbrıs'a İkinci Ordu Komutanlığına bağlı Korgeneral Nurettin Ersin'in Ankara'daki 6. Kolordusu çıkacaktı.

6. Kolordu komutanlığı emrine aşağıdaki birlikler verilmişti:

- Çakmak Özel Görev Kuvveti (Mersin bölgesinde kurulacak çıkarma tugayı)
- Komando tugayı (Bolu'dan Mersin bölgesine gelecek)

¹³² Artuç, a.g.e., s.167.

- Hava İndirme Tugayı (Kayseri’de)
- 39.Piyade Tümeni (İskenderun’da)
- 28. Piyade Tümeni (Ankara’da)
- Kıbrıs Türk Alayı (Kıbrıs’ta)
- Bayraktarlık Emrindeki Tüm Kıbrıs Mücahitleri¹³³.

Başbakan Ecevit’in buluşuyla “Barış Harekatı” adını alan Genelkurmayın “Kıbrıs Barış Harekat Planı” iki safhalıydı¹³⁴ ve ana hatlarıyla şöyleydi:

Birinci Safha:

Kıbrıs Türk Alayı, Lefkoşa ve Boğaz Sancaklarının Mücahitleri, Girne Boğazı-Gönyeli-Lefkoşa bölgesini güven altına alacaklar.

Hava İndirme Tugayı (Paraşütle) ve Komando Tugayı (Helikopterlerle) bu bölgeye indirilecek.

Çıkarma Tugayı (Deniz Piyade Alayı ve 50. Piyade Alayı’ndan kurulu Çakmak özel görev kuvveti) denizden, düşman elinde bulunan Girne’nin batısındaki kıyıya çıkarılacak.

Havadan inen kuvvetlerin bir kısmı kuzeye taarruz ederek denizden çıkan birliklerle birleşme sağlanacak¹³⁵.

İkinci Safha:

Eğer durum gerektiriyorsa daha sonra denizden çıkarılacak iki tümenle (39. ve 28. Tümenler) Kıbrıs Türkleri için güvenlik sağlayan “Şahit Hattı”na kadar Kuzey Kıbrıs ele geçirilecek.

Hava ve Deniz Kuvvetleri bir kısım birlikleriyle, Kara Kuvvetlerinin Kıbrıs’a gidişinin güvenliğini ve Kıbrıs’ta Hava ve Deniz yakın desteğini sağlayacak.

Kıbrıs Yunanistan’a çok uzak (ortalama 900 km), Türkiye’ye çok yakındır (Anamur’a 74 km). Bu sebeple Yunan savaş uçaklarının Kıbrıs’taki kuvvetlerini desteklemesi olanaksızdır. Donanması ile harekatı da zordur. Bu yüzden Kıbrıs, Türk

¹³³ Artuç, a.g.e., s.169.

¹³⁴ Güvenç, a.g.e., s.194; Birand, a.g.e., s.140.

¹³⁵ Artuç, a.g.e., s.169.

Hava Hakimiyeti altındadır. Deniz hakimiyeti de hava kuvvetlerinin yardımıyla, Türklerin elinde sayılabilir. Özellikle hava hakimiyeti çok büyük bir avantajdır. Bununla beraber, Kıbrıs'a bir deniz aşırı hareketin yapılacak olması yine de bazı tehlikeler ve zorluklar taşır. Hele hareketin birinci safhasında ilk gün, hemen hemen topçu ve tanktan yoksun olarak havadan incek ve denizden çıkacak kuvvetlerin, kendisinden üstün düşman kuvvetleri karşısında dayanması bir hayli zor olacaktır¹³⁶.

Kıbrıs'taki kuvvetler, deniz yoluyla ancak iki gün sonra yeni birliklerle takviye edilebileceklerdir. Havadan helikopterle birlik getirilmesi ancak küçük çapta olabilecektir. Bu sebeplerle ilk iki gün, Kıbrıs hareketinin kaderini tayin edecektir. Ve hareketin başarısı, Türkiye'den giden kuvvetlerle Kıbrıs'taki Türk Alayı ve mücahitlerin tankı topu ve diğer ağır silahlarıyla kendilerinden en aşağı üç misli kuvvetli düşman karşısında dayanabilmesine bağlıdır.

6. Kolordu Kıbrıs Harekatını yaparken Türk Silahlı Kuvvetlerinin kalan büyük kısmı, olası bir Yunan savaşına karşı elde tutulacak ve plana göre sefer görev yerlerine intikal edecekti. Çünkü Türk Genelkurmayı da biliyordu ki Kıbrıs Harekatı önde görünmekle beraber asıl sorun, bir Türk-Yunan sorunudur ve eğer bir savaş çıkarsa asıl kozlar bu iki ordu arasında Trakya'da ve Ege'de çözümlenecektir. Özellikle o sırada iktidarda bulunan Yunan Askeri Cuntası'nın ne yapacağını hiç kimse bilemez. Heran bir Türk-Yunan harbinin çıkmasına sebep olabilir¹³⁷.

3.1.2.2. Düşman Kuvvetleri

Kıbrıs Rum kuvvetlerini, Rum Milli Muhafız Ordusu (RMM) oluşturmaktaydı. Bu kuvvet 1964 Martı'nda kurulmuş, 1964 Haziranı'nda Grivas'ın komutanlığa atanmasıyla resmen ortaya çıkmıştı. Doğrudan doğruya Yunan Genelkurmay Başkanlığına bağlıydı. Komutanı ve diğer subayları Yunanlıydı. 1967 bunalımında Türkiye'nin baskısıyla Yunanistan'a dönmesi gereken Yunan askerlerinden bin kadar subay ve astsubay gizlice Ada'da kalarak RMM ordusunu eğitmeye devam etmişlerdi.

¹³⁶ Artuç, a.g.e., s.170.

¹³⁷ Artuç, a.g.e., s.171.

Çıkarma sırasında Rum Milli Muhafız ordusunun komutanı Tuğgeneral Mihail Georgitis'di¹³⁸.

RMMO 5 yüksek taktik komutanlığa ayrılmış ve tüm Ada'da örgütlenmişti. 1974 hareket öncesi RMMO, 19 piyade taburu, 4 komando taburu, 1 mekanize tabur, 1 zırhlı keşif taburu, 6 topçu taburu olmak üzere 20 bin kişilik bir kuvvete sahipti. Bu kuvvetin 20 tankı, 50 zırhlı personel taşıyıcısı 463 topu, 382 tanksavar silahı vardı. Bu kuvvete seferde, 6 saatte hazır hale gelecek, 25 taburluk yedek kuvvet de katılacaktı. Ayrıca Lefkoşa'nın hemen güneyinde 950 kişilik Kıbrıs – Yunan Alayı da bulunmakta ve asıl vurucu gücü oluşturmaktaydı¹³⁹.

1964 ve 1967'deki ciddi Türk çıkarma tehdidi nedeniyle RMMO devamlı tetikteydi. O günlerden başlayarak bir Türk deniz çıkarmasının beklendiği sahillerde esaslı tahkimat yapmış, beton koruganlar ve silah yuvalarıyla sahillere, savunma için hazırlanmıştı. Magosa'nın kuzeyinde Salamis körfezi kıyıları, Lapta ve Güzelyurt (Omorfo) batısındaki kıyı şeritleri öncelikle savunmaya hazırlanmıştı (Türk çıkarmasının yapıldığı Pladini Plajı hiç beklemedikleri bir yer olduğu için tahkim edilmemişti).

Ayrıca Lefkoşa-Girne yoluna yakın Beşparmak dağları da savunmaya hazırlanmıştı. Ormanlık ve geçit vermez bu dağlarda koruganlar gizli sığınaklar, beton silah mevzileri ve gizli keçi yolları vardı. (Bu sığınaklar hareket sırasında oldukça zorluk çıkaracaktı)¹⁴⁰.

RMM ordusu, Ada küçük olduğu için kuvvetlerini bir yerden diğer yere kısa zamanda kaydırabilmek gibi bir avantaja da sahipti. Karpaz Burnu'nda ve Güzelyurt Kuzeyindeki Koruçam'da birer deniz uyarı radarı ve Geçitkale kuzeyinde Kantara'da bir hava uyarı radarıyla Güney Anadolu bölgesini ve Akdeniz'i devamlı kontrol altında tutuyordu.

¹³⁸ Mütercimler, a.g.e., s.132 .

¹³⁹ Artuç, a.g.e., s.171.

¹⁴⁰ Mütercimler, a.g.e., s.133; Artuç, a.g.e., s.172.

3.1.2.3. Türk Mukavemet Teşkilatı (TMT)

TMT Türkiye'den gelen Albay Rıza Vuruşkan'ın öncülüğünde 1 Ağustos 1958'de kurulduktan sonra gündeme gelmiş ve Kıbrıs Türk Mücadele tarihinde kilit rol oynamıştır¹⁴¹. 1964 ve 1967 olaylarından sonra tehlikenin büyümesi üzerine zorunlu askerlik uygulamasına başlamıştır. Teşkilatta iki yıllık olarak askere alınan ve "Muvazzaf" denen bu gençlerden başka, haftada üç gün eğitime gelen "Sözleşmeli" askerler de görev yapmaktaydı. Teşkilata alınan bazı gençler Türkiye'ye gönderilerek eğitilirdi¹⁴². "Mücahit" denen TMT askerleri, Türk ordusunun hemen hemen benzeri bir üniforma giymektedirler. Türk Mukavemet Teşkilatı, Ada'nın değişik yerlerinde "Sancaklar" halinde tertiplenmişti. Komutanlarına da "Sancaktar" denmekteydi.

Bütün Ada'ya yayılmış 10 sancak vardı. Bunlar Lefkoşa, Boğaz, Serdarlı, Magosa, Larnaka, Limasol, Baf, Lefke, Erenköy, Yeşilirmak sancaklarıydı.

Sancaklar tabur ve bölükler halinde teşkilatlanmıştı. 1963 olaylarından sonra bölgelerinde Rumlar tarafından kuşatılmış halde bulunan bu sancakların en zayıf yanı, birbirleriyle bağlantılı olmayışları ve birbirlerine yardımdan ve ortaklaşa bir hareketten yoksun oluşlarıydı. Sadece Lefkoşa ve Boğaz sancakları Girne Lefkoşa arasında bağlantılı idi¹⁴³.

TMT Mücahidinin elindeki silahlar derme çatmadır. Av tüfeği, I. Dünya Savaşı'ndan kalma antika tüfekler, su borusundan yapılmış tüfekler vardı. Bunun yanında Lefkoşa'daki gizli silah atölyesinde imal edilmiş A4 makineli tüfeği ve sten makine tabancalar da vardı. Bu silah imalathanesinde silah ustaları ayrıca, 60 mm'lik havan, uçaksavar makinalı tüfeği, ağızdan dolma küçük çaplı toplar da yapmışlardır¹⁴⁴.

Kıbrıs Türk'ünün bu yokluklar içindeki mücadelesi 50 yıl önce "Kurtuluş Savaşı" sırasındaki Anayurt Türk'ünün mücadelesini andırmaktaydı. Tüm olanaksızlıklar, yokluklar, yoksulluklar içinde yeni bir ordu ve ona silah araç, gereç, cephane bulma savaşı. Şimdi Kıbrıs Türk'ü de aynı durumdaydı. İşte bu uğurda

¹⁴¹ Hüseyin Mümtaz, *Kıbrıs Güzeli Güzellememi İster*, Trabzon, s.80.

¹⁴² İsmail Sabahattin, *Kıbrıs Cumhuriyetinin Doğuşu-Çöküşü ve Unutulan Yıllar (1964-1974)*, Lefkoşa, 1992, s.347.

¹⁴³ Artuç, a.g.e., s.174.

¹⁴⁴ Artuç, a.g.e., s.175.

örgütlenen sancaklar içinde, dört taburlu Lefkoşa ve üçer taburlu Boğaz ve Serdarlı sancakları en kuvvetli olanları idi.

Sancaklar Lefkoşa'daki "Bayraktar"a bağlı idiler. Bayraktar, 10 sancaktar eliyle tüm mücahitleri komuta etmekten başka, Türkiye ile bağlantıyı, gizli silah sevkiyatını, Lefkoşa'daki Kırıkkale adını verdikleri gizli atölyede hafif silah yapımını da sağlıyordu. Kısaca, Kıbrıs mukavemet örgütünün beyni ve merkezi Bayraktar'dı. Kurmay Albay olan Bayraktarlar iki yılda bir Türkiye'den gönderilir ve Kıbrıs'taki Türk Büyükelçiliğinde idari ateşe görünümü altında gizli bayraktarlık görevini yürütürdü.

Harekat öncesi TMT Mücahitlerinin sayısı, 15 Temmuz Sampson darbesinden sonra yapılan seferberlikle 18 bine yaklaşmaktaydı. Yalnız, bu kuvvetleri RMMO'nun (yedekleri hariç) 20 bin kişilik ordusu ile kıyaslamamak lazım. Birisi tanklı, toplu, ağır silahlı, iyi donanımlı, ülkeye hakim bir ordu, diğeri ise ancak derme çatma hafif silahlı özelliklerde cephanesi çok az, kuşatma altında hareket olanağından yoksun, bu yüzden bareberce bir güç oluşturamayan, birbirinden kopuk, dağınık birlikler, üstelik asıl hareket bölgesindeki Lefkoşa ve Boğaz sancak mücahitlerinin sayısı, yedekleriyle birlikte 4 bin kişiyi bulmaktaydı¹⁴⁵.

Bayraktar Kurmay Albay Arif Eryılmaz'a harekatın başlama saatini bildiren Genelkurmayın şifreli mesajı, iki gün önce 18 Temmuz 1974 akşamı ulaşmıştı. Bayraktar da bu emri, Türkiye Büyükelçisi Asaf İnhan ve onun aracılığı ile de Türk Toplum Lideri Rauf Denktaş'a ertesi gün yani 19 Temmuz gecesini saat 21:00'de iletmişti. Bayraktar o zamana kadar da kendi emrindeki sancaktarları uyarmış, harekat saatini yalnız onlara söyleyerek, herkesin 19/20 Temmuz gecesini sefer görev yerlerinde geçirmesini ve hazırlıklı bulunmalarını istemişti. Bayraktar, bir sızıntıyı önlemek için Lefkoşa, Boğaz sancaktarlarına bir gün önce, uzak sancaktarlara ise son gece haber vermişti. Sancak mücahitleri kendi bölgelerindeki hazırlıklarını tamamlayarak savunma yerlerini almışlardı¹⁴⁶.

¹⁴⁵ Artuç, a.g.e., s.177.

¹⁴⁶ Artuç, a.g.e., s.178.

3.1.2.4. Kıbrıs Türk Alayı

Kıbrıs'taki Türk Alayı'nın komutanı Kurmay Albay Mustafa Katırcıoğlu'na da Genelkurmayın emri, Bayraktar gibi aynı saatlerde, yani 18 Temmuz akşamı ulaşmıştı. Alay komutanı da ancak az sayıdaki subaya haberi ulaştırarak hazırlıklarını arttırmış, düzenlemelerini yapmıştı.

Lefkoşa'nın kuzeyindeki Türk Alayı 19 Temmuz Akşamı karanlığın çökmesiyle birlikte, saat 20:30'da sessizce bulunduğu garnizonunu terk ederek sefer görev yerlerine hareket etmişti. Londra ve Zürih Antlaşmaları gereğince 1960 yılında Ada'ya çıkmış olan 650 kişilik Alay, 1963 Kanlı Noel'inden beri Lefkoşa Güneyindeki yerini terkederek, Lefkoşa Kuzeyindeki Türk kesimine geçmişti. Bu zamana kadar olaylara doğrudan karışmayan alay için asıl görev şimdi başlıyordu¹⁴⁷.

Şimdi alayı komutanından erine kadar bu bilinç içinde büyük bir gizlilikle, karanlıkta sessizce ve plan gereğince mevzilerini işgale başlanmıştı. 19 Temmuz gece yarısı, alayın Gönyeli ve Ortaköy Grubu adını alan iki taburu, daha önce hazırlanan savunma hattını tutmuş, ağır silah bölüğü, havan ve geritepmesiz toplarıyla ateş mevzilerine girmişti. Anlaşmalar gereği Türk ve Yunan alaylarında topçu birliği bulundurulmadığından Türk alayı topsuzdu. Alayın savunma mevzilerinin yeri Rum istihbaratı tarafından biliniyordu, Bunu dikkate alan Alay komutanı, alayını 500 - 1000 metre kaydırarak yerleştirmiştir.

Alayın tam olarak görevi, Lefkoşa'nın kuzeyinde Gönyeli, Ortaköy, Hamitköy bölgelerini savunmak, sabahleyin buraya incek hava indirme paraşütçülerinin ve sonra helikopterlerle gelecek komanda tugayının inmesini güven altına almaktı. Bunun için alay, atlama ve inme yerlerini havadan görünecek şekilde, işaretlenmiş bölgeyi çepre çevre güven altına almıştı¹⁴⁸. Alay ve emrindeki Lefkoşa Sancağı Mücahitleri, hareketin başlayacağı 20 Temmuz sabahının ilk aydınlığı başlamadan önce tüm hazırlıklarını bitirmiş, yerlerini almışlardı. 20 Temmuz saat 03:30'da, komuta yerleri faaliyete geçirilmiş, Ankara ile haberleşmeyi sağlayacak telsiz (Antrak) konuşmaya hazırlanmıştı. Sonradan öğrenilecekti ki, 19/20 Temmuz gecesi gerek Türk Alayı'nın ve

¹⁴⁷ Artuç, a.g.e., s.179.

¹⁴⁸ Artuç, a.g.e., s.180.

gerekse TMT'nin bu hazırlıklarından ne burunlarının dibindeki Yunan Alayı'nın ne de Rum Milli Muhafızlarının hiç haberi olmamış, hiçbir şey duymamışlardı.

20 Temmuz sabahı, saat 05:00'te Lefkoşa Bayrak Radyosu'nda Denктаş'ın hareketin başladığını bildiren konuşması yayınlanırken, alay sessizliğini korumaktaydı. Ancak 06:05'te Hava İndirme Tugayı'nın ilk paraşütçüleri, Türk Alayı'nın güvenlik altına aldığı Gönyeli bölgesine inmeye başladı. Kıbrıs'ta 14 yıldır bulunan alay sayılmazsa ilk Türk askeri adaya şimdi ayak basıyordu¹⁴⁹.

Lefkoşa bölgesine inen paraşütçülere ilk ateş, saat 07:00 sıralarında Küçük Kaymaklı Bölgesi'nde geldi ve sonra diğer kesimler ve Yeşil Hat'ta yayıldı. Artık savaş başlamıştı... Topçusu bulunmayan Türk Alayı'nın kolu fazla uzağa erişmiyordu ama, havada dolaşan jetler imdada yetişiyordu. Alayla beraber bulunan telsizli Hava Kontrol Timleri, havadaki filoyu hedefe yönlendiriyor ve düşman ateş mevzileri, mukavemet noktaları kısa zamanda ortadan kaldırılıyordu. Nitekim o gün Lefkoşa batı bölgesinde Ayvasıl ve Yerelloko'dan yardıma koşan Rum zırhlı ve motörlü kuvvetleri de Türk jetlerinin taarruzlarıyla ağır kayıplara uğramış ve dağılmışlardı. Türk hava kuvvetleri düşmana göz açtırmıyordu¹⁵⁰.

3.1.2.5. Hava İndirme Tugayı

İşte bu hava içinde gerek Türk Alayı ve gerekse saat 06:05'ten itibaren Gönyeli'ye inmeye başlayan Hava İndirme Tugayı'nın 2. Taburu ve Kıbrıs Havaalanı yakınına inen 1.Tabur paraşütçüleri esaslı bir ateşe uğramadan inişlerini tamamlamışlar ve göreve hazır hale gelmişlerdi. Bu iki taburu getiren taşıma uçakları, şimdi Tugayın diğer iki paraşütçü taburunu getirmek için Kayseri Erkilet Havaalanı'na dönmekteydi¹⁵¹.

Hava İndirme Tugayı'nın barış garnizonu Kayseri'deydi. Tugay komutanı Tuğgeneral Sabri Evren 16 Temmuz sabahından itibaren tugayını alarma geçirmiş, tüm hazırlığını tamamlamıştı. Sonunda, 20 Temmuz sabahı, daha karanlık sürerken iki taburu ve tugay karargahı ile birlikte Kayseri Erkilet Havaalanı'ndan taşıma uçakları ile

¹⁴⁹ Artuç, a.g.e., s.181.

¹⁵⁰ Artuç, a.g.e., s.182.

¹⁵¹ Terzioğlu, a.g.e., s.81.

havalanmıştı. Şimdi kendisi de paraşütle atlamış, inen iki taburu ile bağlantı kurmuş ve Kıbrıs Türk Alay Komutanı Albay Katırcıoğlu'yla buluşmuştu¹⁵². Diğer iki taburun Kayseri'den gelmesi için en az beş saat gerekiyordu. Çünkü eldeki taşıma uçak sayısı ancak iki taburu taşıyacak kadardı.

Diğer iki tabur saat 11:15 sıralarında Lefkoşa'nın kuzeyine gelebildiler ve bu saatte gökyüzünü yüzlerce paraşüt doldurdu. 3.Tabur Kırmı'ya, 4.Tabur Gönyeli'ye, yani daha önce gelen taburların indikleri bölgelere atladılar ve kısa zamanda takımlar, bölükler toparlanıp göreve hazır hale geldiler.

Ama şimdi gelenler ilk gelenler gibi rahat inemediler. Çünkü Rum kuvvetleri toparlanmış ve onları topçu, havan ve geritepmesiz top ateşleriyle karşılamışlardı. Türk jetleri havada kol gezmesine rağmen yerdeki Rum mevzilerinin hepsine müdahale edemiyordu. Harekat başladığından beri altı saat geçmişti ve bu kadar zaman da bölgede ezici bir üstünlüğe sahip Rum kuvvetlerinin uyanması ve Yunan Alayı'nın işe karşıması için yeterliydi. İlk şaşkınlıklarını atlatan Rum kuvvetleri Türk indirme bölgesine sahra ve havan top mermileri yağdırmaya başlamıştı¹⁵³.

Saat 12:00'ye yaklaşırken inme bölgesindeki birliklerle Türk Alayı, Lefkoşa ve Boğaz Sancağı mücahitleri, yani Boğaz-Gönyeli ve Lefkoşa üçgenindeki savaş alanı, (saklandıkları hangi kovuktan çıkıp geldikleri anlaşılamayan) Rum kuvvetleriyle çepçevre sarılmış, dört bir yandan ateş altına alınmıştı. Yavaş yavaş toparlanan Rumlar Ada'nın her yanından kuzeye doğru kuvvet kaydırmaktaydı¹⁵⁴. Gerçi henüz ciddi bir saldırı yoktu ama, ateş gittikçe hızını arttırmaktaydı. Nitekim bu ateş karşısında Hava İndirme Tugay Komuta yeri barınamamış ve kuzey bölgesinde başka bir yere taşınmıştır. Alay komuta yeri de yer değiştirme zorunda kalmıştı. Rumlar bölgeyi çok iyi tanıyorlar ve özellikle ağır havanlarıyla etkili ateş toplamaları yapıyorlardı. Bu arada ilk inen 1.paraşütçü taburu, alayın batı kanadına mevzilenmiş, 2.Tabur Girne Boğazı doğrultusunda taarruz için harekete geçmişti¹⁵⁵.

Saat 11:45'de inen 3. Paraşüt Taburu da 2. Tabur gibi Girne Boğazı doğrultusunda taarruza sevk edildi. Ama hem 2. Tabur hem de 3. Taburun düşmanın

¹⁵² Günsev, a.g.e., s.125.

¹⁵³ Terzioğlu, a.g.e., s.81.

¹⁵⁴ Terzioğlu, a.g.e., s.82.

¹⁵⁵ Artuç, a.g.e., s.186.

etkili ateşleri altında ilerleyişleri ve bilmedikleri bir arazide tertiplenmeleri gecikti. Akşam yaklaşırken Hava İndirme Tugayı'nın 1. ve 4. Taburları Alay bölgesinde güvenlik sağlarken, 2. ve 3. taburları Girne Boğazı'ndaki Rum kuvvetlerine taarruza başlamışlardı.

3.1.2.6. Komando Tugayı

Komando Tugayı için de hareket 5 gün önce 15 Temmuz gecesi Bolu'daki kışlalarında alarm emrinin alınmasıyla başlamıştı. Tugay Komutanı Tuğgeneral Sabri Demirbağ, ertesi gün öğle saatlerinde Tugayı ile Mersin'e doğru yola çıkmış ve 19 Temmuz sabahı üç taburu ile Taşucu'nun güneyinde Kıbrıs'a en yakın Ovacık bölgesine gelmişti. Ovacık'ta tugayı bekleyen Jandarma Komando Taburu ve 230. Piyade Alayı'nın 1. Taburu'nu da emrine alan Tugay Komutanı, böylece kuvvetini 5 tabura yükseltmişti¹⁵⁶. Bu birlikleri taşıyacak helikopterler de Ovacık'a gelmişlerdi. Ordunun elindeki helikopter, bir taburu taşıyacak sayıda olduğundan bir tabur (1. Tabur) ve yugay komuta grubu ilk parti olarak 20 Temmuz sabahı saat 07:40'da havalandı. Bu saatte hareket çoktan başlamış, hava kuvvetlerinin arkasından 1.5 saat önce Hava İndirme Tugayı'nın iki paraşütçü taburu da Lefkoşa Kuzey kesimlerine inerek, Türk Kıbrıs Alayı ile birlikte bölgeyi güven altına almıştı.

Yetmiş yaklaşan helikopter masmavi Akdeniz'i geçerek Kıbrıs'a ulaştı ve Beşparmak Dağları'nı aşarak Kırmı Havaalanı civarına peş peşe konmaya başladı. 40 dakika süren yolculuktan sonra 1. Tabur Tuğgeneral Sabri Demirbağ Komutasında, Bolu Komando Tugayı helikopterle inerken zayıf bir ateşle karşılaştı ve kayıp vermeden hemen toparlanmaya başladı. Tugay komutanı, komuta yerini havaalanının hemen kuzeyinde kurmaya başladığında, helikopterler tekrar Ovacık'a dönmek üzere dönüş yolculuğuna başlamışlardı.¹⁵⁷ 1. Komando Taburu kuzeye, Girne Boğazı'na doğru ilerlemeye başladı. Görevi, boğazı savunan Boğaz Sancağı mücahitlerini takviye edip Boğazı güven altına almaktı.

¹⁵⁶ Günsev, a.g.e., s.126; Artuç, a.g.e., s.187.

¹⁵⁷ Artuç, a.g.e., s.188.

Ovacık'a gidip 2. Komando Taburunu yükleyen helikopterlerin tekrar Kıbrıs'a dönmesi üç saati bulmuştu. 2. Tabur 11:45 sıralarında ineceği Kıbrıs Havaalanı bölgesine ulaştığında artık durum değişmiş düşman ateşi yoğunlaşmıştı. Buna karşın helikopterler yine de kayıp vermeden o ateş arasına inerek komandoları boşalttılar ve bir başka taburu getirmek için yine Anadolu'ya doğru havalandılar. 2. Komando Taburu kısa zamanda toplanarak, daha önce inen 1. Komando Taburunun arkasından kuzeye, Boğaz'a doğru ilerlemeye başladı.

Bu saatte yani 20 Temmuz 1974 günü saat 11:45 sıralarında Hava İndirme Tugayı'nın ve Komando Tugayı'nın ikişer taburu Kıbrıs'a inmiş bulunuyordu. Artık ilk tehlike atlatılmış ve havadan gelecek diğer birlikler için Lefkoşa ile Beşparmak dağları arasında yeterli büyüklükte bir güvenlik alanı sağlanmıştı.

Komando Tugayı'nın 3.Taburu dört saat sonra 15:45'te Jandarma Komando Taburu da akşama doğru 18:45'de helikopterlerinden Kıbrıs'a ayak basacak, fakat 230. Piyade Alayı 1.Taburu'nun taşınması ertesi günü kalacaktı. Harekatın ilk günü akşam olurken, dört taburlu Hava İndirme Tugayı tümüyle beş taburlu Komando Tugayı dört taburuyla Ada'ya inmiş bulunuyordu¹⁵⁸.

3.1.2.7. Denizden Çıkarma

Denizden çıkarma birliği, Tuğgeneral Süleyman Tuncer komutasında "Çakmak Özel Görev Kuvveti" idi. Bu görev kuvveti, bir topçu taburu ve bir tank bölüğü ile takviyeli, 50. Piyade Alayı ile iki taburlu 6. Deniz Piyade Alayı'ndan oluşmaktaydı.

16 Temmuz alarından sonra piyade ve deniz alayları ve diğer birlikler Mersin ve batısına hareketle 18 Temmuz günü toplanmalarını bitirmişlerdi. Çıkarma araçları da bu arada Mersin limanına gelip tugaya katılmışlardı. Deniz Piyade Alayı Ertuğrul Gemisiyle 50. Piyade Alayı ise çıkarma araçlarıyla taşınacaklardı. 50. Piyade Alayının silah ve malzemeleri önden çıkarma araçlarına yüklenmiş ve sonra askerlerin de binmesiyle 19 Temmuz sabahı harekete hazır hale gelmişti. Gelinmişti ama, bazı aksaklıklar yüzünden yine de gecikilmiş ve plan gereğince 19 Temmuz saat 08:30'da

¹⁵⁸ Artuç, a.g.e., s.189.

hareket etmesi gereken, Çakmak Özel Görev Kuvveti, üç saatlik gecikmeyle 11:30'da hareket edebilmişti.

Mersin'den itibaren Tınaztepe, Adatepe, Çakmak, Kocatepe muhripleri başta olmak üzere donanmanın korunmasında 19 Temmuz gününü ve 19/20 Temmuz gecesini denizde yolculukla geçiren başta Ertuğrul gemisi olmak üzere 33 çıkarma aracından kurulu konvoy 20 Temmuz sabahı Girne kıyılarına ulaşabilmişti¹⁵⁹. Harekatın bütün ağırlığını Ertuğrul gemisi taşıyordu¹⁶⁰. Saatte ancak 6 millik bir hızla 21 saat süren bu uzun yolculuk, zaten yorgun olan askeri büsbütün yormuştu ama, denizin sakin oluşu onları bir deniz tutmasından korumuştur. Bu da bir kazançtı.

Bir Jandarmanın botuna bindirilmiş Sualtı Arama Timi'ni oluşturan 30 dalgıç astsubayın çıkarma plajı bölgesinde mayın ve sualtı engeli aramasından sonra 20 Temmuz sabahı saat 08:50'de ilk çıkarma aracı sahile kapak attı.

Ertuğrul gemisi sahile 45 dakikalık bir uzaklığa ulaştığında zaman kazanmak için Deniz Piyade Alayı'nın askerleri gemi hareket halindeyken sarkıtılan ağırlara tutunarak boş çıkarma araçlarına bindirilmişler ve böylece iki saatlik bir süre kazanılmıştı. Deniz Piyade Alayı'nın çıkarma araçlarının arkasından 50. Piyade Alayı'nı taşıyan çıkarma araçları gelmekteydi.

Çıkarma yeri, Girne'nin 10 km kadar batısındaki küçük bir plajdı. "Pladini Plajı" denen sonradan "Karaoğlanoğlu Plajı" adı alacak olan 200 metre genişlikte, dokuz metre derinliğinde dar ve sığ bir plajdı¹⁶¹. Deniz piyadelerinin Pladini'ye çıktığı sırada, önlerinde bir duvar gibi yükselen Beşparmak Dağları'nın uzaklarında Hava İndirme Tugayı'nın ilk paraşütçülerinin yere ayak basması üzerinden iki buçuk saat geçmişti. Komando Tugayının ilk helikopterleri de yarım saat önce yere inmişti. Çıkarma birliği eğer Mersin'den zamanında hareket edebilmiş olsaydı, Lefkoşa bölgesinde ilk paraşütçülerin yere indiği saatte onlar da kıyıya adım atmış olacaktı.

Yarbay Neşet İkiz komutasındaki Deniz Piyade Alayı'nın çıkışından sonra, Albay İbrahim Karaoğlanoğlu komutasındaki 50. Piyade Alayı'nın çıkışı başlamış ve çıkarma üç saatte tamamlanmıştı. Birlikler önemli bir direnişe uğramadan ve önemli bir

¹⁵⁹ Günsev, a.g.e., s.122.

¹⁶⁰ Terzioğlu, a.g.e., s.64.

¹⁶¹ Birand, a.g.e., s.67.

kayıp vermeden kıyıya ulaşmışlardı. Çıkarmanın başlamasından bir saat kadar sonra bölgeye yetişip plajı ateş altına almaya çalışan bir düşman tanksavar bataryası imha edilmiş ve çıkan birlikler bölgeyi güven altına alan yakın tepelere el atmışlardı.

Düşman tam bir baskına uğramıştı. Bunda, 7 yıl önce 1967’de Türk çıkarmasının Doğu’da Magosa Kuzey kıyısına yapılacağıının öğrenilmesinin etkisi büyüktü. Gerçekten de o zamanki plana göre Türk birlikleri Magosa’dan Ada’ya çıkacak ve oradan Batı doğrultusunda Lefkoşa’ya doğru taarruz edilecekti. Rumlar şimdi de Türk çıkarmasını Magosa bölgesinden beklemekteydiler ve asıl beton tahkimatlarını buralarda yapmışlar, kuvvetlerinin çoğunu bu bölgeye yığmışlardı¹⁶².

Bununla beraber yine de yakın yerlerden Rum kuvvetleri hızla Girne çıkarma bölgesine yetişme imkanı buldular. Bunda bölgenin ağaçlıklı olmasının ve gizlenme imkanı vermesinin rolü büyüktü. Ve çıkarmanın tamamlandığı öğle saatlerinde düşman direnişi artmış, bölgeye yetişen düşman topçusu kıyıyı, gittikçe şiddetini arttıran bir şekilde dövmeye başlamıştı. Düşman Beşparmak Dağları’nın yüksekliklerine hakimdi ve çukurda bulunan Türk çıkarma birliklerini rahatlıkla görebiliyor ve ateşlerini istediği noktaya toplayabiliyordu. Ama Türk Hava Kuvvetleri ve kıyı açığındaki donanma, olanca gücü ile Rum mevzilerine yüklenmekteydiler.

Deniz Piyade Alay Komutanı Yarbay Neşet İkiz, çıkarmanın yapılışını şöyle anlatacaktı:

“Kıyıya yaklaştıkça plaj bölgesinde yer yer mukavemet görmeye başladık. Aracımız kıyıya kapak atacağı sırada da aynı anda bir çok mermi aracın bordosuna peş peşe saplanıverdi. Ama bu zayıf direniş Türk askeri tarafından kolayca kırılır ve kıyıya çıkan askerler kıyı başını tutarlar.

Öğlene doğru çıkarma bölgesinde düşman ateşleri artmıştı. Sağdan soldan bazı düşman birlikleri hızla çıkarma bölgesine gelmekteydi. Bu sırada düşman tank taarruzuna kalktı. Doğudan üç tank batıdan ise dört tankla Rumlar tank taarruzuna kalkışmıştı. Akşama kadar süren çarpışmalar neticesinde tanklar etkisiz hale getirildi.”¹⁶³

¹⁶² Artuç, a.g.e., s.191.

¹⁶³ Günsev, a.g.e., s.125; Artuç, a.g.e., s.192.

Bu çarpışmalar neticesinde Çakmak Özel Görev Kuvveti fazla ilerleme imkanı bulamadı, fakat mevzilerini de korumayı başardı. Bu arada yüklerini boşaltan çıkarma, araçları, yeni birlikleri getirmek için çoktan Mersin'e doğru yola çıkarmışlardı bile. Ama gidiş-dönüş için iki gün gibi uzun bir zaman gerekiyordu.

Kıbrıs hareketini yönetecek olan 6. Kolordu Komutanı, Korgeneral Nurettin Ersin, ilk paraşütçülerin hemen arkasından sabah saat 11:00'e doğru, karargahının bazı subaylarıyla ve bir helikopterle Kıyı Kuzeyi'ne inmiş komutayı ele almış ve mücahitlerin telsizlerinden Adana'daki Kara Kuvvetleri Komutanlığı'na salimen vardık mesajı vermiştir. Bu sırada kendisini Rauf Denктаş görmeye gelmiştir¹⁶⁴.

General Nurettin Ersin haberleşme güçlükleri içindeydi. Lefkoşa ile Beşparmak Dağları arasındaki ovaya atlayan ve inen birliklerin tanımadıkları bir arazide, ateş altında toparlanmaları, bölük ve taburların yerlerini almaları zor olmuştu. Özellikle komuta yerlerinin ve haber merkezlerinin kurulması, telli telsiz bağlantıların sağlanmasında gecikmeler meydana gelmişti. Nitekim Kolordu Komutanı akşam olduğu halde hala Çakmak Özel Görev Kuvveti'nin ne halde olduğunu bilmiyordu. Kıyı ile irtibatı kurulmamıştı.

Bütün bu zorluklara karşın 20 Temmuz akşamı Türk Silahlı Kuvvetleri, başlarında Kolordu komutanı olduğu halde Ada'ya sağlam olarak ve az kayıp vererek adımını atmıştı. Yani ilk gün içinde Beşparmak Dağları ile Lefkoşa arasında "Havabaşı" ve Pladini Plajı'nda bir "Kıybaşı" ele geçirilmiş ve bundan sonraki birliklerin inmesi ve çıkması için yeterli bir alan ele geçirilmişti. Bundan sonraki iş, şimdi havadan inen ve denizden çıkmış olanların birleşmesine ve elde edilen Havabaşı ile Kıybaşının genişletilmesine kalmıştı. Genelkurmay ilk derin nefesini aldı, Çıkartma dertsiz ve yok denecek kadar az zahiyatla yapılmıştı¹⁶⁵.

Ama şu da bir gerçektir ki, umulanın çok daha üstünde bir düşman kuvveti ve direnişi ile karşılaşmıştı. Sonradan anlaşılmıştı ki, Beşparmak Dağları'nın yolsuz, arızalı ve ormanlık bir sürü yerinde, barıştan hazırlanmış bir çok sığınakta saklanan Rum askeri vardı ve ilk direnişi bunlar göstermişti. Sonradan sağdan soldan koşup gelen birliklerle güçlenen bu kuvvetleri temizlemek bizim için bir hayli zor olmuştu.

¹⁶⁴ Birand, a.g.e., s.70.

¹⁶⁵ Birand, a.g.e., s.70.

Tüm bu güçlüklerle rağmen, planın ilk safhasının en zor olan ilk günü, büyük bir zorluğa uğramaksızın başarı ile gerçekleştirilmişti. Akşama kadar düşmanın önemli bir saldırısı da görülmemişti. Ama çok yoğun ve devamlı düşman ateşiyle karşılaşmıştı¹⁶⁶.

Karanlığın yavaş yavaş inmeye başladığı bu akşam saatlerinde sığ denize atlayarak denize çıkan asker, paraşütle atlayan, helikopterle inen ve akşama kadar kızgın Temmuz sıcaklığında dövüşen asker kendini toparlamaya çalışıyordu. Bu gece birlikler kendine gelecek, bağlantılar sağlanacak, herkes plana göre yerlerini alacak ve yarın sabah erkenden plana kalındığı yerden devam edilecekti. Tabii yapılacak hareketin asıl maksadı da, denizden çıkanlarla inenlerin birleşmesiydi.

Türk jetleri bütün gün havalardan hiç eksik olmamış ve düşmana göz açtırmamıştı ama, bölgeyi avucunun içi gibi bilen Rum kuvvetlerinin ana yollar yerine yan yolları kullanarak ve parça parça sızarak her saat artan kuvvetlerle Türk indirme ve çıkarma bölgelerine sokulduğu belliydi¹⁶⁷. Ateşlerin gittikçe çoğalması, henüz bir saldırı belirtisi olmamasına rağmen çember etrafındaki hareketlerin fazlalaşması, bunu gösteriyordu. Türk Alayı karşısındaki Yunan Alayında ise, gözle görülür bir koşuşturma ve hazırlık sezilmekteydi. Düşmanın yer yer zayıf kuvvetlerle hücum edip birliklerini parça parça ezdirmektense, toplu bir taarruz için kuvvet yığmakta olduğu anlaşılıyordu.

Savaşın bu ilk günü akşamında Boğaz'la Lefkoşa arasındaki uzunluğu 18-20 kilometre, genişliği 3 kilometreden 10 kilometreye kadar değişen dar bir bölgede, Hava İndirme Tugayı, Komando Tugayı, Kıbrıs Türk Alayı'ndan oluşan yaklaşık 10 bin askeri ve Lefkoşa ile Boğaz Sancaklarının yaklaşık 4 bin mücahidi biraz dinlenmeye ve atlamalar, inmeler arasında doğan karışıklıktan sonra toparlanmaya çalışmaktaydı. Saat 17'ye kadar planlar ufak tefek eksikliklerle yürütüldü¹⁶⁸.

Pladini Plaj bölgesinde ise 50. Piyade ve 6. Deniz Piyade Alayı'ndan oluşan Çakmak Özel Görev Kuvveti karşısındaki düşmanı geriye atmaya çalışmaktaydı. Burada durum daha da sıkıştı. 3500 deniz ve kara askeri 1,5 - 3 kilometre genişliğindeki dar bir kıyı şeridinde adeta üst üsteydi. Beşparmak dağları hemen

¹⁶⁶ Artuç, a.g.e., s.196.

¹⁶⁷ Birand, a.g.e., s.86.

¹⁶⁸ Birand, a.g.e., s.86.

önlerini kapıyordu, gerisi denizdi, yanlarındaki daracık kıyı doğrultuları ise güçlü Rum birlikleriyle tıkanmıştı.

Düşman bütün gün boyunca her iki bölgede de (indirme, çıkarma bölgelerinde) toparlanmıştı. Hiç vakit geçirmeden karanlıkla beraber harekete geçmeyi planlamaktaydılar. Çünkü gece karanlığında, başlarında gezen Türk jetlerinin çekileceğini yada kendilerine, fazla bir zarar veremeyeceğini düşünüyorlardı. Bu durumun iki taraf komutanları da farkındaydı.

3.1.2.8. Rumlar'ın Gece Taarruzu

Kıbrıs semalarına karanlık yeni yeni çökerken Türk jetlerinin ortadan kaybolmasıyla birlikte düşmanın kuvvetleri saldırıya geçti. Rum Milli Muhafız Ordusu birlikleri, indirme bölgesinin her yanından hücumla geçerken Yunan alayı Ortaköy - Gönyeli arasındaki Türk alayına karşı şiddetli bir taarruz başlattı¹⁶⁹.

Lefkoşa ile Gönyeli arasında tank ve zırhlı personel taşıyıcılarının desteğinde, yoğun bir topçu hazırlık ateşinden sonra başlayan Yunan Alayı'nın taarruzu gerçekten zorlu idi. 1960 Londra Antlaşmasıyla aynı gün Kıbrıs'a çıkan ve 1963 Kanlı Noel'inden sonra birbirlerine iyice düşman kesilen Türk ve Yunan Alayları şimdi ölümüne birbirleriyle dövüşüyorlardı. Başka bir deyişle Kıbrıs'ta küçük çapta da olsa Türk-Yunan Savaşı yaşanmaktaydı.

Yunan Alayı, Rum Milli Muhafızları'nın bir kısım topçusu ve tanklarını da emrine alarak, topsuz ve tanksız Türk Alayı'na karşı çok üstün bir duruma geçmişti. Kısa zamanda savaş kızışmış, Yunan Alayı'nın 10 tankı Gönyeli köyü yamaçlarına kadar ilerlemişti. Türk Alayı'nın Gönyeli Taburu, mevzilerini tutmakta zorluk çekmekteydi. Araziyi pek tanımayan paraşütçü ve komando birlikleri önceleri karanlıkla birlikte başlayan Rum - Yunan saldırıları karşısında sarsıldılar ve yer yer geri çekilmek zorunda kaldılar¹⁷⁰. Ama saat 21:30'a doğru gerek karanlığın koyulaşması ve gerekse

¹⁶⁹ Günsev, a.g.e., s.126; Birand, a.g.e., s.90.

¹⁷⁰ Terzioğlu, a.g.e., s.85.

Türk askerinin inatla mevzilerini koruması karşısında düşman taarruzları ilkin ağırlaşmış, sonra da durmuştu¹⁷¹.

Bir müddet sonra Yunan Alayı'nın ihtiyatını cepheye sürmesi üzerine savaş yeniden alevlendi ve gece tüm cephede yeniden korkunç bir mücadele başladı. Yunanlıların Türk Alayı'nı kuzeyden Gönyeli üzerinden kuşatarak Boğaz bölgesinden ayırıp imha etmeye çalıştığı anlaşılıyordu. Bunun üzerine Kolordu Komutanı Nurettin Ersin, elinde ihtiyat olarak tuttuğu Hava İndirme Tugayı 4. Taburu'nu Alayın emrine verdi. Ama, tabur irtibat subayının Hamitköy'deki bölgesindeki tabura ulaşması, gecikecek ve tabur ancak emri sabaha karşı alacaktı.

Gece yarısı, Gönyeliköy'ü düşmek üzereydi. Alay Komutanı Albay Katırcıoğlu, bulabildiği erleri de katarak bir bölük kadar ihtiyatı ile düşmana bir karşı taarruz başlattı. Üç saat kadar süren bu karşı taarruz, düşmanı sersemletmiş ve geriye atmıştı.

Gönyeli kuzey bölgesini savunan Hava İndirme Tugayı 1. Tabur ve Yeşilhatla birlikte diğer kesimleri savunan mücahitler de zor durumdaydı. Rum Milli Muhafız birliklerinin gece taarruzları, topçu desteğinde tüm cephede hızını arttırmıştı. Ufak tefek geri çekilmelere karşın cephe yine dayanıyordu. Kırık dökük silahlarla, çok üstün düşmana karşı Mücahitler canlarını dişlerine takmışlar, ölüyorlar fakat geriye adım atmıyorlardı.

Düşman, her ne pahasına olursa olsun, bu gece bir sonuç almak peşindeydi. Eğer bu işi bu gece bitiremezse, artık çok geç kalmış olacağının bilincindeydi. Çünkü sabah Türk savaş uçakları yine tepesine çullanacak, Türkler yeni takviyeler alacaklar, derlenip toparlanacaklar ve ondan sonra değil onları buldukları yerden söküp atmak, onların taarruzuna dayanmak bile mümkün olmayacaktı¹⁷².

Vakit gece yarısını geçmesine rağmen, Alay ve Lefkoşa Sancağı bölgesinde savaş bütün şiddetiyle devam etmekteydi. Ortalık topçu, havan, roket ateşleriyle sarsılmakta, yanmakta ve bu korkunç manzarayı makinalı tüfeklerin izli mermileri tamamlamaktaydı. O geceyi yaşayanlar onu, "Her haliyle tam cehennem gecesi idi" diye tanımlayacaklardı¹⁷³.

¹⁷¹ Artuç, a.g.e., s.199.

¹⁷² Artuç, a.g.e., s.200.

¹⁷³ Artuç, a.g.e., s.200.

Ama asıl cehennem gecesi az daha kuzeyde Boğaz bölgesinde yaşanmaktaydı.

Orada da Rum Milli Muhafız Kuvvetleri, akşam karanlığını bile beklemeden, Girne-Lefkoşa Boğazı'nı tutan Boğaz Sancağı Mücahitlerine karşı her taraftan hücumla geçmişlerdi. Orada da az sonra Güneyde Lefkoşa bölgesindeki benzer şiddetle bir çarpışma başladı. Kuvvetler denk değildi ama Mücahitler burada da ölüyor, fakat gerilemiyorlardı. Boğazı iki taraftan tutan “Türk Bozdağı” ve “Doğruyol Tepesi” bütün hücumlara karşı direniyordu.

Gece saat 22:00'den sonra işler değişti. Doğudan gelerek Beşparmak Dağları ormanları arasından sızmayı başaran 33. Rum Komando Taburu Boğazdaki Mücahit mevzilerine sokuldu. Boğazın batısındaki Doğruyol Tepesi'ni savunan Doğruyol Mücahit Bölüğünün 26 Mücahidini baskınla şehit ederek bu tepeyi ele geçirdi. Sonra yine aynı sessizlikle kuzeye dönerek St Hilarion bölgesindeki 1. ve 2. Türk Komando Taburları bugün Kırmı ve güneyi bölgesine indikten sonra kuzeye yürüyüp Boğazı geçerek akşama doğru bu bölgeye ulaşmışlardı ve gece yarısından sonra kuzeye doğru taarruz ederek Pladini Plajına çıkan birliklerle birleşmeyi sağlayacaklardı¹⁷⁴.

Doğruyol baskınından yaralı olarak kurtulabilen bir Mücahidin, St. Hilarion kalesindeki Mücahit Tabur Komutanına haberi ulaştırmasıyla durum meydana çıkınca, Türk Komando Taburları karşı harekate geçtiler. Tugayla ve Kolordu komutanlığı ile telli ve telsiz bağlantısı kuramayan Komando Tabur Komutanları, plaj bölgesine taarruzdan vazgeçip Boğazı tekrar ele geçirmek kararına vardılar¹⁷⁵.

1. Komando Taburunun gece yarısında Doğruyol Tepesi'ne karşı başlattığı taarruz, yanmakta olan ormanlık bir sahada ve bir tesadüf muharebesi şeklinde gelişti ve sabahın ilk saatlerinde düşman komandoları geri atılarak Doğruyol Tepesi tekrar ele geçirildi. Bu gece taarruzda tabur, 2 subay, 1 astsubay ve 7 er şehit, 60 da yaralı vermişti. 2. Komando Taburu da, Boğaz'ın kuzey sınırlarını temizleyerek sabahtan önce Girne Lefkoşa Boğazını güvenlik altına aldı¹⁷⁶.

Düşman sızması 2. ve 3. Hava İndirme Taburlarının paraşütle atladıktan sonra geç toparlanabilmeleri ve yoğun düşman atışı nedeniyle karanlıktan önce Boğaz'ın

¹⁷⁴ Artuç, a.g.e., s.201.

¹⁷⁵ Artuç, a.g.e., s.201.

¹⁷⁶ Artuç, a.g.e., s.202.

doğusundaki yerlerini alamamalarından doğmuştu. Akşam karanlığından sonra 3. Hava İndirme Taburu, güneyden gelerek ve rastladığı düşman kuvvetlerini geriye atarak Türk Boğazı'na ulaşması ile tehlike tamamiyle önlenmişti. Boğazın havadan inenlerle denizden çıkan birliklerin birleşmesi bakımından taşıdığı hayati önemin, iki tarafta bilinceindeydi. Boğazdaki bu dalgalanmalar, Boğaz Güneyindeki Boğaz sancağı komuta yerine taşınmış olan 6. Kolordu Komutanı Yeri'ni de bir etkilemiş ve gecenin bu kör karanlığında bir baskına uğramak ihtimaline karşı Nurettin Ersin Paşa'nın emriyle tüm şifreler, haritalar ve emirler yakılmış bütün karargah subay ve erleri yakın dövüş hazırlanmışlardı. Gerçekten de, sızan Rum komandoları, bu sıralarda Kolordu Komuta Yeri'nin hemen yakınına ulaşmış bulunuyorlardı¹⁷⁷.

Çıkarma bölgesindeki Çakmak Özel Görev Kuvveti, diğerlerine göre bu gece daha şanslıydı. Gece karanlığın basmasından sonra düşmanın bir – iki küçük hücum girişimi başarısız kalınca herhangi bir taarruza uğramamıştı. Ancak düşmanın topçu, havan, roket atışları sabaha kadar sürecek ve bu sıkışık yerdeki çıkarma birliklerine kayıplar verdirecekti. Bereket ki Çakmak Özel Görev Kuvveti'nin diğer, Türk Birliklerinin hiçbirinde bulunmayan bir destek silahı vardı. Bu da bir topçu taburuydu. Bu topçu, düşman ateş mevzilerinin baskısı altında tutulmasında ve silahların susturulmasında çok başarılı olmuş ve topçular bütün gece gözlerini kırpmadan görev yapmışlardı.

Ama bu gece Çakmak Özel Görev Kuvveti'nin bir talihsizliği olmuştu. Gece yarısı nereden geldiği belirlenemeyen bir roket ateşi ile 50. Piyade Alay Komutanı Piyade Albay İbrahim Karaoğlanoğlu ve beraberindeki hava irtibat subayı pilot binbaşı Fehim Ercan şehit olmuş, piyade alay komutan yardımcısı da yaralanmıştı¹⁷⁸.

Kıbrıs'da 20/21 Temmuz gecesinin o dehşet dolu saatleri yaşanırken, Ankara'da da sıkıntılı, gerilimli bir atmosfer vardı. Evet, tüm Kıbrıs kuvvetleri ağır bir taarruz altındaydılar. Düşman bütün kuvvetlerle hücumu geçmişti ama durum neydi, ne oluyordu. Bunun hakkında yeterli bir bilgi yoktu. Kolordu komutanlığı ile Ankara arasındaki bağlantı da kopmuştu. Kolordunun kendi birlikleriyle telli irtibat

¹⁷⁷ Artuç, a.g.e., s.202.

¹⁷⁸ Birand, a.g.e., s.94.

sağlanamamıştı, haberleşmeler ara sıra telsizle ve çok kere de motorlu veya yaya habercilerle yapılabilmekteydi.

Bu bağlantı kopukluğu Genelkurmayı ciddi olarak endişelendirmekteydi. Genelkurmaya ancak Bayraktarlığın telsizi ile haber verilebiliyordu. Ama Bayraktarlıkta da birlikle haberleşmedeki güçlükler sebebiyle tam bir bilgi yoktu. Ancak kendisinin de bulunduğu bölge tam bir ateş yumağı içindeydi. Haberciler aracılığı ile gelen tek tük haberlerden, gerek Türk Kıbrıs Alayı'nın ve gerekse Mücahitlerin ağır bir baskı altında oldukları anlaşılıyordu.

Gece yarısından bir saat sonra cephane getirmek üzere Kıbrıs Türk Alayı'ndan geriye gönderilen fakat yolunu şaşırıp Bayraktarlık komuta yerine gelen bir genç astsubayın "Alay kuşatılmak üzere, imha tehlikesiyle karşı karşıyayız" haberi, zaten gergin olan sınırları kopma noktasına getirmiş, bunun üzerine Bayraktar Albay Eryılmaz Genelkurmay'dan ne pahasına olursa olsun hava desteği sağlanmasını istemişti¹⁷⁹.

Bu haber Genelkurmay'da büyük bir heyecana sebep olmuştu. Hemen durum görüşülüp bir jet filosu gönderilme kararı alındı. Tabii bunun yanında Genelkurmay'da jetlerin gece karanlığında bir sonuç elde edilip edemeyeceği kaygısı da mevcuttu. Fakat her ne olursa olsun jetler Kıbrıs'a gidecekti. Derhal emir verildi ve gece yarısından sonra havalanan bir jet filosu az sonra Kıbrıs'a ulaştı. Uçaklardan atılan aydınlatma mermilerinin ışığında Yunan Alayı'nın bulunduğu bölge saptandı. Yerdeki Hava Kontrol Timi'nin de yönlendirmesiyle müthiş bir hava bombardımanı başladı. Bombardıman neticesinde Yunan Alayı'nın hücumu durmuş, birlikleri panik içinde dağılmışlardı. Sabahın ilk aydınlığı ile birlikte tüm cephelerde düşman hücumları durdu. Ama düşman ateşi, sanki geceki hezimetin acısını çıkarmak istercesine, artan bir şiddetle Türk cephelerini dövmeye devam etti¹⁸⁰. Yunan Alayı Gönyeli yamaçlarında tahrip edilmiş iki tankını bırakarak eski mevzilerine çekilmek zorunda kalmışlardı.

Türk Ordusu'nun Kıbrıs'taki öncü birlikleri ve mücahitler zorlu bir gece geçirmişler, baskınlar çekişmeler, karşı taarruzlar arasında karanlıkta dövüşmüşler ve

¹⁷⁹ Artuç, a.g.e., s.204.

¹⁸⁰ Artuç, a.g.e., s.204.

ezilmeden sabahı bulmuşlardı. Cephe genellikle korunmuştu ve gece yarısı kaybedilir gibi olan Boğaz, yeniden ele geçirilmişti.

Sabahın ilk saatlerinden itibaren, Kıbrıs'taki birliklerimiz arasındaki kopuk bağlantılar yeniden sağlanmış, Ankara'ya artık tamamlayıcı ve net bilgiler ulaştırılmıştı. Genelkurmay Harekat Merkezi ilgilileriyle komutanlar ancak bu bilgileri aldıktan sonra rahatlamışlardı. Genelkurmaydaki herkes biliyordu ki, Kıbrıs'a çıkan askerimizin, kuvvetlerimizin büyük bir kısmı ile imhası veya tutsaklığı hiç kimsenin aklından geçmiyordu ama habersiz kalma ve Ada'da olup biteni bilememe ve belirsizlik tam bir ızdıraptı. Düşmanın gece taarruza kalkması bekleniyordu ama doğrusu bu taarruzun bu kadar şiddetli olacağı da tahmin edilememişti. Gece baskınıyla bir sonuca ulaşamayan Rumlar Ada'nın çeşitli yerlerine dağılmış olan Türk kantonlarını işgal etmeye başlamıştı¹⁸¹.

Sıkıntılı ve uzun geçen geceden sonra Ada'da Türk ordusunun durumu şöyleydi:

Havadan iniş ve denizden çıkış önemli bir kayıp olmadan başarılmış, düşmanın zorlu gece taarruzu püskürtülmüştü, şimdi sorun, inen ve çıkan kuvvetlerin birleşmesi, dar sahanın genişletilmesi ve Anadolu'dan deniz yoluyla gönderilecek diğer birlikler yetişinceye kadar tutunabilmektir. Anadolu'dan çıkarma araçlarına binerek gelecekler de, Kıbrıs'a ancak ertesi günü 22 Temmuz öğlene doğru varabilecekti. (Dün Pladini'ye ilk çıkarmayı yapan araçlar şu sıralar – 21 Temmuz Sabahı – Mersin'e yaklaşmaktaydı)¹⁸². Artık işin zor kısmı geride kalmış, Ada'ya ilk adım atılmış ve adım atılan yerler sıkıca tutulmuştu...

3.1.2.9. Harekatın Dünyadaki Yankıları

Türk Askerinin Kıbrıs'a çıkarma yaptığı haberi tüm yabancı devlet başkentlerinde şok etkisi yapmıştı. Harekat başlayalı daha birkaç saat olmuştu ama akıl almadık yerlerden Ankara'ya telefon yağıyordu¹⁸³. Bütün radyo ve televizyonlar Kıbrıs'la ilgili haberleri baş haber olarak vermekte, yorumlar yapmaktaydılar. Bütün

¹⁸¹ Birand, a.g.e., s.94.

¹⁸² Artuç, a.g.e., s.206; Birand, a.g.e., s.96.

¹⁸³ Güvenç, a.g.e., s.177.

yorumlar da, işin bir Türk-Yunan savaşına dönüşüp dönüşmeyeceği, Sovyetler Birliği'nin ne tavır alacağı konusunda düğümlenmekteydi. Bütün başkentleri bir heyecan sarmıştı. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi gelen haberleri değerlendiriyor, NATO daimi delegeleri üst üste toplantılar yaparak çözüm arıyorlardı. Kissinger bir yandan Ecevit ve Yunanistan Başbakanı Andraçopulos ile telefonla konuşarak durumu yatıştırmaya çalışırken, diğer yandan Sovyet Dışişleri Bakanı Gromiko ile anlaşarak Kıbrıs'ta ateşin hemen kesilmesi için Birleşmiş Milletler'e bir karar tasarısını sunuyordu¹⁸⁴.

Asıl büyük heyecanın yaşandığı ülkeler ise, kuşkusuz Kıbrıs'la birlikte Türkiye ve Yunanistan'dı.

Harekatın başladığı sabah Türkiye'de halk sokaklarda sevinç gösterileri yaparken, Yunan halkı tam bir sessizlik içindeydi. Saat 11:00'e kadar Yunan televizyon ve radyoları çıkarma hakkında hiçbir haber yapmamıştı. Fakat saat 08:00'den itibaren yabancı radyo ve televizyonlardan haberi duyan Yunan halkı yiyecek dükkanlarına ve fırınlara hücum etmişti. Halk bankalardan parasını çekebilmek için uzun kuyruklar oluşturmuştu. Yunanistan tam bir şoktaydı.

Saat 11:45'de Cumhurbaşkanı Gizikis, radyodan halka durumu açıkladı: "Türkiye Kıbrıs'a asker çıkarmış, Ada'yı istila ediyor. Yunanistan seferberlik ilan etmiştir. Ve Yunanistan gerekli gördüğü anda menfaatlerini, kanunsuz bir genişleme politikası güden Türkiye'ye karşı koruyacaktır. Hepinizi soğukkanlılığa davet ediyorum" demiştir. Yunan Ticaret Bakanı Anastapulos da yayınladığı bildiriye "Yiyecek stoklarının yeterli olduğunu, panik yaratılmamasını ve stokçuluk yapılmamasını" istiyordu¹⁸⁵.

Ama Atina ve diğer kentlerde başlayan paniği önlemenin imkanı yoktu. Sadece halk panikte değildi, yöneticiler de aynı perişanlık içindeydiler. Hükümet ve Genelkurmay toplantı üstüne toplantı yapıyor fakat bir sonuç alamıyorlardı.

ABD Başkan özel temsilcisi Sisko, işte tam bu saatlerde Ankara'dan hareketle Atina'ya inmiş, Amerikan elçiliğine gelmiş, Yunan Dışişleri Bakanı ya da başbakanıyla görüşme imkanı aramaktaydı. Sonunda cuntanın önemli ismi Yuannides'le görüşme

¹⁸⁴ Artuç, a.g.e., s.206.

¹⁸⁵ Artuç, a.g.e., s.207.

imkanı buldu. Görüşmeler neticesinde Yunan yöneticiler bazı ödünler vermek zorunda kaldılar:

1. Darbeye katılan Yunan subayları geriye çekilecekti.
2. Türk askeri, barışa kadar Kıbrıs'ta şimdiki yerinde kalacaklardı.
3. Derhal bir barış konferansı toplanacaktı¹⁸⁶.

Yunan hükümetine bu sırada Türkiye'ye karşı silahlı bir girişimde bulunmaması için aşırı derecede bir baskı vardı.

Türkiye'de bu arada Ankara'da günlerdir toplanması beklenen Millet Meclisi, saat 15:00'te toplanmış ve Başbakan Ecevit'in konuşmasının ardından savaş kararını (savaş bu gün erken saatlerde başlamıştı) ve bu hükümetin politikasını, muhalefet milletvekillerinin katılmasıyla oybirliği ile onaylamıştı.

Türkiye'de durum gayet iyi giderken hiç beklenmedik bir sırada çıkıp gelen Birleşmiş Milletler'in ateşkes kararı bu güzel havayı darmadağın etti. ABD'nin olağanüstü gayreti sonuç vermiş 20 Temmuz gecesini Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi ateşkes kararını çıkartmıştı. Sovyetler Birliği de bir an önce ateşin kesilmesinden yana olduğu için sonuca gidilmesi kolay olmuş ve bir gün gibi, bundan önce hiç görülmeyen kısa bir zamanda ateşkes kararı çıkartılmış Birleşmiş Milletler 353 Nolu kararlar taraflara "Ateş-kes" çağrısında bulunmuştu¹⁸⁷.

Bu derece çabuk alınan ve hiç de Türkiye'nin lehine olmayan böyle bir karar, Ankara'da şaşkınlık yarattı. Asker Ada'ya henüz ayak basmıştı. Daha ne doğru dürüst bir kıybaşı ele geçirilmiş, ne de inen ve çıkan kuvvetler birleşmişlerdi. Bu ateşkes kararına hemen uyulması halinde hiçbir şey sağlanmış olmayacaktı. Her şey sil baştan yeniden başlayacaktı.

New York'da Birleşmiş Milletler'de ateşkes görüşmeleri devam ederken Atina'da işini bitiren Sisko özel uçağıyla Ankara'ya dönmek için harekete geçti. Türkiye semalarına gelen Sisko'nun uçağına Türk Dışişleri Bakanlığı bir türlü iniş izni vermiyordu¹⁸⁸. Türk yetkililere göre hareket başlamış ortada artık konuşacak fazla bir

¹⁸⁶ Artuç, a.g.e., s.208.

¹⁸⁷ Günsev, a.g.e., s.131.

¹⁸⁸ Güvenç, a.g.e., s.178.

şey kalmamıştı. Ama Sisko kararlıydı. Yunanistan'ı Türkiye'ye karşı bir hareketten alıkoymuştu, onlara bazı Türk isteklerini kabul ettirmişti. Türkler de artık hareketi durdurmalıydı, bunun için mutlaka görüşmeliydi.

Sonunda Ankara, iki saattir havada dönüp duran Sisko'nun uçağına iniş izni verdi. Fakat Amerikan elçiliğine geldikten sonra Sisko'ya bir sürü bahaneler uydurarak randevu verilmedi. Bu saatlerde de Birleşmiş Milletler ateşkes kararından sonra, Türk yetkililer zaman kazanmaya çalışıyorlar, Sisko ile yüz yüze gelmeyi geciktiriyorlardı. Sisko nihayet 20/21 Temmuz gecesi sabaha doğru Dışişleri Bakanlığına davet edildi¹⁸⁹. Bu sırada artık ilk hareket günü gerilerde kalmış yeni bir gün başlamıştı.

3.1.3. Harekatın İkinci Günü (21 Temmuz Pazar)

Hıyecan ve gerilim dolu bir 24 saat geride kalırken Türk sivil ve asker yetkililer de, korkular içinde geçirdikleri dünkü gecenin hiç de korkulduğu gibi olmadığını öğrenmişlerdi. Kıbrıs'ta şu an durum iyiydi ve işler plan gereğince yürümekteydi. Kıbrıs'a ilk adım fazla kayıp verilmeden atılmış ve düşmanın gece taarruzu da atlatılmıştı. Politik durumda her ne kadar bir miktar baskı olsa da iyiydi.

Bir kez, ne ABD ne de Sovyetler Birliği herhangi bir kaba kuvvete başvurmamışlar, herhangi bir tehditte de bulunmamışlardı. Forrestal Uçak gemisinin de aralarında bulunduğu 45 savaş gemisiyle ABD'nin meşhur 6. filosu ve Sovyetlerin bu günlerde hızla artan ve sayısı 50'yi bulan Akdeniz filosu hareket bölgesinin uzağında kalmışlar ve yoğun Türk Deniz ve Hava hareketini uzaktan seyretmekle yetinmişlerdi¹⁹⁰.

İşin diğer iyi tarafı da, yabancı basın ve televizyonlarının yorumları, genellikle olumlu idi. Türk müdahalesine, Yunan askeri cuntasının ve Sampson darbesinin sebep olduğu konusunda aşağı yukarı görüş birliği vardı.

Fakat Yunanistan'da durum hala bilinmezliğini koruyordu, Yunanistan şimdilik bir harbi göze alamamıştı ama, yarın ne olacağı belli olmazdı. Sonradan öğrenilecekti

¹⁸⁹ Birand, a.g.e., s.86.

¹⁹⁰ Artuç, a.g.e., s.212.

ki, Sisko'nun Atina'dan Ankara'ya hareketinden sonra Yunan Cumhurbaşkanı Gizikis, Genelkurmay Başkanı Bonanos ve Cuntanın güçlü lideri Yuannides bir toplantı yapmışlar ve “Türk müdahalesinin cevapsız bırakılması vatana ihanettir” diyen Yuannides'in baskısı altında “Türkiye'ye savaş açmak için tüm hazırlıkların tamamlanması” kararı almış ve Yunanistan'ın Türk çıkarmasına tepkisi seferberlik ilanı olmuştur¹⁹¹.

Diğer yandan, dün akşamdan beri Türk Genelkurmayına ulaşan hava keşif raporlarına göre, 10 kadar şilep ve savaş gemisinden oluşan bir Yunan filosu Ege Denizi'nde Kıbrıs'a doğru hareket etmekteydi. Filo Türkiye'nin ilan ettiği yasak bölgeye yaklaşıyordu. Türkiye böyle bir yardımın Kıbrıs'a ulaşmasına göz yumamazdı ve öyle anlaşıyordu ki bir Türk-Yunan savaşı her an başlayabilirdi.

Hepsinden de önemlisi, Ada'da, hareket bölgesinin uzağındaki Türk yerleşim bölgelerinden kötü haberler gelmekteydi. Rumlar hareketin başlamasıyla birlikte tüm Ada'da bu zayıf Türk bölgelerine karşı saldırıya geçmişler, öldürme yağma ve yıkımlara başlamışlardı. Baf Limasol ve Lefkoşe Türk bölgelerinin düştüğü söylenmekte, toplu kıyımlara girişildiği gelen haberler arasındaydı¹⁹².

Bu gün Dışişleri Bakanlığı'na çağırılan Sisko'yla Ecevit arasındaki görüşmeler tekrar başladı. Görüşmeler sonuç vermeden uzayıp gidiyordu. Yunanistan'ın verdiği ödünleri beğenmeyen Türkiye, Türk askerinin Ada'da bulunuşu kabul edilmedikçe ve Türk toplumuna Türkiye ile bağlantılı bir kıyı bölgesi sağlanmadıkça, yani Türk toplumunun güvenliği garanti altına alınmadıkça hareketi durdurmayacağını Sisko'ya bildirdi. Eğer bir Türk-Yunan savaşı önlenmek isteniyorsa, öncelikle, Ada'da Türk toplumuna karşı girişilen saldırı derhal durdurulmalı ve Kıbrıs'a gitmekte olan Yunan deniz konvoyu geriye döndürülmeliydi. Ecevit, Sisko'ya kesin bir dille “Eğer bu konvoy geri döndürülmezse batırmak zorunda kalacağız” diyordu. Türk yetkililer bugün saat 15:00'e kadar süre tanıdılar. Bu saatten sonra filo dönmezse batırılacaktı¹⁹³.

Sisko'nun ve heyetinin Türk Dışişleri Bakanı ve heyetine bir an önce ateşkesilmesi konusundaki tüm ricaları ve baskıları sonuçsuz kaldı. Bunun yanında ortaya çıkan bir Yunan deniz filosu Türk-Yunan savaşının çıkmasına sebep olacaktı.

¹⁹¹ Olgun, **Kıbrıs Sorunu**, s.23.

¹⁹² Birand, **a.g.e.**, s.94.

¹⁹³ Birand, **a.g.e.**, s.100.

Amerikan temsilcisinin bütün gayreti şimdi, bir Türk-Yunan savaşını önlemek noktasında toplanmıştı. O da, görünüşe göre Kıbrıs'a gitmekte olan Yunan deniz konvoyunun geri döndürülmesine bağlıydı.

Bunun için de Sisko, tekrar görüşmek koşuluyla saat 10:00'da aceleyle Atina'ya hareket etti. Sisko bu konvoyu durdurmazsa iki NATO üyesi ülkesinin savaşmasının kaçınılmaz olacağını ve bu da Demirperde gerisindeki ülkelere karşı bir ittifak için kurulan NATO'nun parçalanmasına sebep olabileceğini düşünmekteydi¹⁹⁴.

Sisko ve heyeti bir Türk-Yunan savaşını önlemeye çalışıyordu, fakat Kıbrıs'taki savaş da o sıralarda hızını kaybetmeden devam ediyordu.

Sabahın ilk aydınlığında, saat 05:00'de, Türk jetleri yine Kıbrıs göklerini kaplamıştı. Dünkü tecrübeden sonra artık hava hareketi üzerindeki kısıtlamalar kaldırılmış, uçaklara önceden saptanmış ve yeniden ortaya çıkacak tüm askeri hedeflere taarruz serbestisi verilmişti. Şimdi dün gecenin aksine Rum ve Yunan kuvvetleri sinmiş azim ve cesaretlerinin yerini paniğe bırakmıştı. Sayıca ve silahça üstün olan Rumlar Türk kuvvetleri karşısında gerilemeye başlamıştı¹⁹⁵.

Harekat yeni baştan hızlandı. Ve sabah saat 09:00'da dün gelmesi gereken 230. Piyade Alayı'nın 1. Taburunu taşıyan helikopterler peş peşe Gönyeli Ovası'na konmaya başladılar. Bir kısım helikopterler de cephane ve sağlık malzemesi gibi bütünleme maddeleri taşımaktaydı. Dünkü şiddetli çarpışmada çok cephane sarf edilmişti. Türk alayı cephanesinin yüzde doksanını harcamıştı, o bakımdan cephane birinci önceliği almıştı. Ayrıca bu gün Türk Alayı'na paraşütle bir de (cephanesiyle birlikte) bir bölüklük 106 mm'lik ağır havan silahı atıldı. Böylece alay ilk defa ağır bir silaha kavuşmuş oluyordu¹⁹⁶.

Hava İndirme Tugayı'nın 4. Taburunu da emrine alan Türk alayı, bu gün daha rahatlamıştı. Hava İndirme Tugayı'nın 1. Taburu zaten ilk günün sabahından beri emrindeydi ve Gönyeli ile Kırmı arasındaki bölgeyi savunuyordu.

Şimdi Türk ve Yunan alaylarının ikisinde de sükunet vardı. İki alayda ölülerini gömüyor, yaralıları geriye taşıyor ve birbirlerine karışan birliklerini ve mevzilerini

¹⁹⁴ Artuç, a.g.e., s.214.

¹⁹⁵ Terzioğlu, a.g.e., s.86.

¹⁹⁶ Artuç, a.g.e., s.215.

düzenliyordu. Sabahının ilk aydınlığıyla Kıbrıs'a gelen Türk jetleri korkunç bir bombardımanla düşmana göz açtırmıyordu. Dün gece taarruz eden Rumlar ve Yunan Alayı askerleri tamamen ortadan kaybolmuşlar hiçbir taarruz hareketinde bulunamıyordu. Sadece topçu, havan, roket ve hafif silah ateşlerinin tek tük sesleri duyulmaktaydı¹⁹⁷.

Ankara'da Genelkurmay Başkanlığı Genel Sekreterliği, Kıbrıs Yunan Alayı'nın dün geceki taarruzunu bu gün (21 Temmuz 1974) tüm dünyaya yayınladığı bir bildiriyle duyurdu.

Yunan alayı bugün de, Türk Alayı'na göre kuvvet ve üstünlüğünü elinde bulundurmakta, diğer yandan Rum Milli Muhafız ordusundan tank ve topçu takviyeleri almaktaydı. Bugün iki taraf da bir taarruz hareketinde bulunmadı, küçük bazı çarpışmalar ve ateş muharebesinden başka bir olay meydana gelmedi. Türk Alayı'nın ne cephanesi ne de kuvveti, bir taarruz için yeterli değildi. Karşısındaki Yunan alayı, özellikle tank ve topçu bakımından üstünlüğünü korumaktaydı. Türk Alayı'nın tanksız ve topçusuz taarruzu çok zordu ve ağır kayıplara mal olabilirdi.

Bu gün Hava İndirme Tugayındaki durum ise şöyleydi: Tugay ilk günün sonunda ikiye bölünmüştü. 1. ve 4. Taburları Türk Alayı emrine verilmiş ve tugayın emrinden çıkmıştı. 2. ve 3. Taburları ise dün Boğaz Doğu yakasını tutamadıkları için düşman komando taburunun baskını meydana gelmişti. Gerçi 3. Tabur gece yarısı Boğaz'a ulaşarak, o sırada Batıdan taarruz etmekte olan 1. ve 2. Komando taburlarının da yardımıyla Boğaz'ın Doğu yakasını tekrar ele geçirmişti, ama bu, nice cana ve Boğaz'ın neredeyse tamamen elden çıkması gibi büyük bir tehlikeye neden olmuştu¹⁹⁸.

Bütün gece yürümüş ve dövüşmüş olmasına rağmen 3. Tabur, bugün de Rum Bozdağı doğrultusunda taarruza kalkmıştı. Ama bölgenin çok arızalı, ormanlık oluşu, düşmanın kuvvetli direneklere sahip bulunuşu nedeniyle bu taarruz fazla ilerleyemeden durmuştu.

2. Tabur ise bugün de Kırnı bölgesinde savaşa tutuştuğu düşmandan sıyrılıp görev yeri olan Boğaz bölgesine gelememişti. Batıdan Baf ve Güzelyurt bölgelerinden koşup gelen takviyelerle düşman, Kırnı bölgesini ele geçirmek için Boğaz sancağı

¹⁹⁷ Artuç, a.g.e., s.215.

¹⁹⁸ Artuç, a.g.e., s.216.

mücahitlerine yüklenip duruyordu. Düşman tankları bir ara Kırmı eteklerine ulaşmış, sonra geriye atılmıştı. Hava kuvvetlerinin zamanında yardıma koşmasıyla hem geriden gelen düşman yürüyüş kolları dağıtılmış, hem de tanklardan bir kısmı roketlerle imha edilmişti. 2. tabur bu çarpışmalar nedeniyle yakasını sıyıramıyordu¹⁹⁹.

Komando Tugayında ise 1. ve 2. Taburlar dün gece sabaha kadar dövüşerek Boğaz'ı kurtarmışlar ve yorgun düşmüşlerdi. Ormanlık ve sarp bir arazide, gece karanlığında birlikler birbirine karışmış, bağlantılar kopmuştu. Bu sebeple bir an önce durum kontrol altına alınmalı ve de çıkan birliklerle bir an önce birleşmek gerekiyordu.

Gönyeli bölgesindeki 3.Komando Taburu da, halktan sağlanan araçlarla St. Hilarion yöresine taşındı. 1. Komando taburu düşmana karşı yan ve geri güvenliğini sağlarken 2. ve 3. Komando taburları, çıkan kuvvetlerle birleşmek üzere Zeytinlik köyü doğrultusunda taarruz ettiler. Düşmanda böyle bir taarruz bekliyordu ve o bölgeyi kuvvetle tutmuştu. Hava kuvveti de, bağ ve bahçelik arasında dostun düşmanın birbirinden ayrılmasının zor olduğu daracık alanda bir şey yapamamaktaydı. Bu yüzden düşman savunması kırılmadı ve birkaç defa tekrarlanmasına rağmen Türk taarruzları gelişemedi²⁰⁰. Geceleyin birliklerimiz savunmaya geçtiler.

Çıkarma Tugayı (Çakmak Özel Kuvveti) bu günde bir düşman hareketiyle karşılaşmamıştı. Fakat yoğun bir şekilde devam eden topçu ve havan ateşi Türk askerine kayıplar verdirmekteydi. Deniz Piyade Alayı ile 50. Piyade Alayı, kıyıya ayak bastıklarından beri bir türlü ilerleyememişler ve dört kilometrekarelik dar bir alanda sıkışıp kalmışlardı. Çıkartma hiç beklemedikleri bir yerden yapılmış olmasına rağmen, Rumlar çok çabuk bir hızla bölgeye gelmişler ve kuşatma çemberi oluşturmuşlardı. Beşparmak Dağları'nın yüksekliklerinin sağladığı görüş imkanı ile çıkarma kuvvetlerini yoğun bir ateş altında tutuyorlardı. Ayrıca gece karanlığından faydalanan Rumlar Doğu'da Magosa, Batı'da Lefke ve Güzelyurt'tan bölgeye kuvvet kaydırmışlardı. Çıkan birliklerle birleşmeyi sağlamak için 2. ve 3. Türk Komando Taburlarının sabahki taarruzları kırıldıktan sonra sıra çıkarma kuvvetlerine gelmişti²⁰¹. Rumlar şimdi taarruza geçerek denizden çıkan Türk birliklerini denize dökmeyi düşünüyordu. Bu durumun, çıkarma kuvvetleri de farkındaydı ve böyle bir hareketi bekliyordu.

¹⁹⁹ Artuç, a.g.e., s.217.

²⁰⁰ Artuç, a.g.e., s.218.

²⁰¹ Artuç, a.g.e., s.218.

Beklenen taarruz öğleden sonra saat 14:00'e doğru başladı. Düşman hem doğudan Girne doğrultusundan, hem de batıdan Lapta doğrultusundan iki taraflı taarruza kalktı ve hücumu iki taraftan da tanklar öncülük etmekteydi. Çarpışma şiddetli oldu. Düşman tankları topçu taburumuzun uzaktan ateşleri, yakın mesafeden de geri tepmesiz top ve roketatar ateşiyle güçlükle durduruldu. Kıyı açığındaki Türk savaş gemileri büyük toplarıyla çıkarma birliklerini desteklemekteydiler.

Bütün bunlara karşın az sonra düşman tankları Batı'da çıkarma plajının 250 metre kadar yakınına ilerleme imkanı buldular. Çıkarma hareketinin en tehlikeli saatleri bu saatlerdi. Ama Türk Askeri, direndi ve ilerleyen düşman, akşama doğru karşı taarruzumuzla geriye atıldı. Ağır kayıplara uğrayan Rum Milli Muhafız birlikleri eski mevzilerine çekilmek zorunda kaldılar²⁰²... Büyük tehlikeler atlatılmıştı...

Bütün bunlar gösteriyordu ki, düşman Kıbrıs'ta tahmin edilenin çok üstünde bir kuvvet toplamış ve her yerde bu sayı kalabalığı ile karşılaşmıştı. Aynı gün Genelkurmay Genel Sekreterliği de bu durumu vurgulayan bir açıklama yapmıştır:

“Sürdürülmekte olan Kıbrıs Barış Harekatı sırasında Kıbrıs Rum Topluluğunda, bilinenin çok üstünde tank, silah, malzeme ve cephane olduğu tespit edilmiştir. Ada'da bulunan Yunan subaylarının sayısı da, öne sürülenin çok üstündedir. Bunların darbeden önce sokulduğu anlaşılmıştır.”²⁰³

Savaşın ikinci günü, yani 21 Temmuz Pazar, Ada topraklarından bu savaşlar sürerken, Ada denizlerinde de trajik bir başka olay yaşanmıştı. Kocatepe muhribimizin kendi uçaklarımız tarafından batırılmıştı.

54 denizcimizin şehit olmasına ve bir savaş gemimizin kaybına sebep olan bu olay Kıbrıs Harekatı'nın en acı yarasıdır...

Kocatepe olayının meydana geldiği hareketin ikinci gününde şimdi en önemli mevzu, ne Birleşmiş Milletler'in ateşkes kararı, ne de Amerikan temsilcisi Sisko'nun Ankara ve Atina arasındaki koşuşturması, ne de Kıbrıs'taki savaşı. Bu günkü en önemli mevzu bir Türk-Yunan savaşı olasılığı idi. Bu savaşı tetikleyecek olan şeyde dün gecedeki beri Kıbrıs'a doğru savaş gemileri korumasında yol alan Yunan gemi

²⁰² Artuç, a.g.e., s.219.

²⁰³ Rumlar'ın Ada'daki Kuvvetleri, *Hürriyet Gazetesi*, 22 Temmuz 1974.

konvoyuydu. Türk yetkililer bu konvoyun şayet Türk Genelkurmayı'nın belirttiği sahayı geçerse taarruz edeceğini kesin bir dille belirtti. Bu ise hiç şüphe yok ki bir Türk-Yunan savaşı demektir. Şimdi herşey unutulmuş bütün dikkatler bu konvoy üzerinde toplanmıştı.

Sisko 11:00'de özel uçağı ile Atina'ya iner inmez bu mevzuyu konuşmak için Yunan Hükümeti yetkilileriyle ilişki kurmuştu. Cunta lideri General Yunanides Sisko'ya Deniz Kuvvetleri Komutan'ı Arapakis aracılığı ile ilettiği mesajda "Kıbrıs'a doğru giden hiçbir Yunan gemisi yoktur. Bulurlarsa Türkler batırabilirler"²⁰⁴. Sisko bu cevaba hem şaşırılmış hem de sevinmişti. Eğer bu mesaj doğruysa savaş tehlikesi atlatılmış demektir.

Bir müddet sonra Atina'daki Sisko'dan bu mesajı alan Amerika'nın Ankara Büyükelçisi, Macomber, hemen başbakanlığa gelerek durumu Ecevit'e bildirmişti. Bunun yanında ABD'nin Başbakanı Nikson'un da "Derhal ateş kesilmesini ve konferansa oturulması"²⁰⁵ hakkındaki mesajını da Ecevit'e iletti.

Ama Ankara'ya gelen keşif raporları Büyükelçi'nin getirdiği haberi doğrulamamaktaydı. Genelkurmay'a ulaşan Ege'deki keşif uçağının haberlerinde, gemi sayısı arasına değişmekle beraber, konvoyun varlığı doğrulanmaktaydı.

Şimdi Ankara tereddüt içindeydi. Yoksa gerçekten böyle bir Yunan Konvoyu yok muydu? Ya da Yunanlılar olayı gizliyor Amerika'da bilerek ya da bilmeyerek bu yalana alet oluyordu. Her ne olursa olsun bu konvoy Ada'ya ulaşmamalıydı ve kesinlikle engellenmeliydi. Başbakan kesin bir dille Yunanistan'ı Sisko aracılığıyla uyarıyordu²⁰⁶.

Bu durum karşısında Genelkurmay hazırlıklarına çoktan başlamıştı zaten. Yunan konvoyuna hem havadan, hem de denizden taarruz edecekti. Ege'deki sualtına dalmış olan deniz altılar uyarılmış, Pladini çıkarma bölgesi açıklarındaki muhriplere, konvoyun yolunu kesmek üzere Kıbrıs'ın batısına hareket emri verilmişti. İskişçir, Ankara ve Antalya Havaalanlarında uçak filoları hazır haldeydiler.

Kurmay Albay İrfan Tınaz komutasında saat 10:00'da Pladini bölgesinden batıya hareket eden Adatepe, Çakmak, Kocatepe muhriplerine verilen emir, adı geçen

²⁰⁴ Birand, a.g.e., s.106; Artuç, a.g.e., s.221.

²⁰⁵ Birand, a.g.e., s.106; Artuç, a.g.e., s.221.

²⁰⁶ Birand, a.g.e., s.100.

Yunan konvoyuna ve yasak bölgede bulunacak tüm Yunan bandıralı gemilere taarruz idi.

Saat 12:15 sıralarında muhriplerimiz Kuzey Kıbrıs'ta Arnavut Burnu'nu dönüp Güneye çark ettiklerinden üç Kıbrıs Rum hücumbotunun saldırısına uğradı. Hücumbotlar, top atışıyla, yaklaşımlarına fırsat kalmadan ikisi batırıldı, biri geldiği hızla kaçtı. Yapılan hesaplara göre, Arnavut Burnu'nu dönen muhriplerimiz Yunan konvoyunu görmeleri gerekiyordu²⁰⁷. Fakat masmavi deniz ufkunda ne herhangi bir Yunan gemisi, ne de bir konvoy görünüyor, radarlarda herhangi bir gemi saptayamıyordu.

Bu sırada bölgedeki bir Türk keşif uçağının telsizle üsse gönderdiği mesaj da, bu bölgede herhangi bir konvoyun olmadığını doğruluyordu. Türk keşif uçağı, o bölgede Kıbrıs'a değil de Ege Denizi'ne doğru giden iki ticaret gemisinden başka bir gemi olmadığını söylemekteydi. Muhriplerden de dinlenen, keşif pilotunun telsiz mesajı şöyle bitiyordu:

“Bulduğum yerden bizim muhripleri de görebiliyorum... Etrafta başka hiçbir gemi yok... Konvoy bu iki gemidir... tamam...”²⁰⁸

Sonradan anlaşılacak ki ortada Yunan konvoyu falan yoktu. Sadece zaman zaman puslu ve yer yer bulutlu bir havada, silahsız oldukları için yükseklerden gözetleme yapmak zorunda kalan Türk keşif uçaklarının pilotları, yanılmışlar, birerli ikişerli giden değişik gemileri bir konvoy sanmışlardı. Yani böyle bir konvoy yoktu...

Durumun diğer bir yönü de, son keşif uçağının verdiği ve bölgede iki geminin dışında başka bir gemi olmadığını belirten son telsiz mesajının Türkiye'deki üsler tarafından alınmayışydı. Genelkurmay'a ulaşacak bu telsiz mesajı bilinmeyen bir sebeple ilgililerin eline ulaşmamıştır.

Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'ndan aldığı emirle muhrip filomuz Baf'a doğru hareket etti ve Arnavut Burnu ve Baf arasında beklemeye geçtiler²⁰⁹. Buradan saat 15:00'de ilkin hava kuvvetleri Yunan konvoyuna taarruz edecek daha sonra muhripler

²⁰⁷ Terzioğlu, a.g.e., s.87.

²⁰⁸ Artuç, a.g.e., s.225.

²⁰⁹ Birand, a.g.e., s.114; Artuç, a.g.e., s.228.

saldıracaktı. Hava taarruzu sırasında muhripler konvoyda 25-30 mil uzakta bulunacaklardı.

Saat 15:00'de hedef üzerinde buluşacak şekilde, saat 14:15'den itibaren ilkin Eskişehir sonra Ankara Mürted daha sonra da Antalya hava üssünden Türk jetleri havalandılar. Toplam 48 uçaktan oluşan hava filosu ilkin düşman savaş gemilerini vuracaklar, sonra işi muhriplere bırakacaklardı.

Nihayet öndeki jet filosu komutanı hedef bölgesine ulaştığı sırada üç savaş gemisini gördü. Orda bizim üç muhribimizden başka gemi yoktu. Uçak filosu komutanı bu üç muhribi Yunan konvoyunun savaş gemileri sandı. Kilometrelerce yüksekten ve o hızda gemilerin milliyetini saptamak ve bayraklarını görmek mümkün değildi... Jetler büyük bir hızla dalışa geçtiler ve saat 15:05'de ilk roketler üç muhribinin üstünde patlamaya başladı.

Gemi komutanları da şaşırılmıştı. Onlar da uçakların kime ait olduğunu saptayamadılar bunun bir Yunan hava saldırısı olduğunu sandılar²¹⁰. Gemiler de uçaklara ateş ederek karşılık vermeye çalıştı.

İlk hava hücumundan sonra filo komutanı İrfan Tınaz'ın emriyle muhripler birbirine sokularak kuzeye çekilmeye çalışmaktaydılar. Ama Adatep ve Çakmak çekilirken Kocatepe aldığı yara yüzünden uzakta kalmıştı. Yarası da ağırdı. Bir roket bacadan girmiş, geminin makine dairesini çalışmaz hale getirmişti. Ondan sonra hava hücumları, yalnız kalan Kocatepe üzerinde yoğunlaştı. Adatepe ve Çakmak muhripleri hızla kuzeye doğru uzaklaşmaktaydılar. Ve hala gemidekilerle uçtakiler durumu kesinlikle bilmiyordu. İki taraf da birbirlerini Yunan kuvveti sanmaktaydı²¹¹.

O gün yaşanan trajik bir olayda, telsizle muhriplere verilen parolanın muhriplerce anlaşılabilmesidir. Bunun da yabancı bir elektronik karıştırma sonucu olduğu zannedilmekteydi. Muhripler jetlere vurmamalarını ve Türk olduklarını söylüyorlar fakat o günkü parolayı veremedikleri için kendilerini inandıramıyorlardı. Jetlerde bunun bir Yunan aldatmacası olduğunu düşünmekteydi²¹².

²¹⁰ Terzioğlu, a.g.e., s.88.

²¹¹ Terzioğlu, a.g.e., s.88.

²¹² Birand, a.g.e., s.120.

Muhripler Ankara'ya hava saldırısına uğradıklarını bildirdiklerinde Ankara'da telaş başladı. Ankara, bölgede hiçbir Yunan jetinin olmadığı radarlar sayesinde bilmekteydi. Genelkurmay'da telaş yerini korkuya bırakmıştı. Yoksa uçaklarımız kendi muhriplerimizi mi vurdu. Az sonra uçaklardan, Genelkurmay'a gelen mesajlarda uçakların üç muhribi gördüklerini ve taarruz ettiklerini bildirmeleri üzerine, Hava Harekat Merkezinden derhal jetlere hücumu durdurarak üslere dönmeleri emredildi.

Son uçak da nihayet geriye dönerken, Kocatepe artık batmak üzereydi. Ölü ve yaralılar alevler arasındaydı. Hücum 50 dakika kadar sürmüştü bu Kocatepe'nin sonu olmuştu²¹³.

Geminin terkedildiği ve battığı haberi Ankara'da şok etkisi yapmıştı. Genelkurmay, Hava ve Deniz Kuvvetleri karargahında bir matem havası vardı. Artık Kocatepe'nin kendi uçaklarımız tarafından batırıldığı kesinlik kazanmıştı. Acı haber Genelkurmay tarafından hükümete de duyurulmuştu.

Cankurtaran sandallarıyla gemiyi terk etmek zorunda kalan Kocatepe mürettebatını bir sürpriz daha bekliyordu. Akdeniz'de o saatlerde hafif hafif başlayan bir fırtına gittikçe şiddetini arttırmıştı. Denizcilerimiz o geceyi ve ertesi günü, üstlerinden aşan dalgalarla boğuşarak, her an batma tehlikesi içinde geçirmişlerdi. O gün ve ertesi günler bölgeye koşan Türk kurtarma gemileri ve bölgeden geçen diğer yabancı gemiler sağ kalan 12 subayı, 70 astsubay, 101 er kurtardılar. 3'ü subay, 14'ü astsubay, 37'si er olmak üzere toplam 54 kişi şehit oldu²¹⁴.

Bu üzücü olayla tüm dünya Türkiye'nin Yunanistan'a karşı takındığı tavrın ne kadar ciddi olduğunu anlamıştır.

Denizde bu acı hadise yaşanırken Ada'daki durum gittikçe karışmaktaydı. Harekatın ikinci gecesini Rum ve Yunan Alayı kuvvetleri Türk birliklerine karşı bir harekate cesaret edememişlerdi. Buna karşın, diğer Türk Sancaklarından Ankara'ya ulaşan haberler pek iç açıcı değildi. Daha ilk gün Lefke ve Limasol Sancakları düşmüştü. Silah ve sayıca çok üstün Rum Milli Muhafızların hücumları karşısında Mücahitler fazla dayanamamıştı. Rumların katliam ve yağmaya giriştikleri haberleri gelmekteydi. Birleşmiş Milletler Barış Gücü askerlerinin araya girme gayretleri bir

²¹³ Birand, a.g.e., s.124.

²¹⁴ Terzioğlu, a.g.e., s.88; Artuç, a.g.e., s.229; Birand, a.g.e., s.127.

sonuç vermiyordu²¹⁵. Diğer sancaklar çok uygunsuz koşullara rağmen direniyordu. Bazı bölgelere havadan cephaneye ve silah yardımı yapılmaya çalışılıyordu. Harekatın ikinci günü Ada'nın her tarafından silah sesleri yankılanıp duruyordu.

Ada'da bunlar olurken Türk ve Yunan başkentlerinde silahsız ve kansız bir diplomatik savaş sürmekteydi. Ecevit hükümeti dışarıdan gelen ateşkes konusundaki baskılara dayanma ve zaman kazanma mücadelesi içindeydi. ABD, NATO, BM, Avrupa Topluluğu ve akla gelen gelmeyen nice hükümetler Ankara'yı telgraf telefon ya da elçileri vasıtasıyla adeta bombardıman etmekteydiler²¹⁶.

Türk Hükümeti ise buna karşın, bir yandan Kıbrıs Türkleri için geniş güvenceler isterken, diğer yandan da Ada'ya çıkan birliklerin güvenlik sağlayacak hedeflere varmasına kadar ateşi kesmeyeceğini söylemekteydi. Kıbrıs'a çıkan birliklerimiz daracık bir bölgede hiç de güvenlik altında olmadıkları gibi, ikinci gün akşamı olmasına rağmen, birlikler arasındaki birleşme de sağlanmış değildi. Tankıyla ve topuyla asil çıkarma birlikleri, bugün öğleden sonra Mersin'den ancak hareket edebilmişti. Ada'ya yarın öğleye doğru varacaklardı.

Atina'daki durum hem çok sıkıntılı, hem de karmaşıktı. Yunan askeri cunta yöneticileri ne yapacaklarını bilemiyorlardı. Dün akşam (20 Temmuz 1974) Yuannides'in baskısıyla Türkiye'ye savaş açılması kararlaştırılmıştı, ama bir türlü uygulamaya geçilemiyordu²¹⁷. Türkiye ile savaşmak çok büyük riskler taşıyordu. Yunanlı yöneticiler Kıbrıs'ın göz göre göre elden gitmekte olduğu şu sıralarda oldukça sıkıntılı ve çaresiz durumdaydılar. Ne Kıbrıs'a bir yardım gönderebiliyorlar ne de Türkiye'ye savaş açabiliyorlardı. Kıbrıs'ı bir darbe ile karıştırdıktan ve yine Türkler bir şey yapamaz düşüncesiyle bir ödün vermeyerek havalardan atıp tuttuktan sonra bir şey yapamamak, Yunan cuntasını kahrediyordu. Hem kendi kamuoyuna hem de dünyaya rezil olmuşlardı.

Bugün sabahleyin Genelkurmay Başkanı Bananos'un başkanlığında toplanan Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri Komutanları, Türkiye'ye savaş açmanın macera olduğu konusunda fikir birliğine varmışlardı. Ancak Türkiye saldırırsa bir savunma savaşı yapabilirlerdi, ama kendilerinin harbi başlatması ve Türkiye'ye saldırması hiç de akıl

²¹⁵ Artuç, a.g.e., s.230.

²¹⁶ Artuç, a.g.e., s.230.

²¹⁷ Birand, a.g.e., s.104.

karı olmazdı. Hatta Kıbrıs'a yardım dahi gönderilemezdi. Deniz Kuvvetleri Komutanı Amiral Arapakis, hava desteği olmadan böyle bir işe girişmenin felaket olacağını ve donanmayı böyle bir maceraya atamayacağını söylüyordu. Yapılacak en doğru şey, mağlubiyeti kabul etmek ve yönetimi sivillere bırakarak çekilmektir²¹⁸.

Şimdi General Yuannides'in başkanlığını yaptığı askerlerle, Genelkurmay Başkanı ve Kuvvet Komutanları arasında çekişme gittikçe ortaya çıkmakta ve tırmanmaktaydı. Kısaca hareketin ikinci günü sona ererken, Yunanistan'da bir iktidar boşluğu vardı. Kimin ne yaptığı, kimin kime emir verdiği belli değildi.

3.1.4. Harekatın Üçüncü Günü (22 Temmuz 1974 Pazartesi)

Ankara'da sivil ve asker yöneticiler yine uykusuz bir gece geçirmişlerdi. Çünkü ateş-kesilmesi için dış baskılar büyük bir yoğunluk kazanmıştı. Saat farkından dolayı Türkiye'de gece iken Amerika gündüzü yaşamakta ve artık girişimi, tümüyle ele alan ABD Dışişleri Bakanı Kissinger ikide bir Türkiye'yi telefonla arayarak, savaşın bir an önce durdurulmasını istemekteydi. Tabi sadece Kissinger değil, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kurt Waldheim, NATO Genel Sekreteri Josehp Luns, İngiliz Başkanı Wilson ve diğerleri de baskılarını arttırmaktaydı. Sovyetler Birliği de bir bakıma, işlerin kontrolden çıkmasından ve sonunun nerelere gideceği belli olmayan bir buhrandan çekindikleri için savaşın durdurulmasından yana idiler ve artık onlar da devreye girmişlerdi²¹⁹.

Bütün bunları görmezlikten gelmek ve tüm dünyayı karşısına alarak savaşı sürdürmek, akıllıca bir yol değildi. Kıbrıs'da ilk hedeflere varılmış Ada'ya deniz ve havadan ulaşılacak köprü başları elde edilmişti. Bugün asıl kuvvetlerde denizden Ada'ya çıkmış olacaktı. Bu çakanların da yardımıyla Kıbrıs'daki kuvvetlerin birleşmesinin sağlanacağı beklenmekteydi. Öyleyse bugün akşam ateş kesilebilir ve bundan sonraki günlerde de Ada'ya kuvvet yollanmasına devam edilebilirdi. Ateş-kesilmesinden sonra görüşmeler yoluyla bir sonuç alınabilirse ne ala, şayet olmazsa iş

²¹⁸ M. Emin Aytekin, "Türkiye Yunanistan'a Demokrasi Getirdi", *Dünya Gazetesi*, 22 Temmuz 1974; Birand, a.g.e., s.106.

²¹⁹ Artuç, a.g.e., s.234.

yeniden kaldığı yerden sürdürülebilirdi. Genelkurmay Başkanı Orgeneral Semih Sancar da Hükümet'in bu görüşüne uymaktaydı. Ateş kesilmesinden sonra Ada'ya kuvvet çıkarmayı engelleyecek bir koşul olmaması ve bu gününde akşama kadar kazanılması kaydıyla ateş-kesilebilirdi²²⁰.

Ecevit'e ateş-kesilmesi konusunda muhalefet, askerden değil de koalisyon ortağından gelmekteydi. MSP Genel Başkanı ve Başbakan Yardımcısı Erbakan ve MSP'li diğer bakanların hiç değilse hareketin birkaç gün daha devam etmesini ve ateş-kesilmemesini istiyorlardı²²¹. Ecevit kendi hükümeti içinde zorlukla karşı karşıyaydı. Türk koalisyon hükümeti bu kritik günlerde, ne kadar dışarıya belli edilmemeye çalışılıyorsa da anlaşmazlıklarla dolu günler geçirmekteydi. Nitekim ikinci Kıbrıs Harekatından sonra Ecevit istifa edecek ve koalisyon dağılacaktı.

Ecevit; Türkiye'nin başına daha büyük sorunlar açmamak ve Kıbrıs'taki Sampson darbesinden sonra Dünya kamuoyunda Türkiye lehine esmekte olan havayı bozmamak için ateşkes kararına uymanın faydalı olacağına karar verdi ve Başbakan bu gün (22 Temmuz 1974) saat 10:00'da bir basın toplantısı yaparak Hükümetin ateşkes kararını bildirdi. Ecevit basın toplantısında şöyle diyordu:

“Bugün yeni bir Kıbrıs vardır ve Türkiye'nin dünyada, iki gün öncesine oranla başka bir yeri bulunmaktadır. ateşkes bugün saat 17:00'de başlayacaktır. Artık Kıbrıs'ta kimse Türk'ün hakkına dokunamaz. Kahraman Türk Silahlı Kuvvetleriyle, Kıbrıs Türk Mücahitleri elele iki günde büyük zaferler kazanmışlardır. Barış yapmak savaş yapmak kadar zordur.”²²²

Ecevit tüm dünyaya Türkiye'nin ateşkes kararını bildirirken Kıbrıs'ta savaş tüm şiddetiyle sürmekteydi. Ama artık insiyatif yavaş yavaş Türk Silahlı Kuvvetlerinin eline geçmekteydi. Çünkü dün az da olsa hava yoluyla takviye almışlar, daha derlənip toparlanmışlardı. Bugünde saat 10:00'a doğru, yani Başbakan'ın Ankara'da ateşkes kararını açıkladığı saatlerde, 350 kişilik Kıbrıs Alayı Değişirme Birliği başlarında Kıbrıs Alay Komutanlığını devralacak olan Kurmay Albay Eşref Bitlis olduğu halde, helikopterlerle Ada'ya ulaşmış ve Gönyeli Ovası'na inmişti²²³. Ve nihayet bundan

²²⁰ Birand, a.g.e., s.132.

²²¹ Birand, a.g.e., s.132.

²²² Ateşkes Kararını Kabul Ettik, *Milliyet Gazetesi*, 23 Temmuz 1974.

²²³ Artuç, a.g.e.,s.237.

yarım saat sonra 10:30'da iki gündür ilk defa deniz yoluyla (çıkarma araçlarıyla) yeni takviye kuvvetleri Pladini plajında karaya ayak basıyordu... Türk kuvvetleri artık daha rahat nefes almaya başlıyordu.

3.1.4.1. Bora Özel Görev Kuvveti'nin Adaya Çıkışı

Barış durumunda İskenderun ve çevresinde bulunan 39. Piyade Tümeni, Sampson darbesiyle birlikte alarm halindeydi. Bütün birlikler sefer görev yerlerinde toplanmışlar ve hazırlıklarını tamamlamışlardı. Eldeki çıkarma araçlarıyla bir defada ancak bir tugaylık kuvvet taşınabildiği için 39. Piyade Tümeninden "Bora Özel Görev Kuvveti" adı altında bir tugay oluşturulmuştu. Tugayın komutanı Tuğgeneral Hakkı Borataş'dı²²⁴.

20 Temmuz'da Pladini'ye ilk çıkarmayı yapan araçlarımız 21 Temmuz sabahı saat 09:30'da Mersin'e dönmüştü. Bora özel Görev Kuvveti'nin araçlara bindirilmesi 4 saatte tamamlanmıştı. 22 taşıma aracı ile tugay aynı gün saat 13:30'da tekrar Mersin'den hareketle 21 saat sonra, 22 Temmuz'da yani hareketin üçüncü günü saat 10:30 da Pladiye ikinci kez varmıştı. 39. Tümen Komutanı Tümgeneral Bedrettin Demirel de çıkan kuvvetlerin başındaydı.

Bora Özel görev Kuvveti daha Ada'ya çıkmadan başbakan saat 17:00'de ateşkes kararını açıklamıştı²²⁵. Bora Özel Görev Kuvveti'nin önünde ancak 6-7 saatlik bir zaman vardı ve sonra ateşin kesilmesi gerekiyordu. Bu süre en iyi şekilde kullanılmalıydı.

Diğer yandan iki gün sonra yeni çıkarma kuvvetlerinin gelmekte olduğunu gören Rumlar gazaba gelmiş, ellerindeki tüm ağır silahlarla çıkarma araçlarına karşı müthiş bir ateşe başlamışlardı. Top, roketatar, havan, geri tepmesiz toplar, makinalı tüfekler, akla gelebilen her cins silah, ortalığı bir cehenneme çeviriyordu²²⁶. Rumlar gelen kuvvetlerinde karaya çıkmasının, sonları demek olduğunun bilincindeydiler.

²²⁴ Artuç, a.g.e., s.239.

²²⁵ Terzioğlu, a.g.e., s.96.

²²⁶ Artuç, a.g.e., s.240.

Kıyadaki Çakmak Özel Görev Kuvveti'nin Kıbrıs'taki tek topçu taburu ve diğer silahlar, çıkmakta olan Bora Özel Görev Kuvveti'ni korumak için düşmanı baskı altında tutuyor, Bora'yı getiren donanma savaş gemileri denizden, jetler havadan Rum mevzilerini bombalıyorlardı. Bora Tugayı bu kızıl kıyamet arasında 10:30'da başladığı çıkartmayı 5 saat sonra saat 15:30'da tamamlamış, ilk çıkan birlikler tanklar desteğinde Girne doğrultusunda hızla ileriye atılmıştı. Ne yapılacaksa şu birkaç saat içinde yapılmalı en azından inen kuvvetlerle birleşme sağlanmalıydı²²⁷.

Ada'ya yeni çıkan Topçu Taburu'nun mevzilenmesi bile beklenmeden hızla harekete geçildi. Fakat düşman direnişi de, umulanın dışında oldukça sert oluyordu. Rum'lar iki günde oldukça toparlanmış ve çıkarma bölgesinin etrafında sağlam bir çember oluşturmuşlardı. Çevreyi de bir miktar mayınlamışlar ve özellikle Pladini-Girne arasını barikatlarla geçilmez hale getirmişlerdi. Ama Türk askerinin ileri hareketi de oldukça çetin ve zorluydu.

Bir saat kadar sonra tankların öncülüğünde Bora Özel Görev Kuvveti'nin uç birlikleri Girne yakınlara ulaşmış, sonra da Boğaz'a doğru kuzeye dönülmüştü.

Bora Tugayı ile beraber Pladini'ye ulaşan ve bir tanka binmeyi başaran Türk gazetecisi Cüneyt Arcayürek Milliyet Gazetesine şunları yazmıştır:

“Tank bir iki salladı ve kumsala doğru bıraktı kendini. Yeşil tepelerde duman yükseliyor ve top sesleri daha bir fazla geliyordu kulağıma. Makinalı tüfeklerin takırtıları devamlı işliyordu. Bizim birliklerin bulunduğu kıyı şeridinde arada bir büyük gürültülerle mermiler düşüyor, toz duman kalkıyordu havaya.”²²⁸ Daha sonra Arcayürek şöyle devam etmiştir.

“Bedrettin Paşa ile Hakkı Paşa ve kurmayları zırhlı bir araçla asfalt yola gelmişlerdi. Etrafa bir baktılar ve sonra, daha önce çıkarma birliğinin komutanı Tuğgeneral Süleyman Tuncer ile buluştular. Bir Rum evini karargah yapmışlardı. Evin sol tarafındaki ağaçlıkta Türk topları yerleşmişti ve durmadan karşı tepeleri vuruyordu. Her topun kükreyişinden sonra tepelerde büyük bir duman yükseliyor, üç dört topun

²²⁷ Artuç, a.g.e., s.241.

²²⁸ Cüneyt Arcayürek, “Ada'dan İlk İzlenimler”, *Hürriyet gazetesi*, 24 Temmuz 1974, s.6.

ateş etmesinden sonra askerlerimiz komutanlarının gösterdikleri yerlere süratle koşuyorlardı.”²²⁹

Çıkarma kuvvetlerimiz Bora ve Çakmak Özel Görev Kuvveti cesaretle çarpışarak ve büyük bir hızla ilerleme kaydettiler, nihayet saat 17:00 sıralarında yani ateşkesin başladığı saatlerde Boğaz bölgesinde inen kuvvetlerle birleşme sağlandı. Tam üç gündür hasretle beklenen birleşme en sonunda gerçekleşmiş çıkanlarla inenler nihayet omuz omuza yan yana gelebilmişlerdi. Artık aradaki engele son verilerek tek bir cephe oluşturulmuştu.

Bu arada Boğaz Batısında St. Hilarion bölgesindeki 3. Kolordu Taburu da, Bora Tugayı'nı taşıyan çıkarma araçlarının kıyıya kapak attıkları sırada Girne doğrultusunda taarruza başlamış, karşısında üç gündür süren inatçı savunmayı kırarak kente yaklaşmaktaydı. Geriden yetişen çıkarma birlikleri askerleriyle komandolar, üç gündür ele geçirilemeyen kente yüklendiler. Fakat Girne'de düşman direnişi çok güçlüydü. Her evden her sokaktan ateş edilmekteydi ama ne olursa olsun şehir ele geçirilmeliydi. Türk birlikleri akşam saatlerinde kente girdiler. Yine düşman direnişi tam manasıyla kırılmamıştı. Şehri düşmandan temizlemek için sabaha kadar çetin sokak savaşları verildi. Nihayet Girne ele geçirilmişti. Artık Girne Limanı da birliklerimizin eline geçmişti. Bundan sonra Mersin'den gelecek asker ve malzeme, çıkarma araçlarına gerek kalmadan gemilerle buraya çıkarılabilecekti²³⁰.

Şimdi Türkiye daha da rahatlamış, hareket nihayet düze çıkmıştı. Girne alınmış, inen ve çıkan kuvvetlerimiz birleşmiş aradaki koordinasyon da başarıyla sağlanmıştı. Boğaz'ı Lefkoşa Ovası'na doğru Güneye aşan Bora kuvvetlerinin uç birlikleri Gönyeliye doğru inerken, Hava İndirme Tugayı'nın Doğu'da dört taburla Rum Bozdağı'nı almak için başlattığı taarruz sürmekte, uzakta Türk Alayı ile Yunan Alay birlikleri Lefkoşa Havaalanı etrafında dövüşmekte idi.

Resmen saat 17:00'de ateşin kesilmiş olması gerekiyordu, fakat iki tarafında buna pek kulak astığı yoktu. Ve çarpışmalar karanlığın basmasına kadar 3-4 saat daha devam etmiştir. Bora birliklerinin bu savaşları olurken, Kıbrıs'taki diğer kuvvetlerde, kuşkusuz boş durmuyorlardı.

²²⁹ Cüneyt Arcayürek, "Ada'dan ilk izlenimler", *Hürriyet gazetesi*, 24 Temmuz 1974, s.6.

²³⁰ Artuç, a.g.e., s.243.

Kolordu Komutanı Nurettin Ersin Paşa, Pladini'ye çıkacak Bora Özel Görev Kuvveti'ni beklemeden, üçüncü gün elindeki kuvvetlerle taarruza geçmek kararını vermiş ve bunun için de bir gece önceden emirlerini yayınlamıştı. Buna göre Kıbrıs Türk Alayı, Hava İndirme Tugayı ve Komando Tugayı karşılarındaki düşmana taarruz edeceklerdi²³¹.

Kolordu komutanı bugün helikopterlerle gelen alayı değiştirme birliği ile Ada'daki Türk Alayı'nı takviye etmiş ve ona Lefkoşa havaalanını ve Küçük Kaymaklı'yı ele geçirmek görevini vermişti. Alayın taarruzu saat 15:00'e doğru yani Bora Tugayı'nın kıyıya çıktığı saatlerde başladı ve Havaalanı doğrultusunda hızla gelişti. İki saat kadar sonra Yerelokko yolu kesilmiş, Havaalanı Batıdan kuşatılmıştı. Yunan Alayı savunmada zorluk çekiyordu. Ama sağdan soldan yardıma gelen takviyeleri cepheye sürerek ve ağır bir topçu ateşi açarak Türk Alayı'nın taarruzunu durdurmayı başardı. Akşam saatleri çökerken iki taraf da mevzilerinde kendilerine çekidüzen vermeye çalışıyorlardı.

Lefkoşa'nın Batısında Havaalanı çevresinde bunlar olurken, Lefkoşa Doğusunda Küçük Kaymaklı etrafında da kıyasıya bir savaş olmaktadır. Türk Alayı'nın bir piyade bölüğü ile takviye ettiği Lefkoşa Sancağı Mücahitleri burada hücumla geçmişlerdi. 1963 Kanlı Noel'inde şimdiki darbeyi yapan Sampson'un başında bulunduğu EOKA-B militanlarının Türkler'in elinden aldığı Küçük Kaymaklı için yeniden dövüşe başlamıştı. Şiddetli bir taarruz yapan Türk kuvvetleri karşısında Rumlar, daha üstün kuvvete olmalarına rağmen çekilmeye başladılar. Yine burada da sokak sokak, ev ev yapılan çatışmalardan sonra Küçük Kaymaklı ateşin kesilmesi gereken zamandan bir buçuk saat sonra yani 18:30 sıralarında elimize geçti²³².

Lefkoşa'nın 15 kilometre kadar kuzeyinde, Boğaz'ın doğusunda Hava İndirme Tugayı'nın taarruzu ise saat 15:00'de başlayabildi. Birliklerin dağlık ve ormanlık bölgede tertiplenmeleri ve taarruz için ileri yanaşmaları zaman almıştı. Tugay dört taburla, Rum Bozdağı ve heriki yanından taarruz edecek bölgeyi ele geçirecekti. Bozdağ ile Beşparmak Dağları'nın yüksekliklerini elinde bulunduran düşman, Lefkoşa-Girne Boğazı'nı yakından ateş altında tutmaktaydı. Saat 17:00'de ateşin kesilmesi gereken

²³¹ Artuç, a.g.e., s.244.

²³² Artuç, a.g.e., s.245.

sırada yine burada da savaş tüm şiddetiyle sürmekteydi. Bu zorlu bölgede de birliklerimiz olağanüstü gayretlerle çarpışıyor Rum Milli Muhafız ordusunu mevzilerinden gerilemelerine sebep oluyordu. Fakat arazinin uygun olmayışı Türk taarruzunun daha ileriye gitmesini engelliyordu²³³. Düşman mevzilerinden tam olarak atılamadı ve ateşkes kararı Rumların imdadına yetişti.

Sonuç olarak hareketin üçüncü günü akşamı ateş kesildiğinde durum şöyleydi:

Türk kuvvetleri Girne ile Lefkoşa arasında bir bölgeyi ele geçirmiş ve buraya sağlamca yerleşmişti. Yani, Kıbrıs ile Türkiye arasında bu güne kadar var olmayan bir deniz ve hava bağlantısı sağlanmıştı. Bundan sonra Kıbrıs Rum yönetimi, denizlerini ve hava sahasını Türkiye'ye kapayarak içerideki Türk toplumuna karşı dilediğini yapamayacaktı. Ada'daki Türk Askeri varlığı Rumlara herhangi bir uyuşmazlık halinde başına ne gelebileceğini anlatmaya yetiyordu.

Başbakan Ecevit akşam saatlerinde yaptığı basın toplantısında bir yabancı gazetecinin sorusuna verdiği cevap da bu durumu şöyle izah etmekteydi:

“Bizim için önemli olan, Ada'daki Türk varlığını geriye dönülmez şekilde etkin hale getirmektir. Bu da gerçekleşmiştir. Türk toplumunun bu güne kadar denize çıkışı yoktu, bu gün vardır. Türkiye bu sayede Kıbrıs Türk toplumunun yardımına, gerektiği takdirde gidebilecektir.”²³⁴

Gerçekten de geçen üç gün içinde Türkiye ve Kıbrıs Türkü lehine, Kıbrıs'ta önemli bir durum değişikliği gerçekleştirilmiş; 1964'lerden beri hep sorun olan yapıldı ya da yapılamazdı denen askeri hareket gerçekleştirilmiş ve Kıbrıs'ta dengeler lehimize değişmiştir. Türkiye kendi üzerine düşen görevi yerine getirmenin huzuru ve rahatlığı içindedir. Türk Hükümeti'nin bir yetkilisi yaptığı açıklamada bu durumu şöyle dile getirmektedir :

“Yunanlılar yıllardır Ada'ya kuvvet yığabiliyorlardı. İngilizlerin de orada üsleri vardı. Bugün Türkiye'de oraya mevcudiyetini çıkarıp tam bir denge kurmuş olmaktadır. Bu üçlü denge unsuru eskiden yapılmış olsaydı, bu günkü durumlarla karşılaşmazdık. Türkiye'nin belli rizikoları göze almak suretiyle meşru haklarını korumadaki kararlılığı

²³³ Artuç, a.g.e., s.246.

²³⁴ Birand, a.g.e., s.135; Kıbrıs'lı Soydaşlarımız Yalnız Değil, Milliyet Gazetesi, 23 Temmuz 1974, s.4.

artık ortaya çıkmıştır. Tüm milletler, artık Türkiye’ni meşruluk düzeni içinde mutlaka menfaatlerini korumaya kararlı bir devlet olduğunu görmüşlerdir. Bu Türkiye’nin dünyadaki gücünü ve itibarını arttırmıştır. Bu dünyada Türkiye’yi kınayan Yunanistan’dan başka bir tek devlet yoktur. Kıbrıs olayları ile ilgili olarak da Yunanistan’ı kınamayan, Yunanistan’dan başka bir devlet bulunmamaktadır.”²³⁵

Gerçekte buydu zaten. Batı ülkeleri olsun, doğu ülkeleri olsun, taraflı tarafsız tüm ülkeler Türk müdahalesinin ne kadar gerçekçi ve gerekli olduğunu kabul etmiş ve genelde de Türkiye’den yana tavır almışlardır. Dünya basını da tamamiyle Türkiye lehine bir tavır almıştı. Örneğin Fransız Le Monde Gazetesi, büyük devletleri iki yüzlü bir siyaset izlemekle suçluyor ve şöyle diyordu:

“Makarios devrildiği sırada ortak bir tutum tatbik edilseydi, Türkiye’nin müdahalesine lüzum kalmayacaktı. Yunanistan yeni bir başarısızlığa uğramak istemiyorsa Türkiye ile uzlaşma yolları aramalıdır.”²³⁶

Alman radyosu, İngiliz BBC radyosu Türkler lehinde bir dil kullanmakta ve Türkiye’nin Kıbrıs müdahalesinin kaçınılmaz olduğunu ileri sürmekteydiler. Hür Avrupa Radyosu. “Cuntanın silahı geri tepti, oyun bozuldu” Yugoslav, Macar ve Çek Radyoları “Cuntanın Kıbrıs’a uzanan kanlı eli kesildi” diye yayın yapmaktaydı.

Libya Lideri Kaddafi, hareketin ikinci günü Türkiye’nin Libya Maslahatgüzarına şunları söylemişti: “Ben Kaddafi... Olayları yakından takip ediyorum. Bu durumda büyük devletler hemen yedek parçayı falan keserler. Hangarlarım açıktır, neye ihtiyacınız varsa alabilirsiniz. Bizde olmayan bir şeyi de gerekli görürseniz, söyleyin derhal biz sizin için alalım. Harekat için aldığımız silah ve parçaların da faturasını bana gönderin biz ödeyelim.”²³⁷

Pakistan da derhal bir hastane yollamıştı, eğer Türkiye isterse gönüllü askerde yollayabileceğini açıklamıştı.

İran da, Türkiye’nin Kıbrıs’a çıkarma yapmakta son derece haklı olduğunu belirtmiş ve bir seyyar hastaneden başka Rıza Şah Pehlevi’nin emriyle vagon dolusu

²³⁵ Artuç, a.g.e., s.244.

²³⁶ Dünya Türkiye’den Yana, Hürriyet.Gazetesi, 24 Temmuz 1974, s.2.

²³⁷ Birand, a.g.e., s.129.

malzeme sevk etmeye başlamıştı. Ayrıca Türkiye isterse gönüllü askerde yollayabileceğini bildirmişti²³⁸.

Evet, hemen hemen tüm dünya, Türk müdahalesine ılımlı bakıyor ve yapılanlar karşısında Türkiye'nin sabrının taşıdığı birleşiyorlardı. Gerçi Ecevit'in dediği gibi Yunanistan Türkiye'nin garantör bir devlet olarak müdahalesinin haklılığını hiçbir zaman kabul etmemişti ama, olaydan beş yıl sonra 1979'da Yunan Yargıtayı'nın verdiği bir kararda bu, onlar tarafından da kabullenilecekti. Yargıtay'ın Yunan Cuntası subaylarının muhakemesi ile ilgili 21 Mart 1979 günü ve 2658/79 sayılı kararı şöyleydi:

“Zürih ve Londra Antlaşmasına göre Kıbrıs'a yapılan Türk Askeri müdahalesi yasaldır. Türkiye, yükümlülüklerini yerine getirme hakkı olan garantör devletlerden biridir. Esas mücrimler darbeyi hazırlayan ve icra eden ve bu suretle de bu müdahalenin koşullarını hazırlayan Yunan subaylarıdır.”²³⁹

Savaşın bu son günü, Yunanistan ve Kıbrıs Rum yönetimindeki perişanlık ve karışıklık daha da artmıştı. Atina'da sabahleyin Hükümet adına Deniz Kuvvetleri Komutanı Amiral Arapakis, ABD arabulucusu Sisko'ya ateşkesilmesine razı olduklarını bildirmişti ama, ondan sonraki saatlerde herkes yine kaybolmuştu. Sisko, ne Hükümetten birini, ne askerlerden kimseyi bulamıyordu. Yunanistan kaptansız bir gemiye dönmüştü. Sisko “bu ne biçim devlet, böyle bir hükümet daha görmedim” diye tepkisini göstermiştir.

Sisko'nun Amiral Arapakis ile – o da ancak telefonla - ateşkes konusundaki görüşmesi de ilginçti ve o günkü karışıklığı çok güzel yansıtıyordu:

“Sisko --Ateşkes konusundaki kararınızı öğrenebilir miyiz?

Arapkis – Türkiye'de kabul ettiği takdirde biz de ateş keseceğiz.

Sisko – Amiralim üzgünüm ama size bir soru soracağım. Yuannides adına da konuşabilir musunuz?

Arapkis – Evet, Yuannides için de...”²⁴⁰

²³⁸ İslam Dünyası'dan Türkiye'ye Destek, **Milliyet Gazetesi** 23 Temmuz 1974, s.1.

²³⁹ **Kıbrıs Gerçeğinin Bilinmeyen Yönleri**, İstanbul, 1992, s.89.

²⁴⁰ Birand, a.g.e., s.129.

Halbuki, o saatlerde Cuntanın kuvvetli adamı Yuannides'in ne yapacağı hiç belli değildi. ABD içinde asıl korkulan buydu. Onun için de Sisko hep Atina'da kaldı. Çünkü Türkiye'ye az da olsa güveniyordu ve Türk Hükümeti, saat 17:00'de ateşkeseceğini ilan etmişti. Sisko onun için Atina'da kalıp cunta hükümeti üzerinden gözünü ayırmak istemiyordu.

Özetle, 22 Temmuz 23 Temmuz'a bağlayan gece Atina kaynıyordu. Genelkurmayda Yuannides ve taraftarları bir yanda, Genelkurmay başkanı ve Kuvvet Komutanları diğer yanda ayrı ayrı toplantılar yapıyorlar, birbirlerini saf dışı etmek için yollar arıyorlardı. Yunan ordusu ikiye bölünmüştü. Kimin ne yapacağı belli değildi²⁴¹.

İşte bu hay-huy içinde, savaş ertesi yeni bir güne ve yeni bir devreye girildi.

3.2. CENEVRE GÖRÜŞMELERİ

3.2.1. Birinci Cenevre Görüşmeleri (Ataşkes Antlaşması)

Dünyaya heyecana veren, Birleşmiş Milletleri ayağı kaldıran kısa bir savaş olmuş ve üç gün içinde göz açıp kapayana kadar büyük bir hızla başlayıp bitmişti. Savaşın neticesinde Türkiye, Ada'ya çıkardığı askeriyle silahlı gücünü oraya taşımış, Kıbrıs'ta kuvvet dengesini kendi lehine değiştirmiştir. Bunun yanında Ada'yı kontrol altında tutabilecek ve Ada'da her zaman daha ileri gidebilecek imkana ve güce ulaşmıştı. Böylece Türkiye Kıbrıs'da söz sahibi olduğunu, oradaki soydaşlarını ezdirmeyeceğini – hem de silah gücüyle – kanıtlamış, önce Kıbrıs Rum yönetimi sonra Yunanistan, daha sonra da tüm dünyaya bunu ispatlamıştır. 11 yıldır kağıt üzerinde kalan Kıbrıs Türk'ünün hakkı, artık Ada'daki bu silah gücüyle rahatlıkla güvence altına alınabilirdi²⁴².

Ama, madalyonun bir de hoş olmayan tarafı vardı. Ada'da ele geçirilen Girne-Lefkoşa arasındaki küçük bölgenin dışındaki Kıbrıs'lı Türkler, eskisinden daha kötü duruma düşmüşlerdi. Harekatın başladığı 20 Temmuz günü hemen hemen tüm Türk yerleşim birimleri Rum Milli Muhafız ve EOKA-B saldırısına uğramış, bir kısmı

²⁴¹ Artuç, a.g.e., s.251.

²⁴² Artuç, a.g.e., s.254.

dayanamayıp düşmana esir düşmüş, bir kısmı büsbütün kabuğuna çekilmiş, zorlukla ayakta durmaya çalışmaktaydı. Silahı bırakanlar da, bırakmayıp ölüm pahasına vuruşanlar da tam bir kuşatma altına düşmüşlerdi²⁴³. Ölenler yaralananlar, toplu katliama uğrayanlar vardı. Çarpışmaların başlamasıyla birlikte daha güvenli yerlere kaçabilmek için yollara düşenlerin sayısı bir hayli artmıştı. 1963-1964'den sonra Kıbrıs Türk'ü ikinci büyük göçü, ikinci büyük sefaleti yaşamaktaydı.

Larnaka, Limasol, Baf sancakları 20 Temmuz hareketin ilk günü, çok üstün düşman kuvvetleri karşısında uzun süre dayanamamışlar, o gün düşmüşler ya da teslim olmuşlardı²⁴⁴. Bunda, bölgelerindeki barış gücü askerlerinin de etkisi vardı. Türkler'e bir şey yapılmayacağına dair garanti vermişler, kan dökülmeyeceğini bildirmişlerdi. Ama Rumlar verilen sözü her zamanki gibi tutmayacaklar ve yine bildiklerini okuyacaklardı. Silahı bırakan Mücahitler, hatta kadın ve çocuklar esir işlemleri görecekti; topluca cami okul gibi yerlere tıklılacaklardı. Örneğin Limasol'da iki bine yaklaşan Türk bir açık stadyuma kapatılmış, kızgın güneş altında kötü koşullarda kalmak zorunda kalmışlardı.

Amerikalı Profesör Pierre Oberling Kıbrıs'la ilgili yazdığı kitabında bu konuyla ilgili şöyle demektedir :

"Larnaka'da yaşları 12 ila 90 arasında bulunan 873 kişi, 100 öğrenciyi barındıracak şekilde yapılmış olan okula hapsedilmiş, yatak verilmediğinden esirler beton üzerinde uyumak zorunda kalmış, okulun iki tuvaleti ikinci gün kullanılmaz hale gelmişti. Esirlere bir günlük yiyecek olarak beş zeytin tanesi, ufak bir parça peynir ve bir parça da ekme kabuğu verilmekteydi. Ne doktor ne de ilaç verilmekteydi. Esirlerden iki kişi ölmüştü. 26 Temmuz'da EOKA-B'nin altı esiri uzak bir yere götürüp orada dövdüler. Birleşmiş Milletler devriyeleri zamanında yetişerek onların daha fazla kötü sonuca varmalarını önlemiştir."²⁴⁵

Ada'nın her tarafında Rumlar'ın saldırıları şiddetle sürüyordu. Ele geçirilen erkekler hunharca işkence görüyor öldürülüyordu. Kadınların ırzına geçiliyordu. Rumlar'ın saldırılarına dayanamayıp düşen sancakların yanında, hala var gücüyle direnen sancaklar da vardı. Başta Magosa sancağı olmak üzere, Serdarlı, Yeşilirmak,

²⁴³ Artuç, a.g.e., s.255.

²⁴⁴ Güvenç, a.g.e., s177.

²⁴⁵ Oberling, a.g.e., s.102.

Erenköy sancakları, bazı köylerini kaybetmelerine rağmen, çok üstün Rum kuvvetlerine karşı direnenler. Erenköy 254 mücahidi ile iki binin üstündeki düşmana, Magosa bin mücahidi ile altı misli düşmana karşı koydu²⁴⁶. Hem de son derece basit silahlarıyla.

Kıbrıslı Türkler, 1963 ve 1967 yıllarındaki durumlarından daha kötü duruma düşmüşlerdi. Yüzbine yakın Kıbrıs Türkü birbirinden uzak bölgelerde kuşatılmış, her an ölüm korkusu içinde Rumlar'ın insafına kalmışlardı. Bir başka deyişle Rumlar'ın elinde rehin gibiydiler. Rumlar konferansta söz vermiş olmasına rağmen köylerdeki kuşatmayı kaldırmamış hiçbir yapıcı olumlu gelişme kaydedilmemişti²⁴⁷.

Fakat Rum ordusunun, Ada'nın her yanında bulunan Türk yerleşim bölgelerine ayrı ayrı saldırıları, kendi yönlerinden hiç de iyi olmamıştı. Kuvvetlerini böyle her bölgeye şuarsuzca dağıtmaları askeri bakımdan büyük hataydı. Aslında Türk Silahlı Kuvvetleri Ada'ya ilk çıkarmayı yaptığı sıralarda Girne-Lefkoşa dışındaki Türk sancaklarının görevi, hareketin başlamasıyla birlikte olabildiğince düşman kuvvetlerini üzerlerine çekmekti. Türk sancakları bu işi gayet iyi yapmışlar, Rumlar da bilmeyerek buna yardımcı olmuşlar, kuvvetlerini sağa sola dağıtmışlardır. Bu durum Türk askerinin lehine olmuştur.

Bunun yanında Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Ada'da eline geçen bölgede, Girne Lefkoşa arasındaki küçük bir arazi kesimiydi. Ortalama 25 km uzunluğunda 4-8 kilometre genişliğinde, ve Kıbrıs Adası'nın ancak 1/25'i kadar daracık bir alandı. Her köşesi düşman topçusunun yakın menzili içindeydi. Birlikler bu alanda adeta üst üste sıkışık vaziyetteydi. Yeni gelecek birliklerle bu sıkışıklık büsbütün artacağı da belliydi. Askeri bakımdan fazla güvenli bir bölge değildi. Rumlar'ın devamlı ateş-kes antlaşmasını ihlal etmesi askerlerimizin biraz olsun genişlemesine imkan vermiştir²⁴⁸

Velhasıl Birinci Barış Harekatı, madalyonun bir yüzüyle başarılı bir eylem ama, diğer bir yüzüyle de kötü bir durumla karşı karşıyaydık.

Bir Türk diplomatın görüşü acı olan bu gerçeği yansıtmaktaydı:

“Bütün olup bitenlerden sonra, bir de kafamızı kaldırdık ve haritaya baktık ki, küçücük bir bölgeye sıkıştırmışız. Buna karşılık, o ana kadar elimizde bulunan tüm

²⁴⁶ Artuç, a.g.e., s.255.

²⁴⁷ Güvenç, a.g.e., s180.

²⁴⁸ Terzioğlu, a.g.e., s.116.

Türk toprakları ise ya işgal altında veya sarılı, Serdarlı sarılmış, Erenköy baskı altında. Magosa'da Türkler sığınacak yer arıyorlar. Bir bakıma zararlı bile çıkmışız. Durum hiç de iç açıcı değil...²⁴⁹

Türk tarafının bu durumuna karşılık, Yunan ve Kıbrıs Rum tarafı çok daha kötü bir haldeydi. Öncelikle Rumlar, Kıbrıs'daki darbeyi yüzlerine gözlerine bulaştırmışlar, Makarios'u ellerinden kaçırmışlar, hemen hemen tüm dünyayı karşılarına almışlardı. Makarios kendi onayı olmadan yapılan anlaşmaları tanımayacağını da açıklamıştır.²⁵⁰ Daha da önemlisi Türkiye'nin Ada'ya müdahalesine adeta davetiye çıkarmışlar, Türk askerinin adaya çıkmasına neden olmuşlardı. Ayrıca artık Türk askerinin Ada'yı kolay kolay terk etmeyeceğini ve kendilerinin de bunu sağlayamayacaklarını biliyorlardı.

Yunan Cunta Yönetimi ise, Kıbrıs'a Türk Askeri çıkarken eli kolu bağlı oturmuş olmanın ezikliği içindeydi. Bu yönetimin Kıbrıs'taki uzantısı Sampson'da aynı durumdaydı. İki yönetimde işleri berbat etmiş, kendi halklarına ve dünyaya karşı rezil olmuşlardı. Dünya ajanslarının verdiği her iki yönetimin de sallandığına dair haberler gerçekten de doğrudur.

Atina karmakarışıklı. Ateşkesin ertesi günü, 23 Temmuz 1974 Salı sabahı, Yunan Genelkurmay başkanı Bonanos ve Kuvvet Komutanları aldıkları kararla, gerek ordu içindeki iç kavgayı önlemek ve gerekse de beceriksizliği ortaya çıkmış askeri yönetimin idaresine son vermek için ülke yönetiminin sivil idarecilere devredilmesine karar vermişlerdir²⁵¹. Cumhurbaşkanı General Gizikis de aynı görüştedir. Gizikis sivil liderlerle yaptığı bir dizi toplantı sonunda 23 Temmuz akşamı, 7 yıldır Paris'de sürgünde bulunan eski Başbakan Karamlis'in başbakanlığa getirilmesi kararlaştırılır²⁵². Telefonla yapılan öneriyi kabul eden Karamlis, Fransa Cumhurbaşkanı Giscard D'Estaing'in özel uçağı ile o gece sabaha karşı Ozioo'de Atina'ya gelir ve yemin ederek görevi esri Başbakan Androçopulos'dan daha doğrusu askerlerden devralır. Böylece 1967'den beri 7 yıl süren Yunan askeri yönetimi son bulmuştur.

²⁴⁹ Birand, a.g.e., s.131.

²⁵⁰ Güvenç, a.g.e., s180.

²⁵¹ Günsev, a.g.e., s.131.

²⁵² Günsev, a.g.e., s.131.

Aynı gün Kıbrıs'ta da aynı şey olmuştur. Orada da bir askeri darbe ile 8 gün önce iktidara gelen Sampson istifa etmek zorunda kalmış ve yerine geçici olarak Rum Toplum Lideri Klerides gelmiştir²⁵³.

Ateşkesten iki gün sonra, 24 Temmuz'da Atina'da olsun, Lefkoşa'da olsun artık eski yönetimlerden eser kalmamıştır. Tüm dünya radyo ve televizyonları bu haberlerle çalkalanmakta, hemen hemen tüm dünya, dikta rejimlerinden sonra gelen yeni yönetimleri alkışlamaktadır. Türkiye'nin Kıbrıs harekati, Türk askerinin Ada'ya çıkmasını sağladıktan başka, iki askeri diktanın da devrilmesini sağlamıştı. Kısaca, Türk'ün gücü yine uzandığı yere adalet getirmişti.

Bu olanlar Türkiye'yi de memnun etmişti. Karamanlis, Zürih ve Londra antlaşmalarını imzalayan tutarlı ve sağduyulu bir insandı. Klerides de, Sampson veya Makarios'la kıyaslanamayacak derecede akıllı ve ılımlı bir kimseydi. Yani Türkiye kendine daha iyi bir muhatap bulmuştu. Belki de böylece yalnız Kıbrıs meselesi değil Yunanistan'la aramızda devamlı sorun olan Karasuları, Kıta Sahaneliği, Hava kontrol sahası (FIR) gibi sorunlar da çözümlenebilir.

İşte bu olumlu düşüncelerle Karamanlis'i ilk kutlayanlardan biri Türk Başbakanıydı. Karamanlis, 24 Temmuz günü hükümetini kurmuş, Dışişleri Bakanlığına Mavros'u, savunma bakanlığına ise Averof'u getirmişti. Yunanistan'daki bu hükümet değişikliği dolayısıyla İsviçre'nin Cenevre kentinde dün başlaması gereken ateşkes görüşmeleri 25 Temmuz'a ertelenmişti. Görüşmeler İngiltere-Türkiye-Yunanistan arasında yapılacak, Birleşmiş Milletler'den bir temsilcisi de gözlemci olarak bulunacaktı.

Tüm dünya başkentlerinde, artık Kıbrıs'da ateş-kesilmesi, Yunanistan ve Kıbrıs'daki faşist yönetimlerin devrilmesi ve hemen ardından Cenevre'de görüşmelerin başlayacak olması, hissedilir bir rahatlama meydana getirmişti. İlgililer kısa süren bir kâbustan uyanmış gibiydiler. Kıbrıs'ta sanki birden kasırga esmiş sonra herşey dinmişti. Şimdi herşey eskisi gibi sakindi. Bu hava içinde Cenevre Konferansı'nın kısa zamanda iyi bir sonuca ulaşacağını herkes umut etmekteydi.

²⁵³ Eroğlu, a.g.e., s.68; Kıbrıs'ta Son Durum, Vatan Gazetesi, 24 Temmuz 1974,s.5.

3.2.2. Cenevre Görüşmelerinin Başlaması

Cenevre Konferansı, 25 Temmuz 1974 Perşembe günü akşamı saat 20:30'da başladı. İngiltere'yi Dışişleri Callaghan, Türkiye'yi Dışişleri Bakanı Turan Güneş, Yunanistan'ı Dışişleri Bakanı Mavros temsil ediyordu. Fakat görüşmeler, hiç de önceden tahmin edildiği gibi öyle iyi bir havada başlamadı. Çünkü Türkiye'nin olsun, Yunanistan'ın olsun düşünceleri bir hayli farklıydı²⁵⁴.

Mavros, bu görüşmelerin sadece ateş-kesilmesiyle sınırlı olduğu görüşündeydi. Bunun için de öncelikle şu sırada Ada'daki Türk Ordusunun ateşkesi bozmasına ve yer yer toprak işgallerine bir son verilmeli, Türkiye'den takviye gönderilmesi durdurulmalıydı. Ondan sonra da ateşkes hattı saptanmalıydı. Arkasından, Ada'daki Türk ve Yunan askerlerinin çekilmesi için bir tarih kararlaştırılmalıydı.

Ateş kesilmesinden sonra iki gün Kıbrıs'da iki taraf askerleri arasında yer yer ateş-kesme ihlalleri ve küçük çapta çatışmalar olmaktaydı. Bunda Türk tarafı kazançlı çıkmakta ve Türkler kısım kısım yeni topraklar ele geçirmekteydiler²⁵⁵. Ama bu çatışmalar daima Rumlar'ın saldırıları ve tecavüzleri ile başlamaktaydı. Bu arada Anadolu'dan Ada'ya takviyeler gönderilmesine devam edilmekteydi. Mavros'un söylemek istediği buydu.

Yine Yunan Dışişleri Bakanı Mavros'a göre Ada'nın geleceği ile ilgili barış görüşmeleri, daha sonraki iştir. Şimdi ateş-kes antlaşmasının şartları görüşülmeliydi. Temelde Yunanistan'ın görüşü buydu²⁵⁶. Ve üstelik bu, herkesten daha çok Ada'daki toplumu ilgilendirmekteydi. Bunun için şimdi değil, daha ileriki bir tarihte yapılacak toplantıda bu konu, Rum ve Türk toplum liderlerinin de katılımıyla görüşülebilirdi. Bu görüşmelerin esası da, 1960 anayasasının yeniden işler hale getirilmesi olmalıydı. Yani, Mavros'a göre, küçük bazı düzenlemelerle yeniden eskiye dönülmeliydi.

Turan Güneş ise tamamen aksi görüşteydi. Bu konferans yalnız ateşkes görüşmeleriyle sınırlandırılmaz, Ada'nın geleceği ile ilgili esaslar, şimdi ateş-kes görüşmeleri ile birlikte konuşulup saptanmalıydı. Bu arada, Rumlar'ın rehin olarak tuttıkları veya kuşatma altında bulundurdukları Kıbrıs'lı Türkler'in güvenlikleri en kısa

²⁵⁴ Sarica v.d., a.g.e.,s.199.

²⁵⁵ Terzioğlu, a.g.e., s.116.

²⁵⁶ Sarica v.d., a.g.e.,s.200.

sürede sağlanmalıydı. Ada'ya yapılan takviye oradaki birliklerin güvenlikleri bakımından bir zorunluluktan ve devam edecekti. Ve hepsinden önemlisi bu güne kadar bir türlü işletilemeyen 1960 anayasasına tekrar dönülemezdi. Kıbrıs'ın geleceğinin iki toplumu federal bir statü ile sağlanması göz önünde bulundurulmalıydı.

İlk toplantı, böyle iki tarafın düşüncelerini söylemesi ve gündemin saptanması ile geçti.

Ertesi gün 26 Temmuz toplantısı ise büyük bir gerilim içinde başladı. Bunun sebep, dün Ada'ya içinde tanklarında bulunduğu büyük bir Türk kuvvetinin çıkarılması (39. Tümenin Bora Tugayı'ndan sonraki birlikleri) ve batıdaki Türk kuvvetlerinin - ateşkesin resmen kesilmiş olmasına karşın- taarruzla Siskilip bölgesini ele geçirmeleri, Lefkoşa havaalanını almak üzere ilerleyişlerine devam etmeleriydi²⁵⁷.

Saat 10:00'da başlayan ikinci gün toplantısında Mavros şöyle diyordu:

“Beyler, bize gelen haberler son derece endişe vericidir. Türkiye Kıbrıs'ta yeniden büyük bir işgal hareketine girişmiştir. Haritalara bakın, 22 Temmuz'dan bu yana Türkler'in 100 kilometre kareye yakın genişlemesini göreceksiniz. Bu durumda konferans bensiz devam edecektir. Yunan Hükümeti bu konferansta fazla duramaz.

Türkler, kilometrelerce ilerideki köylerin kuşatma altında olduğunu ileri sürüp genişliyorlar. Böyle gerekçe mi olur? Sadece dün 50'ye yakın ateşkes ihlali tespit edilmiştir. Türk kuvvetleri 22 Temmuz günkü sınırlara geri dönmedikleri takdirde, Yunanistan konferanstan çekilecektir.”²⁵⁸

Mavros bir yandan dün söylediği, Türk askerinin Ada'dan tümüyle çekilmesinden vazgeçip 22 Temmuz Hattına razı olarak bir adım geri atarken, ona karşılık şimdi yeni bazı istekler ileri sürmekteydi. Mesela, Birleşmiş Milletler, Türk takviye kitalarının çıkarıldıkları Girne'de takviyeye mani olmak üzere kontrol ve gözetlemeyi ele almalı, ayrıca cephedeki Türk kuvvetleriyle Rum kuvvetleri arasına Birleşmiş Milletler Barış Gücü askerleri yerleştirilmelidir.

Kıbrıs'ta üç gün önce yönetimin başına geçen Klarides'de, aynı gün Lefkoşa'da düzenlediği basın toplantısında “Türkiye geniş ölçüde toprak işgal ediyor” diye feryat

²⁵⁷ Artuç, a.g.e., s.264.

²⁵⁸ Birand, a.g.e., s.172.

etmekte ve sözlerini tehditle bitirmektedir. “Bundan sonra birkaç saat içinde olup bitenlerin sorumluluğu Türk Hükümetine aittir. İşgaller ve ateşkes ihlalleri devam ederse topyekün savaş ilan ederiz.” Klerides ayrıca, konuyu görüşmek üzere Birleşmiş Milletleri acele toplantı yapmaya çağırıyordu²⁵⁹.

Yine aynı saatlerde Atina’da yeni Başbakan Karamanlis’de gazetecilere bir demeç vererek aynı şeylerden yakınıyor ve “Kıbrıs’daki Rum haklarının korunacağını” bildiriliyordu.

Dünya basın organlarında, televizyon ve radyolarında yapılan yorumlar da, genellikle Türkiye aleyhine dönüşmeye başlamıştı. Bütün haberler, Ada’daki Türk ordusunun büyük takviyeler almakta olduğunu, ateşkesin sözde kaldığını Türk birliklerinin bir adım atıp durarak zaman zaman küçük mesafeler içinde ilerlemeye devam ettiğini bildirmektedir.

Ayrıca Dünya kamuoyu Kıbrıs ve Yunanistan’da askeri cuntadan sonra ortaya çıkan demokratik yönetimlerin korunması gerektiğini düşünmekteydi. Çünkü Atina’da General Yuannides, Kıbrıs’da Sampson ve taraftarları hala ayakta ve pusuda idiler²⁶⁰. Bu bakımdan tüm bu ayrıntıları Türk yetkililer muhakkak gözü önünde bulundurulmalı ve ona göre hareket edilmelidir.

Bütün bunlar hep tek tarafın görüşleriydi. Bir de sorunun Türkiye yönünden görünen başka yönleri vardı. Cenevre’de Mavros’dan sonra konuşan Turan Güneş, konunun bu yanını gözler önüne seriyordu. Güneş “Benim de Denктаş’dan gelen bilgiler var elimde” diyerek görüşmelerde şöyle konuşmakta idi:

“Denктаş sekiz bin Türk’ün üç köyde mahsur kaldığını, diğerlerinin de devamlı tehdit altında yaşadıklarını söylüyor.

Ateşkesi kabul ettik. Ancak bu tek taraflı, yani sadece Türkler için alınmış bir karar değildir. Biz buraya, sadece Türkler’in ateş kesmeni saptamak için gelmedik. Bunu da benden istemezsiniz. Herkes için güvenlik kurulmadan ve tam ateşkes olmadıkça Türk askerleri için bir taahhüde giremem. Diğer limanların açık bırakılıp

²⁵⁹ Artuç, a.g.e., s.265.

²⁶⁰ Artuç, a.g.e., s.266.

sadece Girne'nin kontrol altına alınması, Birleşmiş Milletler askerlerinin Türk birliklerinin etrafına dizilmesi, Ada'daki birliklerimizin hapsedilmesi anlamını taşır.”²⁶¹

Gerçekten de 22 Temmuz akşamı ateşin resmen kesilmesinden sonraki günlerde de Ada'da çarpışmalar durmuş değildi. İki taraf da yakın mesafede karşı karşıya bulunuyor ve cephanenin herhangi bir kesiminde bir silahın patlaması, hızla diğer bölgelere de yayılıyordu. Bununla beraber ne uçaklarla ne de savaş gemileriyle herhangi bir bombardıman söz konusu değildi. Hava ve deniz kuvvetleri sahneden tamamen çekilmişlerdi, olanlar cephedeki kara kuvvetlerinin yer yer çatışmalarından ibaretti.

Ateşkesden sonra Lefkoşa Havaalanı, dikkatleri çeken bir önem kazanmıştı. Türkiye, ateşin kesilmesini fırsat bilen Yunanistan'ın Kıbrıs'taki kuvvetlerini gerek yolcu uçakları ve gerekse taşıma uçaklarıyla takviye etmesinden endişelenmekteydi. Hareket sırasında Türk Alayı'na taarruz eden Yunan Alayı havaalanını elinde bulundurmaktaydı. Bu durum Türkiye'nin endişesini arttırmaktaydı.

22/23 Temmuz gecesi, Bora Özel kuvveti ile 10 tankla takviye Türk Alayı'nın ateşkesin ertesi günü 23 Temmuz sabahı taarruzla karşısındaki Yunan Alayı'nı atarak Havaalanını ele geçirmesi kararlaştırıldı. 23 Temmuz sabahı başlayan Türk taarruzu hızla gelişti. Akşama doğru Yunan Alayı ile birlikte Havaalanı Batıdan kuşatılmış, alanın yakınına varılmıştı. Yunan alayı bu günkü çarpışmalarda ağır kayıplara uğramış, elliye yakın esir vermiş ve havaalanını savunmayacak duruma düşmüştü. Tam bu sırada hiç de gereği yokken İngiltere işin içine girdi. Havaalanı bölgesindeki Birleşmiş Milletler Barış Gücü'ne mensup İngiliz Birliği'nin komutanı, havaalanının Barış Gücü'nün kontrolünde olduğunu ileri sürerek Türk kuvvetlerinin ilerlemeyi durdurmasını istedi. Yunan alayı bundan yararlanarak, yerini İngiliz kuvvetlerine bırakıp daha güneye çekildi. 24 Temmuz sabahı alan etrafından İngilizler'le Türkler karşı karşıya gelmişlerdi. Komutanlar arasında karşılıklı görüşmeler bir sonuç vermiyor, Barış Gücü adına hareket ettiğini ileri süren İngiliz komutanı alanı bırakmamakta direniyordu. Durum gergindi ve iki tara arasında her an silahlı bir çatışma çıkabilirdi.

Bu sırada İngiliz Başbakanı Wilson, bu işgale izin vermeyeceğini söylüyor, bir İngiliz Gurka taburu ve üç Fantom uçak filosunu acele Kıbrıs'a gönderiyordu.

²⁶¹ Birand, a.g.e., s.172.

New York'da Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Waldheim “Birleşmiş Milletler Barış Gücü’ne kendisini koruması için ateş etme yetkisinin verildiğini” ilan ediyor, acele toplanan Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi 354 sayılı kararı alarak, 20 Temmuz’da, aldığı 353 sayılı ateşkes kararının uygulanmasını istiyordu²⁶². Türkiye’nin Birleşmiş Milletler’deki Daimi Temsilcisi Osman Olca’yın Waldheim’a “Mr. Genel Sekreter, ne zamandan beri havaalanlarını koruma, Barış Gücünün görevleri arasına girmiştir?” sorusu ise havada kalıyordu²⁶³.

Türk birliklerinin ateş açmaksızın havaalanını kuşatması devam ediyordu. 25 ve 26 Temmuz günleri, Cenevre’deki gergin durum işte bu durumun neticesiydi. Cenevre’de İngiliz Dışişleri Bakanı Callaghan Turan Güneş’e “Ben askerimi size ittirip kaktırmam”²⁶⁴ diyerek Türk askerinin havaalanı bölgesini terkedip geriye çekilmelerini istiyordu.

Amerikan Dışişleri Bakanı Kissinger’le NATO Genel Sekreteri Luns da devreye girmişlerdi. Durum adamakıllı karışmış herkes Türkiye’ye baskı yapmaktaydı. Tüm bunları göz önüne alan Türkiye ilerleyişini durdurdu. Havaalanı, Kuzey ve Batıdan Türk yakın kuşatması altında olarak, Barış Gücü İngiliz askerlerinin kontrolüne terkedildi. Yani üç günlük Lefkoşa Havaalanı kavgası 26 Temmuz’da bitmiş, çevre Türk askerinin, alanın kendisi Birleşmiş Milletler Barış Gücü askerlerinin elinde kalmıştı.

Kıbrıs Adası’nda olaylar sadece havaalanı bölgesinde olmamaktaydı. Ada’nın çeşitli bölgelerinde silahlı çatışmalar devam etmekteydi. Ateşin kesildiği ertesi günü, 23 Temmuz’da Girne Boğazı’nın doğusunda Beşparmak Dağları ve etrafında da çarpışmalar yeniden başlamıştı. O gün 5 tankla takviye edilen Hava İndirme Tugayı, dört taburluk bir kuvvetle taarruza geçmiş ve akşama kadar yukarı ve aşağı Dikmen (Dikomo), Kaynakköy ve Taşkent köyleri ele geçirilmişti. Bu arada cepheyi takviyeye gelen 181. Rum Topçu Taburu pusuya düşürülerek imha edilmiş, 180 kişilik topçu taburundan ancak 16 kişi kurtulabilmişti. Taburun bütün topları ve araçları Türklerin eline geçmişti. Tabur komutanı Yarbay Stilyanos da ölümler arasındaydı²⁶⁵.

²⁶² Günsev, a.g.e., s131.

²⁶³ Birand, a.g.e., s.150.

²⁶⁴ Artuç, a.g.e., s.268.

²⁶⁵ Artuç, a.g.e., s.269.

Boğaz'ın Batısında da küçük çapta bir çarpışma olmuş ve 25 Temmuz'da taarruza geçen 2. Komando Taburu Akçiçek bölgesini ele geçirmişti.

Ateşkesten sonraki bu çarpışmalarda her iki tarafta suçu birbirine atmakta, ilkin karşı tarafın ateşe başlayarak çarpışmaya sebep olduğunu ileri sürmekteydi. Ama ne olursa olsun, bu çatışmalardan Türk kuvvetleri her zaman karlı çıkmış, çatışmalar neticesi kuvvetlerimizin ilerlemesiyle az da olsa sıkışıklıktan kurtulmamıza yaramıştır. Türk askeri fazla gürültü koparmadan adım adım ilerlemeye çalışıyor ve bunu bir nebze de olsa başarıyordu.

Bu arada 39. Tümenin kalanı da, çıkarma araçları ve vapurlarla, bu kez doğrudan doğruya Girne'ye çıkmak suretiyle Kıbrıs'a ulaşmaktaydı. 25 Temmuz akşamı, iki tabur helikopterlerle diğerleri denizden olmak üzere tümenin hemen hemen tamamı Ada'ya ayak basmış bulunuyordu.

Ve işte, 26 Temmuz günü yapılan Cenevre konferansında karşı tarafı ayağa kaldıran da buydu. Özellikle Mavros şimdi herşeyi bir tarafa bırakmış, Türk Askerinin Ada'daki bu yayılışını önlemeye çalışıyordu. Ona göre bu düpedüz adı konmamış bir savaşı ve kuvvet dengesi Türk tarafına geçmekte olduğu için de savaş alanında durdurulamayan bu gücün, mutlaka görüşme masasında frenlemesi lazımdı. Bunun içindir ki sabah 10:30'daki toplantıda sert çıkmış, konferansı terkedip Atina'ya dönmekten bahsetmişti²⁶⁶. Ama görünüyordu ki, bu blöfü pek tutmamıştı. Turan Güneş hiç de telaşa kapılmısa benzemiyordu.

Görüşmelerde asıl sıkıntı iki devlet arasında hakem rolünü üstlenen İngiliz Dışişleri Bakanı Callagha'da görülmekteydi. Mavros rest çekmiş, Güneş de bunu pek önemsememişti. Yani konferans, henüz doğru dürüst bile başlamamışken dağılıp gitmek üzereydi. Callaghan oturuma ara vererek, Güneş ve Mavros ile ayrı ayrı görüşüp tansiyonu azaltmak yolunu tuttu. Bu arada Callaghan yine ABD'nin Cevnere'ye yolladığı özel temsilcisi Buffum ile (Sisko Atina'da kalmıştı) ve telefonla Washington'daki Kissinger ile görüştü. Amerika'nın işe karışmasını ve Ankara ile Atina'ya baskı yapmasını istiyordu. Çünkü Callaghan iki tarafı uzlaştırma imkanı bulamamıştı.

²⁶⁶ Birand, a.g.e., s.176.

ABD Dışişleri Bakanı Kissinger'in meşhur "Telefon Diplomasisi" yine işlemeye başlamıştı. Kissinger –Ecevit-Karamanlis görüşmeleri durumu biraz kurtarmıştı²⁶⁷. 27 Temmuz günü Cenevre Görüşmeleri, ikili ve üçlü olmak üzere, yine devam etti. Bir kısım çalışmalar, alt komisyonlar eliyle yürütüldü. Bu sıralarda Ada'da iki taraf arasında ateşkese uyulmuş ve nispeten sakin bir gün geçirilmişti.

Bu görüşmelerde kesinleşen Türk istekleri özetle şöyleydi:

Asıl anlaşma sağlanıncaya kadar Türk bölgelerini Türkler, Rum bölgelerini Rumlar idare etsin, Denktaş Cumhurbaşkanı Yardımcısı olarak göreve başlasın ve Klerides'le birlikte çalışsınlar. Türk bölgelerindeki Rum işgal ve kuşatmaları kaldırılсын, Türk ve Rumların birlikte yaşadığı köylerin idaresini Birleşmiş Milletler Barış gücü üstlensin, Türk birlikleri ve Türk bölgeleri etrafına geniş bir güvenlik kuşağı konsun (ama bu kuşağın içine Barış Gücü askeri girmeyecek), asıl barış görüşmelerine de engeç bir hafta sonra başlanılsın. Darbe ve karşı darbenin yarattığı yepyeni durumda iki toplum arasındaki sorunlara kalıcı bir çözüm olabilecek tek çare olarak iki toplumlu, iki kesimli bir federal düzenin benimsenmesi²⁶⁸.

Yunanistan ise, güvenlik kuşağı içine Barış Gücü askerlerini sokarak Türk kuvvetlerini buldukları yerlerde hapsedmek, Ada'ya yeni Türk birliklerinin gelmesini önlemek, çıkmış olan kuvvetlerin de –Birleşmiş Milletler'in 353 sayılı kararında belirttiği üzere- yakın bir tarihte Ada'yı terketmesini sağlamak düşüncesinde idi.

28 Temmuz'da Ecevit, Karamanlis'e görüşme teklif etti. Bu haber dünya haber ajanslarında heyecan dalgası estirdi. Fakat Karamanlis bu teklifi "Cenevre Görüşmeleri sonrası buluşalım"²⁶⁹ diyerek kabul etmedi.

28 Temmuz akşamı Cenevre'de hava yine gerginleşmişti. Ajanslar Kuzey Yunanistan'da gece karartmasının başladığını, Ege Adaları'na Yunan takviyelerinin sevk edildiği, Türk donanmasının Ege'ye açıldığını haber veriyorlardı. Sovyetler Birliği de bugün yayınladığı bir bildiri de "Tüm yabancı askerlerin Ada'yı en kısa zamanda terketmesini, Ada'nın bağımsızlığına saygı gösterilmesini" istemekteydi²⁷⁰. Şimdi

²⁶⁷ Birand, a.g.e., s.176.

²⁶⁸ Güvenç, a.g.e., s.180.

²⁶⁹ Ecevit'ten Karamanlis'e Jest, **Hürriyet Gazetesi**, 29 Temmuz 1974.

²⁷⁰ Artuç, a.g.e., s.272.

Cenevre’de olduğu gibi New York’da Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nda da sert tartışmalar başlamıştı.

29 Temmuz gününe gelindiğinde hava az da olsa yatıştı ve görüşmelerde bir nebze ilerleme kaydedildi. Sonunda, 30 Temmuz 1974 Salı gecesi, Cenevre saatiyle 23:30’da İngiliz-Türk-Yunan Dışişleri Bakanları tarafından ateşkes anlaşması imzalandı²⁷¹. Altı gün süren, birkaç defa dağılma noktasına gelen zorlu bir diplomatik mücadele, en sonunda bir anlaşma ile mutlu bir sona ermişti.

Cenevre Anlaşması’nın esasları şöyleydi:

1- 1960 Anlaşmaları ve Birleşmiş Milletler’in 20 Temmuz 1974 tarihli kararları dikkate alınarak, Kıbrıs’da yeni tedbirler alınacaktır.

2- Her iki taraf askerleri de, 30 Temmuz 1974 günü saat 20:00’de buldukları yerlerde kalacaklar ve genişlemeyeceklerdir.

3- Aşağıdaki düzenlemeler yapılacaktır:

a) Türk kuvvetleri etrafında, genişliği sonradan belirlenecek bir tampon bölge kurulacak ve bu bölgeye Birleşmiş Milletler Gücü hariç, hiçbir kuvvet girmeyecektir.

b) Yunan ve Kıbrıs Rum kuvvetleri, işgal ettikleri Türk yerleşim bölgelerinden derhal çıkacaktır. Bu bölgeler Birleşmiş Milletler Barış Gücü’nün kontrolüne verilecektir.

c) Karma köylerde güvenlik, Birleşmiş Milletler Barış Gücü tarafından sağlanacaktır.

d) Bütün esirler değiştirilecektir.

4- Kıbrıs’da bulunan yabancı kuvvetler, karşılıklı barış, güvenlik ve karşılıklı itimat tesis edildiği ölçüde azaltılacaktır.

5- Bölgede barışın sağlanması ve Kıbrıs’da anayasal bir hükümetin kurulması için bundan sonraki görüşmelere 8 Ağustos 1974 günü başlanacak, buna Türk ve Rum Kıbrıs Temsilcileri de katılacaktır.²⁷²

²⁷¹ Terzioğlu, a.g.e., s.122.

²⁷² Sarıca v.d., a.g.e., s.203; Eroğlu, a.g.e., s.72.

Nihayet zorlu görüşmeler neticesinde bir anlaşmaya varılmıştı. Bu anlaşmanın sonucunda da hiç şüphe yok ki Türk tarafı kârlı çıkmıştı. Çünkü Kıbrıs'taki Türk kuvvetlerinin gerilemesi bir yana –22 Temmuz Ateşkes hattı bile değil- Cenevre anlaşmasının imza tarihi olan 30 Temmuz'daki hat "Ateşkes Hattı" olarak kabul edilmişti. Yani 22 Temmuz'dan sonra ele geçirilen yerler de korunmaktaydı. Takviyelerin de durdurulması söz konusu değildi. Ada'daki tüm kuvvetlerin çekilmesi ise, belirli bir tarihte ve tümüyle değil, güvenliğin sağlanması koşuluna bağlı olarak kısım kısım yapılacaktı. İşgale uğrayan Türk bölgelerinin boşaltılması, kuşatmaların kaldırılması da sağlanmıştı. İşin bundan sonrası da olurluna bırakılmamış, bir hafta sonra 8 Ağustos'da toplanıp asıl sorunun sıcağı sıcağına çözülmesi öngörülmüştü²⁷³.

Dünya basını da, Cenevre'de Türklerin kazançlı çıktığı konusunda fikir birliği içindeydi. Amerikan UPI Ajansı konuyla ilgili şöyle demektedir:

"Callaghan Türklerden, Karamanlis'i devirecek ağır şartlar ileri sürmemelerini istemişti. Yine de Yunanistan'ın kabullendikleri oldukça ağırdı. Antlaşma Türkiye'ye kuvvet bulundurma gücü vermektedir. Barış şimdilik gelmiş gibi görünmektedir. Ancak dışişleri bakanlarının önlerinde daha çok uzun bir siyasi tartışma devresi vardır..."²⁷⁴

Nihayet, Birinci Cenevre görüşmeleri sonunda, yani hareketin başladığı 20 Temmuz'la Ateşkes anlaşmasının imzalandığı 30 Temmuz arasındaki 10 gün içinde gerçekten de cesur adımlar atılmış, tehlikeli yollar geçilmiş ve önü gittikçe genişleyen bir düzlüğe çıkılmıştı. Kıbrıs'da olsun, Türk-Yunan ilişkilerinde olsun, Türkiye lehinde şu 10 gün içinde çok şey değişmişti. Ama UPI haber ajansının da dediği gibi, henüz her şey bitmiş değildi...

3.2.3. İkinci Cenevre Görüşmeleri (Kıbrıs'ın Statüsünün Saptanması)

Türk tarafı her şeyi sıcağı sıcağına halletmek için, Kıbrıs'ın kaderini belirleyecek görüşmelerin kısa zamanda başlamasını istemekteydi. Çünkü hem Ada'ya çıkan askeri, hem de Ada'daki Türk toplumu sıkıntılı durumdaydılar. Hem bu sıkıntıdan

²⁷³ Artuç, a.g.e., s.273.

²⁷⁴ Artuç, a.g.e., s.275.

biran önce kurtulmak, hem de şimdiki durum üstünlüğünün etkisi kaybolmadan Kıbrıs Türk'ünün haklarını bir an önce sağlam esaslara bağlamak için Türk tarafı, asıl barış görüşmelerinin ateşkes antlaşmasından bir hafta sonra başlamasını istemiş ve bunu da kabul ettirmişti.

Türkiye böyle düşünmekle ve acele etmekle kendine göre gerekçeleri vardı. Çünkü, Kıbrıs Harekatı'yla birlikte bir çok devlet ve kuruluşlar meseleyle ilgili konuşmaya ve Türkiye'ye baskı yapmaya başlamışlardır. Ateşkes antlaşmasının imzası üzerinden daha birkaç gün bile geçmeden, çok kafadan çok sesler çıkmaya başlamıştı. Kıbrıs'taki Türkler'in haklarını koruma altına alan anlaşmada bir an önce yapılmalıydı. Yunanistan ve Kıbrıs Rum yönetiminde de durum pek iç açıcı değildi. Yunanistan'da yönetimi bırakan Askeri cunta özellikle Yuannides ve Kıbrıs Rum yönetimindeki, EOKA-B'ciler ateşkes antlaşmasından memnun değillerdi. Ayrıca Ateşkes antlaşmasının ertesi günü Karamanlis'e muhalif sol partiler ve muhalif basın ağır bir ateşe başlamıştı. Karamanlis iktidara getirilmiş ama henüz tam olarak yönetime hakim olamamıştı. Hala cuntanın baskısını üzerinde hissetmekteydi. Ordu ve polis içinde temizlik yapamıyor işleri yerli yerine oturtamıyordu²⁷⁵.

Bu durum, Karamanlis hükümetinin Kıbrıs konusunda makul Türk önerilerini kabul etmesini güçleştirmekteydi. Türkiye'ye vereceği her ödün muhalefetin elinde koz olacağını bilmekteydi. Daha şimdiden Kıbrıs'ı satmakla suçlanıyordu. Dünya basını anlaşmadan genelde Türkiye'nin daha kârlı çıktığını Yunanistan'ın ise taviz verdiğini belirtmekteydi. Bu durum Karamanlis Hükümetini iyice güç duruma sokabilirdi²⁷⁶. Muhalefet sadece Yunanistan'ın içinden gelmemekteydi, Kıbrıs'lı Rumlar'da Karamanlis'e ağır muhalefet yapmaktaydılar. Hatta Sampson'un yerine iktidara gelen Klerides de, Lefkoşa'da yaptığı basın toplantısıyla, ateşkes antlaşmasının bazı maddelerinden memnun olmadığını ima etmişti. Bunun yanında Sampson'da sanki olaylardan kendisinin hiçbir suçu yokmuş gibi, Karamanlis iktidarını ve Klerides'i eleştirmekteydi. Yani Atina gibi Lefkoşa'da karıştı ve her iki bölgede de iktidarlar adeta çift başlıydı.

²⁷⁵ Artuç, a.g.e., s.275.

²⁷⁶ Birand, a.g.e., s.212.

Tüm bunların yanında Makarios'da boş durmuyordu. Sampson darbesinden sonra Kıbrıs'tan ayrılarak New York'a giden Makarios daha sonra Londra'ya gelerek olayları oradan takip etmeye başlamıştı. Kendisine danışılmadan imzalanan antlaşmanın geçersiz olacağını belirtiyordu. Ayrıca Klerides ve Karamanlis'i vatan haini ilan edeceğini söylüyordu²⁷⁷. Gazetecilere durmadan demeç veren Makarios, Kıbrıs Cumhurbaşkanlığı'nın kendi hakkı olduğunu ileri sürüyordu. O sırada Atina'da bulunan Makarios'un özel temsilcisi eski Kıbrıs Dışişleri Bakanı Kipriyanu da Makarios'un ateşkes antlaşmasını tanımadığını, İkinci Cenevre görüşmelerinin de bir fayda sağlamayacağını söylemekteydi. Tüm bu olanlar İkinci Cenevre görüşmesinde Karamanlis'in ve Klerides'in manevra alanlarını daraltmaktaydı. Daha katı bir tutum sergilemelerine sebep olmaktaydı.

Bu dönemde, Türkiye'de hükümet içinde işler dışarıdan görüldüğü gibi pek iyi değildi. Kıbrıs Harekatı yapılmış ardından da başarılı bir ateşkes anlaşması imzalanmıştı fakat CHP-MSP koalisyon hükümeti içinde anlaşmazlıklar devam etmekteydi. Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan taksim taraftarıydı. Bu sebeple Ada'nın en az yarısı alınmadıkça harekatın durdurulmasına bunun için razı olmamıştı. Şimdi de barış görüşmeleriyle hiç vakit kaybedilmemesini, ordunun kaldığı yerden hemen harekate devam etmesini istiyordu. Hükümet içindeki bu çekişmelerin pek farkında olmayan Türk kamuoyu ise, coşkulu ve mutlu idi. Bu sırada Cenevre'den dönen Dışişleri Bakanı beraberindeki heyetle İstanbul'da olsun, Ankara'da olsun halk tarafından büyük sevgi ile karşılanmıştı²⁷⁸. Ama Ankara'daki karşılamada Başbakan ve hükümet üyeleri arasında Erbakan'ın bulunmayışı hükümet içindeki görüş ayrılığının belirtileriydi.

Ateşkes antlaşmasının imzalanmasından sonra da Kıbrıs Adası'nda Rumlar'la Türkler arasındaki anlaşmazlıklar devam etti. Antlaşmanın imzalandığı 30 Temmuz 1974 günü saat 22:00'deki iki taraf askerinin bulunduğu hat, yani ateşkes hattı, bir türlü saptanamıyordu. Çünkü cephe hala tam manasıyla oturmamıştı. Birleşmiş Milletler Barış Gücü, Türk ve Yunan subaylarından oluşan heyet, bir türlü kesin hat üzerinde anlaşamıyordu. Bunda Türk birliklerinin cephenin Batı kesiminde Lapta'ya doğru ilerlemesinin de rolü vardı. Lapta ve Karava, Türk cephesinde büyük bir girinti oluşturmaktaydı. Dağlık ve ormanlık olan bölgede, Rumların zamanlı zamansız ateşkesi

²⁷⁷ Güvenç, a.g.e., s.180; Birand, a.g.e., s.216.

²⁷⁸ Artuç, a.g.e., s.277; Birand, a.g.e., s.217.

bozmaları da buna eklenince bir askeri hareket zorunlu hale geldi. 31 Temmuz sabahı bir tabur, öğleden sonra ikinci bir taburla başlayan Türk hareketi ortalığı yine ayağa kaldırmıştı. Kısa süreli bu ilerleyiş Karava ve Lapta Rum köylerine kadar uzanmamış, ama giritinin Beşparmak dağları üzerindeki önemli yükseklikleri Rumlar'ın elinden alınmıştı. Lapta artık Türkler'in elindeydi²⁷⁹. Beşparmak dağlarının en yüksek yeri olan 1023 metre yüksekliğindeki tepe de, alınan yerler arasındaydı. Ateşkes anlaşmasının imzalandığının ertesi günü yapılan bu ilerleyiş ortalığı bir hayli karıştırmış, Rumlar'ın ve Yunanlılar'ın büyük tepkisine yol açmıştı.

Kıbrıs'ta bulunan Birleşmiş Milletler Barış Gücü komutanları da Türk kuvvetlerinden şikayetçi idiler. Komutanlara göre, Türkler hem ateşkesi bozup yer yer ilerliyorlar, hem de ateşkes hattının saptanmasında güçlükler çıkarıyorlardı. Ayrıca Türkler, işgal ettikleri yerlerdeki Rumları göçe zorlamakla ve kuvvet zoruyla dilediklerini yapmaktaydılar. İşgalleri altındaki bölgelere Barış Gücü'nün girmesine izin vermediklerinden, buralardaki durumun ne olduğunu anlamakta mümkün olmuyordu.

Türk askeri bulunduğu bölgeye yalnız Barış Gücü askerlerini değil, gazeteci olsun başkası olsun yabancıları da sokmuyordu. Buralardan Rum tarafına kaçan Rumların anlattıkları yalan yanlış şeyler yabancı basın için malzeme olmaktaydı.

Ateşkes Antlaşması imzalanmasına rağmen Türkler Ada'ya çıkarma yapmaya devam etmişlerdir. Türkler tankıyla topuyla koca bir tümeni daha Kıbrıs'a çıkarmışlardı. Daha da çıkarmaya devam ediyorlardı. İskenderun'daki 39.Tümen'in hareketin üçüncü günü 22 Temmuz'da Bora Tugayı ile başlayan çıkarması üç gün içinde tamamlanmış, ondan sonra Ankara'dan gelip Mersin'de toplanmış bulunan 28. Tümen'in çıkartılmasına başlanmıştı. Bu arada zırhlı birlik açığını gidermek için Ankara Etimesgut'taki Zırhlı Alay da Mersin'e getirilmiş, o da kısım kısım çıkmaya hazırlanmıştı. Böylece 1 Ağustos'ta Kıbrıs'a ortalama 25 bine yakın Türk askeri yığılmış, tank sayısı da 100'e yaklaşmıştı. Bu kuvvet Ada'daki Yunan ve Rum kuvvetlerinden sayı olarak daha çoktu ve doğrusu -Birleşmiş Milletler Barış Gücü Komutanlarının da dedikleri gibi- hiç de bir savunma kuvveti değildi²⁸⁰. Eğer masa başında bir anlaşma sağlanamazsa taarruz edeceği belliydi. Şimdi tüm gözler Ada'daki

²⁷⁹ Günsev, a.g.e., s.133.

²⁸⁰ Artuç, a.g.e., s.279.

Türk kuvvetlerinin üzerinde toplanmıştı. Türk kuvvetlerinin ikinci bir harekate devam edip etmeyeceği tüm kafaları kurcalamaktaydı. Ateşkese rağmen Türkler Birleşmiş Milletleri ve hemen hemen tüm dünyayı karşlarına almak pahasına Türkler böyle bir çılgınlığa kalkışır mıydı? Bu yanıtlanması zor bir soruydu.

Ama diğer yandan ateşkes anlaşmasında öngörüldüğü halde, Rumlar da işgal ettikleri Türk köylerini boşaltmıyorlardı. Klarides henüz tam manasıyla yönetime hakim olamamış, sözünü dinletebilecek hale gelmiş değildi. Bir yanda Cunta yanlısı Yunan subayları, diğer yanda Sampson yanlısı EOKA-B militanları, Barış Gücüne bir sürü zorluk çıkarmaktaydı.

Şimdi, Rumlar köyleri boşaltmadığı için Türkler ateşkes hattının saptanmasında güçlük çıkarıyor; Rumlar, ateşkes hattı saptanmadı, Türkler ilerlemeye devam ediyor diye köyleri boşaltmıyorlar, ayrıca Lefkoşa'nın Rum bölgesinden sürekli ateş açılarak hudut tespit komisyonunun çalışmaları da Rumlar tarafından engelleniyordu²⁸¹. Sonu tehlikeli bir inatlaşma başlamıştı. Bu da Lefkoşa ve Atina'da olsun, Ankara'da olsun, gerilimi arttırıcı bir rol oynamaktaydı. İki tarafta birbirinden kuşkulanıyordu ve zaten bir türlü yok edilemeyen güvensizlik iki tarafın da içini kemirmeye devam ediyordu. Daha dün imzalanan ateşkes anlaşması bile uygulanamaz iken, birkaç gün sonra başlayacak barış görüşmelerinden nasıl sonuç alınabilirdi ki? Ama, Cenevre Konferansı ertesi başlayan karışık ortam içinde durum gittikçe Türkiye aleyhine dönmekte olduğu ve her geçen gün sorunun büyüdüğü açık seçik görülmekteydi.

Buna sebep olan faktörlerin başında Atina'daki rejim ve hükümet değişikliği gelmekteydi. Artık Yunanistan'da dikta yönetimi gitmiş, demokratik bir yönetim gelmişti. Kıbrıs'da da Sampson idaresi son bularak yerine Klarides gelmişti. Yönetimi daha yeni ele alan Klarides'e biraz vakit tanınmalıydı. Dünya basını ve ajanslarının genelde söyledikleri bunlardı. Siyasi çevrelerde Türkiye'den daha çok fedakarlık beklemekteydi.

Artık, bugüne kadar Türkiye lehine olan dünyadaki siyasi hava, yavaş yavaş aleyhimize dönüyordu. Bu, Yunan ve Rum tarafına cesaret veriyor, fakat o oranda da Türk tarafını sinirlendiriyordu. Bu söylenenler belki doğrudu ama bu, bugüne kadar

²⁸¹ Günsev, a.g.e., s.133.

ezilen Kıbrıs Türk'ünün hakkını elde etmek yolundan herhangi bir sapmayı gerektirmezdi ki... Yani bugüne kadar yapılanlar unutulacak, aman yeni demokrasiler, yaşasın diye yeniden özveriye Türkler gösterecekti. Türkiye bu hareketi Yunanistan ve Kıbrıs'taki dikta rejimlerini yıkmak için yapmamıştır ve Türkiye, gerçeklerin ters yüz edilmesine izin vermeyecekti. Hedef, Kıbrıs'lı Türk'ün ve Türkiye'li Türk'ün hakları ve güvenliği idi ve bunlar sağlanıncaya kadar da çıkılan yoldan da ne olursa olsun dönülmeyecekti.

Her iki başkentte de, Atina'da da Ankara'da da tutum sertleşmeye başlamıştı.

Ateşkes anlaşmasından beş gün sonra 4 Ağustos 1974 günü Yunan Dışişleri Bakanı Mavros ilk çıkışı yaparak "Hala ateş kesilmedi. Ben bu durumda Cenevre'ye nasıl giderim? Türkiye anlaşmayı devamlı ihlal ediyor"²⁸² ve aynı gün Yunanistan Türkiye'yi ateşkes anlaşmasına uymadığı gerekçesiyle hem Birleşmiş Milletler'e hem de NATO'ya şikayet ediyordu.

Aslında Yunanistan, konuyu Cenevre'de görüşmek yerine Birleşmiş Milletler'e kaydırmak istiyordu. Çünkü bu durumda Rusya'nın kendisini destekleyeceğine inanıyordu²⁸³. Fakat ABD ve İngiltere başta olmak üzere NATO devletlerinin karşı çıkması üzerine buna cesaret edemiyordu. NATO, sorun Birleşmiş Milletler'e giderse Sovyetlerin ve diğer Doğu ülkelerinin işe karışacağından emindi.

Mavros'un şikayetinden bir gün sonra, 5 Ağustos'ta bu sefer Turan Güneş "İşgal altındaki Türk Köyleri'nin hala boşaltılmadığı, Rumların ateşkes anlaşmasını bozdukları, Limasol'da rehin tutulan 10 bin Türk'ün serbest bırakılmadığı" konusunda Birleşmiş Milletler'in dikkatini çekiyordu²⁸⁴.

Bu gergin ortamda 6 Ağustos'ta Kıbrıs'da küçük çapta da olsa bir çarpışma daha oldu. Bu çarpışmada, cephenin batısında Türk mevzileri içine büyük bir girinti yapan Lapta ve Karava köyleri Türk kuvvetlerinin eline geçti. Kıyı boyunca Çakmak Özel Görev Kuvveti'nin Batıya doğru, Beşparmak yüksekliklerine dayanarak 61. Piyade alayı ve Komando Tugayı'nın kuşatıcı olarak Kuzeye, denize doğru yaptıkları taarruzla

²⁸² Terzioğlu, a.g.e., s.131. Birand, a.g.e., s.219.

²⁸³ Birand, a.g.e., s.219.

²⁸⁴ Artuç, a.g.e., s.284.

bir gün içinde Rum kuvvetleri sıkıştırılmış ve bölge alınmıştı. Cephedeki bu yeni dalgalanmalar Rum ve Yunan tarafını yine ayağa kaldırmıştı.

Kıbrıs'ta bunlar olurken, Ankara'da Ecevit hükümetinde, Kıbrıs'a verilecek yeni statü ile ilgili görüşmeler yapılmaktaydı. Hükümet ortağı Milli Selamet Partisi Bakanları Ada'nın bölünmesi (taksim) istiyorlar, Halk Partililerin ileri sürdüğü fedaratif çözümü benimsemiyorlardı. Sonunda Milli Güvenlik Kurulunun da federal bir çözümden yana vaziyet almasıyla Erbakan ve diğer Bakan arkadaşları zorlukla razı oldular ve adamakıllı sarsılmaya başlayan koalisyon hükümeti biraz daha kör-topal devam imkanı buldu.

Nihayet kararlaştırıldığı gibi 8 Ağustos 1974 günü ikinci konferans için heyetler Cenevre'de toplanmaya başladılar. Ama sinirler adam akıllı gergin, iki tarafta anlaşmaz bir tutum içindeydi.

Cenevre'ye inen Yunan Dışişleri Bakanı Mavros, ayağının tozu ile gazetecilere, Ada'da Türkler'in ateşi kesmediklerinden, devamlı ilerlediklerinden ve işgali sürdürdüklerinden şikayet eden sert bir demeç verdi. Yunanistan bu görüşmelerde ilkin ateşkes anlaşması koşullarının yerine getirilmesini isteyecek, bu sağlandıktan sonra diğer konuları görüşmeye razı olacaktı.

8 Ağustos 1974 günü akşam saat 19:00'da başlayan ilk toplantıda Mavros yine hücumu geçti. Özetle şöyle diyordu:

“Cenevre deklarasyonu, Türk birliklerinin oldukları yerde kalacaklarını kesin olarak saptamıştı. Ancak saldıran hareketlerin sonu gelmedi. Bugün önümüze getirilecek hat, anlaşmanın imza günü sayılan 30 Temmuz'dan daha da ilerideki bir hatır.

Rumlar, silah tehdidi altında geleceklerini düzenlemeye çağrılmaktadır. Halen Akdeniz'deki bir Ada'nın üzerinde dört Kıbrıs'lı Türk'ü bir Türk askeri bulunmaktadır. deklarasyonun imzalandığı günden bu güne kadar Ada'ya 10 bin asker sevk edilmiştir. Bütün bu güç artışı sadece Türk toplumunun güvenliği için midir, yoksa Türkiye'nin başka niyetleri mi vardır?

Bu durumda her toplantıda yeni bir ateşkes hattı mı tespit edeceğiz?..”²⁸⁵

Turan Güneş ise, Rum tarafının Cenevre deklarasyonundaki vaatlerini yerine getirmediğine dikkatleri çekiyordu:

“Mr. Mavros durmadan ateşkes ihlallerinden söz etmektedir. Yine unutuluyor galiba, ateşkese neden sadece Türk kuvvetleri uyacakmış? Benim elimde de bu ihlallerle ilgili uzun bir liste var. Bunu okuyayım mı istiyorsunuz? Şimdi gelen haberlerde Baf bölgesindeki Aydın ve Dağaşan köylerinin Rum kuvvetlerince ele geçirildiği bildiriliyor. Magosa’da Kale’ye sığınmış olanlar kendi silahlarıyla savunmalarını yapmaya çalışıyorlar. Ne kadar direnebilecekleri belli değil. Limasol’daki durumu hepimiz biliyorsunuz. Türk köylerinden hiçbiri, ne bir tek köy, ne bir tek mahalle boşaltılmamıştır. 80 bini aşkın Türk, Rum tehdidi altında yaşamaktadır. Eğer anlaşmaya uyulacaksa hep beraber uyulur.”²⁸⁶

Kıbrıs Türk Toplumunu lideri Rauf Denктаş ve Rum Lideri Klerides, Cenevre’ye iki gün sonra geleceklerdi. Onlar gelinceye kadar Türk-Yunan-İngiliz Dışişleri Bakanlarının Kıbrıs’ın yeni statüsünün esaslarını saptamaları planlanmıştı. Yunan Dışişleri Bakanı şimdi buna karşı çıkıyordu. Mavros “Klerides ve Denктаş gelmeden bizim anayasal sorunlara değinmemiz doğru olmaz. Üç ülkenin Kıbrıs için, gerçek Kıbrıslılar burada yokken bir elbise dikmeleri doğru değildir”²⁸⁷ diyor ve zaman kazanmaya çalışıyordu.

Güneş’in ise buna izin vermeyeceği belliydi. Türk Dışişleri Bakanı “Şimdiden uzatma çabaları hissediyorum. Kabul edemeyeceğim nokta, bu konferansın kokuşması ve altı yıl süren toplumlararası görüşmelere dönüştürülmesidir”²⁸⁸ diyor ve anayasal görüşmelerin hemen başlamasını istiyordu.

Ertesi gün 9 Ağustos’ta dünya yeni bir heyecanla dalgalandı. Ne zamandır Watergate Skandalı nedeniyle başı dertte olan Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Nikson istifa etmişti²⁸⁹. Gelen haberlere göre Dışişleri Bakanı Kissinger görevine devam ediyordu.

²⁸⁵ Birand, a.g.e., s.227.

²⁸⁶ Birand, a.g.e., s.227.

²⁸⁷ Artuç, a.g.e., s.287.

²⁸⁸ Artuç, a.g.e., s.287.

²⁸⁹ ABD Başbakanı Nikson İstifa Etti, **Hürriyet Gazetesi**, 10 Ağustos 1974, s.1.

Bugün ayrıca Cenevre de kalabalıklaşmıştı. Birleşmiş Milletler Genel Sekreter Waldheim, Kıbrıs'daki Özel Temsilcisi Guyer, Amerikan Özel Temsilcisi Hartman, Denктаş ve Klerides Cenevre'ye gelmişlerdi²⁹⁰. Türk-Yunan-İngiliz Dışişleri Bakanlarıyla gelenler arasında ayrı ayrı görüşmeler yapıldı. Herkes, dünyanın bu karışık zamanında, zaten Arap-İsrail anlaşmazlığı nedeniyle her an patlamaya hazır duran Ortadoğu'da yeni bir sorun istemiyor, kısa zamanda bir anlaşmaya varılması için Türk ve Yunan tarafını etkilemeye çalışıyordu.

Akşam Güneş – Callaghan görüşmesinde, Türk Heyeti görüşünü belirgin şekilde açıkladı: Türkiye Ada'nın bağımsızlık ve toprak bütünlüğüne saygılıdır. Bugüne kadar olayların kanıtladığı gibi 1960 Anayasası da bir çözüm getirmemiştir. En uygun şekil, iki toplumlu ve coğrafi temele dayalı bir federasyondur. Bunun içinde Türk toplumuna verilecek bölgenin hudutları saptanmalıdır.

İngiliz Dışişleri Bakanı Callaghan, Mavros'la da görüşerek bir orta yol bulmaya çalıştı. Ne var ki iki taraf o kadar birbirinden uzaktı²⁹¹ ve o kadar zıt kutuplarda idiler ki, bir yakınlaşma sağlanamadı.

Bu arada Kıbrıs'da Rum Milli Muhafızlarının Türk cephesi boyunca geniş çaplı engellemelere giriştikleri de gelen haberler arasındaydı. Türk askeri bir açık hava hapisanesine tıkmak isteniyordu. Türk ve Yunanlılar arasındaki ipler, biraz daha gerilmekteydi.

10 Ağustos'ta Denктаş ve Klerides'in de katılımıyla beşli görüşmeler başladı. Türkiye artık, 1960 anayasasını yetersiz sayarken ve coğrafi bir federasyon isterken, Yunanistan ve Kıbrıs Rumları, Türkiye'nin müdahalesinin Sampson darbesiyle bozulan 1960 Anayasasını tekrar uygulatmak için yapıldığını ve dolayısıyla 1960 anayasasının yürürlükte olduğunu ileri sürmekteydiler. Klerides "1960 anayasası yürürlüktedir. Eğer değişiklikler isteniyorsa onu da biz kendi aramızda yaparız. Bu konferansın Kıbrıs Anayasasına getirilecek değişikliği konuşmaya yetkisi yoktur"²⁹² diyordu.

Mavros da burada garantör devlet olarak bulduklarını söylüyor ve şunları ekliyordu:

²⁹⁰ Birand, a.g.e., s.231.

²⁹¹ Güvenç, a.g.e., s.181.

²⁹² Artuç, a.g.e., s.288.

“Anlaşmalar garantör ülkelere, yeni bir anayasa yapmak ve mevcudu değiştirmek yetkisi tanımaz. Yunan hükümeti ancak, bu konuda tek yetkili sayılan iki toplum üzerinde anlaşacağı çözümleri kabul edebilir. Ada'nın bir bölümünü işgal etmek, sonra dünyayı hiç sayarak ilerlemek gibi oldu bittilerle Kıbrıs sorunu çözümlenemez. Silah gölgesinde bir bağımsız devlete zorla anayasa kabul ettirilemez.”²⁹³

Bu konuşmalardan sonra söz alan Türk Toplum Lideri Rauf Denktaş, artık isyan halindeydi ve içtenlikle şöyle diyordu:

“Ben buradaki konuşmalara hiç şaşırmadım. Mr. Callaghan, hepsini yıllardır tanıyorum. İçlerinde büyüdüm. Sözlerinde durmazlar. Bunun eziyetini de 15 yıldır biz Türkler çekiyoruz.

1963'de 1003 Türk köyünü boşalttırdılar. 24 bin Türk yerlerinden edilerek göç ettirildiler. 1967'de imhaya çalıştılar. Devamlı baskı altında yaşadık. Anlaşmayı, yürürlüğe girdiğinin üçüncü yılından itibaren bozdular. Türk memurlara maaş vermediler. Karantinaya aldılar. Bir köye tankerle su getirebilmek için 24 ay beklediğimizi biliriz.

Bunlar yetmiyormuş gibi devamlı Enosis korkusu, dolayısıyla ölüm korkusu içinde yaşadık. Toplumlar arası görüşmeler sırasında Klerides bana, Enosis'i açıkça reddedemeyeceklerini söylemiştir. Yunan subayları 1967'de zorla çıkartılmış, bir süre sonra yeniden geri dönmüştü. Yunanistan ile devamlı Enosis komplosu içinde yaşadıklarını sağır sultan bile biliyor. Ve şimdi bize, yine eski düzene dönelim deniyor...

Hayır... Ben artık garanti istiyorum. Artık korkusuz yaşamak istiyorum. Garanti de toprakla olur. Artık anlamalıdır ki, korku devrimiz bitmiş ve herşey değişmiştir. Zira arkamızda Türkiye vardır. Sözüne inandığınız insandan hiçbir şey almaz ve borç verirsiniz. Az inandığınızdan senet veya rehin alırsınız. Hiç inanmıyorsanız banka mektubu da yetmez, o zaman ipotek yaptırabilirsiniz. Biz şimdi o durumdayız.

Burası tapudur ve biz kaydettirmek istiyoruz. Bu konferansta temelde anlaşma olmazsa, ileride hiç olmaz. Toplumlararası görüşmelerde yıllarca aynı şeyleri söyledim.

²⁹³ Artuç, a.g.e., s.289.

Klerides bugün kabul ettiklerini ne yazık ki söylemek için 11 yıl bekledi. Biz, coğrafi esasa dayanan, güvenlik içinde yaşayabileceğimiz bir bölge ve idarede taksim istiyoruz. Gerisi hayaldir. 1960 anayasasına dönüş gibi...”²⁹⁴

Kısaca, Türk tarafı 1960 anayasasının uygulanmaktan uzak olduğunu, coğrafi esasa dayanan, yani bölgelere ayrılmış federal bir devletin kurulmasını, bunun da bu konferansta kararlaştırılmasını istiyor, buna karşın Yunanlılar ve Rumlar coğrafi bir federasyonu değil 1960 anayasasını kabul ediyorlar, şayet 1960 anayasasında değişiklik yapılacaksa bunun da burada değil toplumlararası görüşülerek kararlaştırılması gerektiğini söylüyorlardı. Görüşmeler tam bir kördüğüm olmuştu.

Ertesi gün, 11 Ağustos'ta Ankara ve Cenevre'deki Türk heyetince federasyonla ilgili iki öneri hazırlandı. Bunlardan birincisi, iki bölgeli bir federasyondur. Türk bölgesi aşağı yukarı şimdiki duruma benzer şekilde Kuzey Kıbrıs'ı kapsıyordu. İkincisi bir ana bölge ve değişik yerlerdeki beş küçük kantonlu federasyon önerisiydi²⁹⁵.

Asıl Türk önerisi birincisi, yani iki bölgeli federasyondur. Ama başta Kissinger olmak üzere barışı korumak gayretindeki yabancıların ricaları üzerine ikinci öneri yani kantonlu federasyon planı da bir alternatif olmak üzere öneriliyordu. Daha doğrusu ikinci öneriye Türkiye'nin tavizi olarak da bakılabilirdi. Her iki öneride de Türk toplumuna Ada'nın %34'ü bırakılmakta ve ayrıntılar üzerinde tartışma yolu açık tutulmaktaydı. Türk hükümetinin maksadı, barışla bir sonuca varmak için bütün çabayı göstermekti. Cevap için Yunan ve Rum tarafına 13 Ağustos akşamına kadar süre verilmişti²⁹⁶.

12 Ağustos günü Yunan ve Rum heyetleri, bu Türk önerileri üzerinde çalıştılar. O gece Bakanların akşam yemeğinde baş başa görüşmelerinde de bir yakınlaşma sağlanamadı. Bundan sonra da sağlanacağı belli değildi. Zaten dün görüşmelerin çıkmaza gireceğinin belli olması üzerine, Ankara'dan Cenevre'ye ilk işaret verilmiş ve ikinci harekate başlanabileceği bildirilmişti. Dün sabahki telefon konuşmasında Başbakan, Cenevre'deki heyette görevli Haluk Ülman'a şunları söylemişti: “Turan

²⁹⁴ Güvenç, a.g.e., s.182; Artuç, a.g.e., s.290.

²⁹⁵ Güvenç, a.g.e., s.182; Birand, a.g.e., s.254.

²⁹⁶ Artuç, a.g.e., s.292.

Güneş Bey'e söyleyin, Ayşe tatile çıkmak istedi, hazırlıkları tamam. Eğer iş uzayacaksa gitmesini söyleyeceğim" dedi²⁹⁷.

Ayşe, Turan Güneş'in kızıydı. Ecevit'le Güneş arasında daha önce kararlaştırılan parolaya göre Ayşe'nin tatile çıkması, ikinci hareketin başlaması demektir. Aslında Güneş, görüşmelerden bir sonuç alınamayacağını anladığında Başbakan'a telefonda, Ayşe tatile gitsin, diye harekate başlanmasını önerecekti. Ama şimdi tersi olmuştu. Ankara işin çıkmaza girdiğini anlayarak Cenevre'yi uarmıştı. Tabii Başbakan'ın bu haberini ancak Güneş anlamıştı ve ona göre harekete geçmişti. Aynı gün akşama doğru Ankara'dan gelen gizli haberde Güneş'e "görüşmelerin en geç 14 Ağustos Cenevre saatiyle saat 02:00'de kesilmesi" talimatı verildi. (Harekat, aynı gün Cenevre saatiyle 03:30'da Türkiye saatiyle 05:30'da başlayacaktı).

13 Ağustos günü konuşmaları da tam bir gerilim içinde başladı. İngiliz Dışişleri Bakanı Callaghan, Türkiye'nin yeni bir harekate girişebileceği konusunda adam akıllı kuşkuya kapılmıştı. Bu sebeple de Türkiye'ye karşı sert bir tutum takınmıştı. Gazetecilere demecinde, Kıbrıs'daki İngiliz üslerinin yeni uçaklar ve yeni birliklerle takviye edildiğini söylüyor, Birleşmiş Milletler Barış Gücü'nün alarma geçirildiğini bildiriyordu. Callaghan bununla da yetinmiyor, işi tehdide kadar götürüyordu: "Şunu da açıkça söyleyeyim ki, Barış Gücü'ndeki bir tek İngiliz askerine ateş açılırsa, İngiliz üstlerimizdeki birliklerimiz ve uçaklarımız İngilizlerin hayatını korumak için harekete geçeceklerdir."²⁹⁸

İngiliz Dışişleri Bakanı Callaghan, görüşmelerdeki başarısızlığın, herkesten önce kendi başarısızlığı olarak görüleceğini bilmenin hiddetine kapılmıştı. Bir sömürgeler imparatorluğu olan Büyük Britanya'nın bakanı Callaghan, tartışmalar sırasında Güneş'e şunları söylüyordu: "Bu gün Kıbrıs ordunuzun esiridir, ancak yarın ordunuz Ada'nın esiri olacaktır..."²⁹⁹

Bu arada Yunanistan'ın Ege Adalarına yeni birlikler çıkardığı haberleri artmıştı. Atina radyosu, Türk köylerinin boşaltılmasına ve kuşatmanın kaldırılmasına son verildiğini duyuruyordu. Bu, Yunanistan'ın -kelimenin tam manasıyla- bir meydan

²⁹⁷ Artuç, a.g.e., s.292.

²⁹⁸ Artuç, a.g.e., s.293.

²⁹⁹ Birand, a.g.e., s.271.

okuyuşu idi. Atina'da Hükümet ve askerler arasındaki sık sık yapılan toplantılar çekiciydi.

Ankara'da da hummalı bir çalışma vardı. Başbakan, Genelkurmayda saatlerce süren bir toplantıya katılıyor, Güvenlik Kurulu, Cumhurbaşkanı Korutürk'ün başkanlığında toplanıyordu.

Kıbrıs'da ise, cephede tam bir sessizlik hüküm sürmesine karşın, Türk tarafında içten içe bir hazırlığın belirtileri sezilmekteydi. Orada hava, fırtınadan evvelki sessizliği hatırlatıyordu. Ada'daki Türk askerinin sayısı, neredeyse 40 bini bulmuştu. Ona göre de tank, top, araç ve silah... Ada gereğinden fazla yük almış neredeyse batacak bir gemi halini almıştı. Kissinger telefon görüşmelerini sıklaştırmıştı. Şimdi Nikson'un yerine geçen ABD'nin yeni Başbakanı Ford da devreye girmiş o da taraflara soğukkanlı olmayı tavsiye ediyordu.

İkinci Cenevre görüşmesinin altıncı günü yani 13 Ağustos günü yapılan toplantı, akşam saat 19:00'da başladı ve az sonra da Mavros ve Klerides, kendileri böyle bir çözüme karşı olmakla beraber yine de bir kere başkentlerinde durumu görüşmek ve resmi cevaplarını daha sonra vermek düşüncesindeydiler. Mavros, "Kıbrıs'a zorla anayasa dikilmek isteniyor. Bu gerçekleşse bile ölü doğmuş bir anayasa olur" diyor, Klerides "Kıbrıs bağımsızdır. Kimse dışarıdan anayasa kabul ettiremez" diyerek eski fikrinde direniyordu³⁰⁰. İngiliz Dışişleri Bakanı Callaghan da bu konferansta 1960 anayasası dışında başka bir konunun görüşülmeye yetkili olmadığı görüşündeydi. Buna karşın Mavros ve Klerides süre isteklerinde ısrar ediyorlardı.

Nitekim Türk heyetinin beklemeğe hiçbir niyeti yoktu ve Denктаş bu konuyla ilgili şöyle diyordu: "Bizim de şu anda, bir hafta içinde göçmen sayımız 45 bine ulaştı. Bir toplum diğerinden korkarsa yaşayamaz. Biz korkuyoruz. Geçmişteki olayların sonucudur bu korku. Artık çeşitli bahaneleri ve oyalama taktiklerini bir kenara bırakıp yeni bir düzen kuralım. Kıbrıs Rum toplumu, Türklerle el ele verip şu Enosis rüyasından vazgeçmelidir artık. Bunu başaramazsak, çok değil birkaç yıl sonra yeni bir konferans toplanacak, ancak o zaman ölümlerimizin sayısı artmış olacaktır."³⁰¹

³⁰⁰ Birand, a.g.e., s.271.

³⁰¹ Birand, a.g.e., s.271.

Kıbrıs Türk'ü, Denктаş'ın dediği gibi, tekrar eski kötü günlere dönmek istemiyordu. Dökülen bunca kandan sonra Türkler, yine eski günleri yaşamak yine yollara düşerek göçmen olmak istemiyordu. Artık kesin çözüme gidilmeliydi ve Türkler tarihte bir çok kez savaş meydanlarında kazandıklarını masada kaybetmişti. Hatta bu durum Yunanlılarla olan ilişkilerimizde dahi görülmüştü. Ama bu durum bir kez daha tekrarlanmayacaktı. Şimdi Rum ve Yunan tarafı oyalama taktiği içindeydiler. Zaman kazanarak Birleşmiş Milletlerin olaylara müdahale etmesini sağlamaya çabalıyordu. Ayrıca Rumlar fırsattan istifade Ada'daki Askeri hazırlıklarını geliştirmekte ve Türk ordusunu mayınlarla ve ağır silahlarla sarmaya çalışmaktaydılar³⁰². Türk yetkililerinin vakit geçirmeye tahammülü kalmamıştı. Ada'daki Türk ordusu olsun, birçok Kıbrıs'lı Türk olsun, kötü durumda idiler. Türk askeri Girne ile Lefkoşa arasında daracık bir alanda üst üste, Kıbrıs Türk'ünün ayakta kalabilenleri, Ada sathında birbirinden uzak, birbirinden kopuk küçük yerlere sıkışmış üst üste, ölüm tehdidi altında dayanma gücünün sonuna gelmiş, güçlkle ayakta duruyordu. Gerçekten de dünya kamuoyu, Kıbrıs'ı çoğu ile Türk işgalinde zannediyor. Sokaktaki insan şimdiki durumdan pek haberli değil. Doğrusu aranırsa biz de bunu yeterince anlatabilmiş değiliz. İşte bu nedenle ki, dünya kamuoyu, Türkler'in İkinci Kıbrıs Harekatı'nın sebeplerini bir türlü gerçek yönleriyle anlayamayacak ve Türkiye'yi kaba bir istilacı olarak görecektir.

Kim ne gözle bakarsa baksın, nasıl yorum yaparsa yapsın, Türkiye için ikinci hareket artık kaçınılmazdı. Türkiye barış için tüm yolları denemiş verebileceği tüm tavizleri vermiş ama, karşı tarafın tutumu yüzünden bir sonuç elde edilememişti. Fakat savaşa başlamanın da bir şekli vardı. Bir yandan barış görüşmeleri sürerken diğer yandan silahları ateşlemek pek de uygun olmazdı. Zaten Cenevre'de saatlerin gece yarısından sonrayı gösterdiği sıralarda büyük konferans salonunda yapılan da buydu. Görüşmeciler, iplerin kopmak üzere olduğunu görenlerin sıkıntısı içinde, bir seremoniyi yerine getirmek için konuşuyor gibiydiler. Yetkililer artık işin nereye varacağını sezmişlerdi. Fakat gerek Yunanlılarla Rumlar ve gerekse İngilizler yine de içlerinde bir umut ışığı saklıyorlardı. Kendi kendilerine Türkiye'nin ikinci bir hareket yapma çılgınlığına kalkışamayacağını sanıyorlardı.

Halbuki onların çılgınlık dediğini Türkiye'nin göze aldığını bilmiyorlardı. Çünkü Türkiye'yi seçeneksiz bırakmışlardı. Ama bunu o salonda Güneş ve Türk

³⁰² Eroğlu, a.g.e., s.91.

Heyetindeki birkaç kişiden başka kimse bilmiyordu. Cenevre saatiyle 02:00'de Güneş son sözü söyler gibiydi:

“Klarides’in tutumu konferans başından beri aynıydı. Bu değişmediği için sonuç alamadık, bundan sonra da alamayacağız. Klasik sürüncemede bırakmak taktiğidir bu. Bizim için bu konferans bitmiştir ve herkes sorumluluğunu yüklenmelidir.”³⁰³

Klarides’in itirazından sonra Callaghan da Güneş’in karşısındaki yerini aldı. Callaghan son bir kez daha tehdit yolunu deniyor ve şöyle diyordu:

“Büyük Britanya, Birleşmiş Milletler emrine yeni birlikler vermiştir. Bir ilerleme halinde sonucun ne olacağı Birleşmiş Milletler’e aittir. Kissinger ve AET ülkelerinin belirttiği gibi diplomatik yollar henüz kapanmamıştır. Bu durumda tüm sorumluluk, harekete geçecek ülkeye aittir.”³⁰⁴

Mavros da “Ben de diplomatik yolların tükenmediğine inanmıyorum” diyor ve ekliyordu: “Kıbrıs meselesini nereden gelirse gelsin, zor kullanarak halletmeye kalkmak hatadır. Kıbrıs sorunu, ancak silah tehdidi altında toplanmayan konferanslarda çözümlenebilir.”³⁰⁵

Güneş’in son sözleri, bir savunmadan çok, sonucun bu hale gelmesine üzüldüğünü belirtir şekildeydi. Güneş’in son sözleri şöyleydi:

“Kıbrıs meselesi 20 yıldır, Türk toplumuna yönelmiş Rum silahları ve Türkiye’nin muhtemel müdahalesi tehditleri arasında görüşüldü. Anayasasına göre 800’ü Türk, 2 bin kişilik bir ordusu olması gereken Kıbrıs’da Türk Silahlı Kuvvetlerini bunun defalarca üstünde bir güç karşıladı.

Toplumlararası görüşmelerin hangi şartlar altında yapıldığını unutup şimdi Türk tehdidinden söz ediyorsunuz. Eğer gerçekten ordu ile işi halletmek isteseydik, İkinci Cenevre’nin toplanmasını ister miydik? Tüm diplomatik yolların tükenip tükenmediğinin cevabını ise sizlere bırakıyorum. Buradaki müzakereleri bilenler, Türkiye’nin işi sadece askeri yoldan halletmek istediğini söyleyemez.”³⁰⁶

³⁰³ Birand, a.g.e., s.277.

³⁰⁴ Birand, a.g.e., s.277.

³⁰⁵ Birand, a.g.e., s.277.

³⁰⁶ Birand, a.g.e., s.278.

Bu konuşmalardan az sonra da İkinci Cenevre Konferansı, bir sonuca ulaşmadan, 13 Ağustos sabahı saat 02:30'a doğru konferans sona erdi ve biraz sonra Türkiye'nin Kıbrıs'taki ikinci hareketi başlayacaktı³⁰⁷. Uykusuz, yorgun ve asık yüzlü delegeler, evraklarını toplayıp kaldıkları otele hareket ettiler.

Tüm çaba ve zorlamalara rağmen barışa ulaşamamıştı. Demek ki kader böyle istiyordu... Ve az sonra Cenevre'den binlerce kilometre uzakta, Kıbrıs Adası'nda yeniden silahlar patladı. 22 Temmuz 1974 günkü ateşin kesilmesinden 21 gün sonra 14 Ağustos sabahının ilk aydınlığında Kıbrıs gökleri yeniden Türk jetlerinin kulakları sağır eden gürültüleriyle doldu.

Kıbrıs'ta savaş yeniden başlamıştı...

3.3. İKİNCİ BARIŞ HAREKATI

14 Ağustos 1974 Çarşamba günü Amerikan UPI Haber Ajansı tüm dünyaya, çok acele kaydıyla, aşağıdaki haberi yayınlamaktaydı:

“Alaca karanlıkla birlikte Türk kuvvetleri her yönden harekete geçmişlerdir. Londra saatiyle 04:30'da (Türkiye saatiyle 06:30'da) başlayan harekatta Türk Hava Kuvvetleri önemli Rum mevzilerini bombalamaya, Türk tankları büyük bir hızla ilerlemeye başlamışlardır. Ada'nın her tarafında çarpışmalar görülmektedir.”³⁰⁸

Kıbrıslılar 21 gün önceki ilk harekatta olduğu gibi o Çarşamba sabahı da uçak gürültüleriyle yataklarından fırlamışlardı. Cephe uzağında olmayanlar, bu sefer öncekinden farklı olarak tank ve yoğun bir topçu ateşinin bu gürültülere karıştığını duymaktadırlar. Sabahın neredeyse kör karanlığında Lefkoşa, Magosa gibi Ada'nın bir çok yeri uçak bombaları, roketleri ile sarsılmaktaydı. Rum askeri tesisleri, birlik kışlaları, cepheye gelen yolların kavşakları, köprüler ateş altındaydı³⁰⁹. En ağır hücumlar da cephedeki Rum mevzilerine yapılmaktaydı. Üç haftadır birikmiş kin ve hınçla Türk jetleri, tüm düşman hedeflerine bütün ağırlığı ile yüklenmişti. Kara birlikleri de az sonra, o daracık yerde kendisini sıkıştıran çelik yaylardan birden

³⁰⁷ Haluk Genger, “Türk Dış Politikası (1946-1980)”, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, İstanbul, 1983, s.546.

³⁰⁸ Birand, a.g.e., s.278.

³⁰⁹ Terzioğlu, a.g.e., s.154.

kurtulmuş gibi Doğu'ya doğru hızlı bir harekate başlamıştır. Kıbrıs'da daha saatler 7:30'a gelmeden savaş tüm şiddetiyle başlamıştı.

Birinci harekattan sonraki üç günde İskenderun'daki 39. Tümen, ondan sonraki beş gün içinde de daha öncede Ankara'dan Mersin bölgesine intikal etmiş olan 28. Tümen ve bir tank alayı Kıbrıs'a çıkmıştı. Birinci harekatta Ada'ya inen ve çıkan üç tugay (Çakmak, Hava İndirme ve Komando Tugayları) ve Kıbrıs Türk Alayı ile birlikte, şimdi Türk kuvvetleri 40 bin kişilik hatırı sayılır bir güce erişmişti. Tank sayısı 150'yi bulmuş, yeterli bir topçu kuvveti oluşmuştu³¹⁰. Hemen hemen yok denecek kadar az olan tank ve topçu yüzünden birinci hareket birliklerinin çektiği o sıkıntılar ve zor saatler artık gerilerde kalmıştı. Birinci Harekattan sonra Ada'ya bu kadar kuvvet yığılmasının iki nedeni vardı: Birincisi, ilk çıkan ve inen birliklerin güvenliklerini sağlamak; ikincisi ve asıl önemlisi de, şayet Cenevre görüşmelerinde bir sonuç alınamazsa, yani iş yine silah gücüne kalırsa, hızla hareket ederek, "Şahin Hattını" kısa sürede ele geçirmek. Bu olasılığa göre de birlikler Ada'ya çıktıkça bir plana göre düzenlenmişler ve 14 Ağustos'tan önce hazırlıklarını bitirmişlerdi.

Kuşkusuz, düşman da boş durmuyordu. O da ilk sersemliği üzerinden atmış ateşkesilmesi devresinde olası bir genel Türk taarruzuna karşı hazırlıklarını sürdürmekteydi. Olabildiğince bütün kuvvetini cepheye getirmişti. 14 Ağustos günü cephe kuvvetleri 30 bin kişiyi bulmaktaydı. Sayı olarak az değildi ama, özellikle tank ve topçu bakımından Türk kuvvetlerinin ezici bir üstünlüğü vardı. Hele hava gücü, dengeyi tamamen Türk tarafına çevirmekte ve Yunan, Rum kuvvetlerinin elini kolunu bağlamaktaydı.

Kıbrıs'daki Türk birliklerinin bağlı oldukları 6. Kolordu Komutanlığının taarruz planı, İkinci Cenevre görüşmelerinin başladığı gün hazırды. Korgeneral Nurettin Ersin imzasıyla 8 Ağustos günü birliklere yayınlanan plan ana hatlarıyla şöyleydi:

Emir verilir verilmez kuzeyden itibaren Çakmak Tugayı, 39. Tümen ve 28. Tümen, Doğu istikametinde taarruz ederek Magosa ve tüm Kuzey Kıbrıs'ı alacaklardı³¹¹. Bu taarruz yapılırken Girne Batısındaki Komando Tugayı, Lefkoşa bölgesindeki Türk Alayı savunmada kalarak taarruz eden birliklerin gerisini ve Güney

³¹⁰ Artuç, a.g.e., s.302.

³¹¹ Günsev, a.g.e., s.135.

yanını koruyacaklardı. Savunan bu birlikler, aynı zamanda kendi bölgelerinde bir taarruza da katılacak şekilde hazırlık yapacaklardı. O günlerde Hava İndirme Tugay Komutanlığı'na atanan Tuğgeneral Adnan Doğu Komutasındaki bir de Kolordu İhtiyatı, elde hazır tutulacaktı. Harekatın “Zafer” parolası ile başlayacaktır³¹². Harekatın yürürlükten kaldırıldığını bildiren kodun adı ise “Temel” idi.

14 Ağustos 1974 Çarşamba günü, henüz Kıbrıs Adası'nda daha güneş doğmadan, saat 04:30'da Türk birliklerinin karargahları “Zafer” kodu ile ayaklandılar. “Parola, Zafer” ve “Hedef, Şahin Hattı” idi. Denizdeki donanma ve Türkiye'deki hava kuvvetleri de uyarılmışlardı. Yalnız Kıbrıs'la ilgili değil, Türkiye'deki diğer birliklerde olası bir Türk-Yunan savaşı için aynı zamanda alarma geçirilmişlerdi. Türkiye tüm riskleri neye mal olursa olsun göze alarak ikinci bir harekatı başlatmıştı.

14 Ağustos sabahının ilk aydınlığında anavatandan havalanan Türk jetleri, kısa süre sonra Kıbrıs üzerindeydiler. 06:30'da başlayan hava taarruzu, özellikle Girne-Lefkoşa hattının doğusundaki düşman ön hat mevzileri ve derinliklerinde olanca şiddetiyle yarım saat sürdü. Bundan sonra plan gereğince topçu hazırlık ateşleri başladı. Saat 07:00'de Tümgeneral Fazıl Polat komutasında güneydeki 28. Tümen, az sonra saat 07:30'da Tümgeneral Bedrettin Demirel komutasındaki 39. Tümen birliklerinin hücumla kalktıkları görüldü. Aynı saatte de Tuğgeneral Süleyman Tuncer'in komutasındaki 20 Temmuz çıkarmasını yapan denizci-karacı karışımı Çakmak Tugayı da kuzeyde kıyı kesiminde hücumla geçmişti³¹³.

Düşman iyi tahkimat yapmış ve iyi korunduğu görülüyordu. Etrafı da mayınlanmış ve engellenmiştir. Şiddetle direniyor ve tüm silahlarıyla yoğun bir ateş perdesi oluşturmaya çalışıyordu.

39.Tümen cephesinde Karatepe ve İngiliztepe düşman savunmasının bel kemiği idi. 39. Tümen'in ön hattaki 14. Piyade Alayı, üç saat kadar zorlu bir ilerleyişten sonra saat 10:15'de Karatepe'yi ele geçirince durum değişti. Geride ihtiyatta bekleyen Tuğgeneral Hakkı Borataş'ın zırhlı ve motorlu Bora Tugayı hızla ileri atıldı. Artık düşman cephesi yarılmıştı. Bundan sonra Türk harekatı hızlandı ve Bora'nın öncü kuvvetleri ilkin Minareliköy'e üçbuçuk saat sonra saat 13:40 sıralarında da Serdarlı'ya

³¹² Güvenç, a.g.e., s.183; Birand, a.g.e., s.278.

³¹³ Artuç, a.g.e., s.305; Günsev, a.g.e., s.135.

ulaştılar. 25 gündür üstün düşman kuşatmasına karşı bir ölüm-kalım savaşı veren Serdarlı mücahitleriyle Mehmetçik'in kucaklaşması görülmeye değerdi. . O gün şafakla başlayan muharebelerin sesini bir kurtuluş musikisi dinler gibi Şevkle dinliyor ve gözleri ufuklar dikilmiş Mehmetçiği bekliyordu. Ve nihayet Serdarlı kurtulmuştu³¹⁴.

Aynı saatlerde güneydeki 28. Tümen birlikleri de Paşaköy-Magosa doğrultusunda kızgın güneş altında ilerlemekteydiler. Onlar da ilkin şiddetli bir direnişle karşılaşmışlar, fakat 230. Piyade Alayı'nın hedefini ele geçirmesinden sonra Tümen ihtiyatı Zırhlı Muharebe Alayı'nın harekate katılması sonucu hızlanmışlardı. Taarruz başladıktan üç saat kadar sonra Kırklarköy ve saat 17:00'ye doğru Paşaköy ele geçirildi. Bu sırada düşman kuvvetleri tamamen çözülmüşler, dağılmışlar, canlarını kurtarabilmek için hızla kaçmaya başlamışlardı.

Tümenler ilk günkü hedeflerine akşam karanlığından çok önce varmışlardı. Bununla beraber hem akaryakıt bütünlemesi için ve daha da önemlisi Güneye, Rum kesimlerine kaçmak isteyen Rum halkına kaçma fırsatı sağlamak için harekate devam edilmedi. Tümenler bu geceyi buldukları yerlerde geçirdiler. Bu arada sivil Rum halkı inanılmaz bir acele ile, çoluk çocuk, küçük-büyük güneye doğru kaçmaktaydı. Yollar bu perişan sivil kabilelerle doluydu. Yıllarca aynı durumu yaşayan Kıbrıslı Türkler'den sonra şimdi sıra onlara gelmişti. Güneyde olmasına rağmen Lefkoşa'daki Rum hükümeti de, bakanları, milletvekilleri, memurları ile yollara dökülmüş³¹⁵, Larkana ve Limasol'a doğru kaçmaktaydı. Rum telgraf telefon ve teleks dairesi memurları ise çalışmamakta direnince, Rum bölgelerinde haberleşmede aksadı³¹⁶.

Kıyı kesimindeki Çakmak Tugayı, sabahleyin başlattığı taarruz sonunda, sıra ile Arapköy, Gözübüyük, akşama doğru da Esentepe köylerini ele geçirmiş hedeflerine ulaşmıştı.

Lefkoşa kesimindeki Türk alayı da bu sabahtan itibaren karşısındaki Yunan Alayı'na taarruz halindeydi. Görevi, taarruz eden tümenlerin güney yanını korumaktı ama, bu korumayı sınırlı bir taarruzla yerine getiriyordu. Çünkü bulunduğu yer çukurdu, düşman ise yüksek yerdeydi ve savunmada kalırsa düşmanın görerek yapacağı ateşlerden çok zarar görecekti. Türk alayı, Birinci barış Harekatı'nın ağır yükünü

³¹⁴ Terzioğlu, a.g.e., s.156.

³¹⁵ Terzioğlu, a.g.e., s.161.

³¹⁶ Terzioğlu, a.g.e., s.161.

üzerinde taşımış, ateşin kesilmesinden sonra da Lefkoşa Havaalanını almak için savaşmış, kendisinden kuvvetli olan Yunan alayı ile dövülmüştü. Ama şimdi yeni takviyeler almış, tank ve topçuya kavuşmuştu. Savaşın başında 650 olan Türk alayının asker sayısı şimdi iki bine çıkmıştı³¹⁷.

Sabahleyin Türk jetlerinin görünmesiyle birlikte alaylar arasında da çarpışmalar başladı. Düz ovada çukurda bulunan Türk alayı birlikleri kayıplar veriyordu. Ama Türk alayının taarruzu hızla gelişti. Başkent Lefkoşa bu iki alay arasındaki çok şiddetli çarpışmalara sahne oluyordu³¹⁸. Kıyasıya yapılan çarpışmalar sonunda saat 16:00'da düşman elindeki Bayraktepe ve ilk hattaki diğer küçük tepeler ele geçirilmiş ve Yunan Alayı'na ağır kayıplar verdirilmişti. Saat 16:40'da tanklarla takviyeli Yunan alayına karşı taarruzu geri atıldıktan sonra o gün savaş sona ermişti³¹⁹.

Lefkoşa Sancağı mücahitleri de Alayın doğusunda aynı gün savaşa katılmışlar ve şiddetli bir taarruzla Kaymaklı ve Kızılbaş bölgelerini ele geçirmişlerdi. Lefkoşa surları içinde de sokak savaşları ile dört sokaklık bir blok zapt edilmiştir.

Kıbrıs'taki savaş yalnız bu cephelerde değil, Ada sathında kuşatma altındaki tüm Türk bölgelerinde de aynı sabah başlamıştı. Rum kuvvetlerinin cephenin çok uzağındaki Poli, Yeşilirmak ve Erenköy Türk mücahitlerine karşı giriştikleri saldırılar, savaşa her tarafa yaymıştı. Buradaki mücahitler, kurtuluş ümidinin verdiği bir canlılıkla direniyorlar, mevzilerini terk etmiyorlardı.

Asıl büyük çarpışma ise Magosa'da idi. En önemli hedef olarak seçilen Magosa'nın fethine öncelik verildi ve Ada'ya çıkan en büyük birlik olan 28. ve 39. Tümenler bu görev için ayrıldı³²⁰. Ada'da savaşın tekrar başladığı sabahın ilk saatlerinden itibaren düşman da surlar içinde sıkışmış olan Magosa mücahitlerine karşı şiddetli bir saldırıya girişmişti. Mücahitler burada da her ne pahasına olursa olsun dövüşüyor ve tankları da bulunan üstün düşman kuvvetlerini kale içine sokmuyordu. Ama Rum topçusu ve havancısı sur içini bir yangın yerine çevirmekte gecikmedi. Saat 08:00'e doğru Magosa Limanı ve Mahalleler yanıyor, ortalık alev ve dumandan görünmüyordu. Mücahitlerin cephanesi de çok azalmıştı. Fakat Türk ordusu yolda idi ve

³¹⁷ Artuç, a.g.e., s.308.

³¹⁸ Günsev, a.g.e., s.135.

³¹⁹ Artuç, a.g.e., s.308.

³²⁰ Terzioğlu, a.g.e., s.153.

bu ümit, 25 gündür kuşatma altında bunca sıkıntıya göğüs germiş savunucuları ayakta tutmak için yeterliydi. Bodrum ve sığınaklarda 10 bin çoluk-çocuk ve kadın aynı ümitle Türk askerini bekliyordu.

14 Ağustos günü akşam karanlığıyla tüm Ada'da ateşler geçici olarak susmuştu. Ama tüm dünya, Kıbrıs'ta artık savaş bitti diye düşündüğü bir sırada başlayan bu yeni hareketin heyecanı ile ayağı kalkmıştı. Dünya kamuoyu bu yeni savaşı hiç tasvip etmemişti. Fakat uzak ülkelerin insanların hiç biri, ne Cenevre'deki görüşmelerin ayrıntılarından, ne federasyon konusunda oynanan oyunlardan, ne görüşmelerin çıkmaza girmesinden, ne de Kıbrıs'ta kuşatma altındaki Kıbrıs Türkleri'nden haberleri vardı. Hele Kıbrıs'lı Türk halkının bu güne kadar çektiklerini ya bilmiyor, ya da unutmuşlardı. Onun için bu son savaş onların gözünde haksız bir savaştı ve Türkiye'nin Kıbrıs Türkü'nü bahane edip kaba kuvvete dayanarak Kıbrıs'ı işgal ediyordu.

Neticede Kıbrıs'taki Türkiye'nin giriştiği ikinci askeri hareketi, tüm devletlerden büyük tepki çekmişti. Nitekim hareket başlar başlamaz İngiliz Dışişleri Bakanı Callaghan bir basın toplantısında barış yolları henüz tıkanmamış, çareler henüz tükenmemişti, Türkiye'nin silaha başvurması, hiçbir şekilde mazur görülemez, demiştir³²¹.

Amerika yönetimi de kızgındı. Yeni Başbakan Ford göreve başlayalı ancak bir hafta olmuştu. Ford'a göre Türkiye bu ikinci harekate başlamamalıydı ve şimdi derhal durdurulmalıydı. Birleşmiş Milletler de aynı hoşnutsuzlukla çalkalanıyordu. İngiltere'nin başvurusu üzerine acele toplanan Güvenlik Konseyi, Türkiye'yi kınıyor ve derhal ateşin kesilmesini istiyordu. NATO daimi delegeleri de hemen toplantıya çağırılmıştı. NATO'nun iki üyesi yine karşı karşıya gelmiş savaşmak üzereydi ve yine NATO üyeleri telaş içindeydi.

Sovyet Rusya, ilk harekate ılımlı bakmıştı ama şimdi tutumunu değiştirmişti. Rusya'ya göre Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesi NATO'nun Kıbrıs'ı Türkiye ve Yunanistan aracılığı ile ele geçirmesiydi. Dolayısıyla Kıbrıs'ın bağımsız olmasını istiyor hatta mümkünse Rusya ile ılımlı politika güden Makarios yönetiminde bir Kıbrıs istiyordu³²².

³²¹ Artuç, a.g.e., s.310.

³²² Artuç, a.g.e., s.311.

Yunanistan ise tümüyle ayakta idi. Karamanlis ve Mavros, hem Türkiye'yi hem de ona engel olmayan ABD'yi ve NATO'yu kınıyordu. Ayrıca, NATO'nun görevini yerine getirmediğini söyleyen Yunanistan bu sebepten dolayı NATO'nun askeri kanadından çekildiğini açıklıyordu. Bu arada Kıbrıs Rumları da boş durmuyor dünyayı ayağı kaldırıyordu. ABD'de güçlü olan Rum lobisi Amerikan yönetimine baskı yapmakta gecikmedi.

Dünya ajansları 14 Ağustos günü akşamı çıkan gazetelerde Türkiye'yi kınamakta birleşmiş gibiydiler. Birinci harekatta Türkiye lehindeki tüm basın, şimdi yine hemen hemen bütünüyle tam karşıya geçmişti. Onlara göre Türkiye, toprak işgali peşindeydi, barışı kundaklıyor ve macera arıyordu.

İkinci hareketin başladığı sabah radyodan haberi öğrenen Türk halkı ise, bu yeni hareketi de tam bir anlayış ve sevinçle karşılamıştı. Türk Milleti, madem ki Kıbrıs'taki soydaşlarının haklarını Rum ve Yunanlılar vermiyorlardı, biz bu hakları kendimiz elde etmeli ve bu işi sıcağı sıcağına bitirilmeli ve yine kesin bir sonuca ulaştırmalıyız diye düşünmekteydi. Türk Hükümeti de böyle düşünmekteydi ve her ne pahasına olursa olsun çıkılan yoldan dönülmeyecekti.

Ertesi gün, 15 Ağustos Perşembe sabahı daha şafak söker sökmez, Kıbrıs'da hareket yeniden başladı. Bu sefer düşman direnişi çok zayıftı, hatta bazı bölgelerde düşman kalmamış gecedan cepheyi boşaltıp uzak tepelerin gerilerine çekilmişlerdi. Kuzeydeki 39. Tümen'in Bora Tugayı, zayıf düşman direnişlerini kırarak öğlen zamanı saat 13:00'de denize ulaşmış, Boğaz ilçesini ele geçirmişti. Rum birlikleri dağınık şekilde küçük kısmı ile Beşparmak Dağları'na büyük kısmı ile Güney Magosa doğrultusuna çekilmişlerdi.

Güneydeki 28. Tümen de bu gün Magosa'ya doğru harekete başladı³²³. Ancak bu bölgedeki düşman direnişi daha fazlaydı. Tümenin öncü birlikleri Magosa'ya yaklaştıklarında, Magosa mücahitleriyle Rum güçleri arasındaki savaş bütün şiddetiyle sürmekte ve kale içindeki Türk Mahalleleri ile Liman yer yer yanmaktaydı. Saat 18:00'de Tümen Keşif bölüğü, düşmanın yoğun ateşleri altında şehir kalesinden içeri girdi. Ada Türkleri'nin en büyük merkezlerinden Gazi Magosa, 25 günlük kuşatma sonunda nihayet kurtulmuştu. Sığınaklardan fırlayan halk kendisini kurtarmaya gelen

³²³ Terzioğlu, a.g.e., s.153.

Mehmetçiği bağına basıyordu. Bir süre sonra diğer kuvvetler de yetiştiler. Düşmanın kurtulabilen kuvvetleri hızla güneye doğru çekiliyorlardı. Türk ordusu nihayet Magosa'ya girdi. Lefkoşa iki yönden kuşatıldı³²⁴.

Bugün, yani hareketin ikinci günü tümenler yine hedeflerine ulaşmışlardı ve denize kadar Ada'nın kuzeydoğusu tamamen kontrol altına alınmıştı. Türk askeri, bugün batı yönünde de harekete geçmişti. Dün doğuya doğru başlanan hareketin umulanın üstünde hızla gelişmesi ve düşman direnişinin yine umulanın üstünde zayıf olması, batıda da biran önce harekate başlanması için yeterli sebepti. Bunu göz önünde bulunduran Konya'daki İkinci Ordu Komutanı Orgeneral Suat Aktolga, Kıbrıs'daki 6. Kolordu komutanı Korgeneral Nurettin Ersin'e dün geceyarısı gönderdiği mesajla, bu sabah Batıda da taarruza geçilmesini, Güzelyurt ve Lefke'nin de kurtarılmasını emrediyordu. O gece (14/15 Ağustos) iki hava indirme taburu ve 28. tümenin tank taburundan oluşan kolordu ihtiyatı, Komando Tugayı'nın emrine verildi. Komando tugayı dün küçük çaplı taarruzlarla bazı tepeleri alarak harekate uygun arazi kesimini ele geçirmiş ve bir taarruza hazırlanmıştı. Bununla birlikte gece emrine verilen kuvvetlerin ileriye yavaşlaştırılması ve yeni düzenlerin alınması yine de 15 Ağustos öğle saatlerini bulmuştu. Hava kuvvetlerinin saat 13:00'de başlayan ve yarım saat kadar süren hücumundan sonra taarruz 13:30'da başladı. Kuzeyde hızla ilerlemesine karşılık Güzelyurt doğrultusunda düşman direnişinin fazla olması yüzünden hareket güneyde zorlukla geliyordu. Bu sıralarda tankların bir kısmının düşman mayın tarlasına düşmesi ve arazinin etraftan dolaşmaya uygun olmaması yüzünden bu bölgedeki taarruz bir süre sonra durdu. Akşam karanlığı bastığında Tugay bir taraftan mayınları temizleyip yolu açarken, tank taburu kuzeye kaydırıldı ve yeni bir taarruz düzeni aldı ve gece bölge ele geçirildi³²⁵.

Bugün Tümenlerle Doğuda Magosa ve denize kadar tüm Kuzey Kıbrıs ele geçirilirken, Batıda Komando Tugayı Güzelyurt yolunu yarılarken, Lefkoşa bölgesindeki Türk ve Yunan alayları cephesinde hareketsizlik vardı. Topçu ve havan ateşlerinin dışında bir faaliyet yoktu. Dünkü çetin savaştan sonra bugün sanki dinlenmeye ve yarınki savaş için hazırlığa ayırmışlardı. Lefkoşa Sancağı Mücahitleri

³²⁴ Günsev, a.g.e., s.135.

³²⁵ Artuç, a.g.e., s.314.

bölgesinde de aynı sessizlik mevcuttu. Ertesi gün 16 Ağustos Cuma hareketin üçüncü günüydü.

İlgili devlet başkentlerinde ateş kesilmesi için yoğun bir şekilde çalışmalar, haberleşmeler, koşturmalar sürerken, Kıbrıs'da üçüncü gün savaşları yine başlamıştı. Türk hükümeti, savaşa son verilmesi için dışarıdan gelen tüm baskılara göğüs geriyor ve planlanmış hedeflerin ele geçirilebilmesi için zaman kazanmaya çalışıyordu. Hedef Magosa-Lefke hattının çizilmesiydi. Nihayet üçüncü günün sonunda bu sağlanabilecekti³²⁶.

Bugün Doğu Cephesinde 39. Tümen birlikleri Karpaz yarımadasını temizleyip, Mehmetçik köyünde kuşatma altındaki mücahitleri kurtarıırken, Magosa bölgesinde 28. tümen Maraş kesimi dahil Magosa çevresini güven altına alıyordu³²⁷. Magosa ve çevresinde çarpışmalar sona ermiş, Rum güçleri bir kısmıyla Dikelya İngiliz Üssü'ne sığınmış, bir kısmıyla Güneye doğru kaçıp dağılmıştı.

Doğuda silahların artık susmasına karşın bugün asıl savaş Batıda ve Türk-Yunan alayları bölgesindeydi. Batıda Komando Tugayı sabah erkenden yeniden taarruza geçmişti. Hızla ilerleyen birlikler saat 11:00'de Güzelyurt'u ve saat 19:00'da tamamen Türk olan Lefke'yi kurtardılar. Öncüler, karanlıktan evvel daha batıda Yeşilirmak'a kadar ilerlemiş ve hedeflerin tamamı ile geçirilmişti³²⁸.

Lefkoşa bölgesinde ise bugün Türk ve Yunan alayları, sabahın erken saatlerinde başlayan zorlu bir kavgaya tutuşmuşlardı. Ama birinci hareketin aksine şimdi kuvvet üstünlüğü Türk Alayındaydı ve görünüşe göre hesaplaşmanın sonuna gelinmişti. Taarruza geçen Türk alayı, bir taraftan batıda Alayköy'ü ele geçirirken, diğer yanda doğuda Yunan Alayı kışlalarının da bulunduğu bölgede ilerlemekteydi. Yunan alayı birlikleri yer yer kuşatılıyor, yer yer çözülmüyordu. Saat 16:00'da Yunan Alay Komuta Yeri'nin bulunduğu Grammerschool Tepede birliklerimizin eline geçti. Yunan alayı ağır bir yenilgiye uğramış, Alay sancağının da içinde bulunduğu bir çok silah, araç ve gereç Türk birliklerinin eline geçmişti.

³²⁶ Sarıca v.d., a.g.e., s.209.

³²⁷ Terzioğlu, a.g.e., s.160.

³²⁸ Artuç, a.g.e., s.316.

Nihayet 16 Ağustos 1974 Cuma akşamı saat 19:00'da tüm Kıbrıs'da ateş kesilmişti. Birinci hareket gibi ikinci hareket de üç gün sürmüş ve Birleşmiş Milletler'in kararına uyarak Türk hükümeti kendiliğinden savaşa son vermiştir. Silahlar yalnız cephede değil, tüm sancaklarda da susmuştu. Limasol, Baf sancakları zaten Birinci Harekat sırasında silahlarını bırakmak zorunda kalmışlardı. Diğer yerler ise bu ikinci hareket sırasında kurtarılmışlardır. 2. Barış hareketi Masosa-Lefke hattının çizilmesiyle sona ermiştir³²⁹.

Neticede, Kıbrıs'da üç günlük ikinci bir savaş daha olmuş ve bitmişti... Ve korkulanların hiçbiri gerçekleşmemişti. Yani savaş yayılmamış, ne bir Türk-Yunan savaşı olmuş, ne de bir Batı-Doğu sürtüşmesi meydana gelmişti. Diğer yandan, tüm batılı devletlerin üstüne titrediği Yunan demokrasisine de bir şey olmamıştı³³⁰.

Şüphe yok ki, Türkiye ve Yunanistan şu son üç günde bir kez daha Sırat köprüsünden geçmişler ve bir savaş felaketini bir kez daha kıl payı atlattmışlardı. Bunda Yunanistan'ın bir savaş çılgınlığından kendisi sakınması kadar, Türkiye'nin de tüm Ada'yı işgal etmemesi üç gün gibi kısa bir süre sonunda kendiliğinden durmasının rolü büyüktü. Şimdi, 16 Ağustos 1974 Cuma günü akşamı Kıbrıs'da silahların susması ile dünya rahat bir nefes almıştı. Herkes kazanın hafif atlatıldığı görüşündeydi. Ve bütün bu gürültü ve patırdı arasında görünen oydu ki, Kıbrıs fiilen ikiye bölünmüştü. Lefke-Lefkoşa-Magosa hattının kuzeyindeki Ada'nın yüzde 38'lik bir kesimi Türkler'in kontrolüne geçmişti.

Birinci ve İkinci hareketi kapsayan Kıbrıs savaşında kayıplar şöyleydi:

Türk Silahlı kuvvetlerinden 415 Kara, 65 Deniz, 5 Hava, 13 jandarma olmak üzere, 498 şehit ve 1200 yaralı.

70 Mücahit ve 270 Kıbrıs'lı Türk şehit. 1.000 dolaylarında yaralı.

Rum ve Yunan kuvvetlerinden 4 bin ölü ve 12.000 yaralı.

Savaşın dışında olmasına rağmen Birleşmiş Milletler Barış Gücü askeri de kayıp vermiştir. 3 Avusturyalı, 17 Finlandiyalı, 4 İngiliz, 3 Kanadalı asker yaralanmıştı³³¹.

³²⁹ Sarıca v.d., a.g.e., s.209.

³³⁰ Artuç, a.g.e., s.317.

³³¹ Artuç, a.g.e., s.318.

3.3.1. Harekat Sonrası Meydana Gelen Gelişmeler:

İkinci harekat ertesinde, bir öncekinin aksine, ortalıkta taraflar arası görüşme isteği yoktu. Ne İngiltere'nin ön ayak olduğu bir diğer Cenevre görüşmesi, nede bir başka toplantı girişimi. Böyle bir konferansa aracılık yapacak büyük devletlerden bir istekli olmadığı gibi, Karamanlis hükümeti de istekli değildi. Kıbrıs Rumları'nın yeni yöneticisi Klarides ise zaten olayların ağırlığı altında ezilmiş gibiydi. Üstelik Londra'da durmadan demeç veren Makarios'un varlığı onu her türlü girişimden de alı koyuyordu³³².

Bu durumda iş yine Birleşmiş Milletlere kalmıştı. Her ne kadar Genelkurul, ateş kesilmesi ve tüm yabancı kuvvetlerin Ada'yı terk etmesi konusunda karar almış ve savaş durmuşsa da, henüz tarafları bir masa etrafında buluşturamamıştı. Genel Sekreter Waldheim, tarafların durumunu değerlendiriyor ve gittikçe karışan Kıbrıs sorununa biran önce bir çözüm bulmak için girişimlerini sürdürüyordu.

Bu arada 16 Ağustos ateşkesinin ertesinde Ada'da bazı korkunç gerçekler ortaya çıkmaya başlamıştı. Rum çetelerin, EOKA-B katillerinin silahsız ve savunmasız Türk insanına uyguladığı toplu katliamlar Toplu mezarlar Ada'nın çeşitli yerlerinde ortaya çıkmaktaydı. Bu da bize İkinci Barış Harekatı'nın yapılmasının ne kadar doğru olduğunu ve gerekliliğini göstermiştir³³³.

Üç gün süren bu başarılı taarruz neticesinde bugünkü Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin sınırları çizilmiş oldu. Türkiye Cumhuriyeti o günlerde çok sıkıntı çekmesine rağmen, Kıbrıslı Türk kardeşlerinin yanında yer almaktan da hiçbir zaman geri durmamıştır.

1974'teki Kıbrıs Türk Barış Harekatı sonunda meydana gelen sınırlar dahilinde kalan Türk bölgesinde bir devlet kurmak için gerekli çalışmalar yapıldı. 13 Şubat 1975 tarihinde bağımsız Kıbrıs Türk Federe Devleti (KTFD) resmen ilan edildi. Daha sonra

³³² Artuç, a.g.e., s.318.

³³³ Artuç, a.g.e., s.319.

kurucu meclis oluşturuldu ve Kıbrıs Türk Federe Devleti Anayasası hazırlandı ve halk oylamasına sunularak 8 Haziran 1975'te kabul edildi³³⁴.

Kıbrıs Türk Federe Devleti uluslararası hukuka göre yasal bir devlettir. Kıbrıs Rum kesiminin katılması için federe kelimesi kullanılmıştır. Böylece iki toplumlu, iki bölgeyi Kıbrıs Federal Cumhuriyeti'nin kurulması amaçlanmıştır. Fakat Rum-Yunan ikilisi Kıbrıs Türk Federe Devleti'ni tanımadıkları gibi makul bir çözümde önermediler. Türk Federe Devleti'ni ortadan kaldırmak için geniş çaplı bir çalışma içine girdiler. 13 Mayıs 1983 günü Birleşmiş Milletler'den Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin ortadan kaldırılması için bir karar çıkarttılar.

Bu durum karşısında Kıbrıs Türk Toplumunun bütün kurumları 20 Mayıs 1983 tarihinde Kıbrıs Türk Federe Devleti Başkanı Rauf Denktaş'a bağımsızlık isteyen bir muhtıra sundular. Devlet başkanı bu muhtırayı kabul etti ve Federe Meclis 17 Mayıs 1983'te yaptığı toplantıda, 1960 anayasası ile doğmuş olan self-determinasyon hakkına başvurma kararını aldı.

Dünya'da cesaretin ve bağımsızlığın sembolü olmuş olan Türk Milletinin, dünyanın en aşağılık ırklarından biri olan Rumlar'ın hakimiyeti altında yaşamaları elbette düşünülemezdi. Bu sebeple Türk halkı 15 Kasım 1983 günü bağımsızlıktan yana oy kullandılar ve böylece Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti kurulmuş oldu. Cefakar Anadolu Türkü, Kıbrıs'lı soydaşlarına kucağını açtığı gibi, onun devletini aynı gün tanıyarak yalnız olmadığını da gösterdi³³⁵.

³³⁴ Saadettin Gömeç, a.g.e., s.139.

³³⁵ Saadettin Gömeç, a.g.e., s.140; V. Zeki Serter, "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti İlanı", **Tarihte Türk Devletleri**, C.2, Ankara, 1987, s.443.

GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

1974 Kıbrıs Barış Harekatı yapıldığı dönem itibariyle Türkiye tarafından dünyanın içinde bulunduğu siyasi konjonktür iyi tahlil edilerek başlatılmış, gerek plan gerek kara, deniz ve hava kuvvetlerinin müşterek icraatı bakımından, hareket başarılı bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Harekat neticesinde, Türkiye ve Kıbrıslı Türkler, Ada'da son derece önemli, hayati diyebileceğimiz kazanımlar elde etmişlerdir.

Türkiye'nin Ada'da elde ettiği bu kazanımlar ve avantajlar neticesinde, stratejik önemi açısından tüm dünya devletlerinin elde etmek istediği Kıbrıs Adası'na gözler daha dikkatli çevrilmişti.

Doğu Akdenizin Stratejik açıdan anahtarı konumunda bulunan Kıbrıs Adası tarihin her döneminde önemini muhafaza etmiş ve günümüze kadarda bu önem çeşitli hadiseler doğrultusunda artarak gelmiştir. Örneğin İlkçağlarda zengin bakır cevherleri ve geniş orman alanlarıyla meşhur olan Kıbrıs Adası Fenikeliler döneminde oldukça canlı bir ticari kolonisi haline gelmiştir. Daha sonra 1189 yılında Ada'yı feth eden İngiltere kralı Richard, Kıbrıs'ı Kudüs'e yaptığı hacı seferi sırasında, ikmal ve ihtiyaç gidermek için kullanmıştır. Yine aynı İngiltere yaklaşık 700 yıl sonra tamamladığı sanayisi için hammadde ve pazar ihtiyacını gidermek amacı ile Asya'ya özellikle elinde bulundurduğu Hindistan'a ve ona giden yollara tam anlamıyla hakim olmak için Kıbrıs Adası'na ihtiyacı vardı. Ortadoğuda zengin petrol yataklarını bulunması, Süveyş Kanalı'nın açılması ve son olarak da Rusya'nın Kars'a kadar inmesiyle, tüm bu gelişmeler neticesinde İngiltere için Kıbrıs Adası'na hakim olmak olmazsa olmaz bir şart haline gelmiştir. Nitekim 1878 yılında da İngiltere Ada'yı Osmanlı Devleti'nden fiilen de olsa almayı başarmıştır.

1960 yılında Kıbrıs'ı, İngiltere, Ada'da bulunan Rum ve Türk toplumlarına terk etmişse de Yine Ada'da iki askeri üs bulundurmaya devam etmiştir. Nitekim İngiltere Bu üslerden 2003 Irak savaşında faydalanmıştır. Bu üslerde konuşlanan uçaklarla İngiltere ve onun müttefiki Amerika Irak'ı Havadan bombardıman altında tutmuştur.

Tarihin çeşitli dönemlerinde meydana gelen bu hadiseler bize göstermiştir ki, her dönem Kıbrıs Adası stratejik önemini muhafaza etmiştir. Kıbrıs Adası , Asya Kıtası'nın kapısı konumunda olan zengin petrol yataklarına da sahip Ortadoğu'nun anahtarıdır ve

bu anahtarını elinde bulunduran devlet her yönden bu coğrafyada etkili ve yetkili bir konumda demektir. Türkiye 1960 Garantörlük Antlaşmasıyla Ada üzerinde söz sahibi olmuş 1974 yılında gerçekleştirdiği Barış Harekatıyla da bunu bizzat göstermiştir.

Türkiye Doğu Akdeniz'in en büyük ve en güçlü ülkesidir. Dolayısıyla tüm büyük ve güçlü kara ülkeleri gibi, yakınındaki Ada'lar üzerinde etkin olmak istemektedir. Şuanda Türkiye Kıbrıs'ın yarısında yani KKTC üzerinden dolayı olarak etkilidir. Türkiye KKTC sayesinde Doğu Akdeniz'deki çıkarlarını koruyabilmektedir. Türkiye, Kıbrıs'ta bu günkü çizgiden daha geriye gitmeyeceğini 1974 Barış Harekatı ile açık ve somut bir biçimde ortaya koymuştur.

Yapılan bu Barış Harekatı neticesinde, Kıbrıs'lı Türkler, 1978'den beri ilk kez kendi yönetimlerine kavuşmuşlar ve belirli bir ekonomik refah elde etmişlerdir. 1974'te Kıbrıs Türkleri'nin kişi başına düşen milli geliri 500 (ABD) doları iken, bu gün bu rakam 5000 dolara yükselmiştir. Bugün KKTC Türkleri, Türk ve Müslüman olduklarını gizlemek zorunda kalmadan yaşayabilmektedirler. İkinci sınıf insan muamelesi görmekten kurtulmuşlardır. Kıbrıs Türk toplumunun ezici çoğuluğu kazandığı hakların korunmasını istemektedir. Bu Kıbrıs Türk'ünün en doğal hakkıdır.

Kıbrıs sorununun diğer bir tarafı da Türkiye Cumhuriyeti'nin güvenliği ile ilgili yönüdür. Kıbrıs Adası'na en yakın kara parçası yetmiş kilometre uzaklıktaki, Anadolu topraklarıdır. Bu sebeple Kıbrıs Adası, düşman bir güç elinde olması halinde bu durum Türkiye için oldukça tehlikeli bir hal arz edecektir. Ada'nın kuzeyinde bulunan Karpaz yarımadası bir hançer misali Anadolu'nun karnını göstermektedir. Bu hançeri eğer düşman bir el tutar ise bu Türkiye için muazzam ve önlenemeyecek bir tehdit demektir. Buda Türkiye'yi her zaman tedirgin edecektir. Fakat bu hançerin Türkiye'nin elinde olması hem kendi savunması için bir avantaj teşkil edecek, hem de bulunduğu coğrafyada prestijini ve gücünü arttıracaktır.

Tüm bunların farkında olan batılı devletler ve özellikle Amerika Türkiye'yi Kıbrıs konusunda baskı altında tutmakta ve Türkiye'nin Ada'da bulundurduğu askeri gücünü geri çekmesi konusunda uyarmaktadırlar. Aynı devletler Ada'da iki tane askeri üs bulunduran İngiltere'ye ses çıkarmamaktadırlar. Türkiye'ye uygulanan bu baskı özellikle 1990 yılından sonra SSCB'nin dağılmasıyla artmıştır. 1974 Barış Harekatı'dan sonra Türkiye'ye askeri ambargo koyan ABD, Sovyetler Birliği tehdidine karşı

NATO'nun doğu blokunun en uç noktasında bulunan Türkiye'yi kaybetmemek için 1978 yılında bu ambargoyu kaldırmıştır. Çünkü ABD Türkiye'yi kstrtirse hem NATO'nun zayıflamasına yol açacak hemde Sovyetler Birliğini sıcak denizlerden uzak tutan en önemli mtfeviklerinden birini kaybedecekti. ADB tüm bunları göz önünde tutarak Türkiye'ye 1990'lı yıllara kadar Kıbrıs konusunda dayatmalarda bulunmaktan kaçınmıştır.

1989'da Doğu Avrupa'da patlak veren devrimler sonucu Varşova Paktı'nın fesh edilmesi ve iki yıl sonrada SSCB'nin dağılmasıyla soğuk savaş yılları sona erdi. Batıyı tedirgin eden Rus askeri tehdidi de ortadan kltı. Tüm bu olaylar sonucunda Türkiye Kıbrıs konusunda daha da artan bir baskıya maruz kaldı. Kıbrıs sorunun zm için ABD ve batılı devletler Türkiye'yi daha fazla sıkıştırmaya başlamışlardır. Kıbrıs sorunu artık olur olmaz her yerde Türkiye'nin önüne çıkarılmaktadır.

Günümüzde Kıbrıs konusu, Türkiye'nin nn açan, Pazarlık gücünü arttıran ve ulusal prestiji için olumlu katkı sağlayan değil, aksine hemen hemen her konuda nn tıkanan, pazarlık gücünü zayıflatan ulusal prestijini zedeleyen ve siyasi açıdan olduğu kadar ekonomik açıdan da büyük bir yük olmaya devam etmektedir. Bu sebeple Doğu Akdeniz havzasında Türkiye'nin çıkarlarını zedelemeksizin Kıbrıs sorunun özümlenmesi şarttır.

Son olarak diyebiliriz ki Kıbrıs sorunun z Sokollu Mehmet Paşa'nın 1572'de Venedik elçisine söylediği sözlerde yatmaktadır. **"Siz bizim donanmamızı yakmakla sakalımızı traş ettiniz. Biz Kıbrıs Adası'nı almakla sizin kolunuzu kestik, traş edilen sakal daha gr yerine çıkar, ancak kesilen kol yerine gelmez."** İşte Kıbrıs sorunun özü bu sözlerde yatmaktadır. Batı dünyası, Hristiyan Alemi bize bu kesik kolun hesabını verdirmek istemektedirler. Batı dünyası Kıbrıs'a, yada Kıbrıs sorununa bu gözle bakmaktadırlar. Batılı devletler Kıbrıs meselesini 25-30 yıllık bir mevzu olarak değil en az 400 yıl geriden başlayarak takip etmektedirler. Türkiye'de Kıbrıs sorunu düşünürken en azından Girit'te, Mora Yarımadasında, ve Batı Trakya'da katledilen işkence gören sürülen soydaşlarının çektiklerini düşünerek bunları göz önünde bulundurarak stratejisini belirlemelidir.

1974 yılında gerçekleştirdiğimiz hareketle belki Avrupanın bu seferde kolunu kesemedik ama o kolunu, Avrupanın kullanamaz hale getirdik. Avrupa bu durumu

hazmedemeyecek ve bununda ilk fırsatta hesabını hem de en ağır bir biçimde Türkiye'ye soracak yada en azından sormak isteyecektir. Türkiye'nin üzerine düşen ise, söz konusu tehdit ve tehlikelere karşı önlem alabilmemiz için, yukarda da değindiğimiz gibi, her şeyden önce tarihimizin, geçmişimizin bu günlere gelinceye kadar ki yapılan çalışmaları, fedakarlıkları ve hataları, objektif olarak ortaya koymak ve bunları giderme yollarını aramak şarttır.

SÖZLÜK

Aktiras Planı: EOKA terör örgütü liderlerinden olan Yorgacis tarafından iki aşamalı olarak hazırlanan bu planın ana hedefi Enosis'tir. Bu hedefe ilkin barışçıl yollarla adım adım yürünecek, başarılı olunmaması ve Türklerin kabul etmemesi halinde de gizlice örgütlemekte oldukları silahlı güce dayanarak, çalkantılara meydan vermeksizin hızlı ve sert bir darbe ile işi oldu-bitti halinde çözümleyeceklerdi.

Amfibi Harekat: Bir bölgeye, hem denizden hem karadan aynı anda yapılan askeri harekattır.

De-facto: Birşeyi oldu bittiye getirerek aniden sonuçlandırmak.

Enosis: Rumca birleşme manasına gelen Enosis, Kıbrıs'lı Rumlar'ın başlıca hedefleridir. Bu hedef Kıbrıs'ın Yunanistan'la birleşmesini sağlamaktır.

Filiki Eterya: Yunanlılar'ın bağımsızlıklarını kazanmak için 1814 yılında Rusya'da kurdukları örgüttür.

Havabaşı :Havadan hedeflenen bölgeye rahatça paraşüt yada helikopterle kuvvet indirebilmek için yerde tutulan güvenli hale getirilen bölgedir.

Katak : 1942 yılında Kıbrıs'ta Kıbrıs'lı Türkler tarafından kurulan ilk siyasi partidir.

Kıyıbaşı: Denizden karaya çıkarma hareketinin zarar görmeden rahatça gerçekleştirilebilmesi için kıyıda güvenlik altına alınan bölgesidir.

Mc. Millan Planı: İngiltere başbakanı Henry Mc Millan tarafından hazırlanan ve Kıbrıs'a muhtariyet statüsü veren plandır.

Self Determinasyon: Halkın kendi kaderini kendisi saptamasıdır.

Self Governement: Halkın kendi kendisi yönetmesidir.

Şahin Hattı: Kıbrıs Adasında Türklerin güvenliğini sağlamak için BM tarafından belirlenen güvenlik hattıdır.

KAYNAKÇA

ALASYA, H. Fikret, **Tarihte Kıbrıs**, Kıbrıs Türk Kültürü Derneği Yayınları, Lefkoşa, 1988.

_____, **Kıbrıs ve Rum Yunan Emelleri**, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1992.

_____, **Atatürk'ün Kıbrıs'a Bakışı ve Türk Toplumunun Özgürlük Mücadelesi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989.

AN, Ahmet, **Kıbrıs Türk Liderliğinin Oluşması**, Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa, 1996.

ARMAOĞLU, Fahir, **19 Yüzyıl Siyasi Tarihi**, 2.Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1999.

ARTUÇ, İbrahim, **Kıbrıs'ta Savaş ve Barış**, Kastaş Yayınları, İstanbul, 1989.

BAINBRIDGE, Margaret, **Dünyada Türkler**, Çev: Mehmet Harmancı, 1. Baskı, Say Yayınları, İstanbul, 1995.

BANOĞLU, Niyazi Ahmet, **Kıbrıs Dosyası**, Kervan Yayınları, İstanbul, 1974.

BEDEVİ, H. Vergi, **Tarih Boyunca Kıbrıs**, Kıbrıs Türk Federe Devleti Enformasyon Dairesi Yayınları, Lefkoşa, 1978.

_____, **Tarih Boyunca Kıbrıs Anadolu İlişkilerine Genel Bir Bakış**, Kıbrıs Türk Federe Devleti Enformasyon Dairesi Yayınları, Lefkoşa, 1978.

BERATLI, Nazım, **Kıbrıs Türkleri'nin Tarihi**, Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa, 1996.

_____, **Kıbrısta Ulusal Sorun**, Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa.

BİRAND, M. Ali, **30 Sıcak Gün**, 2. Baskı, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1975.

ÇAY, Abdülhaluk, **Kanlı Noel-1963**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1989.

DARKOT, Besim, "Kıbrıs", **İslam Ansiklopedisi**, C.6, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1984

DÖNER, Mehmet, **Üçüncü Adam Ecevit**, M Yayınları, İstanbul, 1992.

- DÖNER, Mehmet, **Üçüncü Adam Ecevit**, M Yayınları, İstanbul, 1992.
- EGELİ, Sabahattin, **1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Nasıl Yıkıldı**, Kastaş Yayınları, İstanbul, 1991.
- ERDOĞDU, Mehmet Akif, **Kıbrıs'ın Dünü Bugünü Uluslararası Sempozyumu**, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1993.
- ERİM, Nihat, **Bildiğim ve Gördüğüm Ölçülerde Kıbrıs**, Ajans Türk Yayınları, Ankara.
- EROĞLU, Hamza, **Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Kıbrıs Barış Harekatı**, Emel Yayınları, Ankara, 1975.
- ESENBEL, Melih, **Kıbrıs-1 Ayağa Kalkan Adam**, Bilgi Yayınları, İstanbul, 1993.
- FEHMİ, Hasan, **A'dan Z'ye KKTC Sosyal ve Ansiklopedik Bilgiler**, Cem Yayınlar, İstanbul, 1992.
- GAZİOĞLU, Ahmet, **İngiliz İdaresinde Kıbrıs**, İstanbul, 1960.
- _____, **Kıbrıs Sorunu ve Bağımsızlık**, Cyprus Yayınlar, Lefkoşa, 1986.
- GERGER, Haluk, "Türk Dış Politikası (1946-1980)", **Türkiye Ansiklopedisi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983.
- GÖZE, Ergun, **Dışişleri Kavgası**, Fatih Yayınları, İstanbul, 1975.
- GÜNSEV, Mesut, **20 Temmuz 1974 Şafak Vakti Kıbrıs'ta**, Kastaş Yayınları, İstanbul, 1992.
- GÜREL, Şükrü Sina, **Kıbrıs Tarihi(1978- 19760)**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1984.
- GÜRKAN, Haşmet Muzaffer, **Kıbrıs Tarihi'nden Sayfalar**, Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa, 1996.
- GÜRÜN, Kamuran, **Türkler ve Türk Devletleri Tarihi**, 2. Baskı, Bilgi Yayınları, İstanbul, 1984.
- GÜVENÇ, Nazım, **Kıbrıs Sorunu Yunanistan ve Türkiye**, Çağdaş Politika Yayınları, İstanbul, 1985.
- HALİLOĞLU, Rüstem, **Atina ve Lefkoşa Arasındaki Savaşın İç Yüzü (1960-1974)**, KÖK Yayınları, Ankara, 1990.

HAMMER, Baron Joseph Von, **Büyük Osmanlı Tarihi**, Üçdal Yayınları, İstanbul, 2000.

Kıbrıs, **Türk Ansiklopedisi**, Milli Eğitim Yayınları, Ankara, 1975.

Kıbrıs Gerçeğinin Bilinmeye Yönleri, Uluslararası İlişkiler Yayınları, İstanbul, 1992.

Kıbrıs Sorunu Gelişmeler Görüşmeler, Siyasi ve Sosyal Araştırmalar Vakfı Yayınları, İstanbul, 1990.

Kıbrıs'ın Tarihi Gelişimi ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayınları, Ankara, 1984.

Kıbrıs Türkü'nün Varoluş Savaşında, İki Ulusal Kongre, Gelişim Ofset Yayınları, Lefkoşa, 1987.

KONUR, İsmet, **Kıbrıs Türkleri**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1938.

KONUR, Sabri, "20 Temmuz 1974 Barış Harekatına Nasıl Ulaştık", **Kıbrıs Postası**, Özel Sayı, 1977.

KÖKÇİNAR, Engin, **Ağlayan ve Gülen Kıbrıs**, Yenigün Yayınları, İstanbul, 1976.

KURAT, Akdes Nimet, **Türkiye ve Rusya**, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara, 1970.

KÜRŞAT, Fikret & Mustafa ALTAN & Sabahattin EGELİ, **Belgelerle Kıbrıs'ta Yunan Emperyalizmi**, Kutsun Yayınları, İstanbul, 1976.

LEWIS, Bernard, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1998.

MANİZADE, Derviş, **Baştan Sona Kıbrıs Gerçeği**, İstanbul Kıbrıs Türk Kültürü Derneği Yayınları, İstanbul, 1965.

_____, **Kıbrıs, Dün, Bugün, Yarın**, Kıbrıs Türk Kültürü Derneği İstanbul Bölgesi Yayınları, İstanbul, 1975.

_____, **Kıbrıs İçin Son Yazılar**, Yeşil Ada Yayınları, İstanbul, 1998.

MÜMTAZ, Hüseyin, **Kıbrıs Güzeli Güzellememi İster**, Eso Yayınları, Trabzon, 1992.

MÜTERCİMLER, Erol, **Bilinmeyen Yönleriyle Kıbrıs Barış Harekati**, 2. Baskı, Arba Yayınları, İstanbul, 1998.

OLGUN, Aydın, **Dünden Bugüne Kıbrıs Sorunu**, Kastaş Yayınları, İstanbul, 1999.

_____, **Kıbrıs'ın Anatomisi, Dört Devir Dört Lider**, Ankara, 1975.

_____, **Kıbrıs Gerçeği 1931-1990**, Demircioğlu Yayınları, Ankara, 1991.

ORHONLU, Cengiz, "Osmanlı Türklerinin Kıbrıs Adasına Yerleşmesi", **Türk Kültürü Dergisi**, Sayı: 139-140-141. (Mayıs-Haziran-Temmuz), 1974.

ÖNGÖR, Sami, **Coğrafya Sözlüğü**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayları, İstanbul, 1961.

OBERLING, Pierre, **Bellepays'e Giden Yol**, Çev: Mehmet Erdoğan, Genelkurmay Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1988.

SABAHATTİN, İsmail, **İtirafılar**, Sultan Ofset Yayınları, Lefkoşa, 1993.

_____, **Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Doğuşu Çöküşü ve Unutulan Yılları 1964-1974**, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları, Lefkoşa, 1992.

_____, **100 Soruda Kıbrıs Sorunu**, Dilhan Ofset Yayınları, Lefkoşa, 1992.

_____, **Kıbrıs Sorunu**, KKTC Turizm ve Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1996.

_____, **20 Temmuz Barış Harekati'nin Nedenleri, Gelişimi, Sonuçları**, Kastaş, Yayınları, İstanbul.

SADRAZAM, Halil, **Kıbrıs Türkü'nün Özgürlük Mücadelesi Lideri Dr. Fazıl Küçük**, Kastaş, Yayınları, İstanbul, 1996.

SARICA, Murat & Erdoğan TEZİÇ & Özer ESKİYURT, **Kıbrıs Sorunu**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1975.

SERTER, V. Zeki, **Kıbrıs Mücadele Tarihi**, Lefkoşa, 1981.

_____, **Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti İlanı**, Tarihte Türk Devletleri, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1987.

SOYALP, Tamçelik, **Kıbrıs'ın İngiliz İdaresine Geçiş 1879-1919**, KKTC Cumhurbaşkanlığı Yayınları, İstanbul, 1997.

_____, **Kıbrıs'ın Siyasi Tarihi İle İlgili Bir Belgenin Değerlendirilmesi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1999.

SOLOMONİDOU, Lina S. **Kıbrıs Günlüğü 1974**, Çev: Ümit Kurtuluş, Ankara, 1987.

Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi, **"Tanzimat'tan Lozan'a Kıbrıs Sorunu"**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985.

TARKAN, M. Tevfik, **Kıbrıs (Genel Çizgileriyle)**, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1975.

TERZİOĞLU, Arif Said, **Kan Gözyaşı ve Barış**, Kastaş Yayınları İstanbul.

TURAN Önder, **Kıbrıs'ta Akgünler**, Milliyetçi Yayınları, İstanbul, 1974.

UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı, **Büyük Osmanlı Tarihi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1997.

ÜLGER, İrfan Kaya & Ertan EFEGİL, **Avrupa Birliği Kıskaçında Türkiye**, Kıbrıs Araştırmaları Merkezi Yayınları, Ankara, 2001.

YALÇINALP, Ercüment, **Kıbrıs Yangınında Büyükelçilik (1967-1970)**, Bilgi Yayınları, Ankara, 1993.

ZAHARİADİS, Karalos & Yusuf ALP, **Kıbrıs**, Birikim Yayınları, İstanbul, 1979.

ZİA, Nasim, **Kıbrıs'ın İngiltere'ye Geçişi ve Ada'da Kurulan İngiliz İdaresi**, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1975.

GAZETELER

ARMAĞAN, Mustafa, "Kıbrıs'ın Kendisi Tazminatı Zaten", **Zaman Gazetesi**, 7 Aralık 2003.

AYTEKİN, M. Emin, "Türkiye Yunanistan'a Demokrasi Getirdi", **Dünya Gazetesi**, 22 Temmuz 1974.

CÜNEYT, Arcayürek, "Ada'dan İlk İzlenimler," **Hürriyet Gazetesi**, 24 Temmuz 1974.

"Kıbrıs'ta Darbe", **Hürriyet Gazetesi**, 16 Temmuz 1974.

"Makarios'a Darbe", **Milliyet Gazetesi**, 16 Temmuz 1974.

“Sovyetler Birliği Yunanistan’ı Suçladı”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 16 Temmuz 1974.

“Atina Sessizliğini Bozdu”, **Hürriyet Gazetesi**, 17 Temmuz 1974.

“Başbakan Ecevit İngiliz Yetkililerle Görüştü”, **Yeni Asır**, 17 Temmuz 1974.

“Başbakan İngiltere’yi Uyardı”, **Vatan Gazetesi**, 18 Temmuz 1974.

“Ateşkes Kararını Kabul Ettik”, **Milliyet Gazetesi**, 23 Temmuz 1974.

“Dünya Türkiye’den Yana”, **Hürriyet Gazetesi**, 24 Temmuz 1974.

“İslam Dünyasından Türkiye’ye Destek”, **Milliyet Gazetesi**, 23 Temmuz 1974.

DİZİN

A

Adana, 75, 76, 80, 81, 98
 Adatepe, 96, 116, 118
 Adnan Doğu, 163
 Adnan Menderes, 24
 Afyon, 65, 66
 Akalar, 6
 Akçiçek, 141
 Akdeniz, 5, 10, 11, 24, 71, 88, 94, 109,
 119, 151, 176, 177
 Aktiras Planı, 37, 179
 Albay Grivas, 22
 Alevkaya, 45
 Amerika Birleşik Devletleri, 72, 82, 152
 Anadolu, 1, 5, 6, 8, 11, 17, 18, 62, 67,
 71, 83, 88, 95, 106, 136, 173, 176,
 181
 Anamur, 86
 Anastapulos, 107
 Androçopulos, 77, 134
 Ankara, 6, 7, 9, 10, 12, 14, 16, 17, 27,
 31, 38, 39, 42, 43, 46, 47, 52, 54, 55,
 56, 60, 64, 65, 66, 68, 70, 71, 74, 76,
 77, 78, 82, 84, 85, 91, 104, 106, 107,
 108, 109, 110, 112, 115, 116, 117,
 118, 119, 120, 121, 122, 142, 147,
 148, 149, 150, 155, 156, 157, 162,
 173, 180, 181, 182, 183, 184, 185
 Antakya, 5
 Antalya, 81, 116, 117
 Arapakis, 115, 120, 129
 Arapköy, 165
 Araplar, 7
 Ardahan, 11
 Arif Eryılmaz, 80, 90
 Arnavut Burnu, 116, 117
 Atatürk, 9, 39, 180, 185
 Atina, 19, 22, 26, 45, 46, 52, 54, 55, 58,
 59, 60, 65, 67, 69, 70, 71, 73, 75, 76,
 77, 78, 107, 108, 110, 111, 115, 120,
 129, 130, 134, 138, 141, 142, 146,
 149, 156, 182, 186
 Ayastefanos, 11
 Ayvasıl, 92

Ayvasıl, 41

B

Baf, 36, 42, 47, 50, 57, 60, 61, 89, 110,
 113, 117, 131, 152, 171
 Balkan Savaşları, 40
 Bananos, 77, 120
 Batı Trakya, 17, 177
 Batum, 11
 Bedrettin Demirel, 123, 164
 Berlin Antlaşması, 19
 Beşparmak Dağları, 83, 94, 97, 98, 99,
 103, 114, 127, 140, 168
 Beyrut, 55
 Birinci Dünya Savaşı, 17, 19, 24, 89
 Bizans, 7, 8, 16, 37
 Boğaz, 85, 89, 90, 93, 95, 100, 101,
 102, 103, 105, 112, 113, 124, 125,
 127, 141, 168
 Boğaziçi, 3, 49, 51, 53
 Bolu, 85, 94
 Brüksel, 69
 Buffum, 142
 Bülent Ecevit, 62
 Büyük İskender, 7
 Büyükkaymaklı, 40

C

Cemaliye Amirali, 39
 Cenevizliler, 8
 Cenevre, 130, 135, 138, 140, 141, 142,
 143, 144, 145, 146, 147, 149, 150,
 151, 152, 155, 156, 157, 159, 160,
 161, 162, 163, 167
 Cengiz Topel, 47
 Christian Heinze, 34
 Cumhuriyet Halk Partisi, 65, 76
 Cüneyt Arcayürek, 124, 125
 Cyrus Vance, 52, 54

Ç

Çakmak, 86, 96, 98, 99, 100, 104, 114,
 116, 118, 124, 125, 150, 162, 163,
 164, 165

Çanakkale, 7
Çek, 53, 128

D

Dean Acheson, 45
Dedeğaç, 50
Denizli, 65
Dikmen, 141
Doğruyol, 103

E

Edirne Antlaşması, 17
Ege Adaları, 17, 143, 156
Ege Denizi, 17, 20, 110, 117
Ekvator, 48
Emeviler, 7
Emin Alp kaya, 75
Enosis, 1, 2, 3, 18, 19, 20, 21, 23, 24,
26, 28, 29, 30, 32, 38, 49, 50, 56, 57,
58, 60, 62, 66, 69, 154, 158, 179
EOKA, 2, 3, 22, 23, 25, 27, 30, 32, 33,
34, 36, 37, 39, 44, 48, 52, 57, 58, 179
EOKA-B, 3, 57, 58, 59, 126, 131, 132,
145, 148, 172
EOMA, 32
Erenköy, 3, 45, 46, 47, 48, 49, 89, 132,
133, 166
Erkilet, 92
Ermenistan, 12
Ernst Forstoff, 34
Erol İbrahim, 50
Esentepe, 165
Eskişehir, 116, 117
Eşref Akıncı, 75, 76
Eşref Bitlis, 122
Etimesgut, 65, 148

F

F. Bozbeyle, 68
Fazıl Küçük, 20, 29, 40, 49, 54, 184
Fazıl Polat, 164
Fehim Ercan, 104
Fenikeliler, 175
Filiki Eteryaya, 16, 17, 179
Finlandiya, 48
Ford, 157, 167
Fransa, 55, 134

Fuat Köprülü, 24

G

Galo Plaza, 48
Garufalyas, 46
Geçitkale, 3, 49, 51, 53, 88
Girit, 1, 17, 177
Girne, 26, 47, 57, 81, 83, 85, 89, 93, 95,
96, 97, 114, 124, 125, 127, 133, 137,
139, 140, 141, 159, 163
Giscard D'Estaing, 134
Gizikis, 107, 110, 134
Glafkos Klarides, 37
Gönyeli, 81, 91, 92, 93, 101, 102, 105,
111, 112, 113, 123
Gözübüyük, 165
Grivas, 2, 22, 23, 44, 45, 46, 48, 50, 51,
52, 54, 55, 57, 58, 87
Gromiko, 83, 107
Güzelyurt, 88, 113, 114, 169, 170

H

Hakkı Borataş, 123, 164
Hamitköy, 91, 102
Hasan Işık, 65, 68, 71
Heidelberg, 34
Hindistan, 10, 175
Hitit, 6
Hüseyin İğneci, 40

I

II. Selim, 9
İçel, 9
İkinci Dünya Savaşı, 2, 18
İngiltere, 1, 2, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 15,
19, 20, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 31,
35, 40, 41, 42, 43, 63, 67, 68, 69, 70,
71, 72, 75, 82, 135, 139, 150, 167,
172, 175, 176, 179, 185, 186
İran, 129
İrfan Tınaz, 116, 118
İsak Komnenos, 8
İskenderun, 6, 10, 67, 85, 123, 148, 162
İsmet İnönü, 44, 45
İsrail, 61
İstanbul, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 13, 15, 16, 17,
18, 19, 20, 23, 26, 33, 35, 37, 51, 56,

58, 59, 60, 64, 65, 81, 129, 147, 162,
180, 181, 182, 183, 184, 185

İtalya, 55

İzmir, 17, 20

J

James Callaghan, 69

Josehp Luns, 121

Justinian, 7

K

Kaddafi, 129

Kanlı Noel, 6, 37, 47, 91, 101, 181

Karaman, 9

Karamanlis, 35, 135, 138, 143, 144,
145, 146, 167, 172

Karava, 147, 150

Karpaz, 45, 88, 176

Kars, 10, 11, 12, 175

Kayseri, 9, 85, 92

Kemal Kayacan, 66, 74

Keşan, 50

Keyhüsrev, 7

Kıbrıs, 1, 2, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12,
13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22,
23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32,
33, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43,
44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53,
54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 63, 64,
65, 66, 67, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75,
76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85,
86, 87, 88, 89, 90, 92, 94, 95, 98, 100,
101, 104, 105, 106, 107, 108, 109,
110, 111, 112, 114, 115, 116, 117,
120, 121, 122, 124, 126, 127, 128,
129, 131, 132, 133, 134, 135, 136,
137, 138, 139, 140, 141, 143, 144,
145, 146, 147, 148, 149, 150, 151,
152, 153, 155, 156, 157, 158, 159,
160, 161, 162, 163, 164, 166, 167,
168, 169, 170, 171, 172, 173, 180,
181, 182, 183, 184, 185

Kıbrıs Cumhuriyeti, 2, 3, 29, 30, 31, 32,
33, 37, 39, 42, 54, 73, 81, 88, 181,
184

Kırını, 81, 83, 92, 93, 94, 95, 98, 112,
113

Kırpı, 103

Kiprianu, 41

Kissinger, 78, 82, 107, 121, 140, 142,
152, 155, 157, 160

Kocatepe, 96, 115, 116, 118, 119

Konya, 9, 81, 85, 169

Kostopulos, 46

KTFD, 173

Kudüs, 8

Kurtuluş Savaşı, 20, 23, 66, 89

Küçükkaymaklı, 39

Kütahya, 9

L

Lala Mustafa Paşa, 9

Lantana, 6

Lapta, 88, 114, 147, 150

Larnaka, 9, 19, 47, 57, 89, 131, 132

Lelke, 89, 114, 119, 169, 170, 171

Lefkoşa, 2, 5, 7, 9, 16, 19, 22, 23, 24,
25, 36, 39, 40, 41, 42, 45, 46, 47, 48,
52, 60, 61, 64, 69, 81, 83, 85, 87, 88,
89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 97, 99, 100,
101, 102, 103, 125, 126, 127, 133,
134, 137, 139, 140, 146, 149, 159,
162, 163, 165, 166, 169, 170, 180,
181, 182, 183, 184

Libya, 129

Limasol, 8, 9, 42, 44, 60, 89, 110, 119,
131, 150, 152, 165, 171

Londra, 2, 25, 26, 28, 29, 30, 33, 35, 37,
38, 42, 43, 61, 67, 71, 72, 74, 75, 90,
101, 129, 135, 146, 161, 172

Londra Konferansı, 42, 43

Lord Ismy, 27

Lord Racliffe, 27

Lorovouno, 45

Lozan, 11, 13, 14, 15, 20, 185

Luannides, 138

M

Macar, 128

Magosa, 8, 9, 30, 42, 44, 47, 79, 87, 89,
97, 114, 132, 133, 152, 162, 163, 166,
168, 169, 170

Makarios, 2, 3, 21, 22, 26, 27, 29, 32,
33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42,
43, 45, 46, 47, 49, 50, 53, 54, 55, 56,
57, 58, 59, 60, 61, 62, 64, 66, 69, 73,

75, 77, 128, 133, 135, 146, 167, 172,
186

Manavgat, 9
Maraş, 9, 170
Markos Drakos, 36
Mavros, 135, 136, 137, 138, 141, 150,
151, 152, 153, 157, 158, 160, 167
Mc Millan, 179
Megalo İdea, 2, 16, 17, 18, 19, 20
Mersin, 53; 66, 71, 76, 78, 85, 94, 96,
97, 98, 106, 120, 123, 125, 148, 162
Mısır, 5, 7, 8, 49
Michael Wall, 41
Mihail Georgitis, 87
Milli Selamet Partisi, 65, 76, 150
Mora, 17, 177
Mustafa Katircioğlu, 90
Muzaffer Paşa, 9

N

NATO, 27, 28, 42, 44, 63, 68, 69, 70,
71, 77, 78, 82, 107, 111, 120, 121,
140, 150, 167, 177
Necmettin Erbakan, 76, 147
Necmettin Sadak, 23
Nejat Konuk, 50
Neşet İkiz, 97, 98
New York, 43, 61, 70, 73, 108, 140,
143, 146
Niğde, 9
Nihat Erim, 14, 47
Nihat İlhan, 40
Nikos Sampson, 32, 39, 55, 57, 60, 61,
66
Nikson, 72, 78, 115, 152, 157
Nurettin Ersin, 85, 98, 99, 102, 104,
126, 163, 169

O

Odesa, 16
Omorfo, 88
OPEK, 32
Ortadoğu, 153
Ortaköy, 91, 101
Osman Olcay, 140
Osmanlı Devleti, 8, 10, 11, 12, 13, 17,
24, 175
Ovacık, 94, 95

P

Pakistan, 129
Papatsestos, 62
Paris, 24, 28, 134
Paşaköy, 164
Paul S. Spaak, 28
PEON, 57
Pers, 7
Peter Young, 41
Piyale Paşa, 9
Pladini, 88, 97, 99, 100, 103, 106, 116,
123, 124, 126
Poli, 42, 166
Polikarpos Yorgacis, 37

R

Rauf Denктаş, 34, 35, 40, 46, 50, 54,
56, 61, 80, 90, 98, 152, 154
Rıza Şah Pehlevi, 129
Rıza Vuruşkan, 27, 88
Ruslar, 10

S

Sabri Demirbağ, 94
Sabri Evren, 92
Sakani Tuamioja, 43
Salamis, 87
Sardunya, 5
Selanik, 17
Semih Sancar, 65, 122
Serdarlı, 89, 132, 133, 164
Sicilya, 5
Sir Carnet Wolseley, 19
Sisko, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79,
107, 108, 109, 110, 111, 115, 129,
130, 142
Sivas, 9
Sofronios, 19
Sovyetler Birliği, 46, 49, 62, 69, 106,
108, 109, 121, 143, 177, 186
St Hilarion, 103
Stefanopulos, 23
Stilyanos, 141
Suat Aktolga, 169
Suriye, 5, 7, 8, 12
Süleyman Demirel, 50
Süleyman Tuncer, 96, 125, 164

Süveyş Kanalı, 11, 175

T

T. Feyzioğlu, 68
 Tahtakale, 39
 Taşkent, 141
 Taşucu, 71, 76, 83, 94
 Tınaztepe, 96
 Tillirga, 45, 46
 Toros, 6
 Turan Güneş, 65, 135, 136, 138, 140,
 141, 150, 151, 155, 156
 Turgut Sunalp, 30
 Türkiye, 1, 3, 5, 10, 11, 12, 13, 14, 16,
 18, 20, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31,
 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44,
 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54,
 55, 56, 58, 61, 62, 63, 65, 66, 67, 68,
 70, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80,
 82, 83, 86, 87, 88, 89, 107, 108, 110,
 117, 119, 120, 121, 122, 125, 127,
 128, 129, 130, 131, 133, 134, 135,
 136, 137, 138, 139, 140, 144, 145,
 146, 149, 150, 151, 153, 154, 155,
 156, 158, 159, 160, 161, 162, 163,
 167, 168, 171, 172, 175, 176, 177,
 182, 183, 185, 186

U

Uşak, 9
 Uthant, 49

V

Venedik Cumhuriyeti, 8

W

Washington, 44, 142

Y

Yerelloko, 92
 Yeşilirmak, 89, 132, 166, 170
 Yorgo Papandreu, 43, 49
 Yozgat, 9
 Yuannides, 60, 77, 107, 110, 120, 121,
 130, 145
 Yugoslav, 128
 Yunanistan, 1, 2, 3, 5, 10, 16, 17, 18,
 19, 21, 22, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31,
 32, 35, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 48,
 49, 50, 52, 53, 54, 56, 57, 58, 59, 60,
 62, 63, 65, 66, 67, 68, 69, 73, 74, 76,
 77, 78, 80, 86, 87, 107, 108, 109, 110,
 116, 119, 121, 128, 129, 131, 135,
 136, 137, 138, 139, 142, 143, 144,
 145, 146, 149, 150, 151, 153, 154,
 156, 167, 171, 182, 186

Z

Zeki Halik, 39
 Zürih, 2, 28, 29, 30, 33, 35, 37, 38, 42,
 43, 67, 90, 129, 135